

MAKKAI BÉLA

HATÁRON TÚLI MAGYAR SAJTÓ – TRIANON ELŐTT

Határon túli magyar sajtó – Trianon előtt

23.

Sorozatszerkesztő:

Koltay András – Nyakas Levente

Makkai Béla

Határon túli magyar sajtó – Trianon előtt

**Bukaresti és eszéki magyar lapok az identitásőrzés és
kisebbségi érdekvédelem szolgálatában
(1860–1918)**

Médiatudományi Intézet

2016

Ildikónak, Lúciának és Zitának

A kutatást támogatták:

Balassi Intézet (Klebensberg Kuno Ösztöndíj) és a

Minden jog fenntartva.

© Dr. Makkai Béla, Apró István 2016.

© Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság Médiatanács Médiatudományi Intézete, 2016.

Tartalom

Előszó	7
1. Az „első” – A Bukaresti Magyar Közlöny (1860)	11
1.1. A lap megindítása	11
1.2. Politikai hírek, idegenellenesség és a magyar–román viszony kérdése	16
1.3. A magyar érdekek szószólója	20
1.4. A lap megszűnése	23
2. A román változattól a magyaros címformáig – A Bukaresti Híradó [Gazetta de Bucuresci] (1876–1885)	27
2.1. A beköszöntő	27
2.2. A „nagy keleti válság” és hatásai	28
2.3. A lap fenntartása és szerkesztési elvei	31
2.4. A lap és az anyaország	34
2.5. A kivándorolt magyarság és a román idegenellenesség	36
2.6. A Magyar Társulat és a Híradó	39
2.7. Vita a magyar nyelvű oktatás jövőjéről	39
2.8. A lap hangnembváltása és megszűnése	43
2.9. A lap mérlege	48
3. Párviadal – hármásban	51
3.1. A Bukaresti Magyar Közlöny (1884)	51
3.2. A Bukaresti Közlöny (1884–1885; 1899)	55
3.3. A Romániai Értesítő (1900)	63
4. „A nép szava...” – A Romániai Magyar Néplap (1900)	67
4.1. A kezdetek	67
4.2. A bukaresti magyar társadalmi élet lenyomatai a Néplapban	69
4.3. A Néplap, mint a magyar nemzeti azonosságtudat „őrangyala”	74
5. Korszakváltás – állami támogatással – A Bukaresti Magyar Újság (1901–1908)	77
5.1. „Alulról” építkezve – megújítási tervekkel	77
5.2. Szerkesztőváltás – Budapest óhajára	85
5.3. A napilappá fejlesztés próbálkozásai	91
5.4. Közéleti viták után – felszámolás	98
6. A közélet tisztaságának kéretlen őre – A Romániai Hírlap (1907–1910)	101
6.1. A lap indulása	101
6.2. A magyar egyesületi élet	103
6.3. Az „Iskolai hírek” rovat	108
6.4. A hitélet hírei	110

6.5. A lap és az anyaország.....	112
6.6. A befogadó hazához és a románsághoz fűződő viszony.....	115
6.7. Mint „szolgáltató” lap.....	118
6.8. Az újság, mint kiadói vállalkozás	120
6.9. Egy virágkertész sajtóvállalkozása	126
7. Biztos mederben – A Romániai Magyar Újság (1908–1916).....	129
7.1. A kezdetek	129
7.2. Az óhaza képe az újságban.....	131
7.3. A magyar diaszpóra szolgálata	139
7.4. A román kenyéradó haza megjelenése a lapban	148
7.5. A világháború sodrában	159
8. Új kezdet – határon túl, a hazában – A Szlavóniai Magyar Újság (1908–1918)	163
8.1. A nacionalizmusok keresztútjében	163
8.2. A lap mint gazdasági vállalkozás, és mint hazafias küldetés	169
8.3. A világháború időszaka és a lap megszűnése.....	172
9. Fegyverek árnyékában – A Bukaresti Magyar Hírlap (1918)	177
9.1. Az utolsó megszólalás	177
9.2. A háború.....	178
9.3. A regáti magyarság a megváltozott helyzetben.....	179
9.4. A két haza viszonya	182
10. A „határon túli” magyar sajtó a dualista korszakban	189
Forrás- és irodalomjegyzék.....	199
Utószó	203

Előszó

„De midőn a nemzet nagy testét egyszersmind saját
bástyáinkul tekintjük, kiterjed figyelmünk és
oltalmunk e nemzet külföldön szétszórt töredékére”

[Bukuresti Magyar Közlöny, 1860. szept. 1.]

Amint az olvasó kézbe veszi e kötetet, már tüzetesebb tanulmányozása előtt beleütközik abba a nem is lényegtelen kérdésbe: vajon mit értsen „határon túli” magyarságon a dualizmus korában?

Mai fogalmainkra aligha hagyatkozhatunk, hiszen hazánk és Közép-Európa politikai térszerkezetét a győztes nagyhatalmak csak a kötetben tárgyalt korszak lezárultával, 1919/20-ban szabták át „mélyrehatóan”. 1867 és 1918 között azonban még a magyarság csaknem egésze (beleértve a bukovinai székely népszízetet is) Európa második legnagyobb birodalmában, az Osztrák-Magyar Monarchiában élt.

Ám nem szabad megfeledkeznünk az 1880-as évektől tömegessé váló kivándorlás következményeiről, ami leginkább a nemzetiségek által lakott terméketlen peremvidékeket sújtotta ugyan, de a magyarok/székelyek sokaságát is szétszórta a világban.

Minthogy azonban a „határon túli” jelzővel *nem a nyugati diaszpórát* szokás jelölni, a címben említett magyarokat és sajtótermékeiket az *akkori* határok másik oldalán kell keresnünk. József Attila Hazám című versének amerikai magyarjait ezúttal zárójelbe utalva, könyvünk a szomszédos délszláv és román nyelvterületen megtelepedetteket, illetve az általuk/számukra kiadott újságokat veszi számba. – Kétélyektől továbbra sem mentesen, hiszen a tartalomjegyzékbe pillantva rögtön szemünkbe tűnik egy eszéki újság címe is, amely viszont az autonóm jogállású, ám a Szent István-i országtesten *belüli* Horvátországban látott napvilágot. Azaz bajosan nevezhető *határon túlinak*. Sajtósan hatásvadásznak tűnő, de valóság hűbb elnevezéssel inkább a *kisebbségi* orgánum jelzővel illehetnénk. Ez a megállapítás azonban ugyancsak kíván némi magyarázatot.

Nos, a szélesebb magyar államhatárok között megjelent *Szlavóniai Magyar Újság*-ot a Nemzeti Levéltár bizalmas miniszterelnökségi iratainak tanúsága szerint címkézhethetjük „kisebbséginek”. Már ami működésének társadalmi közegét, valamint tartalmi jegyeit, sajátosságait illeti.¹ A formabontó fogalmi besorolást másfelől arra a történeti érvre alapozhatjuk, hogy Szlavóniában a magyar – őshonos etnikum. A magyar népesség *folymatos* jelenlétét Horvátországban Fényes Elek igazolta.² S ez az Árpád-kori magyar maradék a XIX. század utolsó harmadában lezajlott tömeges migrációval „megizmosodva” a századfordulóra elérte a százezres nagyságrendet; mégis, szakértői körökben megfogalmazódott az igény egy *kisebbségvédelmi törvény* elfogadtatására, hogy a magyar bevándorlók alapvető jogait regionális szín-

1 Erről részletesen lásd, MAKKAI Béla: *Végvár vagy hídfő? „Az idegenben élő magyarság nemzeti gondozása” Horvátországban és Bosznia-Hercegovinában (1904-1920)*. Budapest, 2003. Lucidus. (Kisebbségkutatás Könyvek).

2 1840-ben 5050 török-kort átvészelt, őshonos magyart mutatott ki Szlavóniában. Idézem: LAKATOŠ Josip: *Narodna statistika*, Zagreb, 1914. 40.

ten is garantálni lehessen a délszláv nacionalizmus hullámverésében. (Függetlenül attól, hogy a horvát [és szerb] túlkapások részben Budapest elhibázott horvát-politikájában gyökereztek.)

A Kárpátok túloldalán, a román etnikus közegben élő magyarságot ugyanakkor feltétlenül *határon túlinak* tekinthetjük, noha helyzete hasonlóképpen alakult, mint a szlavóniai szórvány-magyaroké. Azzal a különbséggel, hogy itt nemzeti karakterét egy teljességgel független állam idegen jogrendjébe tagolódva kellett megtartania. Ezzel együtt – némi fenntartással – *autochton kisebbségnek* tekinthetjük az egykori etelközi népesség maradékának tartott *csángókat*; s történetileg csaknem folytonosnak mondható a határvidéki székelység beáramlása és jelenléte is a román vajdaságok területén. S ha utóbbiak esetében pontosabb kifejezés volna is *diaszpórá*-létről beszélni, a hiány-szakmákban kezdetben szívesen fogadott magyar munkavállalókat a XX. század kezdetén már nem csak a nagyhatalmi fenyegetettségből fakadó xenofóbia sújtotta, de az Erdély elszakításáért folyó irredenta kampányban elharapózó – a hazai román újságírók és politikusok által a Kárpátok mindkét oldalán szított – *magyarellenesség* is. A kisebbségi „jogállás” tehát bizonyos értelemben Ó-Románia magyarságára is vonatkoztatható. Mégis, a politikailag semlegesebb „határon túli” megjelölést alkalmasabbnak találtuk a címadásban arra, hogy a kötetben tárgyalt két, közjogilag eltérő régió viszonyainak „közös nevezője” legyen.

*

A XIX-XX. század fordulóján kiérlelt új nemzetpolitikai program jegyében elindított szlavóniai,³ boszniai,⁴ bukovinai⁵ és romániai⁶ titkos kormányakciók történetét feltáró, több mint két évtizedes kutatómunkám fontos vetülete volt a nemzetgondozás sajtó-ügyeinek áttekintése. A „határon túli” magyar orgánusok ugyanis a modern kori kapcsolattartás, tájékoztatás és politikai orientálás fontos eszközét jelentették a budapesti kormányzat számára. A kötetben vizsgált hetilapok hatása több vonatkozásban felül is múlta az anyanyelvű hitélet és iskoláztatás jelentőségét, hiszen általuk a magyar kultúra „elérte” s némiképp formálni tudta nem csak a jómódú iparosságot, de a saját nyelvi közegétől és közösségi életétől elszigetelten működő cselédek és idénymunkások sokaságát, mi több, átmenetileg a kizárólagos román nyelvi-politikai befolyásnak kitett csángókat is.

A szóban forgó sajtótermékek köre abban az értelemben is különleges, hiánypótló kútfőnek tekinthető, hogy a kivándorolt magyarok létviszonyairól levéltári források a Bánffy-kabinet által létrehozott kormányzati szakpolitikai részlegek irattárában kezdtek fokozatosan felgyűlni. A rendszeres támogatáspolitikai keretei pedig csak az úgynevezett *külföldi akciók* elindulásával, tehát a századfordulótól épülnek ki. Ezek miniszterelnökségi forrásait hasznosította *A sajtó szerepe a magyar kormány ó-romániai nemzetgondozási programjában* című tanulmányom (Századok, 140. 2006/1. 3-23.), amely a vizsgált kérdéskör kormányzati, „felül-nézeti” szempontjait tükrözi.

Mindebből kitetszik, hogy a XIX. század második fele rendkívül hiányosan dokumentált, így a rendelkezésre álló ismeretek meglehetősen korlátozottak voltak ahhoz, hogy meg-

3 Ld.: MAKKAJ: i. m. (2003).

4 Ld.: MAKKAJ Béla: A magyar kormányzat „Boszniai actio”-ja (1909-1919) = *Századok*, 130. évf. 2. sz. (1996), 341-381.

5 Ld.: MAKKAJ Béla: Magyarság-gondozás Bukovinában = *Kisebbségkutatás*, 9. évf. 3. sz. (2000), 446-477.

6 Ld.: MAKKAJ Béla: *Székely-magyar „temető”, Ó-Románia. A regáti magyarság a dualizmus kori nemzetpolitika látóterében* 2015. [Kézirat]

nyugtatóan felmérjük a szóban forgó lapok kisebbségi érdekvédelemben játszott szerepét és hatékonyságát. Még kevésbé a sajtóvállalkozások gazdasági-pénzügyi hátterét, a szerkesztők személyes motívumait; vagy, hogy részleteiben vizsgáljuk az előfizetői-felhasználói kör nagyságát, társadalmi tagolódását, olvasási szokásait. Sajnálatos módon ezt a hiányt – nyelvi akadályok miatt – a román közgyűjtemények forrásai sem pótolhatták. Szerencsés körülmény viszont, hogy a Kárpátok túloldalán megjelent magyar lapok bizonyos értelemben önmagukat dokumentálják. A konkurens újságok vitázva-versengve adatolják, minősítik egymást, s – a visszájáról – önmagukat is. Miközben sűrűn hivatkoznak a kortárs román/horvát sajtóforrásokra, törvényi szabályzókra és politikusi nyilatkozatokra, amelyek a zsigeri idegenellenesség és a deficites politikai kultúra viszonyai között működésük nehezen körülírható koordinátáit jelentették. A sajtószabadság sajátos viszonyai magyarázzák, hogy akár szilárd gazdasági alapokon nyugvó orgánumok (pl. a *Bukaresti Híradó*) esetében is előfordult, hogy bizonytalan időre felfüggesztették működésüket, a politikai széljárás változásával aztán a vállalkozás újra indult. Ezzel, és az ismételten előálló háborús viszonyokkal magyarázható, hogy a hazai közgyűjteményekből teljességgel hiányzó lapokat a Román Akadémiai Könyvtár gazdag kínálatában is csak úgy volt lehetséges feltárni, hogy szembesülnöm kellett egy-egy lappéldány, sőt, akár egy teljes évfolyam hiányával.

A „teljesség” igénye valamelyest csorbult az által is, hogy az osztrák titkosrendőrség beavatkozására felszámolt *Magyar Kurir* (1860) egyetlen lappéldányát nem sikerült fellelnem. A *Balassi Intézet Klebelsberg Kuno ösztöndíja* által biztosított bukaresti kutatóidőm korlátai miatt nem volt lehetőség kézbe venni az olyan rövid ideig létező felekezeti, vagy egyesületi időszak kiadványokat sem, mint a Czelder Márton református lelkész által szerkesztett, néhány számot megért, s részben Galacon megjelentetett *Missiói Lapok* (1866/7); a katolikus pap, Nemes Tóth Zsigmond által jegyzett *Szent István Király. Katholikus heti néplap* Lischerong Mátyás hitoktató lelkész közreműködésével (1910. okt. 16. – 1911. szept. 24.); valamint a Kún László hitoktató lelkész szerkesztésében, s ugyancsak Nemes Tóth felelős szerkesztő irányításával megjelenő, 34 számot megért *Magyarok Vasárnapja. Katholikus társadalmi hetilap*. (1913. dec. 25. – 1914. aug. 2.) Ily módon az erdélyi (és bukaresti) magyar sajtótörténet-írásra testálódik azon egyleti tájékoztató füzetek feldolgozása is, amelyek a bukaresti magyarság társadalmi-kulturális életéről nyújtottak bővebb áttekintést (mint a *Bukaresti Magyar Társulat Értesítője*. – 1883–1914[?], a *Bukaresti Magyar Kath. Segélyező Egyesület működésének kimutatása* – 1894–1900, vagy a *Protestáns Nőegylet Értesítője*, stb.). Ugyanakkor rögzítenünk kell, hogy az első „határon túli” magyar lap alapításának kísérletét leszámítva a felsorolt periódikumok nem tartoztak a kivándorolt magyarság érdekképviselését programszerűen vállaló orgánumok körébe, tartalmi szempontból tehát nem is illenek a kötet alcímében körülírt tematikába. Ugyanez a helyzet a dr. Szörnyű Béla közreműködésével Márton Árpád református lelkész által szerkesztett, kéthetente megjelenő *A Jó Pásztor. Protestáns családi újság*, valamint a Gellért Oszkár szerkesztésében Budapesten megjelent *Boszniai Hírek / Balkáni Tudósító* (1910–1916) című lapokkal. Előbbi az alcímében is jelzett „belterjes” egyházi tartalma, utóbbi pedig „egyetemes” hírszolgálati jellege miatt, szerkesztési megfontolásokból maradt ki a kötetből (noha alkalmam nyílt alaposabb tanulmányozásukra).

Az így támadt kétségtelen veszteségeket valamelyest enyhíti az a körülmény, hogy az említett időszak kiadványok szerkesztői gyakran egy személyben a kötetben feldolgozott hetilapok egyházi és egyesületi rovatait is gondozták, vagy legalább híradásaiknak adatközlői voltak. Személyi összefonódásokat és bizonyos tartalmi megfeleléseket érzékeltet az is, hogy a

kötetből kiszorult periódikumok jórészt a bukaresti magyar hetilapok (Poliány Zoltán, s még inkább Brozer Vilmos) bukaresti nyomdáiban készültek.

A hiátusok, fehér foltok eltüntetésében csak mérsékelten tudtam támaszkodni a témával foglalkozó feldolgozásokra, amelyek valójában néhány szerző munkáira korlátozódnak. Hencz Hilda kötetei [*Magyarok román világban. A Kárpátokon kívüli román térségben élő magyarok és a Bukaresti magyar sajtó. (1860–1941)* / *Maghiarii în universul românesc. Maghiarii din spațiul extracarpatic românesc și presa maghiară bucureșteană (1860–1941)* Carocom '94 Kft. Bukarest / București, 2009. és *Publicațiile Periodice Maghiare din București = Bukaresti Magyar Időszaki Kiadványok, 1860–2010.* Biblioteca Bucureștilor, București, 2011.] bibliográfiai igénnyel, de történeti vértettség nélkül veszik számba a vizsgált korszak regáti magyar kiadványait. Említésre méltó még Beke Györgynek a publicisztikai munkásságot is kifejtő Veress Sándorról írt monográfiája és Nagy Sándor, bukaresti lelkésznek *A regáti magyarság* című kötete, illetve Mák Ferenc nagy lélegzetű tanulmánya a délszláv államhoz került területek magyar sajtójáról; valamint Enyedi Sándor, Batári Gyula és mások sajtótörténeti írásai.

Mint a rövid felsorolásból kitűnik, a téma forrásai ez ideig csak korlátozott mértékben váltak ismertté, noha a kötetbe foglalt sajtóanyag a magyar-magyar és a szomszédsági kapcsolatok kutatásának gazdag lehetőségét, egyszersmind a magyar sajtótörténet egy fontos, hiányzó fejezetének kidolgozását kínálta. – Ami szervesen illeszkedik a Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpontja Médiatudományi Kutatócsoportjának célkitűzéseéhez.

A kutatás objektív akadályai és feltáró munkám részleges sikere ellenére a kötetben feldolgozott hetilapok – nem mellékesen – kiábrázolják a magyar kormányzat titkos romániai és szlavóniai nemzetgondozási akcióinak kontúrjait. Ezzel érdemben segítik az anyaország, a határon túli nemzetrészek és a többségi gazdaállamok viszonyának sokrétű, hiteles értelmezését. S e tudományos eredmények jótékony ösztönzést adhatnak egybevágó, avagy sajátosan szétágazó (akár ellentétes) törekvéseik összehangolásához is. – A kelet-európai sorsközösség belátható parancsa szerint.

1. Az „első” – A Bukuresti Magyar Közlöny (1860)

1.1. A lap megindítása

A román fejedelemségek történetében a magyar etnikum jelenléte folyamatosnak mondható. A XIX. század közepén a csángók moldvai telepein kívül Havasalföld központjában, Bukarestben több ezres, a nagyobb városokban néhány száz fő magyar enklávékat találunk. A „jövendőyek” zöme székely iparos és cseléd volt, de soraikat átmenetileg a forradalom és szabadságharc menekült honvédtisztjei is erősítették. Utóbbiak – „karnyújtásnyira” otthonaiktól –, egy talpalatnyi szülőföldet próbáltak teremteni kényszerlakhelyükön. Nem kis részben nekik köszönhető, hogy az önkényuralom éveiben a magyarság öntudatosabb és aktívabb közösséggé formálódott a Kárpátok túloldalán.

A kivándorolt magyarok első jelentősebb önszerveződése a *Hunnia* nevű olvasóköri volt, amelyet 1857-ben Koós Ferenc református lelkész alapított.¹ A társulás közgyűlése éppen a két fejedelemség egyesítésének időszakában döntött a magyar nyelv és kultúra fokozott támogatásáról. Így fogant meg egy magyar nyelvű hetilap kiadásának gondolata, amelyben az alapítók a kapcsolattartás, a kivándorolt magyarság összefogásának alkalmas eszközét látták. Koós első kísérlete az 1860-as év elején a *Magyar Kurir* volt, de bécsi ügynökök áskálódásai miatt ez a próbálkozás még zátonyra futott.²

A második – immár sikeres – vállalkozás, a *Bukuresti Magyar Közlöny* szellemi atyja Várhegyi Ádám volt, aki felelős szerkesztőként még tevékenyen részt vállalt a lap pénzügyi hátterének megteremtésében (előfizetők és adományok gyűjtésében). Váratlan távozása után azonban a szerkesztés minden gondja a kiadó Hunnia elnökére, Koós Ferencre maradt.³

A román fejedelemség első magyar nyelvű orgánuma 1860. május idusán látott napvilágot. A bemutatkozó lapszámban a szerkesztők e szavakkal álltak olvasóik elé: „E’ lap közvetítő kapcsolatot szolgál az Anya Ország és a’ Román tartományokban szétszórott magyarság közt.”⁴ Természetes módon a szétszórattatásban élők közé sorolták az „öshonos” csángókat is; a magyar ajkú népesség összefogásának programját azonban az ó-hazán túli román szállásterület egységre érvényesíteni kívánták, tehát „Moldva-Románia” mellett a bukovinai székelyekre és

1 Bukaresti Magyar Újság, 1902. március 23. Koós 1828-ban született Magyar-Régenben. A szabadságharc idején huszár Bem seregében, amiért 1852-ben 6 hét vizsgálati fogságba került. 1854-ben hívta meg a bukaresti gyülekezet lelkészének a németül, franciául és románul is beszélő Koóst, aki állását csak 1855. április 1-jétől foglalta el. 1856 református fiúiskolát szervezett, a templomba 2 harangot, s a gyülekezetnek ingyen temetőhelyet szerzett. A Hunnia olvasóköri majd a Temetkezési Társulat alapítója. A két szervezet aztán az iparos egylettel összeolvadva Magyar Társulat néven folytatta működését. 1863–1866-ban az új kőtemplomra rendezett sikeres gyűjtést, (Cuza fejedelem feleségétől is kijárt 100 aranyat). 1869. június 12-én hazarendelik Czelder Márton missziói lelkésszel együtt, ellentéteik miatt. Tanfelügyelőként nyugdíjazzák 1893-ban. SZINYEI József: *Magyar írók élete és munkái*, VI. Budapest, Hornyánszky Nándor Könyvkiadó hivatal, 1899. 947–948.

2 OBERDING József György: *Az ó-romániai magyarság*. Pécs, A Pécsi M. Kir. Erzsébet Tudományegyetem Kisebbségi Intézetének Kiadványa, (11.) 1940. 37.

3 Bukuresti Magyar Közlöny [a továbbiakban: BMK], 1860. máj. 15.

4 BMK, 1860. máj. 15. A szerkesztők krédója ettől fogva a lap megszűntéig a fejlécen volt olvasható.

Bessarábia utolsó „elolvadó” szórványaira is. A programadó vezércikkben ugyanakkor fontos hangsúlyt kapott a jószomszédi viszony ápolása és a befogadó új haza iránti elköteleződés is.⁵

Ez az építő szemlélet s a bemutatkozó szám mérsékelt hangneme kedvező fogadtatásra talált az erdélyi és a „regáti” román sajtóban,⁶ mint ahogy a magyar olvasók körében is, a Kárpátok mindkét oldalán. Egy Brăilából küldött olvasói levélben ez állt: „miként az ige testté vált, megszületett hazánk édes nyelvének tolmácsa a külföldön, azon kapocs, amely bennünket szomszédainkkal – kikkel évszázadok emléke, egy dicső múlt és egy nagy jövő reménye-bizonyossága csatol – válhatlan egybekössön.”⁷ Tarnopolból és Szigetvárról a buzdító szavak mellett adományok is érkeztek.⁸ Az osztrák/német sajtó ellenséges, de legalább is aggodalmas reakciói „természetesnek” mondhatók.⁹

Hosszabb távon az Egyesült Fejedelemségek politikai közvéleményének megnyerése mégis összetettebb feladatnak ígérkezett. Egyfelől Ausztria – amely a krími konfliktusban cinikusan felszámolta a románok feletti negyedszázados orosz protektorátust – jelentős befolyással rendelkezett. Közvetett módon bizonyosan szerepe volt abban, hogy a *Bukuresti Magyar Közlöny* jó ideig nem közölhetett politikai híreket.

Másfelől a magyar lap romániai recepciója távolról sem volt egyöntetűen kedvező. A kritikus, s a későbbiekben mind ellenségesebb megnyilatkozásokra elegendő magyarázatul szolgál 1848/49 véres emléke; különösen, ha figyelembe vesszük, hogy a román sajtómunkások egy részének *személyes* emlékei voltak az erdélyi összecsapásokról...

A magyar lap szerkesztői ugyanakkor minden tőlük telhetőt elkövettek annak érdekében, hogy ezt a zsigeri ellenszenvet enyhítsék, s a lapot a békéltetés eredményes eszközévé formálják. A „két testvérhaza” figyelmének jeleit látva a szerkesztők a lap hivatását a következőképpen fogalmazták meg: „a legközelebbi kútforrásból szolgálhatunk a hazának, míg másrészt a hazából nyert közleményekből helybéli lapviszonyaink által alkalmunk nyílik a testvéries rokonszenv és egyetértés kötelékeit szorosabbra fűzni.”¹⁰

Az orosz katonai intervenció és a szabadságharc leverése a történelem süllyesztőjébe taszította az 1849-es szegedi *megbékélési tervet*,¹¹ s ezek után nemhogy a kapcsolatok normalizálásának, de a tisztázó párbeszéd megindulásának is előfeltételévé vált, hogy a zsarnoki jellemvonásokkal felruházott magyarság a befogadó román államban legalább is *lojális* alattvaló voltát bizonyítsa. Ennek a természetes igénynek a lap szerkesztői készséggel meg kívántak felelni. Az egyik vezércikkben erről így olvashatunk: „Soha nem téveszthetjük szem elől, hogy itt külföldön egy vendégszerető nemzet közt élünk, melyet százados szomszédság, érdeksúrlódás és -közösség sora játszódhatott együtt velünk.” A cikkíró, mint a magyarság elhívatott képviselője szimbolikusan e sorsközösségre utalva nyújtott békejebbot.¹²

5 Uo.

6 BMK, 1860. aug. 18. A lap a szebeni Telegraf Roman elismerésére utalt.

7 BMK, 1860. júl. 14.

8 BMK, 1860. szept. 29.

9 BMK, 1860. aug. 18. Egy augsburgi lap által megfogalmazott félelmeket egyszerűen „badar beszéd”-nek minősítették.

10 Uo. Ennek a törekvésnek is gyümölcse, hogy a Széchenyi-rekviemre meghívott befolyásos bukaresti románok jelenlétükkel fejezték ki tiszteletteljes együttérzésüket a gyászoló magyar közösséggel. BMK, 1860. júl. 14.

11 1849. július 14-én Kossuth és a havasalföldi történész-forradalmár, Nicolae Bălcescu politikai együttműködési tervet írt alá Szegeden. Az itt ülésező parlament által két héttel később törvényerőre emelt dokumentum a román többségű megyékben a közoktatásban, az egyházban, az igazságszolgáltatásban és a nemzetőrségben a román nyelvnek minősítette, kilátásba helyezte a román ortodox egyház elszakadását a szerbtől, saját román patriarchával. Az egyezmény egy közös magyar–román légió felállítását is tartalmazta.

12 BMK, 1860. szept. 1.

Az elveken túl az elfogadás s a románsággal szembeni konstruktív viszonyulás figyelemre méltó jele volt a román társadalmi viszonyok tárgyilagos bemutatása. Gesztusértékű az uralkodó személyére és tevékenységére irányuló kitüntetett figyelem.¹³ Természetesen nagy gyakorisággal szerepeltek a címoldalon a kormányzati politikát megjelenítő prominens személyiségek (mint Kogălniceanu, Ghika, vagy A. Rosetti) nevei.

A szerkesztők ugyanakkor igyekeztek hiteles képet rajzolni a Dunai Fejedelemségek alkotmányos életéről,¹⁴ gazdasági, társadalmi és kulturális viszonyairól (az *Egyesült Fejedelemségek* rovatban).¹⁵ Ami nem jelentette a hibák elkendőzését, de a pozitívumok elfogult lajstromozását sem. A *Kereskedelmi Levelek* című gazdasági rovatban tárgyilagos elemzések jelentek meg a birtokviszonyok rendezetlenségéről, a bérleti rendszer visszasságairól, mint ahogy a hitelviszonyok bajairól is.¹⁶ A minőségi magyar borok forgalmazásának nehézségei okán bírálattal illették a francia-mániás román fogyasztók sznobizmusát; remélve ugyanakkor a kereskedelmi kapcsolatok – egyébként törvényszerűnek tartott – megélénkülését.¹⁷ (E reményteljes várakozásnak mégis ellentmondani látszott az erdélyi szász sajtó által is kárhoztatott román kereskedelmi–vámpolitikai gyakorlat.¹⁸)

A *Romániai Levelek* rovat különösen kedvelt témája lett a közegészségügy helyzete.¹⁹ Ennek kapcsán aztán gyakorta esett szó magyar orvosok és gyógyszerészek romániai tevékenységéről.²⁰

A de facto függetlenséget szerencsésen elnyert, de a modern állami infrastruktúra és kulturális intézményhálózat kiépítésének legelején tartó Dunai Fejedelemségek komoly erőfeszítéseket tett, hogy felzárkózzék a fejlettebb európai államok szintjére. A kormányzat propaganda céljaival egybevágoan így a kulturális eseményekről szóló híradások a szélesebb olvasóközönség érdeklődésének homlokterébe kerültek. E tudósítások természetesen színesítették a magyar lap kínálatát is; nem vitás azonban, hogy az aktuális szellemi teljesítmények számbavételével a szerkesztők tisztelegni kívántak a román nép erőfeszítései és eredményei előtt. Demonstrálva ezzel a befogadó nemzet örömeiben való osztozás készségét.²¹ A lap – a kisebbségiek bocsánatos „egocentrizmusával” – ugyanakkor igyekezett mindenkor módot találni arra is, hogy a kulturális kölcsönhatásokról, s a magyarok gyakran csakugyan kezdeményező szerepéről szóljon.

13 Ide számíthatjuk Cuza „Sándor János” fejedelmi szózatának (cirill betűs) közzétételét (BMK, 1860. máj. 15.) csakúgy, mint törökországi látogatásának részletes bemutatását. BMK, 1860. okt. 13.

14 BMK, 1860. máj. 15.

15 BMK, 1860. júl. 7.

16 BMK, 1860. jún. 16.

17 A bánági és más jeles homoki borokat a cikkíró ezért külföldi üvegekben tanácsolta importálni. BMK, 1860. jún. 23.

18 BMK, 1860. júl. 28. Brassóból érkezett hírek szerint a román vámhatóságok „faggató kutatások”-nak vetették alá a magyarországi fuvarosokat, esetenként egyhetesnél is hosszabb vesztéglésre kényszerítve őket. A cikkíró mindezt nehezen látta összeegyeztethetőnek a Magyarország felé irányuló távlati vasútfejlesztési tervekkel.

19 BMK, 1860. jún. 30. Az egyik beszámolóból kiderült, hogy az országban 91 okleveles orvos, 29 sebész, 7 „barom orvos” (állatgyógyász), 5 fogász és 13 idegen baba működik; s az is, hogy közülük még az 50%-ot sem érte el a honi föld szülőtte (60 fő). BMK, 1860. júl. 28.

20 Név szerint leginkább a szemorvos, dr. Fialla Lajosról. BMK, 1860. júl. 28. Az egyik román lap is elismeréssel szólt továbbá Lukács Farkas állatorvos-tanár munkásságáról, aki a fővároshoz közeli Szent Panteleimon alapítványi kórház és kutatóintézet megszervezésében és vezetésében szerzett elévülhetetlen érdemeket. BMK, 1860. aug. 4. Ghika herceg 300 holdon fekvő mintaintézményének személyzetében egyébként kiugró volt a magyarok száma. BMK, 1860. aug. 18.

21 Így volt ez a Román Nemzeti Színház esetében is. BMK, 1860. jún. 23. A kultúrpalotát ábrázoló képet a lap előfizetői ajándék mellékletként kapták kézhez. BMK, 1860. szept. 8.

A modernitás szinonimájának számító fotografálás kelet-európai úttörői Heck János jászvársári (Iași) és Szathmáry Papp Károly bukaresti (román udvari) fényképész voltak.²² Utóbbi biztosította a lap előállításához nélkülözhetetlen magyar betűkészletet is.²³ Hozzájuk hasonlóan az államfőnek örök emléket állítani hivatott Cuza-város tervezője, Pernet József litográfus neve is többször felbukkant a lapban,²⁴ ahogy Dávid Mihályé, a bukaresti egyetem építője is.²⁵

A magyarság – a lap tanúsága szerint – mégis elsősorban zenei téren gyakorolta a legközvetlenebb és átütőbb hatást a korabeli román közvéleményre. A pesti és kolozsvári művészekből verbuválódott alkalmi társulat romániai szereplése kezdetben csak a helybeli magyaroknak jelentett színvonalas szórakozást (s persze – az önkényuralommal szembeni áthallásokkal – erkölcsi elégtételt is). A hazaihoz hasonlóan a *Hunyadi László* fényes sikere²⁶ aztán az erdélyiek mellett a „bennszülött” románokat is tűzbe hozta. A lap örömmel nyugtázta, hogy: „mióta magyar színészetünk van” a könyves kirakatokban megszorodtak a magyar zeneművek, sőt a moldvai katonazenekarok repertoárjában is megjelent a Rákóczi-, és Hunyadi-induló.²⁷ Az örömteli fejleményeket az egyik olvasói levél már úgy értelmezte, hogy „kedvet kapva a románok a magyaroktól, s meggyőződvn, hogy nem csupán az olasz az, ki dalművészetre hivatott, conservatóriumot szándékoznak létesíteni...”²⁸ A *Revistă Karpaților* tárcaírója azonban csak részben osztotta ezt a véleményt. Egyfelől a mongoloktól (!) származtatott magyarság javára írta, hogy képes volt a palotás, verbunkos és a csárdás elemeiből nemzeti operát teremteni, másfelől mégis csak kétségbe vonta, hogy az – úgymond – kemény hangzású, s gyakran véget nem érő összetételekkel terhes magyar nyelv egyáltalán alkalmas-e a megzenésítésre.²⁹ Nyelvünk zeneiségének megkérdőjelezésénél azonban sokkal többet ártott a magyarság megítélésének a számos sikert megélt alkalmi társulat botrányos felbomlása.³⁰

A negatív előítéletekben bővelkedő román cikkek között tehát szép számmal akadtak olyanok, amelyek elismeréssel szóltak a magyarságról. Az imént citált *Revistă Karpaților* a Román Tudományos Akadémia megalapításának fontosságáról és esélyeiről értekezve szintén a magyarokat állította példának olvasói elé. A lap idézte a szomszédnép lelkesedését és áldozatkészségét, amelynek eredményeként a pesti Nemzeti Múzeum felbecsülhetetlen értékek tárházává lett. S ugyancsak közadakozásból, költők szobrainak sokasága áll országszerte; hogy a szemlélő – így a cikkíró – „összehasonlítván ezzel a románok nyomorúságát, magát önként meg kell, hogy alázza”.³¹

22 Előbbi a Romániában szerepelt magyar opera társulat támogatójaként, utóbbi pedig az *Illustrația* című szaklap megindításával került a lap hasábjaira. BMK, 1860. aug. 18.

23 HENCZ Hilda: *Magyarok román világban. A Kárpátokon kívüli román térségben élő magyarok és a Bukaresti magyar sajtó. (1860-1941)* = Maghiarii în universul românesc. Maghiarii din spațiul extracarpatic românesc și presa maghiară bucureșteană (1860-1941). Carocom '94 Kft. Bukarest/București, 2009. p. 18.

24 BMK, 1860. aug. 25. Az Alexandria mellett (az elpusztult Mavrodin helyébe) tervezett város térképét – terjesztésre – 1000 példányban a lapnak is megküldte. BMK, 1860. szept. 8.

25 BMK, 1860. júl. 14.

26 BMK, 1860. jún. 16. és 1860. júl. 21.

27 BMK, 1860. júl. 21.

28 BMK, 1860. júl. 28.

29 A cikkíró elretentő példaként citálta az „alkalmatlankodom”, „kétkelkedik”, „visszatartóztató”, „megnyugtassék” és „forradalomnak” szavakat. BMK, 1860. okt. 13.

30 Ráadásul a busás bevételeknek is nyoma veszett. A magyar szemleíró (bizonyos Aldunai) a botrányos végkifejlet okát a versengésben és torzszalkodásban jelölte meg. BMK, 1860. aug. 4.

31 A cikkíró nyilván a Kisfaludy Sándornak és Berzsenyinek állított szobrokra, valamint a Kisfaludy Károly és Kazinczy Ferenc sírjánál szervezett demonstrációkra gondolt. BMK, 1860. júl. 28. A román bojárok léha és tékozló életére utalva végül rezignáltan megkérdőjelezte a kultuszminiszter Rosetti kultúra iránti elkötelezettségének és ügybuzgalmának értelmét is.

A magyarokkal való példálózásnak volt némi alapja, erre a *Bukuresti Magyar Közlöny*t forgatva is találunk támpontot. Szembeszökő például, hogy a Romániába települtek milyen odaadással karolták fel a Magyar Tudományos Akadémia, vagy a csődbe jutott operatársulat ügyét. A Hunnia – többségében kétkezi iparosokból álló – tagsága mindkét célra rendszeresen adakozott.³²

A román sajtó által oly nagyra értékelt áldozatkészség a magyar újság „megkapaszkodásához” is jó alapot teremtett; még inkább a kitűzött távlati célok eléréséhez. A szombatonként megjelenő lapot azonban kezdetben nem sokan olvasták. Az első három számból mindössze 300 példány készült.³³ Egy lapszám előállítására egyébként 11-12 aranyforintba került,³⁴ ami hozzávetőleg egy éves előfizetési díjból (10 piaszter és 5 para) volt fedezhető. A kiadó egyesület anyagi lehetőségei azonban meglehetősen korlátozottak voltak, természetes tehát, hogy a lap olvasóközönségét és támogatói bázisát részben az anyaország jóval szélesebb kulturális piacán próbálták megtalálni. A külföldi magyar orgánus kedvező anyaországi fogadtatásáról fentebb már szóltunk. Ehhez itt csak annyit kívánunk hozzáfűzni, hogy az „ügynek” Károlyi Gyula gróf személyében arisztokrata támogatója is akadt.³⁵ A hazai megrendelések kezdeti (hozzávetőleg egyharmados) aránya mégis elmaradt a várakozásoktól.³⁶ A magyarhoni terjesztést a korabeli kedvezőtlen politikai viszonyok, s az a körülmény is hátráltatta, hogy az év közben elindított lap „terítését” a posta nem vállalta, így az előfizetéseket további 2 krajcáros kézbesítési költség terhelte.³⁷

Az ismertség fokozásának kézenfekvő lehetőségét kínálták a magyarországi laptársakkal kialakítandó cserekapcsolatok. Az érintett szerkesztőségek többsége azonban nem reagált a külhoni lap megkeresésére.³⁸ Két hónap következtetés munkájával mégis sikerült a hazai megrendelők számát 220 főre tornáztatni. A szerkesztőség 70 példányt tisztelet- és cserepéldányként postázott, a fennmaradó száz feltehetően a Hunnia egyesületben talált gazdára a helybéli magyarok körében.³⁹ A *Bukuresti Magyar Közlönynek* 1860 augusztusában már 400 előfizetője volt.⁴⁰ A példányszámot kora őszre még növelni tudták úgy, hogy komolyan szóba került a heti kétszeri megjelenés.⁴¹ Mindebben szerepe lehetett a szaporodó hirdetéseknek, a közérdeklődésre számot tartó piaci árlistáknak,⁴² s a végül engedélyezett politikai híryanagnak is.

32 BMK, 1860. jún. 16. és 1860. szept. 22. A magyar egyesület közgyűlési beszámolója szerint az Akadémia épületére egyetlen év alatt 664 piaszter 30 parát ajánlott fel a tagság. Hasonló összeggel, 587 piaszter 10 parával támogatták a végül csődbe vitt magyar opera- és színtársulatot is. BMK, 1860. nov. 17.

33 BMK, 1860. júl. 7.

34 BMK, 1860. máj. 15.

35 Aki a szívélyes üdvözléssel 336 forintot és 43 nevet tartalmazó előfizetési listát is küldött az óhazából. BMK, 1860. jún. 16. Segítségét a Hunnia később tiszteleti tagsággal honorálta. BMK, 1860. aug. 18.

36 A nyár derekán az óhazából 118 előfizetője volt a lapnak. BMK, 1860. jún. 16.

37 BMK, 1860. okt. 13.

38 BMK, 1860. júl. 7.

39 Uo.

40 BMK, 1860. aug. 11.

41 A 450 előfizető pénze úgy tűnt, már biztosítja a lap heti kétszeri megjelentetését (csütörtökön és vasárnap). BMK, 1860. aug. 25.

42 BMK, 1860. júl. 7.

1.2. Politikai hírek, idegenellenesség és a magyar–román viszony kérdése

A július végén induló *Politikai Szemle* című rovatot az 1848/49-es események ismert szereplője, Oroszhegyi Józsa doktor jegyezte, aki egyúttal a lap élén Koós helyébe lépett. (Ez nem érintette a lelkész kiadói és főmunkatársi pozícióit.) Az újdonsült felelős szerkesztő a rovatot döntően az olasz–francia/osztrák háború híreivel töltötte ki.⁴³

Az olasz nemzeti egység megteremtésének kérdése szoros összefüggésben állt a '48-as magyar emigráció törekvéseivel, a fokozott érdeklődés tehát magától értetődő. A híryanagy java részét azonban kénytelenek voltak a kitűnő francia sajtókapcsolatokkal rendelkező román lapírók kínálatából átvenni. Ennek nem lebecsülendő előnyei is voltak. Nevezetesen, hogy a már „előcenzúrázott” információk közlése miatt minimálisra csökkent annak esélye, hogy a lapot sajtóvétségben elmarasztalják, vagy politikai jellegű zaklatások ériék. Ez a függőség végső soron hasznos volt a románok – jobbára negatív – magyarságképének átformálása szempontjából is: az ország közvéleménye ugyanis az egykori honvédek aktív itáliai szerepvállalását a román újságírók elismerő interpretációjában ismerte meg, így a magyar légiosokat övező dicsfényt jó ideig az elfogult öndicséret vádja sem foszlathatta szerte.⁴⁴

E közvetett híráramból értesülhetett a romániai magyar olvasó például arról, hogy a francia–ír származású honvédtábornok, Guyon Richard fia magyar lélekkel küzd Garibaldi seregében.⁴⁵ A legendás forradalmár magyar önkénteseit pedig nem csak a magyar újság emlegette hősként:⁴⁶ a *Roman* című lap is részletesen idézte annak a huszárnak a vitézségét, aki futárszolgálatot teljesítve egymaga 6 nápolyi Bo[u]rbon zsoldost vágott le, illetve futamított meg.⁴⁷ A számtalan ismertté vált történet közül a magyar légió capuai helytállásának példájára szólította fel a román ifjúságot a Cezar Bolliac, az utópista–szocialista költő, hogy csatlakozzanak a szabadságszerző vörös ingesekhez.⁴⁸ A „hivatalos” politika ettől részben eltérő irányvonalat követett. Cuza fejedelem bármennyire is lekötöztette volt III. Napóleonnak, semmiképpen nem kívánta ingerelni nagyhatalmú szomszédját, Ausztriát, ezért a készletek harmadáért cserében az engedélyezett magyar fegyverraktárakat hamarosan felszámolta. A krími háborút lezáró párizsi szerződés demilitarizálta a Fekete-tenger övezetét s a nemzetközi útvonalra nyilvánított Duna deltájában a Habsburg Birodalom egyébként is nagyhatalmakat megillető határozottsággal szerezhetett érvényt saját biztonsági érdekeinek. Ezért olvasha-

43 A skála természetesen ennél szélesebb volt. Rokonszenvvel emlegette a lap a több évtizedes franciaellenes algériai szabadságharc berber vezetőjét, Abd el Kadert, akinek török földi száműzetésében leendő arab császár hírét keltették. BMK, 1860. szept. 8. A lap brailai tudósítója, egy Czakó nevű nagykereskedő az (1856-ban Dél-Besszarábia visszacsatolásakor?) orosz földről menekült tatárok nélkülözéséről számolt be együttérzéssel. BMK, 1860. szept. 29. Megemlékeztek Danilo montenegrói püspök-fejedelem cattarói meggyilkolásáról is. BMK, 1860. aug. 25.

44 Noha a román sajtóban olyan hangok is hallatszottak, hogy a magyarság már 1848-ban eljátszotta a művelt Európa megbecsülését. Idézem a BMK, 1860. nov. 24-ei számából.

45 BMK, 1860. szept. 22.

46 BMK, 1860. okt. 27.

47 A Român október 17-i számából megtudhatjuk azt is, hogy az „ütközet”-ben a magyar huszár 4, lova pedig 8 sebet kapott, de csak két nápolyi tudott elmenekülni. BMK, 1860. okt. 20.

48 BMK, 1860. nov. 3. Ami meg is történt, miután feltucatnyi román önkéntes csatlakozott a 15. nemzetközi brigád legénységéhez, ahol a magyarok nagy része is szolgált. – A dicsőségből egyébként még az osztrák kötelékben szolgáló magyaroknak is jutott. Az egyik Szlavóniába vezényelt magyar ezredet szeptember 24-én a zágrábi nép lelkesülten megéljenezte és zenés ünnepléssel búcsúztatta a Száva-hídon. BMK, 1860. okt. 13.

tunk a *Bukuresti Magyar Közlöny*ben arról, hogy Sulinánál Itáliából érkező fegyverszállítmányt foglaltak le.⁴⁹ Az osztrák hatóságok azonban a magyar önkéntesek kiáramlását újabb letartóztatási hullámmal⁵⁰ és fokozott határőrizeti készség mellett sem voltak képesek érdemben korlátozni.⁵¹ Amint a magyar újságból tudhatjuk, ekkoriban látványosan megnőtt Galacon a magyar-ruhás emberek száma, akiket aztán francia gőzösök szállítottak át olasz kikötőkbe.⁵² A lap azt is tudni vélte, hogy a harcra jelentkeztettek Türr István tábornok, Garibaldi seregének főfelügyelője 2400 magyar atillát rendelt;⁵³ határozottan cáfolta ugyanakkor az osztrák sajtóban felröppent hírt, miszerint a magyar emigráció Foksányban titkos értekezletre gyülekezik.⁵⁴ A magyar újság s személy szerint az egykori '48-as főszerkesztő nyilvánvalóan nem kívánta, hogy a fél-szuverén Románia „diplomáciai” viszályba keveredjék Ausztriával a magyar emigráció miatt. A következetes igyekezet, a '48-asok háborítatlanságának megőrzésére, lehet a magyarázat arra is, hogy a lap semmilyen formában nem emlékezett meg a 13 honvédtábornok aradi kivégzésének napjáról. E politikai tapintat, lojalitás és a román érzékenység maximális figyelembe vétele ellenére sem állítható, hogy a bevándorolt magyarság a legkedvezőbb elbírálás alá esett volna Ó-Romániában. Több vezércikk is foglalkozott a magyar közösség s általában az *idegenek* méltatlan jogi helyzetével.

Mint a liberális jogegyenlőségi elvvel összeegyeztethetetlen jelenséget vizsgálták a román honosítási gyakorlatot. A lap joggal kifogásolta, hogy a vegyes házasságban élő bevándoroltak hétévi várakozás után, a tisztán román felmenőkkel rendelkezők pedig gyakorlatilag azonnal a társadalom teljes jogú tagjaivá válhatnak,⁵⁵ míg az idegen ajkú kérelmezőknek ugyanerre nem adnak lehetőséget az új szabályzók.⁵⁶ „E művészek, orvosok, tanárok, gyógyszerészek, kereskedők, mesteremberek és földművesekből... álló magyarság bár mily vendégszeretben részesíttessék is, a magyar és román nemzetiség közös érdekeit felismerő románság által, nem honosult és nem is honosulhatand meg...”⁵⁷ – olvashatjuk a lehangolt összegzést. A tudásával és munkájával akár évtizedek óta a románságot (is) gyarapító magyarok sorsát Oroszhegyi a pusztában vándorló hontalan zsidókéhoz hasonlította.⁵⁸ Bizonyára nem minden célzatosság nélkül közölte teljes terjedelmében Mihail Kogălniceanunak az ország zsidó rabbiihoz intézett körlevelét sem. A belügyminiszteri felhívás arra intette „a keresztényi türelem és vendégszeretet hazájában” menedéket talált és jól érvényesülő zsidóságot, hogy a velük szembeni előítéletet és ellenszenvet oly módon segítsenek felszámolni, hogy megátalkodottan őrzött egyedi

49 BMK, 1860. dec. 15.

50 „Otthon baj van” – írta a lap. Torontálban, Bács-Bodrog vármegyében és Pesten voltak letartóztatások, többeket Csehországi börtönökbe vittek. BMK, 1860. okt. 20.

51 A lap a Testvérhoni levelek rovatban a határt átlépők székelyteljes motozásáról számolt be, hozzátéve, mintha az idő kerekét egy évtizeddel visszaforgatták volna. BMK, 1860. dec. 1.

52 BMK, 1860. nov. 3.

53 A mundérokot aztán Fiumén keresztül kívánták titkos rendeltetési helyükre eljuttatni. BMK, 1860. nov. 17.

54 BMK, 1860. júl. 14.

55 BMK, 1860. jún. 30.

56 Erre csak ráérősített az a román törvényjavaslat, amely a templomi vagyontulajdonlását kizárólag hazai, besszarábiai, dobrudzsai, bukovinai, bánági, vagy erdélyi románnak kívánta lehetővé tenni. Idegeneknek csupán a honosítás véget nem érő procedúrája után, s tíz év helyben lakás teljesítésével nyílt volna lehetősége földet vásárolni az Egyesült Fejedelemségekben. BMK, 1860. szept. 1.

57 BMK, 1860. júl. 14.

58 BMK, 1860. júl. 7. „Élete itt századok múltán is csak zarándoklás a pusztában az ígért földje felé, hová visszavágyik, mint gyermek a szülői házhoz, mint egy rég elhunyt szerettei sírjához.”

sajátosságait mielőbb levetkőzik; végeredményben elfogadják a maradéktalan beolvadást.⁵⁹ (A még hosszú évtizedekig halogatott zsidó emancipáció esélyét a politikus ekképpen vázolta: „Ha önök hazánkban jogokat követelnek, mindenekelőtt teljesítsék a haza iránti kötelességeiket. Jutalom csak szolgálat, jog csak kötelességteljesítés után adatik mindenkor.”⁶⁰)

Ugyancsak célzatosnak tűnik a tucatnyi emberéletet is követelő craiovai fegyveres zendülés sajtóvisszhangjának idézése. Román lapvélemények szerint ugyanis a megmozdulást *az idegenek szervezték* azzal a céllal, hogy lejárassák a fiatal balkáni államot.⁶¹

A xenofób indulatokból és vádaskodásból a németiségnek is kijutott.⁶² Eredetileg Rosetti lapjában, a *Roman-ban* látott napvilágot az a cikk, amely a német birodalomépítés és gyarmatosítás veszélyeire figyelmeztetett.⁶³ A cikkíró úgy tűnik, a zsidóságnak kínált receptet a németek „integrálására” alkalmatlannak találta, mondván: „vigyázat, a német nem olvad be”, sőt a Baltikumban, Bukovinában vagy Erdélyben lépésről lépésre uralkodó–elnyomó nemzetté válik.

A *Bukuresti Magyar Közlöny* viszont az Oroszországból telepített németek körüli negatív hírverésre reagálva higgadt különvéleményt fogalmazott meg: „valódi jóindulattal állítjuk, hogy a fölemésztetéstől Romániát sem féltjük, mert itt kebelében tapasztaljuk, hogy több olvasztóerővel egy nemzetiség sem bír. Itt német, görög, zsidó, rác, cigány s minden a hon nyelvén beszél...”⁶⁴

Mindezek után az „anti-magyarizmus féle cikkek”⁶⁵ nem érhatték váratlanul a bukaresti magyar közösséget sem. A idegenellenes megnyilvánulásokra rendszerint a *Bukaresti tárogató* című rovatban reagáltak. A szerkesztők a nyugtalan román értelmiséget mindenekelőtt arra bízatták, hogy olvassák a *Közlönyt*, aminek a szép számú erdélyi születésű zsurnaliszta esetében nem volt nyelvi akadálya. A válasz azonban elhárító volt: „ezek a magyarok mindig hódítani akarnak minket, ez a lapjuk sem egyéb, mint politikai cselszövény, mellyel minket akarnak behálózni.” A vádak egy részét Oroszhegyiek derűs szívvel vállalták, csak hogy – mint mondták – valójában a román *szívek* „meghódítását” tekintik céljuknak, s a tevékenységüket övező gyanú eloszlatását.⁶⁶ A román közvélemény megnyerését azonban az osztrák lapok magyarellenés hírzönében⁶⁷ a magyar újság szerkesztői is csaknem reménytelen feladatnak látták, noha *Magyar–román viszonyok*⁶⁸ címmel külön rovatot szenteltek ennek a főbenjáró

59 „Önök és hitsorosaik segedelme nélkül hiába való minden igyekezetünk, ha el nem tőkélük magukat annak elfogadására, és hogy ez által e honnak fiai, azaz románok legyenek a jövőben.” BMK, 1860. jún. 30.

60 Első lépésként a hagyományos („utálatos” és „nevelés”) ruhaviselet megváltoztatását követelte a miniszter, majd fenyegetően hozzáfűzte: „Városaink kebelében többé el nem tűrhetjük, hogy a népesség egy számos osztálya külön viseletével a másik osztálynak botrányozásul szolgáljon” s támadásokra okot adjon. A közlemény végezetül a vallási/etnikai kisebbségre hárította minden lehetséges következmény viselését: „Az önök eljárása a legbiztosabb jele leendő annak, hogy a haza mit várhat önöktől...” Uo.

61 BMK, 1860. dec. 1.

62 A bojárok által Oroszországból áttelepített németekről az a hír járta, hogy sokallják az adókat és a katonaszkodás terheit, s kedvezményeket követelnek. BMK, 1860. szept. 1.

63 BMK, 1860. okt. 6.

64 BMK, 1860. okt. 20. Ehhez képest az egységes magyar politikai nemzet koncepcióját elutasító és Svájc többszólamúságát példaként emlegető román cikkek azzal válaszoltak, hogy míg Helvéciában 3, Magyarországon viszont 8 nyelvet használnak széles körben. BMK, 1860. okt. 13.

65 BMK, 1860. nov. 3.

66 BMK, 1860. aug. 25.

67 BMK, 1860. dec. 22.

68 BMK, 1860. aug. 25.

kérdésnek, s hosszú cikksorozat indult a közös történelmi múlt – többnyire pozitív – emlékeinek megismertetésére. (Előszeretettel nyúltak a törökellenes küzdelmek példáihoz,⁶⁹ de szó esett az I. Rákóczi György fejedelem uralkodása alatt született első román Biblia-fordításról is.⁷⁰) A megbékítés embert próbáló munkájában pedig váratlan szövetségesre letek a Kárpátok túloldalán Reményi Ede személyében. A művész kolozsvári koncertjén a magyar–román megbékélésről beszélt, s a közönség tomboló tetszésnyilvánítása mellett felváltva játszott a két szomszédnép dalaiból.⁷¹ A temesvári *Telegraf Român* lelkesült beszámolóját azonban a bukaresti *Național* szkeptikusan fogadta.⁷² A fővárosi újság néhány héttel később a magyar néplélek hosszas boncolgatásába bonyolódott. A 70. lapszámban azt olvashatjuk, hogy a magyarokat szent tűz hevíti, „mely kívülük becsületére válna bármely nemzetnek. Náluk azonban ez a lelkesedés oly terveket rejt magában, milyeneket a legbarbárabb századok legvadabb barbárai sem követtek el.” A cikkíró képmutatónak nevezte a magyarok hazafiságát, Európaszerte csodált szabadságszeretetét pedig az állítólagos nemzetiségi elnyomás vádjával próbálta megkérdőjelezni. A cikk vészjósló szavakkal zárult: „Ha pedig a magyarok pokoli terveik által engedik magokat elragadtatni, akkor tudják meg, hogy elvesznek...”⁷³

Oroszhegyi a támadásra a *Román testvéreink* című rovatban válaszolt: „Tehát a magyarban halálos bűn az [ti. az uralkodás], ami a román nép őseinek dicsőségét teszi.” – utasította vissza a kettős mérce alkalmazását. Kifogásolta továbbá azt is, hogy a román értelmiség a földesúri kizsákmányolást Erdélyben egyszerűen nemzeti elnyomásként értelmezi, holott a feudális ígát a magyarok milliói is elszenvetdék; nem szólva arról, hogy a magyar nemesség a ’48-as törvényekkel önszántából adott szabadságot az ország minden lakójának.⁷⁴ A főszerkesztő egy másik lapszámban józanul indokolta, hogy egyáltalán miért is szentelnek figyelmet az effajta kicsinyes, gyűlöletsztító megnyilatkozásokra. Mint írta: „nagyon távol vagyunk attól, hogy egy éretlen elme rémeit a román nemzet nyilatkozványainak tekintsünk, s csak azért tesszük meg rájuk észrevételeinket, mert van bennük valami ragályszerű, mi ha meg nem hiúsíttatik, gyúlékony anyagra találhatna.”⁷⁵ Hogy az elővigyázatosság nem volt egészen indokolatlan, ékesen bizonyítják az erdélyi román lapok meg-megújuló „méltatlan mocskolódás”-ai.⁷⁶ Oroszhegyi elkeseredésében a magyar laptársaktól azt kérte, hogy rendszeresen szemlézzék a román újságokat, mondván: „Mint részint szomszéd, részint ugyanazon haza fiai igen szükséges, hogy

69 BMK, 1860. aug. 11. és 1860. aug. 25.

70 BMK, 1860. máj. 15.

71 BMK, 1860. aug. 4.

72 Reményi gesztusára utalva arra figyelmeztetett, hogy a „testvériesülés” kizárólag kölcsönösségen alapulhat... BMK, 1860. aug. 25.

73 BMK, 1860. szept. 22. A vádakkal szemben a magyar önkép ettől gyökeresen eltért: „A magyar jelleme nyílt és őszinte, neki az alattomoság nem volt soha kenyere.” – Uo. A Reformá ugyancsak a herderi jóslat beteljesülését ízelgette: „Nincs többé Magyarország”, minthogy lakói a Tiszaig elnémetesedtek. Mire a Közlöny ironikusan azzal tromfolt, hogy sokak szerint a másik fele pedig elrománosodott; így tehát legfeljebb a Kakas Márton, vagy a Bolond Miska szatirikus figurái segíthetnek megtalálni a térképen. BMK, 1860. okt. 13. A nemzet feldarabolódásának persze kézzel fogható bizonyítékai is voltak, mint a román–német–magyar többségű „Szerb” Vajdaság kikanyarítása, amelyről egy verseci román mágnás tudni vélte, hogy soha többé nem lesz Magyarország része. BMK, 1860. aug. 25.

74 BMK, 1860. nov. 17.

75 BMK, 1860. szept. 29.

76 BMK, 1860. okt. 6. Az erdélyi román sajtó éles szavakkal ítélte el a máramarosi románokat, akik a német (és latin!) helyett magyar nyelvű teleknyilvántartást követeltek. Ld. még: Magyar–román viszonyok: Mit tesznek a máramarosi románok? BMK, 1860. szept. 2.

egymást kölcsönösen megértjük.” A két szomszédnép kapcsolatának normalizálását tehát a tudatformálást élethivatásként űző értelmiség mindennapi párbeszédével kívánta megalapozni.⁷⁷

Hiába érkezett azonban elvértve egy-egy szolidáris, a „konkolyhintők” mesterkedéseit elítélő román olvasói levél⁷⁸ a Botsel és Kálvin utca sarkán lévő szerkesztőségbe, Oroszhegyi csalódottan üzente hallgatásba burkolózó román kollégáinak, hogy: „jöhet idő, midőn sírva bánjátok meg, ha a testvériség hangjai elől bedugjátok füleiteket.”⁷⁹

1.3. A magyar érdekek szószólója

Eredményesebbnek tűnik a lap a romániai magyar közösség szolgálatában, amire az alapítók kezdettől talán a legnagyobb hangsúlyt helyezték. Kétségtelen, hogy az idegenség és kitzsítotttság érzésén a honfitársakkal szorosabbra fűzött kapcsolat enyhíthetett leginkább, s ebben – a várakozásoknak megfelelően – éppen a *Bukuresti Magyar Közlönynek* jutott főszerep. Biztosította a hírek áramlását az anyaország, a kivándoroltak és a magyar ajkú csángók között, de szükség szerint bíralt is, vagy bátorított; aktivitásra sarkallt, hogy feledhetővé tegye az átmenetiség, a „senki földjén” lakozás állapotát. Szász Károlynak *A bujdosó magyarokhoz* című (két alkalommal is közölt) verse⁸⁰ híven tükrözte azt a lelkiállapotot, amely a román földön élő kivándoroltakat, különösen a politikai emigráció tagjait jellemezte. A *honvágyat* csak fokozta a gondolat, hogy hiába a bosszantó közelség: „Nekünk teljes lehetetlen a kedves hazába átmenünk.”⁸¹ Az anyaország mindenestre biztos viszonyítási pont volt a kor embere számára, mely nélkül „mint szétszórt tűz szikrái” „a bizonyos enyészet” martalékává válna.⁸² Pongrácz Bódog, ploiești-i lelkész is arra figyelmeztetett, hogy „veszélyeztetett nemzetiségünk (...) kapaszkodjék az anyaországba”.⁸³ A perspektíva aztán kitágul: „De midőn a nemzet nagy testét egyszersmind saját bátyánkul tekintjük, kiterjed figyelmünk és oltalmunk e nemzet külföldön szétszórt töredékére.”⁸⁴ Az anyaország pártfogása és erőforrásai főképpen ez utóbbira, a nemzeti identitás megtartására kellettek, hiszen a „moldva–romániai” magyarság a nemzeti kultúra elsajátításának és ápolásának még a legelemibb feltételeivel is alig rendelkezett. Legkevésebb Moldva őshonos lakói, a csángók. A „nyáj” összetartásán ekkoriban féltucatnyi magyar lelkész munkálkodott, a főváros református gyülekezeti tanodáján kívül pedig csak Ploiești-en működött magyar

77 BMK, 1860. szept. 2.

78 BMK, 1860. júl. 21.

79 BMK, 1860. okt. 20. A jövőndölés 1863 kora tavaszán csaknem beteljesedett, amikor III. Napóleon a lengyelek hősie felkelésének apropójából Európa területi újrendezését próbálta kicsikarni a nagyhatalmaktól, s a visszaállítandó Lengyelországba „integrált” Galícia elvesztéséért az Egyesült Fejedelemség annexióját kínálta „kompenzációul” Ausztriának. – Mégis bővebb indoklást érdemelt volna Oroszhegyinek az a megállapítása, hogy Oláhország is „legboldogabb politikai korát a magyar koronával szövetségben élte.” Uo.

80 BMK, 1860. aug. 11.

81 BMK, 1860. aug. 25.

82 BMK, 1860. júl. 7.

83 Amibe beletartozott a Szent István Társulat könyvadományainak elfogadása, sőt igénylése is. BMK, 1860. júl. 7. Ez a viszony mégsem volt egyoldalú, amit az Akadémia felépítésére küldött bukaresti aranyforintok (BMK, 1860. jún. 16. és 1860. szept. 22.), s a csángók erdélyi katolikus templom építésére szánt adományai is bizonyítják. BMK, 1860. jún. 30. S az öngyilkossá lett Széchenyi lelki üdvéért mondatott gyászistentiszteletek és egyesületi emlékünnepe is. BMK, 1860. jún. 16.

84 BMK, 1860. szept. 1.

nyelvű iskola. Átmenetileg. A *Moldva-romániai magyar ifjúság és az Erdély-magyarhoni felsőbb iskolák* című, két részes szerkesztőségi cikk a kulturális ellehetetlenülés látéletét tárta az olvasók elé, s a kialakult helyzetért felvetette a román fél, de az anyaország felelősségét is. Koós szerint a visszatelepítést szorgalmazó anyaországiak nem vetnek számot azzal, hogy évtizedek óta idegenben élő honfitársaik ragaszkodnak megszokott életterükhöz, gyermekeik szülőföldjéhez. A megoldást máshol javasolta keresni.⁸⁵ A lelkes szerint hosszú távon nem tartható az a gyakorlat, hogy a legtehetségesebbek az anyaországban folytassák tanulmányaikat. Hiszen a kitanított fiatalok kibocsátó közösséghez való visszatérése több mint bizonytalan. A gondolatmenetet továbbfűzve vetette fel a fejedelemségek területén egykoron működött magyar tanintézetek újjászervezését. Az anyaország támogatását mindenekelőtt a hajdani magyar püspöki székhelyen Bákóban (Bacău), és Szabófalván tervezett katolikus tanítóképzők elindításához kívánták igénybe venni.⁸⁶ A két tanintézet persze nemcsak az elemi iskolai képzés tanerőszükségletét biztosította volna, de az ortodox közegben szilárd katolikus vallási identitással – ám megfakult magyar nemzeti kötődéssel – rendelkező csángók szellemi összekovácsolására is jó esélyt kínált.

Kezdetnek azonban be kellett érni az anyaországi továbbtanulás lehetőségével. Az újság adatai szerint az 1860/61-es tanévben a bukaresti református iskola végzősei közül ily módon 9 protestáns és egy katolikus fiatal kapott kedvezményes lehetőséget tanulmányai folytatására.⁸⁷ Koós ezen a ponton nem fukarkodott a kritikával. Pontosabban tényyszerűen megállapította, hogy a tucatnyi ösztöndíj nem segít a csángókon.⁸⁸ Cáfolta továbbá, hogy a moldvai „ős-magyarság” beolvadásáért az olasz papokat terhelné a felelősség, minthogy a bukaresti és jászvásári püspökök ismételten kértek áldozó papokat Magyarországról, de hiába... [?!] S ami még szomorúbb, hogy a korábban kiküldöttek egy része az alapvető erkölcsi követelményeknek sem felelt meg.⁸⁹ A Klézsén, Forrófalván, Nagypatakon, Gorzafalván,⁹⁰ valamint Dormánfalván és Pusztinán működő magyar papok lelki „állóképességéről” és megbecsültségéről alig tudunk közelebbit, létszámuk azonban vitán felül bővítendő és bővíthető lett volna. Már csak annak a gyűjtésnek a terhére is, amelyet a lap 20 forintos felajánlásával maga kezdeményezett egy

85 BMK, 1860. júl. 14.

86 BMK, 1860. júl. 21. Egy korábbi számban még 2 elemi, és 3 reáliskola, valamint egy Központi Magyar Képezde tervéről olvashatunk. BMK, 1860. máj. 15.

87 BMK, 1860. júl. 21. Sárospatakon Bernát Zsigmond 1000 forintos alapítványának terhére 5 fiatal tanulhatott, Nagyenyedén 2, Sepsiszentgyörgyön ugyancsak 2, míg a székelyudvarhelyi katolikus gimnáziumban 1 ifjú nyert ingyenes elhelyezést. A sárospatakiak között volt Debreczy József (BMK, 1860. aug. 25.), aki évtizedekkel később a bukaresti magyarság legnagyobb egyesületének elnöke lett.

88 Jerney János 1844–1845-ös összeírása szerint létszámuk még 45.148 fő volt. 88 templommal rendelkeztek, de azokban idegen papok prédikáltak. BMK, 1860. máj. 15. A feljegyzéséből közölt részlet arról is tájékoztat, hogy az olasz papok elképesztő büntetésekkel élnek velük szemben, hogy „a magyar népből a magyar érzelmet és nyelvszeretet minden áron irtogassák és az általuk könnyebben tanult oláhhoz szoktassák. Már nagy részben célukat is érték, nem ugyan szép, hanem a legbotrányosabb eszközökkel: mint korbács és pálcá, főleg pénzbeli büntetés által, hol a gúny, vagy a parancsszó sikertelen maradt”. Idézem: HENCZ (2009): p. 19. 1859-ben az Egyesült Fejedelemségben összesen 50.310 katolikus élt, de ezek egy része nyilvánvalóan nem is magyar anyanyelvű, német, olasz, lengyel, stb. BMK, 1860. jún. 23.

89 Molnár Ferencet Nagypatakról egyszerűen hazaküldték. BMK, 1860. júl. 21. Kimagaslott közülük a klézsei Petrás Ince János, aki a szerkesztőségtől tiszteletpéldányként kapott 30 Bukuresti Magyar Közlöny „elosztója” volt szeretett csángói között.

90 Név szerint: Petrás Ince János, Ferenczy [?] és Tóth Anasztáz, valamint Molnár Ferenc és Funták Kozma BMK, 1860. jún. 23., továbbá Hompász Ákos és Gábor N.[?] BMK, 1860. jún. 30. Itt olvashatjuk, hogy a hazaküldött Molnár helyébe idegen papot állítottak.

misszionárius lelkész alkalmazása érdekében.⁹¹ A szórványgondozásra – Czelder Orbán személyében – ugyanakkor önkéntes jelentkező is akadt az anyaországból.⁹² (A református lelkész erős – sőt, túlcscorduló – hivatástudattal később a bukaresti magyarság egyik vezetőjévé vált.)

A *Bukuresti Magyar Közlöny*ből tudjuk, hogy az anyanyelvű hitélet és elemi oktatás intézményrendszerét néhány évvel korábban a német evangélikus egyházzal együttműködve próbálták megteremteni. Koós Ferenc elődje, Dimény József református lelkész és dr. Borosnyói [?] főgondnok előrelátóan kapcsolatba léptek a lipcsei székhelyű Gusztáv Adolf Egyesülettel, hogy templomépítő terveik megvalósításához később „tőkeerős” külső támaszuk legyen. Az egyesület által segélyezett bukaresti német evangélikusok viszont nem járultak hozzá a templomukba fogadott magyar hittestvérek anyanyelvű istentiszteleteihez. Az evangélikus német iskolák pedig külön tantárgyként sem vállalták a magyar nyelv oktatását, noha a kérésnek könnyedén eleget tehettek volna a rendszerint széles nyelvismerettel bíró szászföldi tanítók és lelkészek alkalmazásával. A nyílt németesítő szándék láttán a maréknyi reformátusnak így egyedül kellett boldogulnia.⁹³ A „önerősen” létrehozott bukaresti református iskolában aztán az alaptárgyak mellett német (!) és latin nyelvet is oktattak.⁹⁴

A tanintézet év végi képesítő vizsgáira a lap főszerkesztője is meghívást kapott. Oroszhegyi részletesen beszámolt az iskolában szerzett tapasztalatairól. Elégedetten nyugtázta a gyermekek nemzeti szellemű nevelését: „Úgy látszik, hogy tanítatásukban folyton végighúzódik azon vezérfonal, hogy itt külföldön csak vendégekül élnek, míg a kedves eredeti hon odaát, a Kárpátokon túl számít rájuk.”⁹⁵ (Mindez azért is tűnhetett örömteli pedagógiai eredménynek, mivel a záróünnepségen hazafias magyar dalokat zengő tanulók többsége még sosem járt az anyaország földjén.)

A vidéki magyarok közül saját iskolával egyedül a ploieştiek rendelkeztek. Pongrácz Bódog katolikus pap még 1857-ben 28 gyermek magyar nyelvű oktatását kezdte meg a városban. Teendőit aztán – a templomépítés gondjai miatt – átengedte Cseh Sámuel református tanítónak, azzal a kikötéssel, hogy a tanoda katolikus községi iskolaként működjön.⁹⁶ Cseh azonban lelkes szülői támogatással magán fiúiskolát szervezett, ahol vasárnaponként istentiszteleteket is tartottak.⁹⁷ Az ingyenesen birtokba kapott iskolaépület ellenére az érintett (harmadrészben tandíjmentes) családok azonban nem tudták előteremteni a folyamatos működéshez szükséges anyagiakat. Ebben feltehetően a katolikus lelkész ellenkezése is szerepet játszott, akinek a 14 római-, és 3 görög katolikus vallású tanuló hitoktatójaként továbbra is volt beleszólása az iskola ügyeibe.

Az immár 35 tanuló iskolát a *Bukuresti Magyar Közlöny* is támogatta a maga szerény eszközeivel: egy ingyen lappéldánnyal és két Sepsiszentgyörgyön továbbtanuló végzős segítségével;⁹⁸ de leginkább azzal a határozott kiállásával, amellyel a terméketlen felekezeti viták

91 BMK, 1860. szept. 1.

92 BMK, 1860. nov. 17.

93 BMK, 1860. okt. 27.

94 BMK, 1860. aug. 4.

95 A 28 leány és 46 fiú vallás- és egyháztörténetet, számtant, írás-olvasást, magyar nyelvet, történelmet és földrajzot, erkölcsant és éneket tanult. Természettajzi ismeretekre és latinra csak a fiúkat oktatták. BMK, 1860. aug. 4.

96 BMK, 1860. okt. 6.

97 Iskolának [és/vagy tanítói lakásul?] Mátyás József házáat ajánlotta fel, aztán a vidékre áthelyezett Daragi doktor bocsájtotta rendelkezésükre ingatlanát. BMK, 1860. aug. 11.

98 BMK, 1860. aug. 11. Arról a félig református Vida Albertről és Virág Józsefről van szó, akiket Pongrácz a renegátszerzés áldozatainak tekintett, mondván, hogy mindkettőt katolikusnak keresztelték, mégis egy református algimnáziumban „kötöttek ki”. Elismerete ugyanakkor, hogy Cseh előzékenyen a katolikus káteból feleltette a tanulókat. BMK, 1860. okt. 6.

helyett összefogásra, s az iskola megmentésére próbálta ösztönözni a város magyar közösségét.⁹⁹ A bukaresti magyar egyesület – amelynek a lap két szerkesztője is tagja volt – pénz- és könyvadománnyal mutatott jó példát.¹⁰⁰

Az egyesület könyvtárának duplumaiból, és ingyenes lappéldányokból persze jutott Foksány és Turnu Severin olvasóegyleteinek is.¹⁰¹ Utóbbi létezéséről egyébként a bukarestieknek nem is volt tudomása. A *Közlöny* olvasóközönsége Meyerffy Károly híradásából értesült a Duna parti város teljes magyarságát megmozgató eseményről,¹⁰² aki az alapítás lelkesítő körülményeivel élesen szembeállította a bukaresti magyar iparosok közönyös magatartását. Ironikusan, egyszersmind empátiával idézte a közösségi élettől távolmaradók leggyakoribb kifogását, hogy ti. azért nem vállalják az egyet fenntartásával járó terheket, „mert nem akarják a házi békességet megháborítani...”. A cikkíró végül rámutatott e magatartás várható káros következményeire: az új nemzedék magyarságtól való teljes elidegenedésére és románosodására.¹⁰³ A magyar újság az ernyedtséggel és önfeladással szerencsére az összefogás örömteli példáit szegezhetette szembe. Így beszámolt többek között a pitești-i protestánsok templomteremtő erőfeszítéseiről (a bukaresti gyülekezet önzetlen támogatásával);¹⁰⁴ s a helybéli református lelkész vezetésével életre keltett magyar kaszinóról a moldvai Galacon.¹⁰⁵

1.4. A lap megszűnése

A még nem tendenciaszerű, de immár jól tapintható asszimiláció¹⁰⁶ feltartóztatását célzó szaporodó intelmek nyilván nem pótolhatták a magyar hitélet és oktatás intézményrendszerét; a magyarság önbecsülését¹⁰⁷ és összefogását erősítő szerkesztői magatartás ugyanakkor a hiányt némiképp áthidalhatóvá tette. A *Bukuresti Magyar Közlöny* néhány hónapos fennállása alatt „nemzeti missziót” tudott betölteni: bemutatta és népszerűsítette a magyar

99 A „szenvedélyes felekezeti viták előtt bezárkózunk” – hangzott az intelem. BMK, 1860. okt. 6.

100 BMK, 1860. nov. 17.

101 Uo.

102 BMK, 1860. júl. 21.

103 BMK, 1860. szept. 29.

104 Kovács Zsigmond gondnok kezdetnek két harangot vásárolt, majd hatósági jóváhagyással (100 piaszter saját adománnyal) széles körű gyűjtést kezdeményezett. BMK, 1860. szept. 29. 2733 piasztert gyűjtött, amit a bukarestiek 620 piaszter 32 parával toldottak meg. BMK, 1860. nov. 17.

105 Név szerint Molnár László. BMK, 1860. nov. 3.

106 BMK, 1860. szept. 1.

107 A magyarság külsődleges jegyeinek „levetkőzése” ellenében (ld. a zsidóság kaftánjának és ruhaviseletének elhagyására felhívó belügyminiszteri körlevelet!) utalt a Szent Panteleimon kolostor sírboltjában nyugvó román bojárok síremlékein történelmi viseletként megőrzött prémes magyar mentékre. BMK, 1860. aug. 18. Másutt a következőket olvashatjuk: „Hisszük, hogy mint a magyar dalmű, úgy a magyar úri ruha is el fogja bájolni közönségünket.” BMK, 1860. jún. 16. Ezt a meggyőződést erősítette, hogy orosz arisztokraták szívesen vásároltak a díszes magyar ruhákból, mint a Pesten időző Trubeckoj hercegnő. BMK, 1860. aug. 4. Inkább a tanultabb rétegek számára jelentett elégtételt, hogy Bukarest alapításának népmondákon alapuló közkeletű tételeit Pelimon Alexandru történeti monográfiájában magyar forrásokra hivatkozva cáfolta. BMK, 1860. aug. 25. A lap nem hagyta szó nélkül a Hunyadiak román eredetéről szóló okfejtéseket sem. A jeles történelmi személyiségek román voltát a Román október 18/6-ai számában Bolliac Thuróczyra és Oláh Miklósról hivatkozva állapította meg. Koós viszont Teleki József akadémiai elnök kutatási eredményeire hivatkozott. Logikailag értelmezhetetlen – állapította meg a lelkész –, hogy a szokásos gyakorlattól eltérően miért nem őrzi a befolyásos „román bojár-család” emléket egyetlen kolostor, vagy emlékmű sem. BMK, 1860. okt. 20.

kultúra értékeit,¹⁰⁸ és sokat tett a befogadó románság realisabb magyarságképének kialakításáért is.¹⁰⁹ A lap eladási mutatóinak alakulásából azonban arra következtethetünk, hogy nem sikerült a még az induláskor kitűzött távlati cél megvalósítása, vagyis elegendő „forgó tőkét” képezni további magyar iskolák és könyvtárak létesítéséhez és fenntartásához.¹¹⁰ A bevételekből valójában még a főmunkatárs Koós tiszteletdíjára sem futotta.¹¹¹

Ebben a helyzetben bizonyosan nagy fellélegzést hozott, hogy az újság novembertől Adolf Ulrich sok hibával dolgozó német nyomdája helyett Szathmáry Papp Károly (majdan udvari) fényképész magyar betűkészlettel is felszerelt új nyomdájában készülhetett.¹¹² A szerkesztők már abban kezdtek bizakodni, hogy sikerülhet a „technikai okokból” kimaradt őszi lapszám pótlása is.¹¹³

A biztos műszaki háttér létrejötténél is reménykeltőbb helyzet állt elő – különösen a politikai emigránsok számára – a hazai politikai olvadással, az alkotmányos viszonyok részleges visszaállításával,¹¹⁴ noha az Októberi Diploma árnyoldalai az elemző számára épp oly szembe ötlőek voltak, mint erényei.¹¹⁵ A magyar tisztviselők állami és megyei adminisztrációba történő kinevezése valóban felszította a Bach-rendszerben preferált (s némiképp kompromittálódott) románság magyarelles érzelmét.¹¹⁶ Gheorghe Barițiu az 1848-as dilemmát eleve-nítette fel az „Erdély uniója, vagy autonómiája?” című cikkében,¹¹⁷ amelyre a „*Román testvéreink*” rovatban kapott választ, miszerint bármilyen irányú alkotmányos fordulat következék is, a magyar jogtisztelő nép, s a demokratikus [értsd, a románoknak is tetsző] megoldásokra történelmi hagyományai (ld. Erdély eddigi 258 országgyűlése) nyújtanak garanciát.¹¹⁸ A lap továbbiakban követendő politikai irányvonalát a szerkesztők a „Tájékoztató” című programadó cikkben határozták meg. Ebben hitet tettek a színvonalas és hiteles tájékoztatás, a nemzetek békés egymás mellett élése, valamint a magyarság összefogása mellett. A magyar–román viszony vonatkozásában az írás dialektikus álláspontot képviselt: egyfelől harcot hirdetett a jog minden eszközével a diaszpóra-magyarság érdekeinek következetes érvényesítéséért, ugyanakkor ígéretet tett: „minden testvérnép, kiket a történelem nemzetünkhöz fűzött, csak őszinteséget és jóakaratot várhat tőlünk.”¹¹⁹

Borúlátóbban ítélte meg a két nemzet jövőjét a *Românul* című lap, amely Erdély politikai státusának rendezetlenségéből a magyar–román konfliktus további súlyosbodását jöven-

108 Nemcsak hírt adott róla, de megrendeléseket is felvett a lap Boross Mihály Szent István királyról szóló monográfiájára. BMK, 1860. aug. 4.

109 Természetesen inkább a magyarok önbizalmának erősítésére, mint a vádaskodó román újságírók, és olvasók meggyőzésére voltak alkalmasak az efféle mondatok: „A magyar jelleme nyílt és őszinte, neki az alattomoság nem volt soha kenye.” (BMK, 1860. szept. 22.), valamint a Pestről küldött biztatás, hogy ti. koszorús költőik nemzetostorozása ellenére a nagyobb jólétet és több dicsőséget látott nyugati népekhez képest is Magyarországon „oly tiszta, oly önzéstelen, minden lehetünkben az imádott honért élő-haló szívek soha nem dobogtak minden honfi kebelében, mint most.” BMK, 1860. júl. 14.

110 BMK, 1860. júl. 7.

111 Koós Ferenc: *Életem és emlékeim*. Bukarest, Kriterion, 1973. p. 196.

112 BMK, 1860. nov. 17.

113 BMK, 1860. dec. 22. A lap október 10-én nem jelent meg.

114 Uo.

115 BMK, 1860. dec. 15.

116 BMK, 1860. dec. 22.

117 BMK, 1860. dec. 8.

118 BMK, 1860. dec. 22.

119 BMK, 1860. szept. 1.

dölte.¹²⁰ Ebben a sorsszerű és sajnálatos küzdelemben azonban a konstruktivitás és békítés magaskoláját kijárt *Bukuresti Magyar Közlöny* már nem vehetett részt, ugyanis tisztázatlan körülmények között 1860 karácsonyán végleg elnémult...

A korabeli romániai sajtóviszonyok zaklatottságát, s a sajtószabadság tiszteletben tartásának alapvető gondjait jelezte már a jászvásári laptárs, a *Tribuna* szerkesztősége elleni augusztusi támadás is.¹²¹ Év végén pedig a kormányzat ismét életbe léptette az 1859. október 2-án kelt szigorú sajtórendeletet, minek eredményeként – rendőrségi zaklatások után – váratlanul megszűnt az *Independentă* és a *Nikipercia*. A Közlönyre vonatkozó hazai megrendeléseket viszont az osztrák hatóságok hárítják el. A román lapkiadókra kiszabott 5000 piaszteres letéti díjat a szűkre szabott (három napos) türelmi időn belül sok újság nem tudta teljesíteni.¹²² Minden bizonnyal közéjük tartozott a *Bukuresti Magyar Közlöny* is.

Ebből a végpontból szemlélve kétségbeesett segélykiáltásként hat a szerkesztők 1861-re szóló, december 22-ei előfizetési felhívása.¹²³ A bukaresti magyar egyesület anyagi helyzete azonban nem tette lehetővé a lap megmentését. – S „feltámasztását” sem, ugyanis egy emberöltőnyi idő múltán a „jogfolytonosságnak” csupán halvány látszatát kelthette Németh Gábor azonos címen elindított lapja, amely még az alapítás évében, 1884-ben megszűnt.

120 Ld.: BMK, 1860. dec. 22.

121 A szerkesztőséget katonák dúlták fel, miközben durván bántalmazták az újságírókat is. A fejedelem az elkövetőket lecsukatta. BMK, 1860. aug. 18.

122 BMK, 1860. dec. 22.

123 Uo.

2. A román változattól a magyaros címformáig

A Bukuresti Híradó

[Gazetta de Bucuresci]

(1876–1885)

2.1. A beköszöntő

A *Bukuresti Híradó* a két dunai fejedelemség egyesülésének időszakában napvilágot látott, ám rövid életű *Bukuresti Magyar Közlöny* elvetélése után másfél évtizeddel, 1876. október elsején indult útjára. Annak az önzetlen gondolatnak a jegyében, hogy kölcsönösen jó szolgálatot tegyen az elbocsájtó régi és a befogadó új hazának.¹

A lap feladatát a mutatóvényszám beköszöntője abban jelölte meg, hogy a magyar közvélemény előtt világossá tegye: Románia az európai kultúrnemzetek sorába lépett, noha már a régi keletű szomszédság, a fiatal állam hadereje, s a közelmúlt feltűnést keltő fejlődése is érdemes szövetségessé avatja. Másfelől ugyanilyen határozottsággal sietett leszögezni, hogy a radikális hazai nemzetiségi vezetők magyarságról terjesztett vádjai alaptalanok.² „Célunk – így a szerkesztő –, hogy mindkét felet meggyőzzük, hogy az a félreértés, mely a két nemzet közt létezik, csak néhány rossz lelkű, zavarban halászni szerető fúriák működésének köszönhető.”

Ha a magyar–román ellentétek okairól és súlyáról vallott szerkesztői felfogást nem is oszthatjuk mindenben, a kapcsolatok javítását célzó intelmekkel az utókor is azonosulhat: „a bujtogatóknak ne üljenek fel”, „ne higgyenek a hazafiúi érzületet metelyező szavaiknak (...) mert csakis kölcsönös őszinteség, kölcsönös szeretet és tisztelet lesz az áldást hozó mint [sic!] két országra.”³

Az első lapszám további írásában Vándory Lajos elvégzi a magyar–román történelmi és politikai kapcsolatok számvetésszerű összegzését, hogy a viszony rendezésének igényével kijelölhesse a „kétlaki” újság működésének erkölcsileg és üzleti szempontból is legcélravezetőbb útjait. A régen várt magyar orgánus útra bocsátásának időszerűségét taglaló írás a „gyanakvás” és „viszálykodás” légkörében meggyökerezett téveszméket igyekszik cáfolni. (Miszerint a románság csak alkalomra vár, hogy politikai szuverenitását a természetes határnak tekintett Tiszáig terjessze ki; másfelől, hogy a magyarok az egykori hűbérjog alapján Havasalföld „visszaszerzésére” törnek.) A szerző a kettős kötődés erkölcsi magasából hárítja el az erdélyi románság nemzeti elnyomásának, s a romániai magyarok [csángók] üldöztetésének vádját is. A lojalitás szükséges mértékén ugyanakkor túlmutat az a megállapítás, hogy a bevándorolt magyarság sem nemzeti, sem vallási hovatartozása miatt nem szenved hátrányt Romániában: magyarul dicsérheti az Urat, s a tanköteles korosztály anyanyelvén tanul.⁴

1 Bukuresti Híradó [a továbbiakban: BH], 1876. okt. 1.

2 Uo. A szerb Polit-Desančić és a román Babeşiu által megfogalmazott vádakait a szerző azzal utasította el, hogy a hazai nemzetiségek nem csak egyenjogúak, de bizonyos kollektív kiváltságokat is élveznek.

3 Uo. A cikkíró egy színlelt szövetség létrehozását teljesen haszontalannak ítélte: „Nem elég, hogy a két állam kormánya kösse meg a szövetséget (...) hanem szükséges az, hogy (...) őszinte jóakarat, szomszédi szeretet és testvériség által szentesítsék a két nemzet gyermekei.”

4 Uo.

Jóllehet, a református templom alapkövét annak idején csakugyan Cuza fejedelem felesége helyezte el, e pártfogó gesztus azonban annyira levette a lábáról Vándoryt, hogy elégtlenül kérdezte olvasóit: „Hát kell-e ennél több?”⁵ Az elragadtatottságban az ellentmondó tények hangszerelése is feloldozó: „mi, mint Románia vendégszerető földén jövevények [az iskolákhoz] állami segílyre nem számíthatunk”. Pedig nyilvánvaló, hogy a súlyos analfabétizmus leküzdésében szerepet vállaló református tanintézetben legalábbis okkal gondolhattak a szakárca támogatására.⁶

A bevándoroltak „esélyegyenlőségről” természetesen komolyan nem beszélhetünk. A ’70-es évek romániai magyarsága magára utalva szervezi társadalmi és egyházi életét, építi fel és működteti intézményeit, s a gabonakonjunktúra mulékonyak bizonyuló áldásai után mindennapjaira a gazdasági recesszió próbatételei nehezdednek (amelyek csakhamar felszítják a parázsló idegenellenességet).

A bemutatkozó lapszám hangütése tehát több mint bizakodó. A főszerkesztő mégis igényli – már csak üzleti megfontolásból is – a lehető legszélesebb olvasói kör érdeklődését, megerősítő visszajelzéseit. Az anyaországon kívül kölcsönös tájékoztatást remél a kivándorolt magyarság ügye iránt elkötelezett vidéki honfitársaktól, s a világlátott vidini, ruszcsuki és isztambuli emigrációtól, valamint Párizs, London és München magyar egyesületeitől is.⁷ (A felhívás nem is maradt visszhang nélkül.⁸) A lap pártfogásának reményében Vándory a Monarchia külképviseletével is jó kapcsolatra törekedett. Az igyekezet azonban (noha nem lebecsülendő a társadalmi rangkülönbség torzító hatása) simulékony és túlzó gesztust eredményez. Az új főkonzult olyan nagy formátumú diplomataként mutatja be olvasóinak, akinek „közel egy negyed millió [?] magyar is védelmére van bízva”.⁹ Elfogadható, sőt természetes motívum ugyanakkor a befogadó országgal, s annak uralkodójával szembeni lojális viszonyulás.¹⁰

2.2. A „nagy keleti válság” és hatásai

A lapkiadásnak, mint üzleti vállalkozásnak a körületekintő kapcsolatépítésen kívül némiképp a szerencse is kedvezett, amennyiben az úgynevezett *Keleti kérdés* ez idő tájt terebélyesedett évekig elhúzódó összeurópai konfliktussá. A nagyhatalmak huzakodásainak, sőt a hadivállalkozásoknak is érintettjévé váló Romániában fokozott igény volt a balkáni keresztény kisépek sorsát nagyban befolyásoló fejlemények nyomon követésére. A nagy keleti válságként ismert események nem csak az újsütetű magyar újság külpolitikai rovatának szolgáltak kime-

5 Uo.

6 Uo.

7 Uo.

8 Az anyaországi A Hon és a Trompetta Carpaților is cikkezett a két szomszédnép sorsszerű egymásrautaltságról. Uo.

9 Ez a szám nyilvánvalóan erősen eltúlzott. A magyarság korabeli létszámát a magyar anyanyelvű csángókkal együtt is legfeljebb százezer főre tehetjük. BH, 1877. febr. 27./márc. 11. (A lap megjelenési adatai szinte követelnek, az ortodox naptár következtelen használatát zárójeles kiegészítésekkel, esetenként a napok számának felcserélésével igyekeztünk korrigálni.)

10 Beszámol a fejedelem átköltözéséről Sinaiáról a Cotrocieni nyári palotába; másutt dicséri a román föld páratlan termékenységet; vagy éppen a fejedelem napiparancsát idézi. BH, 1876. okt. 1. és 1876. máj. 10. „Érdemei” elismerésének is tekinthető, hogy egy udvari bálon az uralkodó beszélgetésbe bocsátkozott vele. BH = Gazetta de București, 1880. jan. 18.

ríthetetlen témával, de – a külpolitikai irányváltással – a lap romániai recepciója szempontjából is új helyzetet teremtettek.

A *Times* híradása nyomán már az első lapszám beszámolt a Balkán vadregényes hegyei között elharapózó harcokról, amelyeknek egyre több orosz önkéntes résztvevője akadt.¹¹ Így aztán a balkáni status quo fenntartása is mind kétségesebbé vált. Egy 1877 januárjában kelt cikk azonban még a nyugati lapok által felröppentett „csacskságnak” minősítette azt a hírt, hogy a hadműveletekben egy román egységnek is szerepet szánunk.¹² Sőt, az orosz hadmérnökök logisztikai előkészületeiről szóló beszámoló végén Vándory egyenesen üdvözölte Románia taktikus semleges politikáját.¹³

Az egyesült dunai fejedelemség balkáni útkeresése csakugyan vágyak és aggodalmak útvesztőjében vezetett a Porta formális fennhatóságától való megszabaduláshoz. Végül mégis a félelmetes keleti szomszéd, Oroszország oldalán. A cári birodalom már hosszabb ideje jelen volt a térségben, mégpedig az ortodox hitű nemzetek patrónusának dicsteljes szerepében. A románságot azonban az emberöltőnyi orosz megszállás nem is oly távoli emléke a legnagyobb óvatosságra intette. Mindemellett nagyon is valószínűnek tűnt, hogy Oroszország a krími konfliktus utáni rendezést egy győztes háborúval könnyedén felülírhatja, s az elcsatolt tartományokért majd román területekkel (is) kárpótolja magát.

Az ígéretes, egyszersmind fenyegető alternatívák között tehát nagyon is érthető a román közvélemény riadalma: vajon az orosz haderő átvonulásának jóváhagyásával a nemzet nem ölel-e keblére egy a meggyengült töröknél veszélyesebb hódítót? A *Bukaresti Híradó* lapszemléjében is megjelenő dilemmát¹⁴ a magyar olvasó a legnagyobb együttérzéssel fogadta, hiszen az 1849-es orosz invázió dermesztő emléke legtöbbjük lelkét eleven sebként égette. A Portának küldött orosz hadüzenet után azonban már csak az aggodalom maradt Románia számára: Fortuna kinek ad győzelmet, s a kínálkozó lehetőség vajon nem fullad-e az első bolgár felkelés mintájára egy kíméletlen török megtorlásba? A bukaresti lapok – a kételyek ellenére – már mégsem a konfliktustól való távolmaradás esélyeit, hanem a cári seregek átvonulásának biztosítékait firtatták, hiszen egy kiharcolt „szövetségesi” pozícióban véglegesen lezárhatónak tűnt az oszmán függőség több évszázados időszaka. Ami – egyes lapok várakozása szerint – utat nyit Dácia minden latinjának egy jogar alatti egyesítéséhez...¹⁵

Mint ismeretes, Károly fejedelem az átvonulás fejében II. Sándornál azt is elérte, hogy a Plevna erődjénél elakadó hadműveleteket személyesen irányíthassa. A tegnap még szkeptikus román sajtó a diplomáciai fordulatot, s különösen a katonai sikereket követően egy csapásra győzelemittassá vált.

A gyökeresen megváltozó közhangulatban¹⁶ – az oroszellenesség közös nevezőjének átmeneti elillanásával – a magyar újságot sorozatos politikai támadások érték. A *Telegraful* 1876. évi szilveszteri száma a „szidalmak” és „alávalóságok” „szokásos”[!] özönét zúdította a magyar

11 BH, 1876. okt. 1.

12 Noha a tárgyalásokon szóba került létszám tekintetében (140.000 fő) csakugyan vaskos túlzásba estek. BH, 1877. jan. [9./21.] 21./9.

13 BH, 1877. febr. 20./márc. 4.

14 BH, (877. ápr. 3./15.

15 Vestea, 1877. ápr. 13. Ld.: BH, 1877. ápr. 23./máj. 5.

16 A Monarchia külügyminisztere, Andrássy Gyula gróf Benjamin Disraeli, brit miniszterelnök támogatásról szóló ígéretét bírva még ekkor is hatat akart üzeni a magát „túlgyőzött” cári Oroszországnak. A románokkal való oroszellenes „szinkronitásról” tehát már nem beszélhetünk.

újságra.¹⁷ A hirtelen támadt magyarellenesség mégsem tekinthető a hagyományosan elutasító érzelmek véletlenszerű felgerjedésének. A balkáni konfliktusban a román közvélemény előtt is ismert volt a magyarok tüntető törökbarátsága. Az Eötvös Károly és Helfy Ignác által szervezett százezres tüntetés híre tehát épp úgy nem tett jót a kivándorolt magyarság romániai megítélésének, mint a budapesti diákság tüntető tisztelgése a szultánnál. Utóbbi eseményről a *Híradó* is részletesen tudósított,¹⁸ mint ahogy közölte Kossuthnak a ceglédi választókhoz írt – az orosz veszélytől óvó – levelét is.¹⁹ A *Bukaresti Híradó* ugyanakkor több közleményben is határozottan elmarasztalta az anyaországi sajtómunkásokat szenzációhajhász híradásaikért, amelyek következményeit rendszerint a külföldön élő vétlen honfitársaknak kellett viselniük.²⁰ A szakmailag kifogásolt, s a vendégjogot is sértő esetek után Vándory arra kérte a hazai kollégákat, hogy „... ne rontsák meg azt a jó viszonyt – mi itt magyar és román közt hosszú évek sora óta létezik – haszontalan pletykaságok által.”²¹ A szerkesztő ugyanakkor kénytelen volt cáfolni a vádat – amely önmagában is alkalmas volt a magyarellenos indulatok felszítására –, hogy a magyar hatóságok tiltanak adományok gyűjtését a román sebesültek javára.²² „Ne tüzeljük fel, ne ingereljük egymást. A jó szomszéd többet ér (...) mint sok testvér.”²³ – írta békítőleg.

Hiába biztosította a lapot a bánási románok egy csoportja is a „gyűlöletszítókkel” szembeni támogatásáról, az ellenséges légkörben egy kivándorolt magyar levélíró már egyenesen a lap közeli bukását jövendölte.²⁴ Vándory az esetleges megszűnés rémképét az előfizetők számának örvendetes gyarapodására és a kormányzó „vörösök” (liberálisok) korrektségére utalva próbálta elhessegetni.²⁵ A lap helyzete néhány hónapos működés után éppen hogy megszilárdulni látszott.²⁶ A háború keltette híréhség emellett, hogy Vándorynak izgalmas szakmai kihívást jelentett, jótékonyan felszöktette az előfizetők számát is.

Ám a veszély mégsem volt légből kapott, s ezt csak évekkel később, egy vita hozta felszínre. Az orosz–török háború idején a Magyar Társulatban lévő haragosai azt állították, hogy Vándory (lapjának politikai irányultságával) veszélybe sodorhatja a regáti magyarságot. Ha a magyar közösséget nem is, de saját magát a szerkesztő csakugyan politikai fenyegetésnek tette ki, élesen oroszellenes magatartásával (amelynek nem csak a *Híradóban*, de a *Honban*,

17 BH, 1877. jan. [1./13.] 13./1.

18 Uo. Megírta többek között azt is, hogy a százezres tömeg által fogadott, gróf Széchenyi Ödön vezette küldöttség nem jól lobbyzott a török fővárosban őrzött három Corvina megszerzéséért. Szólt a küldöttség távolmaradása ellenére Rákóczi-indulóval zajló ruszcsuki (Rusze) ünneplésről; de arról is, hogy Cattaróban indultas (és fegyveres!) délszláv tömeg várta a magyar küldöttség feltételezett hajóját... BH, 1877. febr. 6./18.

19 BH, 1877. jan. [1./13.] 13./1.

20 Példaként említi azt az óvatlan kijelentést, hogy míg az oroszok a Prut, a románok a Kárpátok vonalának átlépésére készülnek. BH, 1877. jan. [9./21.] 21./9.

21 Uo.

22 A gyanús politikai aktivitást kifejtő bizottságokat csakugyan, de az egyedi segítyezést nem. Másfelől pedig megtiltották a török főkonzul tiszteletére tervezett fáklás ünneplést is. BH, 1877. máj. 22./ jún. 3. Az is igaz, ugyanakkor, hogy hamarosan börtönbüntetést szabnak ki Miletić Svetožarra, tiltott toborzás címén.

23 Ugyanakkor felszólította a román kormányt, hogy semmiképpen ne hagyja szó nélkül az orosz hadsereg rekvirálásait. Uo.

24 BH, 1877. jan. 30. [febr.11.]

25 BH, 1877. febr. 6./18.

26 „A Bukaresti Híradó ezentúl rendszeren fog megjelenni, mit a magyarországi pártfogás lehetővé tett.” BH, 1877. jan. 30. [febr.11.]

a *Pesti Naplóban* és a bécsi *Neue Freie Presse*ben is hangot adott).²⁷ 1877 tavaszán már városszerzte azt rebesgették, hogy a hazafias eufóriában égő román ifjúság Vándory életére tör. 1877 áprilisában későbbi vádlói arra bízatták, mentse magát – de a szerkesztő a magyarság képviselőjeként nem akarta gyáva híret kelteni nemzetének, s mint a magyar–román barátság meggyőződéses képviselője, tiszta lelkiismerettel – kitartott.²⁸ Néhány héttel később azonban az orosz rendőrhatalóság állította választás elé, majd 1877. június 6-án elfogatóparancsot is kiadtak ellene.²⁹ Egy román főtiszt jóvoltából értesülve erről, menekült csak el a városból.³⁰

Nem csoda, hogy a szerkesztő a csatazaj elültével azon tépelődött, hogy mióta az ágyúkból Vidáts-ekék³¹ készülnek, „azóta nincsen az újság, főképp a magyar újság megjelenésének semmi értelme”. Vezércikkbe való témának – a laptulajdonos panasza szerint – jószerével már csak Bosznia-Hercegovina okkupációja maradt.³²

2.3. A lap fenntartása és szerkesztési elvei

A hadműveletek idején hirtelen felszökő árak az oszmán haderő meghátrálásával ugyan mérséklődtek, egyúttal azonban a társadalmi szervezetek és egyesületek *Híradónak* szánt adományai is jelentősen megcsappantak. 1877 második felére a lapnak csupán néhány száz hűséges előfizetője maradt.³³ A papír-, nyomda- és szállítási költségek, valamint a bérleti díjak az élelmiszer áraknál nehezebben állapodtak meg. Az előállítási költségek és az eladott példányszámból származó bevételek kedvezőtlen mérlegmozgására következtethetünk a szerkesztőség gyakori címváltozásából is.³⁴ A műszaki háttér azonban szilárdan a *Thiel és Weiss féle nyomda* maradt.

Vándory ugyanakkor többféle módon is próbálta bővíteni a lap előfizetői és olvasói körét. Készleges tanácsokkal szolgált és közvetített a régi és új bevándoroltaknak hivatalos ügyintézésükben,³⁵ s – vélhetően nem ellenszolgáltatás nélkül – népszerűsítette a Magyar Társulat éttermét,³⁶ a Szöllősy-féle könyv- és papírkereskedést,³⁷ dr. Handler Mór nemi beteg gondo-

27 BH, 1885. aug. 9.

28 Uo.

29 A bukaresti orosz katonai rendőrpáncsnok hívatta magához Vándoryt, s jelezte: tudnak működéséről, s ha visszafogja magát, megjutalmazzák, de ha folytatja eddigi kampányát, akkor ártalmatlanná teszik. A kossuthi eszmék híve, Vándory elmondása szerint még a gondolkodási időt sem vette igénybe, nemet mondott az ajánlatra, éppen az aradi 13-ra hivatkozva. Uo.

30 Másnap az oroszok a nyomdában kutattak utána. Uo.

31 Nem világos, hogy a márciusi ifjúból lett sikeres vállalkozó csak átvitt értelemben szerepel ebben a kontextusban, vagy Vidátsnak valós ipari érdekeltségei voltak a román piacon?

32 BH, 1877. máj. 22./ jún. 3.

33 Uo.

34 A lap egy éves előfizetése 24 lei, azaz 12 forint volt. A szerkesztőség kezdetben az Intrarea Rosetti 3. alatt, 1877-ben a Strada Bis. Brezoianu 3-ban, majd a Strada Ren[?]iranum 4-ben volt, 1879-ben a Strada Modei 8-ba költözött, 1882-ben pedig már a Strada Armasu 19-es szám alatt található.

35 BH, 1876. okt. 1.

36 Előbb Rosenberger Ábrahám, majd Giovanni Renaldi konyhaművészetét és vendégszeretétét ajánlotta olvasói figyelmébe. BH, 1877. jan. 30. [febr.11.]

37 BH, 1877. márc. 18.

zóját;³⁸ de nem zárkózott el román nyelvű hirdetések közzétételétől sem.³⁹ A képes magazinnokba illő érdekességek sem maradtak ki a lap kínálatából (mint Széchenyi Béla gróf és Lóczy Lajos belső-ázsiai expedíciója,⁴⁰ illetve Don Carlos párizsi kiutasítása,⁴¹ vagy akár a multimilliomos Cornelius Vanderbilt folytatásokban közölt élettörténete. Bizonyos értelemben ide sorolhatjuk a hazai természeti katasztrófákról, árvizekről és jégverésről⁴² szóló híryanagot is.)

Az alkalmilag felbukkanó pedagógiai írásokban a büntetés és jutalmazás fontosságáról éppúgy szó esett, mint a gyermekek testi neveléséről.⁴³ A népszerű „apróságok” elmaradhatatlan kelléke volt a korra jellemző száraz humor, valamint a klasszikusoktól (Deák, Eötvös, Kölcsey) szemezgetett aforizmák és szállóigék.⁴⁴ Az igényesebb és pallérozottabb olvasók pedig megismerhették az ex-miniszterelnök, Mihail Cogălniceanu történeti munkáját a török kori Moldváról⁴⁵ Veress Sándor mérnök (a magyar politikai emigráció krónikása⁴⁶) avatott tolmácsolásában.

Noha a *Híradó* fejlécén a „*Politikai és közgazdasági hetilap*” alcím büszkélkedett, a közgazdasági rovatban a „Románia” biztosítótársaság megbízhatóságát bizonygató cikken, a provinciális aradi borvásár méltatásán,⁴⁷ valamint egy bräilai terménykereskedő takarékpénztártervén⁴⁸ kívül alig találni értékelhető írást. E soványka eredménnyel maga a szerkesztő is elégedetlen lehetett, mert a későbbiekben arra bízta vidéki levelezőit, hogy minél több ide vágó írással emeljék a rovat (s a lap!) színvonalát.⁴⁹

Közgazdasági értelemben marginális kérdésként került ebbe a tematikus egységbe, ám témánk szempontjából kulcsfontosságú az a hír, hogy Romániára rossz idők járnak, s a lap fennmaradásához a szerkesztőségnek szüksége van minden példány árára.⁵⁰ A bajt csak tetézte, hogy az 1877 kora nyarán pusztító erdélyi árvíz miatt átmenetileg megbénult a postaforgalom a két szomszéd ország között.⁵¹ Ez egyet jelenthetett a hazai hírcsatornák átmeneti bedugulásával, s azzal, hogy a megrendelők késve kaphják kézhez a *Híradót*; ami akár az előfizetők számának további apadásához vezetett...

Nem tudni, hogy a háború okozta gazdasági válság, vagy a sajtó-vállalkozás menedzselésének problémái miatt, de tény, hogy a *Bucuresti Híradó* 1878-as évfolyamát a hazai közgyűjtemények nyilvántartásai „hiány”-ként könyvelik. A lap megjelenése tehát legalább is

38 BH, 1876. okt. 1.

39 BH, 1877. jan. 1./13.)

40 BH, 1879. jan. 19.

41 BH, 1877. máj. 22./ jún. 3. A lap nem mulasztotta el olvasóit tájékoztatni arról, hogy a spanyol trónkövetelő a bukaresti rabkórházban meglátogatta kalandvágyó magyar hívét, báró Somosköyt. BH, 1877. jan. 30. [febr.11.]

42 A postaforgalmat is érintő katasztrófális erdélyi árvíz-helyzetről és az orosházi egyórás jégverésről is olvashattunk szenzációszűrű híradást a lapban. BH, 1877. máj. 15./27. Mint később látni fogjuk, ez nem zárta ki, hogy az újság az anyaországi károsultak javára indított gyűjtés szószólójává váljon.

43 BH, 1877. márc. ápr. 3./15.

44 BH, 1877. márc. [6.] 18.

45 BH, 1877. márc. 13./25.

46 Ld.: VERESS Sándor: *A magyar emigratio a keleten*. Budapest. 1878.

47 BH = Gazetta de Bucuresti, 1880. jan. 18.

48 Markbreiter Lipót a „vérszopó” uzsorahitelek kiiktatására 6%-os betéti kamattal kecsegtette a magyar cselédeket, az iparosokat pedig 10%-os hitelkamattal. A pénzügyi hálózat fiókjait az konzuli hivatalokkal rendelkező városokban kívánta megszervezni, de nem a magyar egyesületek, hanem a követség felügyelete alatt. BH, 1879. márc. 16.

49 BH, 1877. márc. 27./ ápr. 8.

50 Uo.

51 A közös folyó, az Olt romániai szakaszán is áradt. BH, 1877. máj. 15./27.

hónapokig szünetelt. Ezt igazolja egy 1879 januárjában kelt olvasói levél, amely örvendezve köszönti a *Híradót* – „feltámadásában”. Az örömhírt – ily módon – Szabó János, a Bukaresti Magyar Társulat egykori elnöke tudatta az utókorral. Tőle pedig, készséggel elfogadhatjuk azt az elismerő megállapítást, hogy a lap végleges elnémulása nagy veszteség lett volna, minthogy a Kárpátokon túli magyarság orgánuma időközben az ó-hazában is „a romániai dolgoknak a legközvetlenebb forrása lett”.⁵² A lap „túlparti” helyzetéből is logikusan következik, hogy mindez csakugyan megfeleljen a tényeknek. Amiként azonban a megújult lap a saját fontossága tudatában egyre határozottabban apellált az anyaország szakmai és anyagi támogatására, egyúttal a román politikai elitel is szorosabbra fonta kapcsolatait. A román miniszter[ekk]el,⁵³ s később az uralkodóval is parolázó⁵⁴ Vándoryt minden bizonnyal a háború végkimenetele is segítette abban, hogy visszanyerje, sőt megerősítse pozícióit a román sajtóéletben.⁵⁵

De mi is változott a korábbiakhoz képest? Vízválasztó jelentőségű, hogy Románia (1877-ben egyoldalúan deklarált) függetlenségét 1878-ban a nagyhatalmak berlini kongresszusa is jóváhagyta és megerősítette. Ugyanakkor a vegyes lakosságú Észak-Dobrudda és a Duna-delta birtokbavételével egyidejűleg orosz szövetségese javára le kellett mondjon az 1856-ban Moldvához (vissza)csatolt Dél-Besszarábiáról. A Berlinben „kisemmizett” cári birodalommal kapcsolatos ellentmondásos, majd „baráti” viszony ezzel gyökeresen átértékelődött. A Portával szemben közös erővel kivívott függetlenség állapotában nem volt többé szükség nagyhatalmú patrónusra (a közvetlen szomszédságban legalábbis nem); különösen azok után, hogy a román vidékek elszakítója „felszabadító”-ból egy csapásra „területrabló agresszor”-rá változott.

Talán éppen ez a mozzanat ad esélyt a lobbyzó Vándorynak, hogy a román politikai elit kegyéből újságja jövőjét biztosítsa. Nem tekinthetjük a véletlen művének, hogy az 1879-ben már kevés híján megvalósuló *Gazetta de București*, a *Híradó* román nyelvű változata 1880-ban indult, s lett a román sajtópaletta egyedi színfoltjává.⁵⁶ Az úgymond „önzetlen hazaszeretetből” útra bocsátott vállalkozás beharangozásakor a szerkesztő azon román politikai körökre hivatkozik „Kik éppen úgy érzik Magyarországot és Románia közt egy szövetség szükségét, mint én”. Figyelemre méltó az indoklás is: „egy közös ellenségünk van”, amely immár egy évszázada cethalként elnyelte a lengyeleket. A vezércikk célzatos kérdése – vajon ki lehet a következő áldozat? – költői, mivel a drinápolyi békét követő sokéves megszállás, s a berlini kongresszus megcsonkító határozata után nyilvánvaló volt, hogy – Románia. Minek után logikusan a szláv népek közé ékelődött másik „idegen test”, a magyarság következik.⁵⁷ Vándory a reformkori russzofóbia megidézésekor kikacsint a szövegből, s eldicsekszi, hogy e sorsközösség kölcsönös (f)elismerése tette barátiává a liberális kormány pénzügyminiszterével, Dimitrie Sturdzával folytatott megbeszélését.

52 BH, 1879. jan. 19.

53 BH = *Gazetta de București*, 1880. jan. 18.

54 Uo.

55 Az első magyar nyelvű újság megjelenését annak idején a román laptársak, mint politikai cselszövést, és a sajtószabadság durva megsértését értékelték. BMK, 1860. aug. 25.

56 A régi óhaj, hogy a lap kétnyelvű legyen, 1879-ben csak a magas fordítási költségek miatt nem teljesült. (Egy lapszám „átültetése” 50 franknyi plusz kiadást jelentett.) A költségek lefaragásának lehetőségét kínálta két hazai zsrnalisztá német–román lapjával való együttműködés. BH = *Gazetta de București*, 1880. jan. 11. A „garant”, az anyanyelvi román főmunkatárs végül Georghe Ion lett. BH = *Gazetta de București*, 1880. jan. 18. A román nyelvű változat megjelenése önmagában is jelzi a viszony új alapokra helyeződését – tartalmi elemzésére azonban nyelvi akadályok és terjedelmi okok miatt sem vállalkozhattunk.

57 BH = *Gazetta de București*, 1880. jan. 18.

A magas politikai pártfogásnak illő, de nem megfizethetetlen ára volt: kommentárban érintetetlen tabuvá lett a román belpolitika. Az újjáéledő lap szerkesztői krédója kárpótlásul több kulturális hírrel kecsegteti olvasóit, és a két szomszédnépről szóló előzékeny híradásokkal.

Vándorynak így nem maradt túlságosan nagy mozgástere a magyar nemzeti és román állami érdekek között. A Duna menti főváros szépségét és a románság szorgos-dolgos karakterét magasztalva ezért is bonyolódik a magyar bevándorlók lojalitásának bizonygatásába:

„Romániában a letelepült idegeneknek legalább is 4/5 része csak azért jön ide, hogy ezt a vendégszerető országot megcsalja, károsítsa és hitelét a külföld előtt rontsa. Bátran elmondhatjuk, hogy egyedül a magyarok azok, akik Románia iránt tisztelettel és szeretettel viseltetnek és a vendégszeretettel és -joggal vissza nem élnek.”⁵⁸

A szerkesztő mentségére szóljon, hogy a lap szünetel(tet)ése idején volt alkalma felmérni, vállalkozása mennyire függhet az idegenekkel szembeni gyanakvás mindenkori mértékétől. Ugyanakkor az is világos volt számára, hogy kik a lap olvasói, fenntartói. Ez a romániai magyar közösség azonban akaratan kívül könnyen a térségre nehezedő nacionalizmusok örvényébe kerülhetett, ami végzetes következményekkel fenyegette a magyar újságot is. Talán a politikai hasznosság és üzleti érdek kettőssége teszi oly érzékenyen hullámmzóvá és összetetté a magyar újság tulajdonosának viszonyulását nemzethez, régi és új hazához, s a maga vállalta küldetéshez.

Vegyük szemügyre mindenekelőtt az anyaországhoz fűződő viszonyt.

2.4. A lap és az anyaország

Magyarország szerepe a lap életében meglehetősen ellentmondásos. Egyfelől biztonságot adó háttér, hír- és anyagi forrás, másrészt viszont Vándorynál jól tapintható az értelmiségi fokozott függetlenség igényéből eredő távolságtartás szándéka is.

A szerkesztő a kezdetektől teljes természetességgel fordult a hazai napilapokhoz „szellemi támogatásért” annak tudatában, hogy a zömében kétkezi munkásokból álló romániai magyarság soraiban aligha talál megfelelő levelező munkatársakat. Lapja híryanagát döntően Monarchiabéli sajtóforrásokból merítette.⁵⁹ Bizonyosra vehető, hogy előfizetői egy része is a Kárpátok „innenső” oldaláról került ki. Ennek megfelelően laptulajdonosi identitása is a szülőföldben gyökerezik: „szentebb érdek nincs előttem, mint hazám, mint Magyarország érdeke.”⁶⁰

Ez a kötődés azonban politikailag nem semleges. Jogszerű lépésnek nevezte például, hogy honfitársai az önkényuralom „törvénytelen” kormányzása elől idegen földre menekültek.⁶¹ A migráció gazdasági és társadalmi okait vizsgálva azonban szemrebbenés nélkül elmarasztalta a választott magyar kormányokat is. Sőt, a földéhség enyhítésére Románia példáját hozta fel,

58 Uo.

59 BH = Gazetta de București [sic!] 1880. máj. 1. Ezért is méltatlankodott amiatt, ha késve érkeztek a budapesti lapok. BH, 1876. okt. 1. Különösen az Ellenőrrel alakult ki szoros szakmai kapcsolat, amelytől esetenként teljes vezércikket „emelt át”. BH, 1877. jan. 1./13.

60 BH, 1877. jan. 1./13. Később – a hazai Függetlenséget információ visszatartáson kapva – egyenesen azt bizonygatta, hogy első a nemzet, s csak második lehet az újság (forgalomnövelő) érdeke. BH = Gazetta de Bucuresci, 1880. jan. 18.

61 Viszont az alkotmányos kormányzás alatt a hadkötelezettség („kötelességteljesítés”) elől a határ túloldalára szökö ifjakat, „gyává”-nak nevezte. BH, 1879. márc. 16.

amely bátran felszámolta az egyházi latifundiumokat. (Azt azonban elmulasztotta kifejtetni, hogy e nemzeti „igazságtételnek” a haszonélvezői románok, míg kárvallottjai jórészt fanarióta görögök.)⁶² A hitbizományok, és más kötött birtokok államosítására vonatkozó lényegi javaslata már plebejus politikai hitvallásra utal (ahogy a botrányhős Verhovay Gyula vezette budapesti „forradalom” eseményeinek bemutatása is⁶³). Más összefüggésben – a felsőbb néposztályok műveltségi monopóliumát kárhóztatva – ugyancsak a társadalmi esélyegyenlőség hívének mutatkozik.⁶⁴

A balközéppel rokonszenvező Vándory ellenzéki kötődéseit mutatja a Kossuth-kultusz ápolása,⁶⁵ vagy a losonci honvéd-emlékmű avatásáról szóló lelkes beszámoló is.⁶⁶ Az egyoldalú beállítasoktól azonban ösztönösen óvakodik. Tényszerű cikkeket igyekszik közölni a nem ízlése szerint való politikai szereplőkről és eseményekről is.⁶⁷ A szerkesztő ugyanakkor a lojalitásnak és hazafias kötődésnek számos gyakorlati bizonyítékával szolgál. Az 1879-es, végeztszerű szegedi árvíz idején, mozgósító felhívást intéz honfitársaihoz, hogy Románia nagyobb városaiban alakítsanak gyűjtő bizottságokat a károsultak megsegítésére. (A kezdeményezésére befolyó adományokat egyébként a *Híradót* megjelentető nyomda tulajdonosa, Weiss János továbbította.)⁶⁸ A romániai magyarság nem lebecsülendő hozzájárulása a károk enyhítéséhez,⁶⁹ valamint a sepsiszentgyörgyi református templomra szánt adományok⁷⁰ nem csak a jogos elégedettség, de a kölcsönösségre apelláló öntudat hangját is előhívták a szerkesztőből. Az iskolaalapítást fontolgató bukarestiek figyelmébe ajánlotta, hogy amennyiben az óhaza az ugyancsak árvíz sújtotta gazdag Franciaországnak annyit segített, akkor a külföldre szakadt magyarok még inkább elvárhatják támogatását. Mint mondotta: „Magyarországnak érettünk áldozni erkölcsi kötelesség”⁷¹

Bírálatról illetve a Monarchia romániai diplomáciai képviselőjét is, amiért a dualista rendszer tíz esztendeje alatt sem tudott megválni kétfejú sasos körbélyegzőjétől, ami – mint mondta – „Magyarország méltóságát kimondhatatlanul sérti”. (Majd azon méltatlankodott, hogy a regáti románság hasonló okok miatt nevezi a magyar hon fiait neamțu-nak [német] – ungar

62 BH, 1879. jan. 19. A jórészt fanarióta görögök kezén lévő egyházi-kolostori földek konfiskálása tehát inkább a román bojárok akciója a rivális görög elit gazdasági monopóliumának megtörésére, mintsem szociális igazságtétel.

63 BH = Gazetta de Bucuresci, 1880. jan. 18. Vándory újságírói korrektségét dicséri, hogy a „forradalmi” események kipattanásáért a politikai meggyőződéséhez közeli Függertlenséget és minden lében kanál főszerkesztőjét, Verhovayt marasztalja el.

64 Mint írta: „Azt óhajtanám, hogy magyar testvéreink ne csak a proletárok számát szaporítsák odaát...” BH, 1882. okt. 1.

65 A ceglédi választókhoz, vagy a tállyai evangélikus lelkészhez intézett levelét is leköszölte. Az egyik lapszámban az aggastyán politikus féloldalas fényképét láthatjuk.

66 BH, 1877. márc. 20./ ápr. 1.

67 Az csak természetes, hogy közli Tisza Kálmán egyik parlamenti beszédét (BH, 1877. febr. 6./18.), de hasonlóképpen a „haza bölcsé”-ről, Deák Ferencről is olvashatunk a lap hasábjain (BH, 1877. jan. 30. [febr.11.]), ahogy a csallhatatlanság elvét megkérdőjelező Haynald Lajosról is, akinek érseki kinevezését a Vatikán átlátszó kifogásokkal igyekezett meghiúsítani. BH, 1877. márc. 18.

68 Mint írta „... egész Romániában lakó honfitársainktól elvárjuk, hogy siessenek adakozások által a nyomor enyhítésére.” Weiss János nyomdatulajdonos egyébként még márciusban táviratilag ezer frankot utalt át a Belügyminisztérium számlájára. BH, 1879. márc. 16. Weiss 1880-ban – vélhetőleg áldozatos gyűjtő munkájáért – a Ferenc József rend lovagi fokozatát kapta. BH = Gazetta de Bucuresci, 1880. jan. 18.

69 Összességében 2.000 frankot adakoztak a szegediek javára. BH, 1877. márc. 27./ ápr. 8.

70 BH, 1877. febr. 20./márc. 4.

71 BH, 1877. márc. 27./ ápr. 8.

helyett.)⁷² E presztízsvitán messze túlmutat az egykori pitești-i alkonzuli hivatal működéséről szóló elemzés, amelynek végkicsengése, hogy a gondatlanul vezetett nyilvántartások és a munkavállaló magyarok tájékoztatásának hiányosságai oda vezetnek, hogy a honosságukat igazolni képtelen embereket a lakóhely szerinti román hatóság adófizetésre szorítja, illetve a mulasztókat börtönnel fenyegeti. Az anyaország hivatalosainak nemtörődöm, egyszersmind rugalmatlan hozzáállása (s a román fél zaklatásai) így sokakat az állampolgári kötelek végleges elszakítására készítetnek – figyelmeztetett a szerkesztő.⁷³

Vándory okfejtése kimondatlanul is arra utal, hogy a külképviseletek és az anyaország elsőrendű feladata valóban képviselni a gondjaikra bízott honpolgárokat, mint ahogy az egyetlen magyar nyelvű újság tulajdonosaként maga is teljesíti természetes kötelességét: megjeleníti lapjában a bevándorolt magyarság mindennapi életét, gondjait, miközben tevékenyen részt vállal sorsának alakításában is.

2.5. A kivándorolt magyarság és a román idegenellenesség

A kivándorolt magyarság boldogulása és erkölcsi állapota feltehetőleg nem csak hazafias meggyőződésből foglalkoztatta Vándoryt, hiszen közvetlen érdeke fűződött ahhoz, hogy lapja olvasói tábora mind számosabb, öntudatosabb és tehetősebb legyen. Az elhanyagolt és aránylag túlnépesedett Székelyföld lakóinak szüntelen átáramlása azonban nem minden tekintetben felelhetett meg várakozásainak. Bizonyosra vehetjük, hogy a *Híradó* fizetőképes kereslete nem bővült a bevándorlás növekvő arányai szerint, hiszen a Kárpáton túli magyarság derékhatát nincstelen mezőgazdasági idénymunkások és cselédek alkották. Utóbbiak helyzete – a balkáni konfliktus idején – különösen aggasztóvá vált. Többszörösen is érthető tehát, hogy Vándory már az első lapszámban óva inti honfitársait, jól gondolják meg, „Mert most itt sincs oly bő pénz, oly olcsó és könnyű életmód, mint hajdan volt”. (Elrettentő példaként azon csíki lányok esetét hozta fel, akiket fuvarosok csábítottak és csempészték át a határon, majd hosszas bolyongás után a román hatóságok letartóztattak és kitoloncoltak.)⁷⁴

72 Ugyanakkor elismeri, hogy egyébként „eljárásuk ellen senkinek semmilyen panasza nem lehet, sőt úgy a hivatalban, mint azon kívül a magyar telep irányában igen előzékenyek...”, s a hivatalos nyomtatványok is két nyelvűek. BH, 1877. márc. 13./25.

73 Az alkonzulátus 1866-ban Ploiești-re költözött, aminek az odahagyott Pitești-en sokan örültek, hiszen enyhült az anyaország fojtogatónak érzett felügyelete. Némelyek azonban még nyugtát sem kaptak arról, hogy útlevelük, vagy tartózkodási engedélyük az irattárban van. Így cselédkönyvet sem tudtak kiváltani, hogy munkát vállalhassanak. A honosságukat igazolni nem tudó „hontalanokat” aztán a városi önkormányzat önkényesen beírta a városi adózók névjegyzékébe. A járulékfizetés mulasztóit négy-öt frank bírsággal, vagy több napi elzárással büntették. (A hivatali visszaélések okozta stresszt sokan a kocsmában próbálták levezetni.) A külképviseletek ugyancsak büntetést fiztettek a honossági papírokért, vagy a meglétüket bizonyító igazolásokért. Vándory arra figyelmeztetett, hogy a tartózkodási engedélyeket feltétlenül ki kell adni, és a büntetési tételeket el kell engedni, mert két tűz között a régebbi „romániások” „inkább kivándorolnak”, azaz a magyar állampolgárságot hagyják veszni, hogy a kötelezettségek helyett idővel osztozhassanak a román állampolgári jogokban. BH, 1879. márc. 16. Vándory ugyanakkor a későbbi közös külügyminiszter, Burián István alkonzul meghűlésekor kedélyesen jobbulást kívánt; továbbá megelégedéssel nyugtázta, hogy a diplomata 20 forintot adakozott a református templom építésére. BH, 1877. febr. 6./18. A későbbiekben védelmére kelt Stadler Kornél konzulnak is. „Aljas rágalmozónak” és „jómadaraknak” nevezve azon honfitársait, akik hatalmaskodással vádolták meg a bécsi illetőségű főtisztviselőt. BH = Gazetta de Bucuresci, 1880. jan. 25.

74 BH, 1876. okt. 1.

A kórushoz Veress Sándor, a Magyar Társulat tiszteletbeli elnöke „Ne jöjjetek!” című írásával csatlakozott. A beáramló magyarok kedvezőtlen munkaerő-piaci helyzetét elemezve a mérnök megállapította, hogy még az intézői állásokra pályázó iskolázottabb munkavállalók is esélytelenek a hely- és nyelvismerettel, s rendkívüli érdekérvényesítő képességgel bíró görög és zsidó logofettel [mindenes] szemben. A szerencsét próbálókat tehát nem gyors gyarapodás, hanem kemény konkurencia és a – megszépítő hírekkel ellentétben – általános ellenszenv várja.⁷⁵

A román társadalmat mélyen átható idegenellenességet – amelyre Veress rámutatott – Vándory az 1863-as lengyel felkelés eltiprásával hozta összefüggésbe. Meglátása szerint a szomszédos területeket előzőnlő emigráns, kényszer szülte „lakatosok” és „gépészek” iránti bizalom gyorsan megintgott. Olyannyira, hogy a szigorodó törvények már csak született románnak biztosítottak hivatali állást, jól fizető munkakört, az idegeneknek pedig – legkevesebb – tízévnnyi helyben lakást szabtak feltételül.⁷⁶ A diszkriminatív intézkedések hátterében ott kísért a fanarióta múlt, a szipolyozó, korrupt görög világ emléke; miközben a faji identitásában rendíthetetlennek mutatkozó román-ságot egy újabb társadalomlélektani sokk éri – az orosz *letelepedési övezet* zsidóságának tömeges bevándorlása. A zsidóság – mint ismeretes – sikeresen pótolni tudta a hiányzó polgári rétegeket a román társadalomban, s csekély idő leforgása alatt a modernizáció motorjává s haszonélvezőjévé, egyszersmind a kapitalizálódás bűnbakjává vált Romániában.⁷⁷ A román politikai elit türelmetlen nacionalizmusa áll évtizedekig a zsidóság nemzetközi szerződésben kikötött egyenjogúsításának útjában; s okolható a frissen szerzett Észak-Dobrudzsa idegen ajkú lakosságának tömeges exodusáért is, – amint a németek és tatárok menekülését a magyar lap is hírül adta.⁷⁸

A munkavállalók újabb csoportjaival tovább izmosodó magyarság⁷⁹ tehát kórosan xenofób társadalmi közegbe ütközik a Kárpátok túloldalán; a balkáni háború időszakában pedig már kifejezett magyarellenességgel is szembesül.⁸⁰ Ennek oka nem pusztán az erdélyi románságnak a magyar elnyomásról szóló panaszáradata, s a magyar közvélemény általános törökbarátsága; a bevándorlók óhatatlanul maguk is gerjesztőivé váltak. Nem tudni, hogy a gyakran zöld határon, útlevél nélkül érkező munkavállalók,⁸¹ vagy a hosszú romániai tar-

75 BH, 1877. ápr. 3./15.

76 BH, 1877. márc. 27./ápr. 8.

77 A lap hosszan idézi a liberális Romanul-t, amely szerint az idegen zsidók szokása, hogy üldöztetéseikről „jajgassanak” és „vádaskodjanak”, de ezzel megkeserítik a hazai zsidóság és a románok kapcsolatát. BH, 1877. febr. 20./márc. 4. Egy másik közlemény Ion Brătianu emancipációs vitában elfoglalt álláspontját idézte. A román miniszterelnök Berlinben tárgyalva az Alliance Israelite elnökével megpróbálta elérni, hogy ne vigyék a nagyhatalmak kongresszusa elé a romániai zsidóság ügyét; miközben azt állította, hogy hazájában 10 gazdasági bűncselekményből 8-at zsidók követnek el, s hogy „gyakran fel kellett hagynom a zsidó bűnös megbüntetésével, nehogy Európa azt mondja, hogy zsidó üldözők vagyunk.” BH, 1879. márc. 16.

Mint ismeretes, a berlini kongresszus a szuverenitás elnyerését a zsidók emancipációjához kötötte, ami azonban Nagy-Románia létrejöttéig mégsem valósult meg.

78 BH, 1882. okt. 1.

79 Csík vármegye kivándorlási adatai szerint 1882 első felében 1699 férfi és 215 nő lépte át a magyar–román határt munkavállalás céljával. A szerkesztő azonban keserűen jegyzi meg, hogy ennek a többszöröse érkezik a zöld határon át. BH, 1882. okt. 1. Veress Sándor a bukaresti magyarok számát ekkor 5-6.000-re becsülte. BH, 1877. márc. 15./ápr. 3.

80 Vándory vállalásainak megfelelően igyekszik az indulatokat csillapítani, a kifejezetten ellenséges reakciókról általánosságban, mint diszkriminációról beszél: „itt oly nagy a mi és velünk együtt a németek elleni elfogultság.” BH, 1877. jan. [9./12] 21./9.

81 Vándory becslései szerint fél esztendő alatt 4-5.000 magyarországi jött át papírok nélkül a zöld határon. BH, 1882. okt. 1.

tózkodás alatt honosságukat veszített bevándorlók⁸² ütköztek-e többször a törvénnyel? Sokat ártott a magyarok megítélésének a vonzó székely cselédlányok végzettszerű elzüllesztése,⁸³ s a magyar közösségekre sajnálatosan jellemző torzsalkodás is.⁸⁴

A románok emlékezetében „felszabadító háború”-ként számon tartott balkáni konfliktus tovább élte a jövevények és bennszülöttek ellentétét. A közbiztonság romlása, az ellátási gondok, a súlyos infláció és átmeneti munkanélküliség a társadalmi légkört még feszültebbé tették. Vándory szinte már könyörögött tájékozatlan és könnyelmű honfitársainak, hogy „siesseken vissza az édes hazába”, papírokért forduljanak a konzulátushoz, s kerüljék a vitákat és a nyilvános helyeket; s aki csak teheti, mielőbb „odaát” keressen munkát.⁸⁵

Az útba igazítást, s a hatósági ügyintézésben felkínált és nyújtott közbenjárást némelyek önsorsrontó önérzetességgel hátrították el.⁸⁶ Az egyik cinikus elutasítás fölényes választ provokált a szerkesztőből a „koplaló magyarokról” és túlhajszolt cselédekről, akik két krajcáros karnácon [kolbász] és rossz lőrén dorbézolva, az emberhez méltó jövő reménye nélkül vegetálnak idegenben. A kíméletlen szembesítés után az ajánlott „gyógymód” is túloncúlt radikális. Vándory ugyanis azt javasolja, hogy az ilyeneket fel kell jelenteni és kitoloncoltatni a román hatóságokkal, hogy oda-haza viasszokjanak a tisztas munkára.⁸⁷ Nem is tagadta, hogy a haiman-ok [jöttmentek] miatti szegénység mozgatja: „akik miatt nekünk, itt lakó magyaroknak annyiszor kell pirulnunk.”⁸⁸

A *Bukuresti Híradó* kitűnő munkatársa, Veress Sándor a kérdést szélesebb horizonton szemlélte. Észrevette, hogy a romániai magyarság csonka társadalmat mutató struktúrája eleve torz megítélésre nyújt csupán alapot. A kétkezi napszámosok és cselédek „arctalan” tömege után levont következtetések természetesen ellentmondásban állnak a nemzet egészének „teljesítményével”. Ráadásul a romániai közvéleményt formáló sajtó „gyűlöletes gúnnyal” és kárörömmel emlegeti, hogy Attila leszármazottai román földön nagyban úzik a szolga mesterséget.⁸⁹ (Míg az erdélyi román lapok a „jogtipró”, „barbár” magyar elnyomást ostromozták lankadatlan hévvel.⁹⁰) A bukarestiekhez intézett két nagy lélegzetű írásában Veress igyekezett cáfolni a magyarságról kiállított bizonyítványt. Mindenekelőtt leszögezte, hogy évtizedek óta járja Nyugat-Európát, ahol a magyarságkép gyökeresen eltér a romániaitól, ugyanis egyértelműen – pozitív. Mindent el kell tehát követni, annak érdekében, hogy a nemzet megítélése keleten is összhangban legyen annak valós törekvéseivel és cselekedeteivel. Ezért – szölt

82 Vándory szerint a romániai magyarok legalább 2/3-a semmilyen hivatalos papírral nem tudja igazolni honosságát. BH, 1877. máj. 1./13.

83 Veress szerint a fiatal cselédek között szinte nem maradt szép arcú lány, mert a szegénység és a fokozott „kereslet” miatt sokan prostituálódtak; „ezen lányok itt a legolcsóbb ledérség utálatos hírnevében állnak...” – írta komoran. BH, 1877. ápr. 3./15.

84 „Itt örökös súrlódás (...) gyűlölség uralkodik...” – panaszkodott Vándory. BH, 1877. jan. 30. [febr. 11.]

85 BH, 1877. máj. 1./13. Az iparosoknak Fejér és Tolna megyét, a mezőgazdasági munkásoknak Somogy és Veszprém vármegyét ajánlotta, e szavak kíséretében: „hisz van ott becsületes munka, és nem mint kutyákkal, hanem mint emberekkel bánnak ott velük.”

86 Amint az a munkanélküli, (ló-vontatású) villamos kocsis, aki cinikusan csak egy Napóleon-arany fejében tartotta megfontolandónak Vándory hazatérésére vonatkozó „tanácsoltságait”. BH, 1877. máj. 22./ jún. 3.

87 Tán egykor még hálások is lesznek érte... Uo.

88 BH, 1882. okt. 1.

89 BH, 1877. márc. 15./ápr. 3.

90 BH, 1877. máj. 15./27. „Tudjuk jól, hogy több erdélyországi román testvéreink Bukarestben hírlapirodalommal foglalkoznak és folytonos jajgatások közt nem állják Magyarországot egy barbár országnak feltüntetni.” BH, 1877. jan. 1./13. Másutt Veress írta: „...a toll emberei a hírlapi hézagokat ellenünk való epekedésekkel töltik be, mi vagyunk szeréntök Európának műveletlen, türelmetlen barbárjai.” BH, 1877. febr. 13./25.

az intelem – minden egyes magyar, mióta csak átlépte a határt, köteles „örködni nemzetünk becsülete felett”.⁹¹

2.6. A Magyar Társulat és a Híradó

Veress Sándor mértéktartó – megóvni és kiharcolni értelemben is használható – programja elsősorban a „szervezett” magyarokhoz, a Magyar Társulat körül tömörülő iparosembereknek szólt. Veress a magyar egyesület tiszteletbeli elnökeként a kicsinyes ellentéteken felül emelkedve próbálta összefogásra, és társadalmi aktivitásra ösztönözni a tagságot. A hatvanas évek lelkesedése azonban időközben alábbhagyott, ami részben a gazdasági visszaeséssel, s a ’49-es emigráció hazatérésével magyarázható.

A *Híradó* hasábjain – a *Vidéki Levelek* rovatban – már csak egyetlen tevékeny vidéki közösségről olvashatunk, a pitești-iről, ahol botrányos közjátékok⁹² után is református tanoda működött. Az olvasóegylet később, Vándory aktív közreműködésével alakult,⁹³ aki – tiszteletbeli elnökként – ingyen lappéldánnyal⁹⁴ és a könyvtár gyarapítására ösztönző támogatói felhívással⁹⁵ segítette a kör eredményes működését.

A fővárosi magyar közösség szervezeti életét nem tárgyalta külön rovatban a *Bucuresti Híradó*. Mégis, némi túlzással „egyesületi híradónak” is tekinthetjük, hiszen Vándory, mint a Magyar Társulat választmányi tagja és jegyzője, szinte minden számban közölt legalább egy rövid tudósítást az egyesület életéről, programjairól, közreadta felhívásait, közgyűlési jegyzőkönyveit, de rendszeresen szemlélte a tagság közérdeklődésre számot tartó észrevételeit is. A román metropolisz szervezett magyarságáról így kirajzolódó kép azonban nem túlságosan megnyugtató. Már az első lapszámban arról olvashatunk, hogy az egyesületben nagy az érdektelenség és a széthúzás.⁹⁶

2.7. Vita a magyar nyelvű oktatás jövőjéről

Az ellentétek tüze különösen magasra csapott 1877 telén, amikor az egyik társulati rendezvény a teljes érdektelenségbe fulladt, az egy héttel későbbi, a református iskola javára meghirdetett jótékonyági bál viszont látványos (kassza)sikert hozott.⁹⁷ A kudarcért sokan

91 BH, 1877. febr. 6./18.

92 1875-ben az iskolát a Moldva-Oláhországba küldött missziólelkész, Tomka Mihály bezáratta, mert román nyelvoktatót is alkalmaztak. Egy évvel később Németh Gábor református kántor-tanító újra indította, de ezúttal a román nyelvoktatás hiánya miatt a román tanfelügyelő záratta be. Ezt később pótolták, s az iskola tovább működhetett. BH, 1876. okt. 1. Az iskolafenntartó gyűlekezet és a lelkész azonban meghasonlott egymással, s a hívek hosszú ideig a templom környékére sem mentek. BH, 1877. máj. 15./27.

93 Németh Gábor református tanító kezdeményezésére (román és német résztvevőkkel) bált rendeztek az anyagi háttér megteremtéséért. BH, 1877. jan. 30. [febr. 11.] Később a bukaresti magyar egyesület temetkezési osztályának vidéki tagozatát is létrehozták. BH, 1877. márc. 16./28.

94 BH, 1877. jan. 9. [jan. 21.]

95 BH, 1877. jan. 30. [febr. 11.]

96 Az olvasókörnek mindössze 34 tagja volt. Egyedül az érdek alapon szerveződött Temetkezési Osztály működése szolgált közmegelegedésre, amelynek 1876-ban 690 tagja volt, évi 1.600 frank bevétellel. BH, 1876. okt. 1.

97 A tiszta bevétel 500 frank volt. BH, 1877. jan. 30. [febr. 11.]

a reformátusokat okolták, akik saját gyülekezeti háttérrel mindig is szervezettebbek voltak a katolikusoknál. (Az 1857. évi alapítás⁹⁸ óta ők alkották a Társulat gerincét, s rendszerint ők is elnökölték,⁹⁹ noha a fővárosban a katolikus magyarok voltak túlsúlyban.) Vándory a történetek után a közmegebecsülést kivívott amerikai magyarok példáját állította honfitársai elé, s kárhóztatta az egyenetlenkedést: „Itt örökös sűrlődés, (...) gyűlölség uralkodik, és fájdalom, e gyűlölség vallási türelmetlenségen alapszik, ez öldöklő fekély a legborzasztóbb módon dühöng itt, Bukarestben...”.¹⁰⁰ A szembenálló felekezetek tagjait arra kérte, hogy járjon ki-kihite szerint a maga templomába, de fontos kérdésekben tartson össze.

Vándory a lényegi közös célok kijelölésében is élen járt, amikor javaslatot tett egy felekezetek feletti iskola alapítására.¹⁰¹ A lehető legalkalmatlanabb pillanatban! A katolikusok érthető módon kiálltak „saját” iskolájuk mellett. Lapszerkesztő hitsorosuk azonban a püspökségi tanoda teljesítményét mérlegre téve arra a megállapításra jutott, hogy az nem tölti be pedagógiai hivatását, „a püspöki iskola nem felel meg a magyar nevelési érdekeknek”.¹⁰² Ezen a legkevésbé sem csodálkozhatunk, hiszen a romániai vegyes tannyelvű katolikus iskolák a későbbiekben sem tudtak megfelelni a magyar identitásápolás sajátos követelményeinek.¹⁰³

A négyosztályos katolikus fiúiskolát a nikápoly-bukaresti püspök, Ignaz Paoli 1873-ban nyitotta meg.¹⁰⁴ A diákság közel egyharmada volt magyar, akik a buzgó Vizi Dénes kántortanító keze alatt ápolhatták anyanyelvüket. A szűkös órakeret azonban elegendő okot adott a kétkezdésre: „tehát csupán a katolikus iskolában 100 gyermek, kik felnőve azt se fogják tudni, ki volt Árpád!”¹⁰⁵ – jegyezte meg fanyarul Vándory. A sarkos megállapítás háttérében egy személyes motívum is meghúzódik, tudniillik a szerkesztő korábban felajánlotta, hogy magas óraszámban – térítésmentesen – magyar történelmet és irodalmat oktasson, ám udvariisan elutasították.¹⁰⁶

Még ha a javaslatot sokan kellően átgondoltnak és helyénvalónak találták is, a rossz időzítés és a szerkesztő kategorikus kijelentései felkavarták az egyesületi élet állóvizét. Elsőként a megszólított Vizi Dénes kért helyreigazítást, kijelentve, hogy a püspöki iskola magyar növendékeit nem kell féltetni az elkorcsosulástól, mert anyanyelvük a tanintézet falai között

98 Az alapító, Koós Ferenc református lelkész lett az akkor még Hunnia egyesület első elnöke. Bukaresti Magyar Újság, [BMK] 1902. márc. 23.

99 1880-ban a leköszönő Salamon János református főgondnokot Gyárfás Albert református lelkész követte a Társulat élén. BH, 1880. jan. 25.

100 BH, 1877. jan. 30. [febr.11.]

101 Az ötlet eredetileg Szabó Albert református egyházi főgondnok nevéhez fűződik. BH, 1877. febr. 6./18.

102 BH, 1877. febr. 27./márc. 11.

103 A századfordulón hosszabb tanulmányúton Romániában tartózkodó Hegedüs Lóránt jelezte, hogy a ploiești-i katolikus osztrák–magyar iskola sorvadásnak indult, mivel a konzulátus nem figyel rá eléggé. HEGEDÜS Lóránt: A székelyek kivándorlása Romániába. Budapest, [Klny. a *Budapesti Szemléből*] 1902. 55.

1903-ban Ploieștiből Turnu Severinbe kellett áthelyezni a katolikus iskola éléről a dunántúli születésű Julius Hering plébános-iskolaigazgatót gyenge magyar nyelvtudása miatt. MAKKAJ Béla: A kivándorolt magyarság anyanyelvi támogatása a 20. század elején – Ploiești példáján = *Századok*, 136. évf. 1. sz. (2002). 8. Hasonló volt a helyzet Galacon, ahol egy minorita szerzetes anyanyelvápoló kurzusa helyett a magyar kormányzat önálló magyar katolikus iskola megszervezését látta indokoltnak, amely 1908-ban nyitotta meg kapuit. MAKKAJ Béla: Magyar-ság-gondozás Galačin. In ABLONCZY Balázs – ifj. BERTÉNYI Iván – HATOS Pál – KISS Réka (szerk.): *Hagyomány, közösség, művelődés: tanulmányok a hatvanéves Kósa László tiszteletére*. Budapest, BIP, 2002. 499-500.

104 A püspöki rezidencián működő iskola 1876-ban 2 reálosztállyal egészült ki. Az épülő székesegyház kebelében további 3 elemi osztály működött. Az Irwin Alois szerzetes-igazgató vezette tanári kar 3 jezsuita szerzetesből és 7 képesített világi oktatóból állt. A diáklétszám meghaladta a 300 főt. BH, 1876. okt. 1.

105 BH, 1877. febr. 6./18.

106 1876 októberében heti 10-12 óra megtartására ajánlkozott. Uo.

kellő becsben áll.¹⁰⁷ Vándory viszontválaszában elégtelen biztosítéknak nevezte azt, hogy a vegyes iskolát az Osztrák-Magyar Monarchia dotálja; s a kedélyek megnyugtatása helyett önérzetesen kikérte magának Víz tanácsait.¹⁰⁸ Nem meglepő, hogy ezek után a katolikus Vándoryt „hitetlennek” és „erkölcstelennek” bélyegezték. De a szerkesztő sem maradt adós, konokul „salak”-nak és „mákszem”-nek nevezte laikusnak tartott vitapartnereit.¹⁰⁹ A párbeszéd eldurvulását látva a tiszteletbeli elnök, Veress Sándor is megszólalt. Két higgadt felhívást is intézett a békétlen bukarestiekhez. Az elsőben felelőtlenül eldobott szikrának nevezte azt, hogy a két rendezvényt „katolikus” és „református” jelzővel illetik a Társulat berkeiben.¹¹⁰ Erkölcsi megújulásra és a magyarság méltó képviselőjére ösztönző eszmefuttatásait szelíd korholással zárta: „ne vétkezzünk (...) önmagunk és különösen nemzetünk becsülete ellen ilyen ok és cél nélküli versengéssel.” Ehelyett a magyar oktatásügy közös felvirágoztatására bízta tagtársait.¹¹¹

A maroknyi protestáns gyermeket befogadó református iskola¹¹² bizonyosan nem felelhetett meg félezer magyar tanköteles¹¹³ anyanyelvi oktatási igényeinek, ezért az iskolaalapítás terve továbbra is napirenden maradt. Vándory a szükséges feltételek számbavételénél a Magyar Társulat erőforrásait tekintette kiindulásnak, annál is inkább, mivel az alapító okiratban a magyar kultúra ápolása és intézményeinek támogatása különös fontosságú célként szerepelt.¹¹⁴

Vándory elképzelése szerint az egyesületi székház olvasóterme alkalmas az első osztály befogadására. Ezen kívül a Társulat éves bevételeiből s a tulajdonában lévő telken öt éven belül megépíthetőnek gondolta a 4 osztályos elemi és egy 3 osztályos alreál iskolát befogadó oktatási komplexumot.¹¹⁵ A tervet a szerkesztő politikai szempontból is időszerűnek ítélte, mondván, hogy a kormányzó liberálisoknak nem lehet oka számításaikat keresztezni, hiszen az államnyelv oktatásáról mindenképpen gondoskodnak.¹¹⁶ (Okulván a bezárított pitești-i iskola esetéből.¹¹⁷) Úgy tűnik Vándory pénzügyi fejtegetéseit nem kísérte a tagság osztatlan egyetértése. A romló gazdasági helyzetben felvázolt feszített ütemtervet okkal érthették bírálatok. Vándory figyelme ekkor az iskolátlanságtól frusztrált és civakodó kivándoroltakról a mérhetetlen anyagi forrásokkal rendelkező anyaország felé fordult.¹¹⁸ A kivándorolt magya-

107 BH, 1877. febr. 13./25.

108 Uo.

109 Csupán Kovács Mihály segédlelkész személyét kímélte, [BH, 1877. febr. 27./márc. 11.], noha nem vonta kétségbe Víz hazafias érdemeit sem: „szerencse, hogy jó magyar” – írta. BH, 1877. febr. 6./18.

110 BH, 1877. febr. 6./18.

111 BH, 1877. febr. 13./25.

112 Az iskolában Veress Ferenc igazgató-tanító [BH, 1882. okt. 1.] keze alatt 50-60 gyermek tanult. BH, 1877. febr. 6./18.

113 BH, 1877. febr. 6./18.

114 BMK, 1860. júl. 7.

115 Vándory komolyan számított a Magyar Társulat évi 4.000 forintos jövedelmére és Nagy István elnök 200 aranyas, e célra szánt alapítványára. A megálmodott fiúliceumra természetesen további felajánlásokat látott szükségesnek. BH, 1877. febr. 27./márc. 11.

116 Az államnyelv tanításának fontosságát, a lap – már csak a hazai speciális viszonyok miatt is – nem csak elfogadta, de fennen hangoztatta: „Mert Romániában az állam nyelve a román, és minden államnak kétségbevonhatatlan joga van megkívánni, hogy az állam nyelve, mint kötelezett tantárgy minden iskolában taníttassék.” BH, 1876. okt. 1. Ugyancsak áthallásokkal közölte viszont, hogy a török fővárosban a softák választható nyelvként akarják bevezetni a magyar nyelvet. BH, 1877. jan. 30. [febr. 11.]

117 BH, 1876. okt. 1.

118 BH, 1877. márc. 27./ ápr. 8.

rok nevében követelt anyagi támogatásra azonban az anyaországgal kiépített intézményes kapcsolatok nélkül nem lehetett komolyan számítani.

A hazai közvélemény ekkor még fel sem ismerte a kivándorlás tömegjelenséggé válásának, és várható nemzetpolitikai következményeinek jelentőségét. A tömbben élő, archaikus kultúrájú moldvai csángók „felfedezése” ugyan már megtörtént, a támogatások mégis igen szerény keretek között maradtak. Katolikus részről lényegileg a Szent István Társulat alkalmi könyvadományaira, és a Szent László Társulat keveseket érintő segélyeire és ösztöndíjaira korlátozódtak.¹¹⁹ A Református Egyház missziói programja ugyan már lényegi elmozdulást jelent a külhoni magyar szórványok gondozásában, ugyanakkor általánosságban megállapítható, hogy a helyismeretet és sok rugalmasságot követelő feladatra a meglévő szervezeti formák, anyagi és személyi feltételek még sok tekintetben elégtelenek voltak. Katolikus részről erre utal a csángóföldi szolgálatban erkölcsileg megbukott és hazaküldött áldozópapok esete.¹²⁰ S a másik oldalon Tomka Mihály pitești-i missziói tevékenysége, amelyet a *Híradó* is nyomon követett. Egy kritikus hangvételű olvasói levélben olvashatjuk személyéről: „Ide olyan emberek kellenek, akik nem azért vannak itt, hogy a román bíróságoknak és a román közönségnek folytonos mulatságot szerezzenek, a magyarok között az egyenetlenség veszélyes magvát hintsék el. Fájdalom, a romániai misszionáriusban hiányzik a tapintat, ő nem közénk való.”¹²¹ A református lelkész működésének sajnálatos „eredménye” évekig tartó háborúság és ürességtől kongó templom volt.¹²² A zavart csak fokozta, hogy a szembenállást sem az erdélyi püspök, sem a konzisztórium nem tudta feloldani. Ezért tehette Vándory azt a – sokak véleményét tükröző sommás kijelentést –, hogy a református egyházi hatóságok a romániai hívekkel mit sem törődnek.¹²³ Ez utóbbi meggyőződést erősítette a református iskola állapotáról szóló híradás, miszerint (szemben a Berlinből bőkezűen dotált német evangélikus intézményekkel) a nyugodt oktatómunkára alkalmatlan, zajos helyen lévő református magyar iskolának még egy Európa térképe sincs.¹²⁴ A megnyugtató előrelépés hiányában a viták még évekig napirenden maradtak, azzal a különbséggel, hogy 1882-ben a román sajtó is állást foglalt iskolakérdésben. A *România Liberă* 1606. száma a *Híradó* Építsünk-e magyar iskolát? című írására utalva megkérdőjelezte a bevándorolt magyarság igényének erkölcsi és jogi megalapozottságát, hivatkozva több erdélyi román iskola bezárására.¹²⁵ Vándory azonban határozottan visszautasította ezt a szűkkeblű véleményt, mondván, a nemzetközi jog(gyakorlat) biztosítja, hogy egy közösség saját pénzén idegen országban is oktatási intézményeket alapítson és működtessen. Az erkölcsi jogalapot pedig az adja a regáti magyarok számára, hogy a politikai jogokat nélkülözve is tiszteletben tartják a román törvényeket, megtanulják az ország hivatalos nyelvét, és örülnek a befogadó nemzet sikereinek. Ellenben az erdélyi románság államot akar képezni a magyar államban, s a nyugati sajtóban terjesztett igaztalan vádaskodással rombol-

119 MAKKAJ Béla: Magyarság-gondozás Bukovinában. *Kisebbségkutatás*, 9. évf. 3. sz. (2000), 446-477.

120 BMK, 1860. júl. 21.

121 BH, 1877. márc. 20./ápr.1.

122 1875-ben a lelkész bezáratta a református iskolát, mert ott román nyelvet is oktatták. BH, 1876. okt. 1. „Pitesten, hol Isten háza a zavar miatt mindig üresen áll, kell hogy egyszer már a rend és csend helyreállíttassék.” BH, 1877. máj. 15./27.

123 BH, 1877. márc. 20./ápr.1. Gyárfás Albert bukaresti református lelkész mindenesetre az erdélyi egyházkerületi gyűlésre azzal utazott Kolozsvárra, hogy kieszközölje a béke helyreállítását Pitești-en. BH, 1877. máj. 15./27. A béke csak 1878 karácsonyán állt helyre. BH, 1879. jan. 19.

124 Egy brassói olvasó utalt levelében a lapból nyert értesüléseire. BH, 1882. okt. 1.

125 Magyar iskola és a România Liberă. BH, 1882. nov. 12.

ják kenyéradó hazájuk jó hírnevét. A román lap cikkírója azonban cinikusan azt is leszögezte, hogy a regáti magyarok behízelt magatartása nem téveszti meg a román kormányt, hogy engedélyezze a tervezett református iskola fedezetére egy lottósorsolás megtartását.¹²⁶

Vándory a romániai magyarság jogos oktatási igényeinek kielégítésére átmeneti megoldásként az anyaországi ösztöndíjasok számának növelését javasolta.¹²⁷ (A budapesti kormányzat ez irányú rendszeres támogatására azonban még egy emberöltőnyi időt kellett várni.¹²⁸) Az első néhány ösztöndíjas Nagy István elnök nagylelkű felajánlásának kedvezményezettjeként került anyaországi tanintézetekbe.¹²⁹ A Társulat első emberének útmutatása szerint tehát egy gazdagodó és összetartó magyar egyesület képes szakmunkásokat és polgárit járt iskolázottabb embereket képezni, akik által sokat javulhat a magyarság általános elismertsége a román társadalomban.

2.8. A lap hangnenváltása és megszűnése

Ezzel a konstruktív „ahogy lehet” programmal bizonyosan Vándory is azonosulni tudott, legalábbis ezt mutatja az egyesület megújításáért a *Híradó*ban elindított, szinte kampányszerű cikksorozata.¹³⁰ Noha az érdeklődés és aktivitás hiányára a későbbiekben is sok a panasz – a fejlődés nyilvánvaló.

Az 1880. évi közgyűlésen már egy a többségi társadalomba integrálódott egyesület képe tárul elénk: a Petőfi-bizottság élén álló Vándory vezetésével¹³¹ sikeres irodalmi és történelmi esteket tartanak a nagy áldozatok árán megeremtetett új könyvtár- és olvasóköri helyiségben.

126 Uo. A magyarok lojális („behízelt”) magatartását ugyanebben a lapszámban közölt vers is mutatta, amelynek ihletője és alanya Erzsébet, román királyné volt. Vándory érveléséből ugyanakkor hiányzott az az elképesztő adat, hogy a *hazai románságnak még tizede sem beszélt a magyar államnyelvet*, míg a regáti magyarok külföldiként is mind megtanultak románul. Ugyanennek a lapszámnak a 3. oldalán jelent meg az *Ellenzék* egyik írása másodközlésben Román világ Sz-Udvarhely címmel – s erre is utalt vezércikke érvelésében Vándory. Az írás egyébként azt taglalja, hogy a színmagyar város törvényszéki elnöke Ioan Florianu egész román telepet hozott létre a székek között. A városi hivatalt telerakta románokkal, román nyelvtanárt hozatott a románul nem tudó görög-katolikusoknak. Az Albina Bank pénzeit ő fekteti be a megyében, s az egyik bírói posztra egy Velikán nevű románát jelölt. S ebben semmilyen törvény, vagy tiltás nem akadályozta – s ehhez képest állítják nemzetközi propagandájukban, hogy el vannak nyomva.

127 A Kárpátok túldaláról mindössze ketten tanultak a vasúton jól megközelíthető Brassó és a hétfalusi Hosszúfalú felsőbb (kőszobrász szakiskolával egybekapcsolt) népiskolájában. BH, 1882. okt. 1. Az újság ugyanakkor kénytelen volt a szülők figyelmét felhívni arra, hogy a száz–román karakterű városban feltétlenül magyar családoknál helyezték el gyermekeiket, mert máskülönben „elnevelik” őket. BH, 1877. máj. 15./27.

128 Az idegenben élő magyarság nemzeti gondozásának romániai programja 1901-ben indult. Ennek keretében romániai diákok százait iskolázták be Magyarországon a szakiskoláktól egészen az egyetemekig. Ld.: MAKKAJ (2002): 3–30.

129 BH, 1882. okt. 1.

130 Már a beköszöntőben úgy csalogatta felolvasó estjére passzív honfitársait, hogy tekintsék az egyesületet afféle templomnak, melyet rendszeresen látogatnak lelkük és szellemük táplálására. BH, 1876. okt. 1. Három évvel később a szerkesztő már az egyesületi élet „nagy változás”-ról beszélt. Egy olvasó azonban kiábrándító érdektelenségről számolt be, s szorgalmazta a legkeresettebb könyvek kölcsönzési idejének szigorítását, az eltűnt újságok és kötetek pótlását. Javaslatára szerint egy fűtött, büfével és társasjátékokkal felszerelt társalgó és egy rátermett gondnok fellendülést hozhatna az egyesületi színház életében. BH, 1879. jan. 19.

Szabó Albert alelnök közgyűlési beszédében hasonlóképpen kiábrándult. Ám nyilatkozatával ellentmondásban áll a magas költséggel megépült és berendezett olvasóterem. BH = Gazetta de Bucuresci, 1880. jan. 25.

131 BH, 1882. okt. 1.

S dalárda is alakul, hogy az ünnepi alkalmakkor méltóképpen képviselhesse a főváros magyarságát a román közönség előtt.¹³² Nem lehet véletlen, hogy sok viszontagság és belső vita után a Magyar Társulat – mely hódoló felirattal köszöntötte az uralkodó párt negyedszázados házassági évfordulóján – az udvari fogadásra is meghívást kapott.¹³³ Jelen volt természetesen az egyesület újságíró választmányi tagja is, aki a két szomszéd nép közeledését nem csak két nyelven kiadott lapjával, de egy általa vezetett, s részben román tagságú betegbiztosító révén is igyekezett szolgálni; s most a legmagasabb megtiszteltetésben osztozhatott honfitársaival.¹³⁴ Mintha csak az újra tiszteleti elnökké választott Veress Sándor¹³⁵ példázata fogott volna a bukaresti magyarságon: „Ha én teljes erőmet megfeszítem, hogy lelkiismeretesebb orvos, pontosabb mérnök, szorgalmasabb tanár, fáradhatatlanabb, megbízhatóbb kereskedő legyek másoknál (...) mint a nem magyar szomszédaim”, ez használ legtöbbet az egyén és az általa képviselt nemzet megbecsülésének.¹³⁶ Bizton állíthatjuk, hogy egyúttal ez volt a Vándory által oly sokat kárhoztatott fizikai-lelki elkorcsosulás¹³⁷ ellenszere is idegen földön. Azonban a megmaradás receptjének birtokába jutott s érzékelhetően „emelkedőben” lévő kivándorolt magyarokra – akárcsak a Vándory-féle magyar orgánusra – hamarosan rossz idők következnek...

Ennek áttételes lenyomatát látjuk abban, hogy az 1881-es évből (amikor az ország királysággá lépett elő) – sem a hazai, sem a bukaresti közgyűjteményekben nem maradtak fenn lappéldányok. S míg 1882-ben az újság hátoldalán Vándory neve szerepel tulajdonosként, három újabb „kieső” évfolyam után, 1885 májusában a lap már a főmunkatárs, Exner József birtokában van;¹³⁸ de júniustól ismét Vándory rendelkezik vele.¹³⁹ Ezzel együtt az előállító nyomda is változik. Már a *Bukarester Tagblatt* gépein nyomott példányok némileg kisebb méretben, román alcím nélkül, s *Bukaresti Híradó* néven készülnek. A felelős szerkesztő azonban mindvégig Vándory. – De nem teljesen ugyanaz a Vándory!

A közvetett jelekből bizonyosnak látszik, hogy – kényszerítő okok miatt – több esetben szüneteltetnie kellett vállalkozását. A román egyetemisták életveszélyes fenyegetése, s a magyar közösség egy részének ijedt megalkuvása önmagában is elegendő ok lehetett arra, hogy visszatérve kevesebb lojális gesztussal, de szilárdabb nemzeti tartással¹⁴⁰ és tartalmakkal lépjen olvasói elé. Ennek a jeleként tekinthetjük az idegen Bukaresti Híradó címforma lecserélését a magyaros írásmódú *Bukaresti Híradóra*. A lap tulajdonjogának elvesztése, majd visszaszerzése ugyanakkor egzisztenciális viszontagságokra utal. Szelídebb olvasatban is egy stróman

132 S ide számíthatjuk a pitești-i magyarok eredményeit is. Az olvasókör analfabéta tanfolyamot indított és felolvasóesteket tartott. [BH = Gazetta de Bucuresci, 1880. jan. 25.] Még szervezése időszakában jó kapcsolatokat alakítottak ki „román testvérei[n]kkel”. A magyar népviselet és tánc sikert és elismerést aratott a románok körében, mint a villányi és szekszárdi borfajták is. BH, 1877. jan. 30. [febr. 11.]

133 BH = Gazetta de Bucuresci, 1880. jan. 25.

134 BH = Gazetta de Bucuresci, 1880. jan. 18. Az Anker Betegsegélyezőt 1875-ben magyarok, románok és németek közösen alapították 1875-ben. Vándoryt többször is igazgatóvá választották. Az intézmény öt éves fennállása alatt 10.000 forint segélyt osztott ki tagjainak – „nemzetiség különbség nélkül”. BH = Gazetta de Bucuresci, 1880. jan. 25.

135 BH = Gazetta de Bucuresci, 1880. jan. 25.

136 BH, 1877. febr. 13./25.

137 BH, 1877. febr. 6./18.

138 BH, 1885. máj. 24.

139 BH, 1885. jún. 21.

140 Javasolta például, hogy az osztrák–magyar egyesületben – ahol maga nyolc évig volt választmányi tag –, párhuzamos magyar vezetőséget állítsanak fel, amit a többségben lévő magyarok tevékenyebb társadalmi jelenlétével kell hosszútávra is szavatolni. BH, 1885. máj. 24.

közreműködésével megvalósuló tulajdon-átmentésre. – Ez esetben viszont nem zárhatjuk ki a külpolitikai főáramlattal szembehelyezkedő „idegen hírforrás” hatósági megzabolázásának lehetőségét sem...

A kőszá feltételezésekhez képest annyit leszögezhetünk, hogy a független államiság 1878-as nemzetközi elismerése, s a királyság intézménye felszította a román nemzeti büszkeséget, míg az elmérgesedő kereskedelmi viták a Monarchiával, s a magyar agráriusok nyomására hamarosan kibontakozó vámháború¹⁴¹ előhívták a korábban alig tapasztalt magyarellenesség intenzív megnyilvánulásait.

Vándory, mintha csak fricskázni akarná a heves román hazafiakat, a korábbi udvariassági köröket mellőzve Sztérényi József írásával arra bízta honfitársait, hogy támogassák adományaikkal az új alapítású *Erdélyrészi Magyar Közművelődési Egyesületet* (amelynek titkára a Bukarestből elszármazott Sándor József volt, és maga Kossuth pártoló tagja). A felhívás azzal érvel, hogy a gyorsan gyarapodó hazai románság magyarfalásból jól megélő újságjai a századokkal kórusban buzdítanak az egylet ellen.¹⁴² S a cikkíró nem rejtette véka alá elégedettségét, hogy a budapesti kormányzat a nemzetiségekkel (amelyek Brassóban azt is megengedik maguknak, hogy az államnyelv mellőzésével kizárólag románul és németül vezetik az önkormányzati jegyzőkönyveket) kellőképpen szigorú – mert tiltakozásuk ösztönzést ad a magyar hazafiságnak.¹⁴³ A patrióta magatartáshoz képest talán túlságosan kaján volt Vándory, amikor hírt kapott a legrégibb hazai román újság, a *Gazeta de Transilvania* esetleges megszűnéséről, mondván: „nagyon várjuk”.¹⁴⁴ Vándory mentségére szóljon, hogy a kárörvendő észrevételben ott feszül a román *Memorandum*, s az ellenhatásaként megrendezett sajtóper, amelyet a hazai románság gátlástalan hírverése nemzetközi botránnyá duzzasztott. S talán éppen ez az a mozzanat, ami leginkább indokolja a *hangnemműváltást*, ami kétségtelenül jellemzi a tizedik évfolyamába lépett hetilapot.

Vándory azonban maga is érezhette, hogy a sarkosabb megfogalmazások politikai érzékenységeket sérthetnek. Ezért azzal nyugtatta az EMKE s egy új bukaresti közművelődési egylet¹⁴⁵ érdekében általa folytatott agitáció veszélye, esetleges hatósági eltiltása miatt aggódókat, hogy Románia törvényeinek tisztelete és a magyar hazafiság – összeegyeztethető.¹⁴⁶ Annál is inkább – mondotta –, mert a szabadelvű román kormány ennél sokkal szélsőségesebb egyesületek (mint a *Societatea Carpații* vagy a *Deutscher Schulverein*) térnyerése felett is szemet hunyt. Márpedig

141 A lap is beszámolt róla, hogy míg Bukarest szigorúan tiltja az erdélyi zöltségek behozatalát, a magyar kormány viszont újólag megtiltotta román sertés behozatalát. BH, 1885. jún. 14. Másutt a Ruszcsuk/Rusze és Vidin/Bodony körzetében tomboló száj- és körömfájás járványról cikkezett. BH, 1885. jún. 28. A sertés kérdés. BH, 1885. júl. 5.

142 A szerző, Sztérényi József a Kronstädter Zeitung, a Tribuna, és a Gazeta Transilvaniei című lapokat említette név szerint. BH, 1885. máj. 31.

143 BH, 1885. máj. 31.

144 Az Újdonságok rovatban idézte a nagyszebeni Tribuna szerkesztőjét, Ion Slavici-ot. BH, 1885. jún. 14.

145 Németh Gábor híradásából tudjuk, hogy Vándory elnökletével már létrejött egy új magyar egyesület, Bukaresti magyar társalgó és segély egylet néven. Lehetséges, hogy Vándory ezt a szerveződést kívánta új néven, az EMKE alvállalkozásaként anyaországi támogatással egy regáti magyar ernyőszervezetté átformálni – nem utolsósorban az erkölcsi válságba jutott Bukaresti Magyar Társulattal szemben. Bukaresti Magyar Közlöny [BMK], 1884. nov. 11.

146 Mint írta: „Mi szeretjük magyar hazánkat, melynek ma is hű polgárai vagyunk, de szeretjük Romániát is, mely bennünket vendégszeretetében részesít és tiszteljük Románia törvényeit, melyek nekünk is oltalmat nyújtanak.” A magyar közművelődési egylet Bukarestben. BH, 1885. jún. 7.

az ó-királyságbeli magyar közösségnek csak egy töredéke van abban a szerencsés helyzetben, hogy az anyanyelvi iskola neveltjeként mélyebb ismeretséget kössön a saját kultúrájával; így az egyet támogatása sokat használhatna a nemzeti azonosságtudat megőrzésének.¹⁴⁷

A szerkesztő az önálló református egyházmegye kialakításának tervében is a románosodás veszélyét látta. Vezércikkében erre Turnu-Severin és Pitești 80 százalékbán magyar ajkú hitközségeit hozta fel példának, amelyekben olasz papok vezetésével románul zajlik az egyházi élet. S a bukaresti kormány az önállósodni próbáló szász evangélikusoknak is csak abban az esetben ígért saját püspökséget, ha megszakítanak minden kapcsolatot az erdélyi egyházvezetéssel, s a német császár védnökségéről is lemondva elfogadják a román egyházi főhatóságot.¹⁴⁸ Vándory úgy fogalmazott, hogy közismerten nem barátja a református lelkésznek, de az alkalmatlan vezetőnek tartott Bartalushoz fűződő személyes viszonyát próbálta függetleníteni a kérdés hazafias fontosságától.¹⁴⁹ Nézeteit már az előző lapszámban azzal indokolta, hogy a magyarellenes hangulat tetőzésekor nem szabad lazítani az anyaországhoz fűződő szervezeti kapcsolatokon.¹⁵⁰ Mindemellett metsző gúnnyal pellengérezte a túltengő román nacionalizmust: „Csak arra vagyunk nagyon kíváncsiak: mikor deklarálják az oláh agitátorok már az Űristent is oláhnak?”¹⁵¹

Nem is annyira tényleges állításaival, de azok tapintatlan, éles hangnemével Vándory kihívta maga ellen a sorsot – fentebbi megállapításaiért egy kormányzati főtisztviselőnél és egy román lapban is feljelentést tettek ellene.¹⁵² Még ha szilárdan is álltak érvei¹⁵³ a kényszeredett magyarázkodásában – helyzete egyre bizonytalanabbá vált. Noha igyekezett bizonygatni politikai szalonképességét, sőt, személyének védett voltát az I. Károlytól elnyert kitüntetésére, s Constantin Rosetti barátságára hivatkozva, (aki éppen az őt nacionalista uszítással vádoló *Románul* alapítója volt).¹⁵⁴ Ettől aztán meg is bátorodott, mert visszautasította a hazaárulás vádját, azzal, hogy nem csak híján van a román állampolgárságnak, de (noha adójával jelentősen gyarapítja a román államkincstárt), annyi joga sincs, mint egy román napszámosnak. Állítása szerint az erdélyi román újságírók közül viszont többen megvalósítják a hazaárulás

147 A szerző megállapította, hogy a bukaresti magyar cselédek már egy-két év után zagyvalék nyelven tudnak csak, miközben a szülők csak hosszas rábeszélésre íratják gyermekeiket az esetleg nagyobb földrajzi távolságban lévő, s drágább magyar iskolába, amely – szemben az ingyenes állami iskolákkal – tandíjköteles. Uo.

148 A romániai magyar protestáns egyházak veszélyben. BH, 1885. jún. 21.

149 Egyenesen Bartalus lelkézi fizetése terhére javasolta emelni a „társadalmilag” hasznosabbnak nevezett tanító nyomorúságos fizetését. BH, 1885. jún. 28.

150 Már a kormány hivatalosa, a Románul is barbár népségeként írt a magyarokról, noha a bukaresti lap elismerte, a polgári fejlődést tekintve messze megelőzik a balkáni nemzeteket. Egy őszinte szó. BH, 1885. jún. 21. Egy másik írásban Hunyadi, Kinizsit, Zrínyit, Deákot már román származásúnak, míg Trefortot és másokat zsidóknak neveznek, hogy kedvezőtlenebb képet fessenek róluk. Uo.

151 Uo.

152 BH, 1885. jún. 28.

153 Elismerte Románia liberális jogrendjét, de tényként szögezte le, hogy a kivándoroltak sehol ilyen gyorsan nem fordulnak ki magyarságukból, mint éppen itt. Nem kérdőjelezte meg azt a jogát sem Bukarestnek, hogy az állampolgárságukat elvesztett, vagy kifejezetten román állampolgárságért folyamodókat asszimilálja, de a magukat magyarnak vallók románosítása ellen jogosnak nevezte, hogy felemeli szavát. Uo.

154 A Koronarendet 1881-ben nyerte el, bizonyára akkor még kétnyelvű lapjának elismeréséül. A Románul egykori alapítója, az akkor ideiglenes külügyminiszterként tevékenykedő Rosetti a kitüntetés átadásakor Vándory hazafias magatartását méltatta. (A jeles költő, újságíró, politikus néhány héttel korábban hunyt el.) BH, 1885. júl. 5. Miközben kénytelen volt cáfolni, hogy az EMKE számára kezdeményezett gyűjtése nem a Regát elmagyarosítását szolgálja, legfeljebb is az idénymunkásokkal együtt kb. kétszázezer magyar megtartását, s legfeljebb tízezernyi honosított volt magyar visszaszerzését, mely utóbbi tétel igen csekély ahhoz, hogy a két szomszéd ország tengelyt akasszon egymással. Uo.

büntettét, hiszen magyar állampolgárokat akarnak idegen ország hű alattvalóivá formálni. Ehhez képest a *Románul* aligha illetheti hasonló váddal a törvénytisztelő regáti magyarokat.¹⁵⁵

A *Bukaresti Híradóval* szemben megsűrűsödő román sajtótámadások egy része Vándory Magyar Társulatban működő ellenfeleinek „önzetlenül megosztott” értesülésein alapult. A szerkesztő nem csak a református egyház átszervezésével kapcsolatos álláspontjával,¹⁵⁶ de a Budapesti országos kiállításra ösztönző szervezőmunkájával is magára haragított néhány bukaresti magyar egyesületi elöljárót,¹⁵⁷ amit azzal tetézt, hogy a Magyar Társulat gazdálkodásához is kéretlen tanácsokkal szolgált.¹⁵⁸ Erre Bartalus János 1884-ben alapított lapja, a *Bukaresti Közlöny* is ösztűz alá fogta.

A sokak által „testvérháborúként” megélt viszály egyik következménye az lehetett, hogy jó néhányan elpártoltak a *Híradótól*. Erre utal az egyik júliusi lapszám előfizetői felhívása, amelyben tíz éves, személyeskedésektől mentes (?) közszolgálati működésére hivatkozva kérte a magyarok támogatását lapja fenntartásához. Viszonzásul azt ígérte, hogy az egyházak, egyletek, iskolák (a Strada Călăreși 14. szám alatti) kiadóhivatalba eljuttatott hirdetéseit mindenkor ingyen közli. S az eszmei irányvonalat illetően hozzátette, lapja „Terjesztője lesz a jövőben is a magyar állameszmének.”¹⁵⁹ Ez utóbbit csaknem szó szerint értelmezve, egy későbbi lapszámban ilyen címmel közölt írást: *Kié hát Erdély?* Ebben a román lapírtások által megfogalmazott történelmi igényt a Hunfalvy Pál előadásában idézett források alapján utasította vissza.¹⁶⁰ S miközben ismét hadat üzent a román nacionalizmusnak, éles szócsatát vívott rágalmazónak nevezett ellenlábas honfitársaival.¹⁶¹ S akadtak, akik kiálltak mellette, mint annak a Ploieștiből küldött nyilatkozatnak az aláírói, akik támogatásukról biztosították a másfél éve tartó „bántalmakkal, s néhány veszekedő ember”-rel szemben.¹⁶² Nem sokkal később a régi munkatárs, Németh Gábor vezetésével hasonló nyilatkozatot tett számos bukaresti magyar is.¹⁶³

Ezután több mint öt hétig szünetelt a lap kiadása. Mint kiderült, a torzsalkodó magyarokra egy szélsőséges nacionalista román szervezet is nyomást gyakorolt, ám a rendőrség idejekorán figyelmeztette a Kossuth-évfordulót ünneplő közönséget. Ez az eset bírta rá a szerkesztőt, hogy a vihar elültéig várjon az újabb lapszám megjelentetésével.¹⁶⁴ Utóbb

155 Uo.

156 A reformátusok Romániában című írásban a Szász Dononkos által javasolt központosítás nem kívánt következményének nevezte a magyarok külön egyházmegyéjének esetleges elrománosítását. S kikötötte azt is, hogy a leendő református esperes személye olyan műveltségi–erkölcsi szinten álljon, hogy az tiszteletet parancsoljon, másként az egész el van rontva. BH, 1885. júl. 12.

157 Ld.: a *Mikor megyünk Budapestre?* című írást, melyben azt írja, hogy egyesek szítják a hangulatot, hogy Vándory hívására minél kevesebben utazzanak Budapestre a világsajtóban „kis világkiállításként” emlegetett eseményre. BH, 1885. júl. 12., BH, 1885. júl. 19. és Az ellenlábasok. BH, 1885. aug. 2.

158 BH, 1885. júl. 26.

159 Előfizetési felhívás. BH, 1885. júl. 19.

160 BH, 1885. aug. 2.

161 Uo.

162 „És mi részünkről egyedül Vándory Lajos urat tartjuk a magyarok önzetlen szószólójának. Azokat pedig, kik a folytonos rágalmazásnál egyébbhez nem értenek, egész megvetéssel elítéljük.” BH, 1885. aug. 9.

163 BH, 1885. aug. 23.

164 Az 1885. augusztus 24-én megrendezett Kossuth-estet zavarta meg a román Kárpátia Egyesület tiltakozása, minek hatására a rendőrök arra figyelmeztették Vándoryt, hogy az est zenés mulatság részét napolják el. A szervezők megígérték, hogy minden kárvallottnak visszafizetik a különbözetet, de a nem várt fordulat többeket felháborított, (akik a zenekar felléptének elmaradásáért összeszólalkoztak a rendezőkkel). Nyilatkozat. BH, 1885. okt. 3.

az irredenta *Societatea Carpații* szervezet napvilágra került nyomtatványai meggyőzték a kétkedőket, hogy az elővigyázatosság nagyon is indokolt volt. A rendőrség közbelépése ekkor nagyobb bajtól mentette meg a hazafias emlékezésre és zenés mulatságra is készülő magyarokat.¹⁶⁵ S a nemzeti kérdésben határozott véleményalkotásra – és vitára – mindig kész *Bukaresti Híradó* szerkesztője bizonyára helyesen döntött, hogy pár hétre megszakítja lapkiadói működését.¹⁶⁶

Arra azonban talán Vándory Lajos sem gondolt, hogy az irredenta román egyesület fenyegetése, honfitársai áskálódásai, a bukaresti rendőrség árgus figyelme, s az ő kénytelen önmérséklete együttthatójaként e sokat megért magyar újság ekkor végképpen elnémul...

2.9. A lap mérélege

Kétségtelen, hogy Vándory Lajos laptulajdonos kissé fölényes habitusa az egyesületi életben, de a *Híradó* hasábjain is számtalanszor megnyilatkozott, nehéz volna azonban elvitatni tőle, hogy újságírói tevékenységét a nemzet sorsa feletti aggodalom vezette (ami esetében jól megfért az üzleti érdekekkel). A szerkesztő az erkölcsi és nemzeti elkorcsosulás veszélyét nem túlozta el, s a megfelelő ellenszert keresve publicisztikájában – helyesen – három tényezőre mutatott rá: az anyaországgal fenntartandó termékeny kapcsolatok, az anyanyelvi oktatás és nevelés intézményes kereteinek megteremtése, s egy felekezeti- és presztízsharcoktól mentesített, civil társadalmi szervezet fontosságára.

A lehetséges negyediktől – a befogadó állam (és társadalom) partnerségétől – feltehetőleg túl sokat nem remélt; illetve a realitások talaján maradván beérte a kölcsönös tisztelet és sorsszerű együttműködés kényszeres hangoztatásával. Egy ponton mégis a román állammal szembeni túlzott lojalitás viszi tévútra: rosszul méri fel a laptársak magyarellenes kirohanásainak közvéleményre gyakorolt hatását. Inkább szánni való, mintsem cáfolatra érdemes megnyilvánulásoknak ítéli azokat.¹⁶⁷ Ez akár felfogható a magyar–román viszony normalizálására tett szívós kísérletek természetes következményének. A román nyelvű lapváltozat „hatásvizsgálatának” hiányában is okkal feltételezhető, hogy a román közvélemény megnyerésére tett erőfeszítések csak igen korlátozott hatásokkal érvényesültek, inkább szimbolikus jelentőségűek. Ezzel a *Bukuresti Híradó* a lapelőd, a *Bukuresti Magyar Közlöny* által kitaposott csapáson halad: a két nép közötti „kiigazítás” és közvetítés feladatának a „beavatottak” hitelességével próbál eleget tenni, ám a nagypolitikai tendenciák ellenében sorsszerűen – a méltó siker reménye nélkül.

Ugyanakkor a magyar–román együttműködés elmélyítésének küldetéses célja sem lehetett akadálya annak, hogy a lap – a politikai lojalitás határain belül – a magyar érdekek szócsö-

165 BH, 1885. okt. 3.

166 Miért szünetel lapom? Uo.

167 Vándory abban bízott, hogy a megvetést érdemlő szidalmaknak és kicsinyes vádaknak nem ad hitelt senki. BH, 1877. jan. [1./13.] 13./1. Holott már a Bukuresti Magyar Közlöny főszerkesztője, Oroszhegyi Józsa egy emberöltőnyi idővel korábban arra figyelmeztetett, hogy az erdélyi és bánági román emigráns értelmiség következetesen a magyarság ellen hangolja regáti testvéreit, s még ha kézenfekvő volna is, nem szabad megválaszolatlanul hagyni igaztalan vádjaikat, mert a bélyeg a magyarságon marad. A célzatosan csepegtetett értékítéletek egy idő után általános meggyőződésé válhatnak. BMK, 1860. szept. 29.

vévé váljon a Kárpátok túloldalán.¹⁶⁸ Vándory szerkesztői célkitűzései éppen innen, a magyar ajkú olvasók igényeinek szempontjából látszanak inkább beteljesülni. Ennek egyik oka talán az, hogy a mércét nem tette túlságosan magasra; noha a *Bukuresti Híradó* néplapként sem hibátlan. Iskolázatlan olvasói számára a szerkesztő elegendőnek ítélte a világ dolgairól szóló eseti híreket, még az óhazát és befogadó hazát érintő írások sem rendeződnek szigorú rovatokba. Nagyobb hiányosságnak tartjuk, hogy a lap a kivándorolt honfitársak életét és gondjait sem mutatja be kellő áttekintéssel. Látóköre alig terjed túl a címben is megjelölt határon, a román fővároson. A vidéki nagyvárosok magyar közösségeiről a lapot forgatva igen keveset tudunk meg. Még a konzulátussal rendelkező Ploiești, egykor igen aktív magyar közösségről sem találunk híradást. Kiáltó a csángó tematika teljes hiánya. A vidéki tudósítói lánc hiányának azonban vélhetőleg nem csak anyagi, hanem személyi okai is voltak. Csak az éles vallási ellentétekkel és összeférhetetlenségi okokkal magyarázható, hogy Vándory miért nem szerepelteti a két felekezet lelkészeit, miközben az újságírói ambíciókkal rendelkező kántortanító, Németh Gábor és a mérnök, Veress Sándor viszonylag gyakran jelentkeznek írásaikkal. Hozzájuk fogható munkatársakat – úgy tűnik – a „kétkezi” romániai magyarság nem tudott kinevelni. Így Vándory csaknem társtalanul, Exner József főmunkatárs (1885-ben laptulajdonos) segítségével szerkeszti az újságot. Talán ezzel magyarázható a lap műfaji egyneműsége, színtelensége.

Mindezek ellenére mégis megállapíthatjuk, hogy a *Bukuresti Híradó* sikerrel tölti be vállalt hivatását: tájékoztat,¹⁶⁹ közhasznú ügyeket karol fel,¹⁷⁰ s fórumot biztosít a legkülönbözőbb nézeteknek.¹⁷¹ Nem lebecsülendő szerepet játszik a mesteremberek és cselédek világában az etikus magatartásformák és értékrendek közvetítésében és népszerűsítésében.¹⁷² Ezen túlmenően, követendő példát ad a befogadó hazához való lojális kötődésről, s a szülőföld kritikától sem mentes szeretetéről. A kicsinyes torzsalkodások és az erkölcsi léhaság ábrázolása és határozott elutasítása is része az újságban kirajzolódó magyarságképnek, amely összességében pozitív.¹⁷³ Alkalmas a túlzásoktól mentes nemzeti öntudat megalapozására és ápolására. Beszé-

168 Veress Sándor hitvallása szerint ez úgy hangzott, hogy mindenki számára szent kötelesség „örködni nemzetünk becsülete felett”. Ez persze nem nyakló nélküli politizálást jelent – mondta – és nem is a nemzet vitészségével és műveltségével való kérdésként, mert az inkább ellenségeket szül, s legkevésbé azt, „hogy torkunk telhetetlenségében akarjunk felülmúlhatatlannak lenni...”. BH, 1877. febr. 6./18.

169 Például a tartózkodási engedély megszerzésének feltételeiről, munkaalkalmakról, kulturális programokról.
170 Közli a Magyar Társulat megújítására tett olvasói javaslatokat; gyűjtést hirdet a pitești-i olvasókör, vagy a szegedi árvíz károsultjainak javára.

171 Nem zárkózik el a felekezetek feletti iskola ötletét kritizáló vélemények közlésétől sem.

172 Váltig korholja a munkátlanul vegetáló, vagy a könnyű élet csalfa reményében elzüllő honfitársait; gyávának nevezi a hadkötelezettségüknek eleget nem tett férfiakat.

173 A kelendő mezőgazdasági idénymunkások olyan birtokon igyekeztek munkát vállalni, ahol – rátermettsége miatt – magyar (vagy német) tisztartót alkalmaztak, mivel azok szava tartóan garantálták a kialakított bér kifizetést. BH, 1877. ápr. 3./15. Másutt Románia legkiválóbb szemorvosaként mutatja be dr. Fialla Lajost, aki sikeres műtétet hajtott végre Milán szerb fejedelem román nagyanyján, Catargiu asszonyon, s jutalmul a Đakovo-rend nagykeresztjét kapta. BH = Gazetta de București, 1880. máj. 9. Nem mulasztja el ismertetni Türr István tábornoknak William Gladstone, brit miniszterelnökhöz eljuttatott balkáni konföderáció-tervét. Hangsúlyozza, hogy az elképzelés a népek méltóságára és a kisebbségi jogegyenlőségre épül, mint a brit Magna Chartával csaknem egyidős magyar Aranybulla. BH = Gazetta de București, 1880. máj. 9.

Fentebb már idéztük Vándorynak azt a megállapítását, hogy a Romániának oly sok kárt okozó külföldi nyereszkezőkkel szemben a magyarok tiszteletben tartják a román törvényeket, és nem élnek vissza a kenyéradó ország vendégszerzetével. Ellenkezőleg! BH = Gazetta de București, 1880. jan. 18.

des, hogy Németh Gábor egyetlen tömondatban ekként összegezte Vándory teljesítményét „E lapnak köszönhetni a magyarok tömörülését Romániában.”¹⁷⁴

Az orosz és román hatóságokkal is dacolni kész szerkesztő, Vándory Lajos, az olvasóegylet, az *Anker*,¹⁷⁵ s a *Bukaresti Magyar Társalgó és Segély Egylet* elnöke¹⁷⁶ jó értelemben vett „népművelő” szerepkörében csakugyan a diaszpóra-magyarság meghatározó alakja volt az 1880-as évek Romániájában.

174 BMK, 1884. nov. 11. „Kenyéradója” lapjában később hosszan sorolja Vándory érdemeit: adománygyűjtését az 1879-es szegedi árvíz kárvallottjainak, a magyar királyi pár köszöntését ezüstlakodalmukon, s I. Károlyt 1881-es megkoronázása alkalmából, a magyar tudósok és művészek méltó fogadását Szörénytornyán 1883-ban. BH, 1885. júl. 19. S még ha a munkatársi elfogultság rétegétől megtisztítjuk is állítását, akkor is mélyen igazságtalannak tartjuk egyesületi haragosainak azon állítását, hogy, mint „csendzavaró néplázító” nem méltó, a bukaresti magyar közösség erkölcsileg egyenértékű tagjának tekintsék. – Salamon János a Magyar Társulat alelnöke nevezte így a szerkesztőt, mondván: becsapta a közösséget és rászedte az ekléziát, ezért kivették soraikból. BK, 1885. júl. 14./26.

175 BH = Gazetta de Bucuresci, 1880. jan. 25.

176 BMK, 1884. nov. 11.

3. Párviadal – hármásban

3.1. A Bukaresti Magyar Közlöny (1884)

Németh Gábor tiszavirág életű hetilapjának mondhatni, valamiféle „gazdálapja” volt a *Bukuresti Hiradó*, hiszen a leghosszabb életű regáti magyar újságnak a volt pitești református kántortanító éveken át szorgos munkatársa volt. A dilettáns zsurnaliszta 1881 végén, vagy 1882 elején érkezett a román fővárosba,¹ ahol közszereplőként is kipróbálhatta képességeit. Az itt szerzett szakmai tapasztalatok segítettek abban, hogy mestere orgánumának újabb átmeneti elnémulása után (?) 1884 novemberében saját hetilapot indítson.

A kísérlet azonban nem volt hosszú életű. Már amiatt sem, mert a „napi” sajtóval élő korlátozott számú magyar olvasóközönség így már három anyanyelvű orgánum közül választhatott. Ugyanis még jó fél évvel Németh lapalapítása előtt a bukaresti sajtópiacon megjelent a *Bukaresti Közlöny* Bartalus János református lelkész szerkesztésében.²

Nem lehet nem észrevenni a két hírharosna nevének hasonlóságát, ami rosszat sejtetően jelzi a versengő szándékokat. A címadásból egyértelmű az igyekezet mindkét fél részéről a folytonosság érzetének kialakítására, az első regáti magyar nyelvű szócső szellemi örökségének birtokbavételére. Vagy inkább kisajátítására. Bartalus esetében ezt az igényt a közös eszmei háttér is erősíti, amely az 1884 januárjától újságírói szerepkörben is bemutatkozó egyházi ember személyét, s a hajdani *Bukuresti Magyar Közlöny* egyik alapítóját, a református lelkész Koós Ferencet összekötötte. Ráadásul Bartalus becses elődje nyomdokaiban járt abban is, hogy a Bukaresti Magyar Társulat elnöki, majd tiszteletbeli elnöki szerepkörét is betöltötte.

S míg Bartalus mögött módos iparosok, s a kivándorolt magyarok legerősebb egyesülete állt, Németh Gábor ezzel majdhogyan csak a magyar jelző „többletét”, a teljes címazonos-ságot szegezhetette szembe, (majdan a Magyar Társulat mellett külön megszerveződő dalárda elnöki súlyát³) s a már említett kapcsolati- és erkölcsi tőke hátteret, amelyet a Vándoryhoz fűződő – nyíltan vállalt⁴ – jó viszony biztosított számára. A vállalkozás elégtelen feltételeire utal, az újság szerény külseje, s hogy a szerkesztőség és kiadóhivatal egy közönséges hotelben (vagy hotelszobában?) volt fellelhető, saját nyomdáról pedig szó sem lehetett.⁵ Ezért nem meglepő, hogy az egyenlőtlen küzdelemben gyorsan elvérző *Bukaresti Magyar Közlöny* alapítóját néhány hónappal később ismét Vándory munkatársaként látjuk viszont.⁶

1 A vidéki városban pedagógusként tíz évig szolgált. Bukaresti Magyar Közlöny [a továbbiakban BMK], 1884. nov.11.

2 Ld.: Olvasóinkhoz! Bukaresti Közlöny [a továbbiakban: BK], 1885. júl. 14/26.

3 A Bukaresti Magyar Dalárda vezetését másfél esztendővel később, 1885. május 19-én nyerte el titkos szavazással. A karnagy Teleki Mózes tanító lett. BH, 1885. máj. 31.

4 Lapijában nem csak elismerte közeli ismeretségüket, de közösséget is vállalt Vándory politikai-elvi irányvonalával, majd hozzátette: „ismerjük hazafias érdemeit, hívei vagyunk.” BMK, 1884. nov. 11.

5 A Strada Smârdan 51. szám alatti Hotel Concordiában. Az újság ára ugyanakkor megegyezett a hasonló lapokéval: egy évre 4 frankba került az előfizetése, az utcai árusításban az egyes számo(ka)t 20 baniért forgalmazták. A lap – több később megjelenő bukaresti magyar laphoz hasonlóan – a Bukarester Tagblatt nyomdájában készült.

6 1885 nyarán már ebben az új minőségében, vezércikkben agitál a budapesti „kis világiállítás” megtekintése mellett, Mikor megyünk Budapestre? címmel. BH, 1885. júl. 19.

A személyes mozzanatok tehát ebben az epizódban elsődleges jelentőségűek, amit az a tény is igazol, hogy a megelőző években a református lelkész által elnökölt Magyar Társulat vezetősége számtalanszor került szembe Vándory személyével. Aki tán e miatt tartotta távol mindkét nagy felekezet lelkészét lapjától, amely pedig éveken át önmagában testesítette meg a (sajtó)nyilvánosságot a kivándorolt magyarok számára. Vándory szellemi adottságaiból és heves természetéből fakadó szókimondása, ami befolyásos emberekkel való – jórészt felszínes, mégis irigylet – kapcsolata miatt is bántó fölényességnek hatott, sokakat személye ellen fordított; s végső oka lett az „ellen-lap”, a *Bukaresti Közlöny* életre keltésének. (Az ellentétek végül felekezeti mederbe terelődtek és mintegy másfél évtizedre végletesen elmergesedtek a katolikus többség és a Társulatban hagyományosan vezető szerepet játszó protestáns kisebbség között.)

Ez az áldatlan torzskodás Németh Gábor „szorítóba lépésének” is meghatározó körülménye volt. Az első és (a budapesti és bukaresti közgyűjtemények katalógusai szerint) *egyetlen* lapszámban legalább is ezzel indokolja, hogy miért állt honfitársai színe elé. Szándékait már a hosszú alcímben világossá teszi: az egyházi, oktatási és egyesületi intézmények viszonyainak hiteles bemutatására vállalkozik, de mint figyelmeztetően megjegyzi: „a testületek előjáróinak működését szigorú bírálat alá fogja venni.”

A fejlécen szereplő hangsúlyos kitételt az érintettek minden túlzás nélkül tekinthették egyfajta hadüzenetnek. A szerkesztő azonban beköszöntőjében siet tisztázni, hogy nem kíván semmilyen érdekcsoport szócsöve lenni, tárgyilagosságát minden esetben igyekszik megtartani, „nem leszünk részrehajlók” – ígérte.⁷

Ezután feltárta a lap létrehozásának a magyar diaszpóra múltjában gyökerező okait. Mindekelőtt elismeréssel utalt Vándory nyilvánosság- és közösségteremtő erőfeszítéseire „*abban a nehéz időben is, midőn alig mertünk az utcán magyarul beszélni.*” [Kiemelés a szerzőtől. M. B.] Vándory az idénymunkásokkal és a csángókkal együtt kétszázezresre becsült regáti magyarság körében azonban még ötszáz előfizetőt sem tudott lapja támogatására megnyerni, azaz a *Bukaresti Híradó* csak szerkesztője széles ismeretségi körének, szívós munkájának és kivételes üzleti érzékének köszönhette fennmaradását. S amikor 1877-ben az orosz katonai hatóságok elől távozni kényszerült Bukarestből, az akkor még Pitești-en működő Németh is csapásként élte meg a *Híradó* közel egy évig tartó szünetelését. S a román fővárost ugyanekkor hagyta el az „alapító atyák” közül Nagy István és Szabó Albert⁸ is, ami a fővárosi magyarság vezetésében jelentős, és igen káros átrendeződés nyitányát jelentette. Ezért fogadták 1878-ban sokan kitörő örömmel a visszatérő Vándoryt, aki hazafias kiállásával ismét lelket öntött a megfélemlített magyarokba. Az új vezetőség azonban féltékenyen figyelte befolyása növekedését, s elhatározták, hogy a Társulat nevében saját nyilvánossági fórumot teremtenek. Németh Gábor gúnyos megfogalmazásában azért, a református lelkész szerkesztésében, hogy Bartalus legyen, aki „a választmány minden hibáinak zsoldárokat énekeljen”. Németh ez után rögzítette, hogy feladata nem Vándoryt magasztalni, „hanem az ellen felszólalni, hogy szitássák az átkozott gyűlölet a bukaresti magyarok közt aljas önző célok által ösztönözve...”. A Magyar Társulat választmánya által kilenc hónapja megjelentetett lap ugyanis felelőtlenül „feldúlta a bukaresti magyarok nyugalma”, s talán évek kellenek, hogy az így ütött sebek begyógyuljanak. Az új orgánus küldetése tehát, hogy legyen egy „kis lapocska, mely a *Bukaresti Közlöny* túlkapásait fékezze...”.

7 Lapunk programja. BMK, 1884. nov.11.

8 Előbbi a Bukaresti Magyar Társulat közmegebecsülésnek örvendő névadó elnöke volt.

A szerkesztő ugyanakkor szükségét érezte, hogy Vándoryval szemben is pozicionálja magát,⁹ hiszen egy újabb pártoskodó, elfogultsággal illetett lap nem nyerhette el a széles olvasóközönség rokonszenvét, s hosszabb távú támogatását. A programadó írása ezért egy békítőnek szánt gesztussal zárul, fogadkozva, amennyiben a Bukaresti Magyar Társulat nem a viszálykodás fészke lesz többé, s működését a konspiráció helyett ismét a bukaresti magyarság felemelésének szándéka határozza meg, akkor elsőként fogja köszönteni a megtért tévelygőket.

Csak hogy a „konkolyhintók” pálfordulása még váratott magára. Erről tanúskodik a *Titokzatos gyűlés* című írás a második oldalon, amelyben a köztisztviselőben álló elődökhöz méltatlan játszmák folytatódásáról olvashatunk. A szerkesztő egyedül abból merít erőt, hogy a gyűlés visszas napirendjét megismerve többen tiltakozásul elhagyták a Társulat székházát.¹⁰ Az epigonokat kárhozatta a királyi udvarban is megbecsülésnek örvendő Veress Sándor mérnök elhunytáról szóló megemlékezés is. Itt végre pontos példákról kapunk tájékoztatást, hogy milyen mulasztások és fennhéjázó gáncsoskodás miatt indult harcba Németh a bukaresti magyar közélet megtisztításáért.¹¹ A szerkesztő nem kívánt nekrológot írni¹² a férfúró, „ki a bukaresti magyarság dísz, vezére és büszkesége volt”, mondván, azt méltó módon megtette a *Bukaresti Híradó*. A fájdalom kifejezésére szorítkozott, s annak megállapítására, hogy Veress képes volt gátat szabni az epigonok kétes próbálkozásainak – ám holtában már nem tehetett ellenük semmit; s még temetése is csaknem botrányba fulladt.¹³ A rosszakarát másik példája volt a Vándory által elnökölt *Bukaresti Magyar Társalgó és Segély Egylet* elleni támadás a Társulat közlönyében. Az írás szerzője engesztelhetetlen haraggal vádolt és gúnyolódott, annak ellenére, hogy mit sem tudott az újonnan alakult szervezetről, sem annak tagjairól. A jelenséget a szerkesztő a *Bukaresti Közlöny* legfőbb jellemzőjeként rögzítette, mondván, olyan lapszám a több mint fél esztendő alatt nem gördült le a nyomdagépről, amelyben ne lett volna gyűlölködő kirohanás.¹⁴ Ebbe a csokorba tartozott egy fényképész segédnek az ugyancsak a Vándory névvel fémjelzett egylet ellen ágáló írása.¹⁵ A *Magyar Közlönyben* megjelent cikkére Kodra Gyula orvos növendék írt felháborodott és sarkos választ, aki az impresszum tanúsága szerint a *Bukaresti Magyar Közlöny* főmunkatársa volt.

Az egyesületi életből vett szemelvény is az ellentétek lenyomatát viselte. A Társalgó és Segély Egylet bálját ugyanis a *Bukaresti Közlöny* – bántó szándékkal – a „szolgáló népség”

9 Vándoryról szólva a következőket látta szükségesnek leszögezni: „De csak addig helyeseljük lapja irányát, csak addig követjük becses személyét, míg azt látjuk, h. a bukaresti magyarság és egyáltalában a hazafiság érdekében működik.” Lapunk programja. BMK, 1884. nov.11.

10 Uo.

11 Uo.

12 Ezt csupán a református közigazdász, közös pénzügyminiszter és magyar miniszterelnök Lónyay Menyhért esetében tette meg, aki napokkal korábban hunyt csak el. Gróf Lónyay Menyhért 1822–1884. Uo.

13 A felravatalozott hozzátartozóit Bartalus úgy tájékoztatta, hogy a halott csak a primária külön engedélyével vihető be a templomba, mert azt rendelet tiltja. A rokonság képviselőiben Ősz Sándor, Vid Béni és Vándory viszont négy órai várakozás után azt a felvilágosítást kapták a hivatalban, hogy nincsen ilyen rendelkezés. Valaki rútol rászedte őket. Ezek után a lelkes a családi gyászbeszéd elhangzását akarta megakadályozni a templomban, mondván, annak a távoli temetőben van a helye. S csak határozott tiltakozás után állt el szándékától. Uo.

14 A lap 2–3. oldalán megjelent írás Keszler Józsefnek a Magyar Közlönyben megjelent elfogult levelét ismertette Többeknek címmel. Uo.

15 Aki azzal vált hírhedtté társasági körökben, hogy dőzsölései közepette lealacsonyító jellemzéseket adott kifogástalan életvitelű nőkről, akiket korábban maga is felkért műkedvelő színpadi szerepek eljátszására.

Ragács Gyula nemtelen eljárását a Nyilatkozat címmel megjelent írásban marasztalta el. Uo.

„fényes” vigalmaként gunyoros hangnemben harangozta be,¹⁶ noha a szervezők a színvonalas műkedvelő színi előadás és az azt követő bál bevételének harmadát emelkedett célra (a Davila-szobor alap javára¹⁷) szánták.

S ez a felajánlás is jelzi az ellenlábasainál szélesebb társadalmi kitekintéssel bíró Vándory iránymutatásának példaszerűségét, ami hatással volt Németh Gábor szerkesztői munkájára is. Programadó cikkében kijelentette, hogy „politikával nem foglalkozunk, elég helyesen és tapintatosan foglalkozik politikával a Buk. Híradó”. A magyar–román viszony határozott, de lojális hangvételű tárgyalásától azonban nem zárkozhatott el. S amikor hazai román aktivisták bukaresti magyarellenes szervezkedéséről írt, azt a Vándorytól tanult taktikus szókimondással tette. Mondván, a Horea-Cloșca ünnepet az „itt élősködő erdélyi románok” a jó szomszédi viszony kárára, zavarkeltésre próbálták kihasználni, ám az óvatos bukaresti kormány betiltotta a rendezvényt. Így a kéttucatnyi honfiú egy kocsmába szorulva koccinthatott a magyar barbárság vesztére, s a Macedóniától Bukovináig terjedő egyesített Dáciára. (Hogy a tiltakozástól megfáradva e szép távlatokkal betelve térjenek nyugovóra...) ¹⁸

A vitriolba mártott tollal megírt beszámoló után Németh az *Újdonságok* rovatban politikai tapintatból is adott némi ízelítőt. A befogadó haza iránti hűség jegyében szólt Vándory egyesületének tisztelgő táviratáról, amelyre Károly király szüleinek aranylakodalma kínált alkalmat. A sürgöny feladói jókívánságaikat azzal emelték hatványra, hogy hasonló esetben (35 év múltán) ugyanígy szeretnék köszönteni a boldog országot teremtő román uralkodópárt is. A hű alattvalói gesztust a Hohenzollern-Sigmaringen dinasztia választávirattal és fél óras bukaresti követségi fogadással honorálta. ¹⁹

Az elismerésekből azonban – némileg bensőségesebb formában – Németh Gábor szerkesztőnek is kijutott. Egy pitești működését felidéző olvasói levélben nem csak a magyar közösség iskola- és egyházügyeiről szerezhetett értesüléseket az olvasó, de arról is, hogy a város megfogtakozott magyarsága éléről hiányzik egy olyan vezető, mint amilyen Németh volt az ottani egyesület virágkorában. A levél zárszavában a szerző kifejezte reményét, hogy a *Bukaresti Magyar Közlöny* megjelenésével a főváros szellemi áramából eddig teljességgel kirekedt vidéki magyarságról is érdemi tájékoztatást kapnak majd. Erre szilárd biztosítéknak tekintheti a szerkesztő személyét. – Hogy nem is oktalanul, azt éppen a regáti magyar sajtóhagyományban előzékeny nyitásnak számító *Vidéki levelezés* rovat elindítása igazolta. ²⁰

16 Ezzel szemben a rendezők hangsúlyozták, hogy a helyszín az előkelő Orfeum, s ha a költséges báli ruha nem is követelmény, a belépti és ruhatári költségen kívül haszonlesésből más díjat nem szednek, noha Tóth Kálmán 100 arannyal díjazott három felvonásos vígjátékát (A nők az alkotmányban) tűzték műsorra. A „Bukaresti magyar társalgó és segély egylet” bálja. Uo.

17 Merthogy a román egészségügy úttörő szervezője sok jót tett a bukaresti magyarokkal. Dr. Carol Daviláról ld.: KAPRONCZAY Károly: *Közép-Kelet-Európa orvosi múltja*. Johan Béla Alapítvány, Budapest, 2013. 166–168.

18 Hora és Kloska ünnep Bukarestben. BMK, 1884. nov.11.

19 Tíz nappal később a király szárnysegédje táviratban köszönte meg a figyelmességet. Arany lakodalom. Uo.

20 A rovat egyetlen általunk ismert tudósítását 1884. november 5-én Fodor Károly küldte Pitești-ből. Ebben beszámolt arról, hogy a hajdani iskola megszűnt, s a megcsappant gyermeklétszám a katolikus (?) pap gondoskodásának köszönheti kulturális alapismereteit. Az ipar pang, s az egyesületi élet is. A szerény könyvtár szinte minden darabját elnyűtték már az olvasók. Az ún. Székely-hagyaték viszont teljességgel az egyházra szállt, s noha a templomunkból a városi hatóság egy részt levágott (mert kinyúlt a sugárút járdájára), ám jól megfizették, s a parókiális épület kiadásából származó bevételekkel (27-28 arany) együtt idővel tán az utcafrontra emeletes házat építhetnek a földszinten üzletekkel – s akkor ismét lesz fedezet egy tanítót fizetni. Addig is azt várják volt tanítójuktól, hogy lapjával felrzza az apátiából a vidék magyarságát. Uo.

Az újságalapítással kapcsolatos várakozásokból, hogy az újdonsült szerkesztő-laptulajdonos mennyit teljesített (volna) be, a folytatás és további eligazító források hiányában még csak körvonalazni sem tudjuk. Ám, hogy nélkülözte a hirdetések bevételi forrásait,²¹ valamint a hotelbéli kiadóhivatal és a négyoldalas lap puritán megjelenése arra utalnak, hogy a kiadás finansziális hátterét Németh Gábor még rövidebb kifutással sem volt képes előteremteni. Vállalkozása így csak egy villanásnyi időre tudta a bukaresti (és részben a vidéki) honfitársak figyelmét felkelteni. Rokonszenves szerkesztői hitvallása pedig jelentősen veszített „árfolyamából” a regáti magyar „hír-tőzsdén”, azáltal, hogy minden igyekezete ellenére nem tudott kilépni szakmai mestere árnyékából; s csakhamar újólag a *Bukaresti Híradó* munkatársai között tűnik fel.

Ezzel a kuszált regáti magyar sajtóviszonyok egy esztendőre két engesztelhetetlenül egymásnak feszülő vezér személyiség (Vándory és Bartalus) áldatlan párharcává egyszerűsödtek. S nagyrészt az ő visszatetsző presztízsküzdelmükkel magyarázható, hogy a huzamosan megjelenő, a magyar diaszpóra létérdekeivel érdemben foglalkozó magyar nyelvű hetilap csak egy emberöltőnyi idő után tudott gyökeret verni a romániai sajtó piacán.

3.2. A Bukaresti Közlöny (1884–1885; 1899)

A *Bukaresti Közlöny* létrejöttének körülményeit teljes homály övezi. Sajnálatos módon az újság első évfolyamának lapszámai sem a budapesti, sem a bukaresti közgyűjteményekben nem voltak fellelhetőek, így még a beköszöntő szerkesztői közlésekre sem támaszkodhattunk.

A címsorban szereplő kiadói grémium neveiből²² azonban arra következtethetünk, hogy a lap megjelenéséhez az anyagi hátteret és erkölcsi támogatást mindenekelőtt a Magyar Társulat választmánya biztosította. Mint a későbbi híradásokból értesülhetünk, abból a megfontolásból, hogy a Társulatot és annak aktuális vezetését érő sorozatos sajtótámadásokat elhárítsa. A lap 1885. évi utolsó megjelent számában a szerkesztő úgy idézi fel a borús kezdeteket, hogy a lap 1884 elején „az igazság és becsület nevében” született meg.²³ S hogy ezeket a kardinális erkölcsi értékeket ki veszélyeztette, arra is választ kapunk ugyanitt. A békétlenség okozója nem más, mint a *Bukaresti Híradó* szerkesztője, Vándory, aki a Társulat olvasóköreinek vezetőjeként egy ideig befolyásos embernek számított a bukaresti magyarság mondhatni egyetlen civil szervezetében. A múlt idő használatát a kocsigyáros Ábrahám István nyilatkozata teszi indokoltá: állítása szerint a szerkesztőt a magyar Belügyminisztérium „csalás és ámítás” büntetőjében vád alá helyezte, aki így csak abban az esetben tekinthető a közösség tagjának, amennyiben erkölcsileg tisztázza magát.²⁴ A lap *Nyílt tér* rovatában Salamon János még sarkosabban fogalmaz. A Társulat alelnöke a szerkesztőt „csendzavaró néplázító”-nak nevezi, aki rászedte az eklézsiát és becsapta a Társulatot is, amely ezért kivetette soraiból.²⁵ S noha

21 Leszámítva a Magyar Vöröskereszt sorsjegyeinek, egy álláskereső, nyelveket tudó pedagógusnak és egy hozományvadász aggregénynek a nyúlfarknyi hirdetéseit. Uo.

22 Ábrahám István (a Magyar Társulat valamikori elnöke) Bors Miklós, Debreczi József (egyesületi gazda, majdani elnök), Fejes Dénes, Gulyás István, Kocsis Mihály, Péter Imre, Rhédey Ferenc, Rutkay Pál, Salamon János (a református egyházmegye főgondnoka, társulati alelnök), Sándor József, Vizi Dénes (későbbi elnök).

23 Olvasóinkhoz! BK, 1885. júl. 14/26.

24 Ábrahám István kocsigyáros, valamint id. és ifj. Bobkó János nyilatkozata. Uo.

25 Uo.

tájékoztatásunkat segítő tényekről nem esik szó, a továbbiakból kiderül, hogy a lapot, nem a magyarságtudat ápolásának és a befogadó társadalomba történő harmonikus beilleszkedés elősegítésének magasztos céljai hívták életre, hanem elsődlegesen a magyar diaszpóra belső vitáinak szócsöveként került forgalomba.

Noha a kéthetenkénti megjelenés változatos tartalom összeállítására kínált lehetőséget, a szerkesztő nem is igyekezett közérdekű hírlap-karaktert adni vállalkozásuknak. A négyoldali felület nagyobb részét a Társulat belső ügyei, vagy azok sajtóvisszhangja töltötték be. S még az általánosabb témák között is találunk jó néhányat, amelyek az aktuális viták társulati szempontú értelmezéséhez szállítanak további érvanyagot. Ilyen *A revolver hírlap-irodalom titkaiból* sejtelmes címet viselő írás,²⁶ amely arra figyelmezteti olvasóit, hogy a köztájékoztatásnak rendkívüli jelentősége van a társadalmi életben, ám a szakma selejtje befolyásával könnyen visszaélhet. Zsarolásra is használhatják, a bosszú eszközévé silányítva az újságírást, miközben meg sem szolgált elismerésekkel, avagy szándékos elhallgatásokkal erkölcsi-anyagi előnyhöz segíthetik partnereiket, avagy éppen ellenkezőleg, jelentős hátrányok, károk okozói lehetnek.

Ugyanakkor mégsem lehet elvitatni, hogy a közlemények egy része ne felelt volna meg egy szélesebb társadalmi kör hazafias igényeinek. Még ha nem is rendszeres, az állandó rovatok keretei közötti olvasmányok alakjában, de szórványosan találkozhatunk a nemzeti azonosságtudat megőrzése mellett érvelő írásokkal a lap hasábjain. Ilyen Beke Rafaelnek, a Társulat könyvtárosának tollából származó a családi nevelés fontosságát méltató írás is. A szerző az utca káros „nevelő” hatásaira irányítja az olvasók figyelmét, s arra a kettős feladatra, hogy a kenyéradó haza nyelvének szükségszerű ismerete nem jelentheti az anyanyelv elhanyagolását. Megállapítása szerint a spontán asszimilációs hatásokat csak a tudatos szülői magatartás, a személyes példaadás, és vallásos nevelés ellensúlyozhatja.²⁷ A cikk tanulságaira nemzetközi példával is ráerősít a szerkesztő, amikor a rövid hírek között idézi a francia gyakorlatot, hogy az istentiszteletek idejére felfüggesztik az italkimérések működését.

Az első oldalas hosszabb írások általában az egyesületi élet csomópontos eseményeit, vagy a két hazában történt legnagyobb horderejű történések leírását tartalmazzák. Ebben az értelemben kétségtelenül folytatódik, (még ha nem is következetesen érvényesített szerkesztői koncepció szerint) az anyaország és új haza iránt egyaránt lojális közösség formálásának hagyománya.

Az óhazával való kapcsolat ápolásának jellemző példája a második országos kiállítás előkészületeiről szóló híradás, amely kiemeli Magyarország látványos gazdasági felemelkedésének tényeit, s amely egy rövidebb híradásban a részvételi feltételek (a MÁV tarifa-kedvezményeinek) részletes ismertetésével egészül ki.²⁸ A lap *A legnagyobb ünnep* címmel részletes tudósítást közöl a kiállítás május 2-ai ünnepélyes megnyitásáról, melynek fővédnöke a magyarosan Rezsőnek nevezett Rudolf trónörökös volt.²⁹ A kiállítás kulturális látnivalóinak szemlézése is ebbe a sorba tartozik. A *Tárcza*-rovatban kapott helyet az az írás, amely a korszak hírneves képzőművészeinek (Munkácsi Mihály, Benczúr Gyula, Lotz Károly, Thán Mór, Stróbl Alajos) munkásságát méltatja.³⁰ A tudományos élet nagyjai közül Vámbéry Ármin angliai előadásairól

26 Uo.

27 BK, 1885. máj. 21/[jún.]3.

28 Ld.: Gelléri Mórnak a Budapesten kelt A kiállítás előtt c. „vezércikkét”, amelynek praktikus kiegészítéseként a 2–3. oldalon részletesen idézett részvételi feltételek egészítenek ki (33.33 %-os árengedmény, de csak retúrjegyekre a Predeál határállomás és Budapest viszonylatban megváltott jegyekre). Uo.

29 BK, 1885. máj. 12/24.

30 Séta a tündérvárosban. BK, 1885. máj. 21/[jún.]3.

is beszámol a lap, nem mulasztva el kiemelni, hogy a tudós nagyvonalú gesztussal honoráriumát a londoni magyar egyesület javára ajánlotta fel.³¹ A dinasztia tagjaival kapcsolatos hírek, s a Monarchia külképviseletéről szóló tudósítások ugyan közérdeklődésre tarthatnak számot, de az óhazához fűződő kapcsolatok erősítésének alkalmait is jelentették együtt.³²

A hazai egyházi hírek áramoltatását is fontosnak tartotta³³ a szerkesztő, annál is inkább, mivel ez az év hozott fordulatot a regáti magyar misszióegyházak hovatarthatóságának sok vitát kiváltó kérdésében. Mégpedig a frissen megválasztott erdélyi püspök, Szász Domonkos előterjesztésére oly módon, hogy az egyházkerületi közgyűlés önálló egyházmegyenek ismerte el a Kárpátokon túli gyülekezeteket, együtt a bukaresti lelkészt esperesi rangra emelte, ezzel azonban – a korábbi nagyfokú önállósággal szemben – a regáti protestánsok a hazai egyházi hierarchia szerkezetébe tagolódtak be.³⁴ A katolikus egyház berkeiben hasonló esetben bekövetkezett sajnálatos fordulatra utalva az ellenlábás Vándory ugyan vészjósló következményekkel számolt,³⁵ ám a regáti szervezeti keretek román kisajátításának, nevének nevezve, az egyház elrománosításának kísérlete a korszak végéig nem következett be. Bukarestnek a Béccsel és Budapesttel alakított viszonyát ekkor még a 1883-ban kötött szövetségi szerződés határozta meg, vagyis az érdekközösség alapján mindkét fél tartózkodott barátság-talan lépések megtételétől. A Monarchia gazdasági érdekei és a magyar agráriusok politikai leszerelésének taktikai szempontjai azonban egy óvatlan döntéssel egy csapásra megrontották a kétoldalú kapcsolatokat. Az élőállat és gyapjútermékek vámjának jelentős emelése a román fél katonai célú megrendeléseinek azonnali felmondását eredményezték.³⁶ A lap olvasatában a változások mindkét fél számára súlyos károkat okoztak.³⁷

A nagypolitikai eseményeknek ez a békítő szándékú beállítása csak egy a befogadó hazának szóló gesztusok közül, hiszen a trónörökös és kisöccsének Bukaresti tartózkodásáról épp úgy beszámol a lap, mint a Brătianu miniszterelnök elleni merényletkísérletről, vagy a királyi palota berendezéséről, az új háromemeletes színház tervéről,³⁸ vagy a Cișmigiu-park fejlesztéséről, s Bukarest telefonhálózatának kezdődő kiépítéséről.

A közlemények negyedik csoportját a magyar közösség iskolai, egyházi és közművelődési eseményei teszik ki (református konfirmáció, iskolai záróvizsgák, műkedvelő népszínmű-előadások, egyesületi rendezvények), s a *Vegyes hírek* és különösen az *Apróságok* rovataiban az elmaradhatatlan bulvárszenzációk, amelyek sikeresen élet veszik a *Tárcza-rovat* vérszegény verseinek.

31 BK, 1885. jún. 2/14.

32 A királyné Regensburgban. Uo. Hogy a magyar Tóth követségi titkárt egy Vass nevezetű magyar váltja, hogy az impozáns osztrák–magyar követségi palota 1885. október 1-jére elkészül Bukarestben, s hogy Wodianer Rudolf alkonzul szabadságát tölti. BK, 1885. jún. 16/28.

33 Pl. Szász Domonkos erdélyi helyettes püspök látogatásáról Bukovinában. BK, máj. 21/[jún.]3.

34 BK, 1885. jún. 2/14.

35 A reformátusok Romániában című írásában Vándory a bécsi Presse álláspontját idézve rámutatott, hogy az önállósuló egyházmegye irányítását a román kormány épp úgy magához ragadhatja, mint tette azt a katolikusok esetében. S azt is kifogásolta, hogy a kinevezendő esperes, Bartalus János személye nem áll olyan műveltségimorális szinten, hogy az tiszteletet parancsoljon, ami csak fokozza a protestáns közösségre leselkedő említett veszélyeket. BH, 1885. júl. 12.

36 A tudósítás szerint a román állam megtorló lépésként felmondta az érvényben lévő szerződést a hadsereg brassói posztjából történő felruházására. BK, 1885. jún. 2/14.

37 Kereskedelmi szerződés Romániával. BK, 1885. jún. 16./28. A közlemény szerint Románia szabadon vihetette Magyarországon keresztül a nyugati piacra terményeit, ami jelentős bevételi forrás volt a MÁV számára, s cserébe Románia vámmentesen engedett a piacára osztrák–magyar árukat, iparcikkeket.

38 Az Atheneum helyett. BK, 1885. máj. 21/[jún.]3.

De hogy az olvasónak ne maradjanak kétségei afelől, hogy a lap, amit kezében tart, nem egy a szerény kelet-európai hetilapok közül, hanem egy civil szervezet szűkebb vezetésének álláspontját tükröző „érdekvédelmi fórum”, az a lap utolsó számát áttekintve kénytelen bele-nyugodni a megmászhatatlan ténybe. Az olvasókhoz intézett búcsúfelhívásban a szerkesztő – megköszönve az eddigi támogatást – azzal indokolja a megszűnést, hogy bizonytalanná vált Bukarestben maradása. Ám hitet tesz amellett, hogy az újság nélkül is meg fogják védeni a – regáti magyarsággal azonosított – Társulat testületi érdekeit. Ezt a már-már kényszeres elszántságot mutatja, hogy Vándory újságjának kritikus, olykor csakugyan személyeskedő támadásaival minden lehető módon – akár román lapok segítségül hívásával is – dacolni kívántak, sőt a bírósági eljárástól sem riadtak vissza. A küzdelem emelkedett jellegét azonban nem hitelesítik a hangzatos fogadkozások,³⁹ amelyekkel szemben a pártatlan olvasónak az marad a végső benyomása: kicsinyes és sajnálatos testvérharc...

*

Az 1885-ös búcsúszámban Bartalus esperes azon reményének adott hangot, hogy bízik abban, hogy nem lesz sürgető szüksége a lap közel jövőbeni megjelentetésének. Nos, ez a pillanat négy év után látszott elérkezni, amikor már Vándoryt messzire sodorta az élet a román fővárosból, ám a közösségben egy másik „cinkelt lapokkal” játszó ármánykodó ellenében ismét összezárt a Bukaresti Magyar Társulat választmánya.⁴⁰ A békebontót ezúttal úgy hívták Scheier Németh Ignác virágkertész- és nagykereskedő, a későbbi *Romániai Hírlap* tulajdonos-szerkesztője.

Az új évfolyam első szám sorozati adattal (s csaknem azonos fejléccel) megjelenő lap bemutatkozó számát kézbe vehettük, így a vállalkozás újraindításáról több részlettel szolgálhatunk. A döntést a Társulat közgyűlése 1899. szeptember 12-én hozta, azzal az indoklással, hogy a húszeszes bukaresti magyarság jó hírnevét szélesebb körben is meg kell óvni, minthogy a magyarok nagy része napszámos és cseléd, szegény, írástudatlan emberek, akiket könnyű befolyásolni. S hogy a Társulatban viták árán ugyan, de mindig egyezsége jutó és többségi támogatást élvező álláspontokat mindenki megismerhesse. Ahogy a szerkesztő fogalmaz, hogy „hiteles tájékoztatást szerezhessen és az ámitók félrevezetésétől meg legyen óva...”⁴¹ E mellett a közérdeklődésre számot tartó kérdésekről, eseményekről hazafias szellemű híradásokat ígért – ezúttal a vidéki diaszpóra igényeit is figyelembe véve. Bartalus – saját bevallása szerint – megromlott egészsége és számos feladata mellett a magyarul nem tudó nyomdászokkal való nap-nap utáni viaskodást, a „tisztázás és tévelygő lelkek halászásának” szándékával, „szolgálatból” vállalta. Ünnepeyes ígéretet tett ugyanakkor, hogy a lap hasábjain előtárt ügyek „a személyektől lehetőleg eltekintve, tárgyilagos, jó akaratú bírálatban fognak részesülni”. Építő szándék esetén az ellenvélemények megjelenítését is kilátásba helyezte.

A viszály hátteréről az első szám első-második oldalán azt olvashatjuk, hogy a virágkertész a Társulat borának hűtlen kezelője volt, amiért 1898 decemberében felfüggesztették tagságát

39 „Óhajtjuk a békés, egyetértő életet, de a magunk, s a romániai magyarság jól felfogott érdeke azt parancsolja, hogy igyekezzünk ártalmatlanokká tenni mind azokat, kik a zavarosban halászhathás végett jelen helyzetünket itt a külföldön megnehezítik, jövőnket pedig veszélyeztetik.” BK, 1885. júl. 14/26.

40 A névsor csak részben változott a négy esztendő alatt: Szönyű Mihály, Varjú Péter, Fejér Miklós, Ferencz Antal, Fekete József, Bara János, Nagy János, Bors Miklós, Botár Péter, Hajdú András, Huszti János, Ónodi Antal, Péter Balázs, Trombitás János, Vizi Dénes. BK, 1899. szept. 18/30.

41 Uo.

(s később be is perelték⁴²). S. Németh azonban ebbe nem nyugodott bele, hanem korrupciós vádakkal illette a Társulat választmányát, amely véleményt a tagság egy része is magáévá tette. Ez további három személy kizárásához vezetett. A „disszidensek” a vezetőség alkalmatlanságát híresztelték. Bartalusék állítása szerint, mindennek célja a vezetés átvétele, s hogy ily módon rátegyék kezüket az egyesület vagyonára. Az erkölcsi tönkretételnek a lap szerkesztője szerint súlyos anyagi következményei lehettek. Az alapszabály értelmében ugyanis, ha a 80.000 franknyi egyesületi vagyon a református és katolikus iskolákra száll, ez esetben a református alapítású és túlnyomólag református lelkészek által elnökölt szervezet javai felerészben a többségi katolikuság idegen származású felettes hatóságának birtokába került volna. Hivatalos kapcsolatfelvétel keretei között S. Némethék ennek lehetőségével kecsegtették Xavér Hornstein érseket, aki – úgy tűnik – nem vette rossz néven a megkeresést. Legalábbis engedélyezte, hogy a kizárt személyek által létrehozott Petőfi Társaság emlékünnepe rendezőbizottsága a katolikus iskolában tartsa próbáit, s hogy két pap és két katolikus tanító is részese legyen a készülő műsornak. Az előadás azonban megghiúsult, még pedig amiatt, mivel a Társulat nem engedte át felszerelt színpaddal is rendelkező dísztermét a „renitenseknek”. A kizárt egyesületi tagok álláspontja a hazai és a bukaresti román lapokban is megjelent,⁴³ mely álláspontnak – passzív engedékenység formájában – Hornstein katolikus érsek is, de két magyar papja minden bizonnyal helyt adott. A gúny- és röpiratkészítéstől a mindennapos szóbeli inzultusokig szívós „aknamunkába” kezdő csoport ellen a társulati tagok „vagyon és életbiztonságának veszélyeztetése” címén rendőrségi feljelentést tettek. De az osztrák–magyar követségnek, mint állampolgári hatóságnak a beavatkozását is kilátásba helyezték, két vádpont szerint: egyfelől, hogy a renitens csoport tagjai „legnagyobb részben magyarországi [katona?]szökevények”, és amit még súlyosabb „érvként” szegeztek ellenük, hogy ráadásul még szocialisták is volnának.

Bartalusék meglehetősen taktikátlanul a kisebb magyar egyesületeket is színvallásra kényszerítették. Nyilatkozattételre szólították fel őket, miszerint nem állnak kapcsolatban a kizárt társulati tagokkal. A nyomásgyakorlás eredményét ráadásul feddő tónusban a nyilvánosság elé tárták, s ezzel – még ha a megszólítottak tisztázták is magukat – vezetői tekintélyükön komoly csorba esett, aminek visszás hatásai lehettek saját tagságuk körében is.⁴⁴

Az anyagi természetű kérdéseknek a szokásosnál is nagyobb hangsúlyt kölcsönzött a gazdasági válság,⁴⁵ amely még az iparos társadalom önfenntartó képességét is próbára tette.

42 S. Némethék a vád szerint 110 liter bort ittak meg, amit később sem voltak hajlandók kifizetni, amiért a választmány beperelte őket. Romániai Értesítő, [a továbbiakban RÉ] 1900. jan. 30/[febr.]11.

43 A Budapest című fővárosi lap 240. és 249. száma, valamint a Dreptatea 1898. évi 925. száma írt a vizályban megfogalmazott vádokról, S. Némethék álláspontja szerint. Ezeket a szerkesztő a Nyilatkozat című írásában tételesen igyekezett cáfolni. E szerint az árvízkárosultaknak gyűjtött 125 (nem 200) frankkal végül a szegény iskolásokat támogató Ferenc József alapot támogatták. A Ferenc József uralkodói jubileumára befolyt 152 (és nem 260) frank pedig „nem volt a célra fordítható” ezért az elnöknel (meg)van, Erzsébet királyné szobrára gyűjtött pénz célba juttatását pedig a Pesti Hírlap közleménye visszaigazolta. BK, 1899. szept. 18/30.

44 A Katolikus Gyermeksegélyező Egylet (mint a Bukaresti Magyar Társulat alvállalkozása), valamint a Dal- és Műkedvelő Kör „igazolta magát”. A Betegsegélyező Egylet elnöksége viszont szeptember 20-ai dátummal azt írta, hogy sajnálják a vizálykodást, s azt belügynek tekintik, ám a továbbiakban is jogot formál arra, hogy a közös erőfeszítésből származó társulati vagyon kezelését „kötelességéhez híven éber figyelemmel kísérje.” Mire Bartalus élesen megjegyezte, hogy erre kizárólag saját tagságuk van feljogosítva. Uo.

45 A súlyos adósságokkal küszködő egyesület a válság miatt bérbe adással nem tudta megfelelően kihasználni dísztermét, amely bálok mellett (saját színpaddal is ellátva) előadóestek megtartására is kiválóan alkalmas volt. – Így viszont gazdasági szempontból ellentmondásosnak tűnik a döntés, hogy a Petőfi-ünnepség megtartását miért nem engedélyezték S. Némethéknek. Bérbe adó [sic!] nagy terem. Uo.

A botrányos viaskodáshoz tehát biztosítva volt az állandó gyúanyag, amit a szereplők emberi gyarlóságai, kicsinyes indulatai is tápláltak.

A lap második száma ehhez képest tárgyilagosabb hangon próbált érvelni. A vezetés ellenőrzésében az ellenzék létjogosultságát a szerkesztő általánosságban elismerte, ugyanakkor alternatív program és szilárd érvek hiányában pusztá hőzöngésnek minősítette eddigi ténykedésüket. S a tárgyszerű önfelmutatás fórumául a Társulat alapszabály-módosítással foglalkozó rendkívüli közgyűlését ajánlotta figyelmükbe.⁴⁶ A korrektnek tűnő ajánlat szépséghibája, hogy tagsági jogosítvány nélkül a kizártak nem lehettek e demokratikus döntéshozó fórum alkotó részesei...

Az együttműködés természetes lehetőségét kínálták a bukaresti diaszpóra számára a nemzeti ünnepek. Az 1899. október 6-ai gyászistentiszteleten azonban a frontok tovább szélesedtek. A szentbeszédet tartó Bálinth János ugyanis a közös gyász méltó elhordozására egyes meghívottak személyét alkalmatlannak mondta, amit a lap szerkesztője személyére szóló célzásnak vett, s részletesen tárgyalt lapja hasábjain.⁴⁷

A román hatóságok bevonása még tágabb dimenziót adott a testvérháborúnak, hiszen most már államközi vonatkozásait is taglalhatta a szenzációéhes sajtó a határ mindkét oldalán. Rákosi *Budapesti Hírlapjának* 1899. évi 276. száma ugyan felcserélte a feljelentő és feljelentett szerepeit, ezért a Magyar Társulat, mint a nacionalista román állami szervekkel szemben összmagyar érdekeket képviselő küldetést kapott, amit a szerkesztő igen veszélyes megállapításnak nevezett,⁴⁸ hiszen a továbbiakban éppen ők kértek és kaptak ügyelő detektíveket a kerthelyiségben tagjaikat inzultáló kicsapottak ellen.⁴⁹ S ez a bizalmi viszony nagyon könnyen megromolhatott, tekintettel arra, hogy az erdélyi és regáti román sajtómunkások szemlézték a magyarországi lapokat, így az említett cikk alapján az *Epoca* és a *Dreptatea* már a magyar közösségben dúló felekezeti ellentétek hírével s azzal a téves megállapítással traktálta olvasóit, hogy a *Közlöny* célja a nézeteltérések elsimítása, „hogy így a magyarok egyesült erővel védekezhessenek a románok ellen”.⁵⁰ E híresztelés ellenére a rendőrhatalóság S. Némethék ellenében avatkozott az ügybe. Vélhetően nem csak a szocialista agitáció eshetősége okán, de a Hornstein érsekkel való összelejedelésük miatt is. A Bartalus által pázsztorolt néhány ezer református és evangélikus magyarral szemben ugyanis a katolikus főpásztor mintegy 200.000 hívőt képviselt (akiknek többsége a csángókat is számítva ugyancsak magyar volt), s a Vatikán befolyását is számítva, jóval fajsúlyosabb ellenfélnek számított, akiknek bármiféle vagongyarapodása nem állt érdekében az ortodox államegyháznak.

A román sajtónak a kirobbanó „vallásháborúról” szóló híresztelése egyébként sem volt egészen légből kapott. Ennek eszmei hátterét villantotta fel Bartalusnak az az írása, amely a két felekezetnek a gyász-istentiszteletekhez való viszonyában tapintható, nem jelentéktelen dogmatikai különbséget igyekezett megvilágítani. S erre jócskán ráírmel Bálinth páternek

46 Az ellenzék. BK, 1899. okt. 3/15.

47 Október 6. Bukerestben. Uo.

48 Ferdítések és tévedések helyreigazítása. Uo.

49 A Vegyes rovatnak Az eredmény című híradásából értesülhetünk, hogy Algiu prefect az előző heti közleményük hatására a Társulat 4 választmányi tagját behívatta hivatalába, ahol jelezte, hogy az elkövetkezőkben két detektívet állít a környékre, kik azonnal közbelépnek, ha provokáció esnék sérelmükre... A renitens csoport okvetetlenkedése esetén a kitoloncolásukat is megfontolva. (Amiben a szocialista hírébe kevert S. Némethék államellenes agitációjának fenyegetése is bizonyára szerepet játszott.) Uo.

50 Ferdítések és tévedések helyreigazítása. Uo.

az október 6-ai szentbeszédjében elhangzott, egyértelműen Bartalusnak címzett kritikája. A katolikus lelkész a gyűlöletsztítás és úrhatnáság vádját fogalmazta meg protestáns pályatársával szemben.⁵¹

Az esperes azonban sietett cáfolni ezeket a híreszteléseket, hiszen maga is tisztában volt azzal, hogy milyen következményekkel járna a katolikus többség kiválása az egyesületből. (Ami alig egy év leforgása alatt be is következik!) Bartalus a nyilvánvaló szembenállást azzal az érdekes ténnyel próbálta semlegesíteni, hogy a *Bukaresti Közlöny* kiadását is nagyjából katolikus támogatók fedezik.⁵² (Holott ez a tény a vádak melletti érvként épp úgy felhozható lett volna, abban az összefüggésben, hogy a Társulat egész választmánya – felekezeti hovatartozásától függetlenül – érdekelt a fennálló viszonyok fenntartásában, s éppen az anyagi előnyök miatt.)

A viszálykodás unalomig ismételt részleteit az előfizetők egy része is megsokallta és kifogásolta,⁵³ Bartalus azonban azzal érvelt, hogy szent cél a hamisságok cáfolata és a magyar egyesület védelmezése, hiszen most már a bukaresti román és német nyelvű sajtó is rendszeresen csemegézik a törtéteken. Azt híresztelve, hogy magyar szocialista agitátorokat utasítanak ki Romániából, éppen a Társulat feljelentésére. [Ez utóbbi állítás igaz volt. – M.B.] A szerkesztő szerint a Magyar Társulatnak 42 éves fennállása alatt nem volt dolga a hatóságokkal, s ezt a szégyenteljes helyzetet is tisztázni kell a román közvélemény előtt; nem beszélve a „gyámsmagyarok” (másutt „hazaárulók”, „söpredék”) újabb vádjairól az *Epoca* című lapban.⁵⁴ Bartalusék némi habozás után elmentek a legvégsőig: a védelmükben több alkalommal fellépő rendőrség javaslatára november 11-én az osztrák–magyar követségtől kértek felhatalmazást a viszálykodók kiutasíthatásához. Úgy tűnik azonban, hogy ezzel a lap olvasói közül többen elérkezettnek látták az időt a viszály lecsengetésére.⁵⁵ A szerkesztő a vegyes hírekben jónak látta elnézésüket kérni, s azzal védekezett, hogy az időnyomunkások tömege miatt gyorsan cserélődő bukaresti magyaroknak minden csoportját tájékoztatni kívánják.⁵⁶ Mindenesetre már ebben a lapszámban a magyar közösség életéről több személyeskedést mellőző híradást is találunk. (Pl.: arról, hogy a Ferenc József jubileumi alaptól 12 tanulónak ítéltek oda 200-200 frank ösztöndíjat, vagy a szegények javára tervezett karácsonyról.)

Az újság hatodik száma fordulatot hoz a *Közlöny* történetében, hiszen a végletekig élezett ellentétekről csupán két rövidebb híradást olvashatunk a vegyes rovatban, illetve a hangsúlytalan utolsó oldalon. Bartalus, mintha rádöbbsen volna, hogy a nagyközönség megnyerése helyett az előfizetők egy jelentős körét elveszíthetik, ha továbbra is kitartanak eddigi „szerkesztési elveik” mellett.

A némi túlzással „új időszámítás” beköszöntét stílusosan a Gergely-naptár bevezetésének időszerűségéről szóló fejtegetés jelezte, amit Szigligeti Ede egyik darabjának a Műkedvelő Kör által színre vitt bemutatójáról szóló beszámoló követ, majd a Tárca-rovatban Benedek

51 BK, 1899. okt. 17/29.

52 Ferdítések és tévedések helyreigazítása. BK, 1899. okt. 3/15.

53 A helyzet tisztázása. BK, 1899. okt. 17/29.

54 A román lap 1899. október 14-ei számában a 800 társulati tag befizetéseinek hűtlen kezeléséről szólt, ennek szemléltetésére a Társulat éttermét bérlő Kortobius Dánielt kilakoltatását hozták fel (elhallgatva azt a tényt, hogy a vendéglős jelentős fizetési hátralékban volt), és özv. Egyed Istvánné esetét, aki – ugyancsak befizetési hátraléka miatt – nem kapta meg a férje temetésére igényelt 160 frank segélyt. A bukaresti gyámsmagyarok. Uo.

55 A hazaárulók. BK, 1899. nov. 14/26.

56 Uo.

Elek humoros okfejtését olvashatjuk arról a sok kivándoroltat érintő kérdésről, hogy miért *nem* érdemes a hazai honleányoknak székely cselédlányt alkalmaznia.⁵⁷

A kivándorolt magyarság ügyeiről nem csak az idézett cikkekben esett szó, de részletes beszámoló készült a református egyházmegyei közgyűlésről is, s – ugyan érzékelhetően tompított hangszerelésben – egy tankönyvírási pályázatról is.⁵⁸ Ez utóbbit az tette szükségessé, hogy a román kultuszminisztérium a 2. és 3. osztályosok által használt olvasókönyveket az összes regáti magyar iskolából kitiltotta. A híradásnak sajátos nyomatékot ad a brassói román gimnázium bukaresti segélyezéséről szóló közlemény, ami kimondatlanul is érzékelteti, hogy a román kormányzat kettős mércét alkalmaz. Egyfelől igényt formál a magyar állampolgárságú erdélyi románság támogatására, másrészt viszont durván beavatkozik az idegen állampolgárok által fenntartott iskolák oktatási tartalmainak meghatározásába. Meglehet, hogy egészen ártatlanul került ebbe a sorba a bukaresti utcanevek megváltoztatásának híre, az átkereszteléseknek mindenesetre áldozatul esett a strada Ungureni (Magyarországiak utcája) is. A romániai viszonyokat – a lojalitás jegyében – ugyanakkor semlegesebb témákkal is igyekeztek megjeleníteni (mint a közelgő népszámlálás ügye, a tifuszbetegség örvendetes visszaszorulása, vagy az új bukaresti villamosvonalak kiépítésének tervei).

A Bartalus úgy tűnik, lapszerkesztőként mostanra találta meg a magyar közösség valóságos érdekképviselőt leginkább szolgálni képes énjét (noha ezúttal sem mulasztotta el szóba hozni S. Németh újabb röpiratait, s a vele szemben indított sajtóperek állását⁵⁹). E jogvédő mezben sokkal meggyőzőbb tudott lenni, amikor is olyan témákat emelt be a regáti magyar diskurzusba, mint a székelység Regátba áramlása. S ennek drámai következményét csak a tömeges beolvadásban tudta megjelölni – függetlenül az anyaországi határvédelem és útlevél-kiadási gyakorlat szigorításától és az ország belsejébe irányuló utazási kedvezmények megadásától. A jelenség körülírása közben a szerkesztő szociológiai vizsgálatokat megalapozó kérdések felvetéséig jutott, miközben válaszokat a következő lapszámban ígért.

Helyes ítélettel újólag tollára tűzte a tankönyvbetiltás ügyét is. A közlésnek azzal a visszafogott módján, hogy tárgyszerűen ismertette a román iskolai főhatóság álláspontját – amely önmagáért beszélt. A kultuszminisztérium követelése az volt, hogy a történelmi ismereteket az idegen alattvalóknak is elsősorban román példákkal közvetítsék, s minthogy Romániában élnek, indokolt (?), hogy a földrajzi példák is elsősorban románok legyenek. A hazafias versek, dalok közül természetesen ki kellett gyomlálni a mások iránti megvetést hordozó darabokat. Előírás volt, hogy a román múltat rokonszenves formában kell tárgyalni. (Az indoklás szerint nem azért, hogy belőlük románokat csináljanak, csak hogy kellően tiszteljék az országot, amelyben élnek.)⁶⁰ A múlt tárgyilagos megismertetésében a szerkesztő egy cikksorozat elindításával kívánt jó példával elől járni. A Tárca-rovatban kapott helyet a Bukarest keletkezése és alakulása című hosszabb dolgozat, amelynek ugyancsak folytatását ígérte az elkövetkezőkben. Az év utolsó lapszámának szenzációja azonban egy új magyar orgánus, a *Romániai Magyar Néplap* piacra kerülésének híre volt, amit a szerkesztő visszafogott udvariassággal fogadott. Kifogásolta azonban a szerkesztőnek a névtelenségbe burkolózó magatartását, s csak annyit tudott rögzíteni önmaga és olvasói számára, hogy az új lap szerkesztősége a katolikus

57 „Dolgos, szorgos, de – otthon.” BK, 1899. nov. 28/dec. 10.

58 Uo.

59 A sajtóperek elhalasztása. BK, 1899. dec. 19/31.

60 Pályázat elemi iskolai olvasókönyvek írására. Uo.

parókia épületével azonos. S megütközéssel idézte fel: „A gyászmagyarok azzal dicsekednek, hogy a lapot ők adják ki.”⁶¹

Mindez nem végződhetett másképpen, mint hogy a magyar kolóniában régebb óta lap-pangó ellentétek – immár felekezeti jelleget öltve – újult erővel felszínre törjenek az írott sajtó terepén is.

A cikksorozatok beígért folytatását az olvasók már nem vehették kézbe. A *Bukaresti Közlöny* nem jelent meg többé a román fővárosban...

3.3. A Romániai Értesítő (1900)

Másfél havi hallgatás után, az új évszázad első hónapjának legvégén ugyanakkor megjelent a *Romániai Értesítő*! Szerkesztője és most már kiadója ugyancsak Bartalus. A kiadó hivatal a református parókián volt (Strada Luterana 8.).

A viszonyok megváltozását nem csak a kiadói kör névsorának elhagyása, a ritkásabb (havonkénti) megjelenés, és az ennek megfelelő szerényebb címadás, de az apróbb, sűrűbbre szedett hasábok is jelezték. Már a *Híradó* lehetséges, és tényleges, de hátralékos előfizetőinek címzett felhívások is az anyagi háttér elégtelenségére figyelmeztettek. Bartalus beköszöntőjében kizárólag ezzel magyarázta lapjuk megszűnését.⁶² A társulati hírek között pedig jelezte, hogy a választmány folytatni kívánta a kiadói vállalkozást, ám a behajtatlan tartozások miatt nem kívánt ilyen áldozatot tőlük. Bízgatásukra azonban mégis vállalta a havi *tájékoztató* szerkesztését.⁶³

A közéleti csatamezőkön elszenvedett kudarcok hatására, s különösen a katolikus versenytárs megjelenése miatt, azonban a lap célját óvatosabban és átgondoltabban fogalmazta meg. Mindenekelőtt a nyilvánosság szerepét hangsúlyozta, amely nem csak a társasági élettől távolmaradók tájékoztatását, de egyúttal a vezetőség munkájának „civil” ellenőrzését is biztosítja, s ezzel jótékonyan fékezi a bűnös utakra tévelygés ösztönét mind a vezetők mind a vezetettek számára.

Új szempont a hazai közvélemény tájékoztatásának igénye. S ebben jó adag önérzet is munkált. Bartalus állítása szerint ugyanis a hazai közvélemény értesülései eddig nem voltak elégségesek és megfelelőek annak a lényegi kérdésnek az eldöntésére, hogy: „...a Romániába telepedett sok ezerre menő magyarságnak a magyar fajra nézve van-e valami értéke, mint ahogy mi hisszük, hogy van; vagy pedig, mint a hogy némelyek állítják, az összes romániai magyarság csak egy értéktelen, szemét, söpredék nép.”⁶⁴

A szerkesztő szóba hozta a magyar nyelvű lap társat is, ám a most már nyilvánosság elé lépő Bálinth Jánossal szemben láthatólag nem akart semmi visszavonhatatlant elkövetni. Annál kevésbé, mivel a katolikus papot csak néhány hete választották meg (magas szavazati aránnyal) a Társulat elnökévé, majd annak elhárítása után alelnökévé.⁶⁵ A bukaresti magyarság szervezeti

61 Új magyar lap Bukarestben. Uo.

62 RÉ, 1900. jan. 30/[febr.]11.

63 A mintegy 250 franknyi kintlévőség pótlására a választmány által e célra díjmentesen felajánlott díszteremben egy belépti díjas előadás megtartását tervezte. Uo.

64 Érdekes, hogy a karácsonyi a pásztorjáték rendezője is – a gyér érdeklődés miatt felzaklatva – előadás közben azt kiabálta be színjátésoinak: „Keljete fel pásztorok, mert nem érdemes ez a bukaresti söpredék nép, hogy előadást tartson az ember neki.” Uo.

65 BK, 1899. szept. 18/30. és BK. nov. 14/26.

kettészakadásának veszélye pedig nagyobb volt, mint valaha. Nagy visszatetszést keltett például, hogy a kizártak által indított kártérítési perben az ügyvédek azzal érveltek, hogy az erdélyi románság „elnyomása” miatt példásan meg kell büntetni a regáti magyarok bázisintézményét.⁶⁶ Mindez a belső vitáknak immár veszélyes politikai dimenziókat kölcsönzött. A két tábor közötti szakadékot az is tovább mélyítette, hogy Bálinthnak a regáti magyarság gondozásában szerzett érdemeit taglaló írás jelent meg a hazai sajtóban, amelynek pontatlanságait hiúságában megbántva, de férfiasan visszafogottan igazította helyre a szerkesztő.

A terhes súrlódások ellenére Bartalus lelkierejéből szerencsére futotta még arra is, hogy a magyar közösséget általában érintő ügyekről szóljon: a Társulat új működési szabályzatának (többnyire előnyös) változásairól, s az egyházmegyei közgyűlésekről. Ez utóbbiak végkicsengése az volt, hogy aggasztóan romlott kapcsolatuk a román tanügyi hatóságokkal, s nem csak a két tankönyv újrafatása miatt (amire a csekély pályázati díjazás miatt azóta sem találtak jelentkezőt), de az újabban megkövetelt matrikulák, román (kettős) könyvelés és vizsgajegyzőkönyv-vezetés miatt is. S indokoltnak látta a református iskolába járó gyermekek szüleit figyelmeztetni – éppen a román tanfelügyelet szigorára hivatkozva – a mulasztások igazolására, s a tanítás kezdetének pontos betartására. Talán Bartalus maga is érezte, hogy megint nem sikerült a helyes arányt megtalálnia, a szűk társulati érdekek és a magyar közösség egészét érintő témák között, ezért a „helyhiányra” hivatkozva sajnálkozását fejezte ki a kimaradt iskolai beszámolók miatt.⁶⁷

Az új lapszámban a „civil” tartalmak között említésre méltó, hogy a gazdasági válság megsemmisítő intézkedést tett szükségessé a református gyülekezetben, így az ünnepekre nem fogadtak legátust az óhazából. Ennek fényében különösen elismerésre méltó az egyháztagok adakozásának pusztán ténye a kolozsvári szeretetház (menhely) javára.⁶⁸ A magyar öntudat erősítésének egy másik tényével szembesülhetett az olvasó a Bukarest népességéről szóló híradásból, kiderült ugyanis hogy a negyvenezresre becsült bukaresti magyarság mintegy 14 %-át teszi ki a román főváros népességének.⁶⁹ A közügyek terén a Társulat választmánya számára kedvező és kellemetlen hírek vegyes képet mutatnak.⁷⁰ Közülük kiemelhető a korrupciós vádak cáfolatául kért számvizsgálat összességében felmentő jelentése.⁷¹

66 1200 lejre perelték a Társulatot a károkozásért, amit a Petőfi-ünnepség elmaradása okozott. A Társulat ugyanis megvonta a jogot, hogy a műsort a Díszteremben tartsák, mondván, hogy elkerüljék a látszatot, hogy az est a Társulat hivatalos programja. Egy per. RÉ, 1900. jan. 30./[febr.]11. Kicsinyes törlesztésképpen S. Némethék egy félrevezető értesítést küldtek ki a Társulat zártkörű farsangi báljáról, ami alapos felfordulást okozott a szervezésben, de ez a rendezvény nem maradt el. Uo.

67 Uo.

68 RÉ, 1900. febr. 27./[márc.]11.

69 A statisztikai jelentés meglehetősen szűkszavú. A főváros lakosságát 282.069 főben adja meg, akikből 43.318 a (hontalan) zsidó, s további 53.056 idegen anyanyelvi bontás nélkül. Uo.

70 A Társulatot az elmaradt Petőfi-est ürügyén a román bíróság a megtartott előleg kétszeresének és a perköltségeknek a megfizetésére kötelezte. Bálinth Jánost viszont egy nyilvános szereplésekor elhangzott sértő megjegyzése [„söpredék”] miatt a közgyűlés megrovásban részesítette. Uo. Nagyon is valószínű, hogy ennek az affárnak is szerepe volt abban, hogy a Társulat március 11-ei tisztújító közgyűlésén a rivális lap szerkesztőjét nem választották be az új vezetőségbe. Az elnök végül Sántha Andrással szemben ismételten Szörnyű Béla lett, alelnökké viszont Debreczi Józsefet választották Bálinth és Víz helyett. RÉ, 1900. márc. 26. /[ápr.]8.

71 S. Némethék azonban fenntartották álláspontjukat, s a hatóságoknál azzal a váddal hozakodtak elő, hogy a választmány a tagok befizetéseivel az Egyesült Államokban tervez új életet kezdeni. Ennek a híresztelésnek csupán annyi valóságalapja volt, hogy az ekkor már a német Anker Betegsegélyező Egylet pénztárosa ezt csakugyan megtette tagtársaival. RÉ, febr. 27./[márc.]11.

A beköszöntőben a szerkesztő ígéretet tett, hogy a fővárosi magyar közösség dolgai mellett tudatosan kíván a diaszpóra magyarság ügyeivel is foglalkozni. Nos, a 3. lapszámban találjuk az első érdemi híradást, mégpedig a brăilai reformátusokról. A gyülekezet azonban hasonló meghasonlott állapotban találtatott, mint a fővárosi egyesület. A gyülekezeti gondnok és helyettese a lelkész ellen agitált, s a viták végül itt is a román bíróságra vezettek.⁷²

S ha sikerül is tisztázni a temetkezési egylet számadásával a brăilai viszonyokat, Bukarest magyar egyesülete menthetetlennek látszik. A Bartalus személye ellen összehívott mintegy 200 fős „népgyűlés” követeli a lelkész lemondását (78-an aláírásukkal is). Bartalus helyzetének megingása a lap további sorsára is kihatással lesz: a *Romániai Értesítő* az általunk ismert 4 szám után végleg megszűnik.

72 Jáni Gábor gondnok és helyettese, Rózsa Sándor a temetkezési pénzek elsikkasztásával vádolták Nagy Sándor missziói lelkészt, aki felsőbb utasításra polgári peres úton vett elégtételt az igaztalan rágalmakért. R.É., 1900. márc. 26. /[ápr.]8.

4. „A nép szava...”

A Romániai Magyar Néplap (1900)

4.1. A kezdetek

A *Bukaresti Híradóban* beharangozott rivális magyar újság születésében közel annyi szerepe lehetett a bukaresti magyarokat sújtó viszálynak, mint Bartalusék vállalkozásában.

A román főváros több tízezres magyar közösségnek, s különösen a jómódú iparosságnak, mint lehetséges előfizetői körnek a jelenléte akár a biztos jövőt is megalapozhatta az új orgánum számára – feltéve, ha a lelkekért (és megrendelésekért) folyó versengésben győztesként marad a páston. S erre a Magyar Társulat kicsinyes, torzsalkodásra hajló vezetésében megrendült bizalom, és a katolikus magyarok közel háromnegyedes létszámfölénye jó esélyt kínált. S nem utolsósorban az a szerkesztői rátermettség, aminek a jeleit hamarosan tapasztalhatták az olvasók, amikor jó minőségű papíron hétről-hétre egy tipográfiailag szellős, színes, közérdeklődésre számottartó 8 oldalas lapot vehettek kezükbe. Talán a „szakszerűbb” kifejezés sem túlzás, ha a fejlécen olvasható közleményt is szemrevételezzük, miszerint a lapnak ipar- és kereskedelmi tudósító munkatársa is van. A kiváló nyomdai kivitel Albrecht Gusztáv üzemét dicséri, amely a második számtól a kiadóhivatalt is befogadta (Calea Victoriei, 21.) Zavaró mozzanat talán csak az oldalszámozás hiánya, s a hosszú ó-betűk fölös számú megjelenése.

A lelkész Bálinth János ugyanakkor a szerkesztő javára kénytelen volt engedményt tenni, amikor is a harmadik számtól elhagyta az alcímből a „Vallás-” kifejezést, s maradt az „Ismeretterjesztő társadalmi hetilap” megfogalmazás. Ennek oka bizonyára az lehetett, hogy kerülni kívánta a látszatát annak, hogy lapja a protestáns Bartalusékkal szemben csupán a katolikus felekezetűeket akarná megszólítani (amivel nem csak előfizetőket veszít, de tovább növelte volna a regáti magyarok egészségtelen eszmei megosztottságát is). Semmilyen csoportérdeket nem kívánt szolgálni, amit az olvasókhöz intézett felhívásában sietett tisztázni: „...lapunk semmi Kompániát nem ismer, hogy igenis a vallás, magyar nemzeti érzés ápolása a célja, s nem is számítunk mások támogatására.”¹ Ezzel egyértelművé tette, hogy a magas klérus, a bukaresti osztrák–magyar hivatalnokok, és értelmiség, de talán S. Némethék igényeit és támogatását is mellőzve kívánja megvalósítani elképzeléseit: egy valódi ismeretterjesztő újságot adni a magyar nép idegenbe szakadt egyszerű fiai kezébe, amely méltán viseli a *Néplap* nevet. Egy magasabb nivójú hetilapnak nem is lett volna értelme, hiszen az igényesebb olvasói kör a budapesti és bukaresti, illetve a világsajtó széles kínálatából tájékozódott. A Bartalus által szerkesztett újsággal szemben viszont saját előfizetői is szóvá tették, hogy a közlemények java túlságosan is belterjes és egyhangú, s mint ilyen, a hetilapokkal szemben támasztott követelményeknek csak részben tud megfelelni. A gazdasági válság és a megosztottság miatt a lap előfizetői köre, mintegy félezer fővel, még így is meglehetősen

1 Olvasóinkhoz! *Romániai Magyar Néplap* [a továbbiakban: RMN], 1900. jan. 7.

alacsony maradt.² Pedig a lap szerkezete, s az általa kínált híryanagy nagyobb elismerést is megérdemelt volna.

A vezércikkek jórészt bibliai példázatokban gazdag erkölcsi tanítások voltak, de gyakori témát kínált a bukaresti magyar társasági és iskolai élet, és a fordultatos anyaországi politikai viszonyok is. A 2–3. oldal hosszabb lélegzetű írásai között a nagyobb horderejű egyesületi események, és politikai elemzések szerepeltek, utóbbiak karakteresen ellenzéki felfogásban. Örökzöld témának számított a búr háború, melynek nyilvánvaló áthallásai (a szabadságszerető, kis nép drámai küzdelme egy önhitt nagyhatalommal szemben), alkalmas volt a '48-as hagyományok megelevenítésére és a hazafias érzelmek melegen tartására. A 22. számtól minden vita kerülése ellenére is szükségessé vált az *Egyleti élet* rovat megnyitása. A *nagy világból*,³ s *Romániai* és a *Hazai híradó* című rovatokban a nemzetközi vonatkozású érdekességek, s az ó- és újhaza színes hírei olvashatók, gyakran bulvárszenzációk formájában.

A szórakoztató jelleget az időről-időre megjelenő (mai ízlésünk szerint száraz humorú) *Adomák* és a *Csarnok* rovat zseni irodalmi betétei próbálták erősíteni. Ezzel kapcsolatosan a szerkesztő kifejtette, hogy személy szerint mit is tartana a „*A hírlapírás és hírlapolvasás célja*”-nak: „a nép ajkán élő szavakkal akarja szórakoztatni a heti munkaszünet napján a Romániai Magyar Néplap olvasóit, szórakoztatva fenntartani a nemzeti nyelvet.”⁴ S néptribunusi lelkiülettel arra bízta honfitársait, hogy ne riasszon el senkit a helyesírás bizonytalansága. Tekintsék úgy a *Néplapot*, mint ami nem csak a pallérozás eszköze, de egyúttal a pallérozódás gyakorlóhelye is jobb íráskészséggel megáldott emberek számára. Ez a már-már populistának tűnő álláspont véleményünk szerint a romániai viszonyok reális értékelésén alapult. Bálint bizonyosan így akarta a magyar kultúrához kapcsolni gyakran fél-analfabéta honfitársait, s azokat a családokat, amelyek (akár gyermekük kénytelen román iskoláztatása miatt) mindennapos elszenvedői voltak az anyanyelv romlásának és rohamos visszaszorulásának. Még ha az olvasótábor és a közreműködő munkatársi gárda kiszélesítésének⁵ hazafias törekvései itt szétválaszthatatlanul összefonódnak is üzleti megfontolásokkal – a „népies” szerkesztői krédó kedvező visszhangra talált az olvasókban.⁶

A lap szolgáltató jellegét a szerkesztő a 26. számban elindított *Ipári és kereskedelmi hírek* rovattal is demonstrálta. (Ezek a 7. oldalon megjelenő közlemények általában a *Monitor* című hivatalos lap anyagának kivonatai voltak.) Ehhez járult a lap utolsó két oldalán gyakran jelentkező egészségügyi tanácsadás, vagy az érvényes vasúti díjszabások és menetrend szerepeltetése, az árverésekről és közmunkáról szóló híradások, valamint *Az osztrák és magyar követségi hivatal hirdetései*. Reklámok csak a negyedik számtól jelennek meg a hátoldalon – visszafogott számban és tartalommal. (Jellemzően a lapot kiadó német nyomdát magyarként hirdetik.)

2 *A Bukaresti Szent István Király Egyület alakulási Emlékkönyve*. A bukaresti magyar egyházak és társulatok rövid ismertetésével. / Szerk. és kiad.: BÁLINTH János bukaresti főegyházmegyei áldozó pap. Bukarest, 1901.

3 A külföldi hírek sorában XIII. Leó pápáról, az antiszemitizmus áldozatává lett Dreyfus kapitányról, a hívatásos forradalmár Pjotr Lavrovról, Umberto, olasz király meggyilkolásáról, a kínai boxer-felkelésről, a párizsi vilákiállításról, s a finnek oroszosításáról is olvashatunk, s természetesen a különféle természeti csapások és tragikus elhalálozások eseteiről.

4 RMN, 1900. jan. 28.

5 Bálint felhívással fordult olvasóihoz, s társadalmi témájú, illetve irodalmi jellegű írások beküldésére bízta őket. RMN, 1900. jan. 21.

6 Lakatos Hénig János olvasói levelében [kiemelkedő] eseménynek nevezte a lap megszületését, mivel az felkarolja a magyar nyelv, vallás és hazafiság ügyét. RMN, 1900. jan. 28.

Bármennyire is méltánylandó Bálinth igyekezete a sajátos regáti olvasói igények kiszolgálására, az eltartóképes olvasói bázis kialakítása kezdettől nehézségekbe ütközött. Erre utal a 7. lapszámban közzétett hosszabb felhívás, amelyben a pénzügyi gondjaikat további előfizetők toborzásával és a lakcímváltsók lelkiismeretes bejelentésével kiküszöbölhetőnek nevezte.⁷ Mintegy ellentételezésképpen ugyanakkor egy másik írásában hangsúlyozta, hogy az anyanyelvi orgánus önmagában is képes következetes felvilágosító munkával a bukaresti magyarság számos baját orvosolni, amelyek az egzisztenciális viszonyok és a politikai nézetek jelentős eltéréseiben gyökereznek.⁸ Mint megjegyezte: az egyenrangúság és felebaráti szeretet feltételei között.

Csak hogy minden ez irányú szándéka ellenére az összefogás szelleme továbbra sem jellemezte a magyar közösség társadalmi életét. Bálinth tehát rákényszerült, hogy a társadalmi párbeszéd emelkedettebb viszonyait munkálja. Azonban az „elfejlődés” útját mutatja, hogy a lap tartalmi elemei között látványosan tért hódítottak az egyesületi viszályok, amelyek híradásaiban előbb-utóbb maga is óhatatlanul sebeket osztott.

4.2. A bukaresti magyar társadalmi élet lenyomatai a Néplapban

Az aktuális érdekharok sűrűjében Bálinth álláspontjának és érveinek kifejtése sem volt mellézköngéktől mentes. Erre példa, hogy az ellenlábas Bartalus nevével fémjelzett Magyar Társulat alapszabály-módosítását és gazdálkodási gyakorlatának változásait úgy kommentálta, hogy kölcsönfelvételekkel bizonyára elérhető lesz, hogy a tagok ez után nem panaszkodnak a temetési segélyek folyósítása körüli visszasságok miatt.⁹ A békítő gesztusok és atyai feddés között kezdetben mégis valamiféle elfogadható egyensúlyt talált: honfitársait többször is azzal bízta, hogy a gazdasági válságidőszakot összefogással (információcserével, magyarok szolgáltatásainak igénybevételével) könnyebben átvészelhetik. Másutt az egyenletlenkedés és pereskedés ellenében emelte fel szavát, utalva a román hatóságok és sajtó mind elmarasztalóbb visszajelzéseire. Az elvetélt Petőfi-ünnepség miatti per eredményének összefoglalójában azonban csak a társulati vezetés elmarasztalását említette, a velük szembeni kártérítési igény bírósági elutasításának tényével már nem terhelte olvasóit...¹⁰

Másutt a társulati rendezvények összehangolását sürgette, mondván ésszerűbb naptári beosztással fontos bevételekhez juthatna valamennyi szervezet, s így nem kellene egymást szükségszerűen versenytársnak, mi több, ellenfélnek tekinteni. Ezzel kapcsolatosan követendő példának állította a Betegsegélyző és a Műkedvelő Egyesület vezetését, amelyek nem csak egyeztetést, de szervezeti összeolvadásukat jelentették be.¹¹ A szervezeti tömörülés előfeltételeként azonban rámutatott a mentális és erkölcsi megújulás szükségességére, ami alatt a versengő-verekező székely virtus megzabolázását értette az ugyancsak székely szerkesztő.¹² Ugyanez a kettősség köszön vissza a lap 9. számában, amely a magyar egyesületek közös emlékezésére szóló felhívással szolgálta

7 Felhívás! RMN, 1900. febr. 18.

8 Miket kell orvosolni a bukaresti magyar lapoknak? Uo.

9 Új szabályokkal módosított társulat. RMN, 1900. jan. 28.

10 A bíróság a Társulat által visszatartott előleg kétszeresét és 30 lei perköltséget ítél mag a felperes Deák Gusztávnak. Az 1200 lei kártérítésre vonatkozó igényét azonban elutasította. Ld.: Hogy segíthetnénk egymáson a krízis napjaiban is?, ill. A bukaresti magyarok 27/15-i tárgyalása. RMN, 1900. febr. 4.

11 RMN, 1900. febr. 11.

12 Él Bukarestben is a székely virtus. Uo.

március 15-e méltó megünneplését; ugyanakkor az újabb bukaresti magyar-magyar per hírért úgy közölte, hogy a bíróságot csúfondárosan honfitársai immár bejáratott közösségi fórumának nevezte.¹³ A per eredményét a hivatalos végzés hű fordításának közzétételével kívánta ismertetni. Azt is – úgymond – csak az előfizetők érdeklődésének engedve.¹⁴

Bálinth azon törekvése, hogy hűvös távolságtartással és tárgyilagos hírközléssel ne váljon maga is az áldatlan iszapbirkózás részesévé, nem volt egészen sikeres. Amiatt sem, mert szerkesztői megbízatásán túlmenően a lelkész teljes erőbedobással dolgozott egy katolikus egyesület megalapozásán, amelyet ekkor még a kegyes *Szent István király gyermekei* néven említett. S olyan alkalmi búcsújáró „lelki hadsereg”-ként mutatott be, amely a kereszténység 900 éves hazai hagyományát hivatott ápolni. Többek között a csíksomlyói kegyhely évenkénti meglátogatásával. Az új szervezet nyitva állt a nem katolikus felekezetek előtt is – igaz ugyan, hogy tisztségviselési jog nélkül.¹⁵

A szervezők szándékaitól függetlenül a bukaresti magyar közélet ismételten felbolydult. S. Németh és a Magyar Társulatból kizárt négy társa talán abban bízott, hogy egy nagy taglétszámú új szervezet támogatásával elégtételt vehetnek ellenfeleiken; míg mások – s talán Bálinth is köztük tartozott – csak az erkölcsi tisztulást hozó erjedést látták a fejleményekben. 1900. április idusán mindazonáltal a *Néplap* is közzé tette, hogy magyar „népgyűlést” tartanak a Kecse fogadóban, hogy számon kérjék Bartaluson és a Társulat választmányán a román bíróságra (és sajtóra) tett nyilatkozatot, amely a *Romániai Értesítő* 3. számában látott nyomdafestéket. Bálinth ugyanakkor felháborodott a puszta tényen, hogy a szervezők éppen húsvét napjára időzítik gyűlésüket, de kinyilvánította, hogy bárki legyen is a felelős azért, hogy a helyzet idáig fajult, bizton elnyeri méltó büntetését. Mint mondotta: „Ily küzdelemben a győzelem, a veszteség is egy és ugyanaz, t. i. *aláírása* fajunk még meglevő *tiszteletének*.”¹⁶ Szégyenszemre az *Epoca* nagypénteki száma hosszasan ecsetelte a magyarok beháborújának hátterét. Azt, hogy a felelősöket hol is keressük, egy másik cikkében írta körül a szerkesztő, amikor a Műkedvelő Egyesület előadásának helyszínét megadta, azzal zárta sorait: „Sajnos, hogy [a magyar rendezvényekkel] kerülük a ’magyar helyiséget’; vajjon miért?”¹⁷ Mint a népelet fontos mozzanata, a következő lapszámban a *Néplapra* is tartozó eseményként kerültek szóba a fórumon történtek.¹⁸ A Bartalust ért bírálatok hosszas idézéséből kitűnik, hogy Bálinth véleménye nem sokban különbözött a fórum szónokainak álláspontjától, mégis személyes, egyben hivatalos álláspontot csak abban a rész kérdésben fogalmazott meg, amely közvetlenül is érintette. Bartalus ugyanis azzal támadta a katolikus egyházvezetést, hogy az a Magyar Társulat tönkretételére tör.¹⁹

13 RMN, 1900. márc. 4.

14 Bartalus János esperes rágalmozási perében a bíróság kimondta, hogy Saier Németh Ignác, Páldeák Sámuel, Bezdán Mihály, Pap Sándor és Sándor György nem bűnösök. Így a perköltséget sem kellett megtéríteniük. RMN, 1900. ápr. 1.

15 A szervezet választmányában többek között Meskó János, a rézműves Ferencz Antal, és id. Víz Dénés nyugalmazott kántortanító nevei szerepeltek. RMN, 1900. ápr. 8.

16 RMN, 1900. ápr. 15.

17 Uo.

18 A fórum szónokai Rákossy Gerő újságíró és Saier Németh Ignác virág-kereskedő bírálták Bartalust, amiért a rágalmozási perben hozott felmentő bírósági ítéletet az esküdtszék szakmai járatlanságával magyarázta. S. Németh továbbá a Magyar Társulat eladósításában is elmarasztalta az esperest, akinek lemondatását 78 személy aláíró-íven követelte. A húsvét-napi magyar népgyűlés. RMN, 1900. ápr. 22.

19 E vádat a maga és Páskó János segédplébános, valamint Víz Dénés kántor nevében visszautasította. Nyilatkozat. Uo.

A kettejük közötti nézeteltérés akkor öltött sajtópolémia jelleget, amikor a református esperes lapjában kifogásolta, hogy Bálinth miért cikkez a népgyűlés eseményeiről. Az 1848-as vívmányt, a sajtószabadságot áhítatos becsben tartó Bálint türelmét veszítve jelezte, hogy olvasói igényeknek kívánt eleget tenni, majd kérdéssel válaszolt: „Miért hallgattam el eddig annyi szemtelenséget?” Aztán megfogalmazta sokak véleményét. Azt, hogy az egyre több felé szakadó Társulat helyett egy általános egyesület megalakítása lenne a regáti magyarság érdeke. A rémképekkel viaskodó, összeférhetetlen Bartalus vezetői karaktere azonban nem felel meg ennek az igénynek, mert közeleti feladatai helyett személyeskedésekben éli ki magát, s egyházi ember létére lapját – azaz négy oldalas „plakát-cédulájá”-t – az alantas rágalmozások fórumává tette.²⁰

A személyes szakítás után Bálinth igazolást keresett a szervezeti elkülönülésükre, s némi képp jogosan a Társulat választmányára tolt a döntése ódiumát, mondván, hogy a Társulat működési szabályzatának módosítása teremtett kényszerhelyzetet. Mégpedig azzal, hogy a Magyar Társulat vezetői posztjaira választható jelöltek köréből kizárta a más egyesületek választmányi tagjait. Ezt a módosítást a Betegsegélyző Egyesület katolikus tisztikarának és az ő vezetésével újonnan létrejött katolikus szervezet 100 alapítójának (valamint az értelmiségnek) a kiszorítására szolgáló eljárásnak nevezte. S itt gyakorlatilag idézte S. Némethék azon tételét, hogy a közösen létrehozott javak felett ily módon egy belterjes kör rendelkezhet.²¹ A szerkesztő, mintha ösztönösen el akarná hárítani a vádat, hogy egy követ fúj a „díszmagyarokkal”, ugyanebben a lapszámban teszi közzé Tóth Jánosné rokonszenves olvasói levelét a felebaráti szereteten alapuló megbékülésről. A regáti magyarság önbecsülését és a románság tiszteletét a szerző ezzel az útmutatással látta visszavívhatónak: „Fel tehát, Uraim! Hagyják félbe a vallás vitát és legyenek, semmi más, csak magyarok, de aztán szívvel-lélekkel legyenek azok, szerezzenek tiszteletet külföldön a magyar irodalomnak, a magyar művészetnek, de legfőképp a magyar iparnak.”²² A levél írójának „programja” nagymértékben egybevágott Bálinth nézetével, legfeljebb a célhoz vezető úton a szerkesztő kevésbé tudta megőrizni higgadt bizakodását.

Ez annyiban érthető is, mivel ellenfelei a sajtószabadság megsértésével vádolták egy nyilvántartási szám nélküli betiltó határozatra hivatkozva, amelyet a román hatóságok éppen csak neki, a „szabálýsértőnek” nem postáztak.²³ A fenyegetést azonban nem kívánta félvállról venni, ezért tisztázó szándékkal újrafogalmazta szerkesztői törekvéseit: „megmutatni a társadalmi egyesülés irányát – hirdetni a valódi szeretet szent tanát – tanítani népünk, fajunkat haza- és nyelvszeretetre, oda hatni, hogy iparos mestereink ne csak gépet képezzenek a munkára, hanem lelket is az égne...” Ugyanebben a lapszámban Bíró József a *Néplapot* a regáti magyarság tanácsadójának, a hazaszeretet ébren tartójának s „világító fáklyának”

20 Kifakadását ekképpen zárta a szerkesztő: „kérem legyen vége a gyanúsításnak s az ebből származó szennyes rágalmozásoknak a mik még világi emberhez sem illenek, annál kevésbé a krisztusi szeretet tanát hirdetőkhöz. Ezzel végkép számoltunk, mind erre, mind a más világra.” Válasz a Romániai Értésítő szerkesztőjének. RMN, 1900. máj. 20.

21 Mi az összeférhetetlenség? RMN, 1900. jún. 10.

22 A szerző utalt a román sajtó sötét tónusú magyarságképére, amelynek javítása helyett eddig csak személyes torzalkodásokra futotta. S pletykálkodásra, amivel az asszonyok kedvelt szórakozását is elveszik. Pedig önvizsgálattal megtisztítható lenne közösségi életük. Ám ehhez igényesebb programok is kellenek, amelyek képesek megtartani az iskolázottabb, módosabb közönséget is. Általában sokkal több figyelmet érdemelne a közművelődés, és a tanonckérdés megoldatlansága – összegezte programját a szerző. Levél a buk. [sic!] magyarsághoz. RMN, 1900. jún. 10.

23 Ne menjünk a félremagyarázók után. RMN, 1900. jún. 24.

nevezte, amely „a rég múlt idők dicső történelmi ismertetése mellett különösen társadalmunk romlott helyzetének javítását tűzte ki feladatául...”²⁴. Csakhogy sokaknak nem lehetett ingyére a lapnak ez az erkölcsűjítő hivatása! Ráadásul Bálinth taktikai hibát vétett, amikor a szükséges anyagi háttér előteremtése érdekében nem csak az áremelés nélküli heti kétszeri megjelenés lehetőségét villantotta fel, de a jelentős vagyonnal bíró egyesületek könnyelmű pénzkezelését is kárhoztatta, költséges „férc munkáknak” nevezve az általuk megrendelt értesítőket és programmeghívókat. Azt pedig minden túlzás nélkül hadüzenetnek vehették, amit a túlzottan öncélú egyletek jövőbeni megjelenítéséről mondott: „Most még készséggel ennyit, hogy többet nem teszünk, óka [sic!] mert ép az egyletek a támogatás helyett túl, követelésekkel lépnek fel.”²⁵ S ha érdekeiknek megfelelő „hivatalos” lapot akarnának, akkor az ígéretések után végre áldozniuk kellene a híráramba kerülésük érdekében. Gondolatmenetét egy csípős felütéssel zárta: „Kevés áldozat, sok megtakarítás; úgy van-e bizony?”

Ehhez képest *A Szent István király Gyermekei* egyesületről bőséges híradások jelentek meg az újságban, ami kétségtelenül valamiféle „házi lap” jelleget kölcsönzött a *Néplapnak*.²⁶ Az egyesület neve – abban a formában, amiként a későbbiek során nagy ismertségre és befolyásra tett szert a regáti magyar közéletben – augusztus közepén jelent meg először nyomtatásban, az újonnan elindított *Egyleti tudósító* rovatban. Itt olvashatók a *Szent István király Egyesület* céljai, s alapszabályának sarkalatos pontjai.²⁷

Mindez kétségtelenül Bálinth személyes diadala volt, ugyanakkor szerkesztői pozíciója, s az újság helyzete mind e közben vészterhesen megingott! Talán az előfizetők egy része fordult el a laptól. Bálinth mindenesetre már a következő lapszámban kénytelen volt feltenni a kérdést: hogy honfitársainak egyáltalán szüksége van-e magyar újságra? Nemleges válasz esetén viszont feltételeznie kell, hogy a kivándoroltak el akarják felejteni az óhazát, s azt, hogy magyarok. A sarkos megfogalmazást a mind nagyobb kiadói veszteségekkel indokolta, s jelezte már maga is a lemondáson gondolkodott, amikor sikerült egy szerkesztésre alkalmas személyt találniuk (?). A lap tehát még létezik, de hogy meddig, az elsősorban azon múlik, hogy a magyar közösség meg tudja-e ragadni ezt a haladékt, s így fokozott anyagi áldozatvállalással elkerüli az „árvaságot”.²⁸ Hogy a veszély továbbra is fennáll, a hirdetések között, az utolsó oldalon szövegeretbe helyezett figyelmeztetés jelezte, egy hónapon át: „Magyarok! Ügyeljetek a lapotokra!”

Szeptember végére új helyzet állt elő. A lap fejlécén már Rákosy Gerő szerepelt főszerkesztőként, a nyomda működtetője, Albrecht Gusztáv pedig laptulajdonossá lépett elő.

Hogy ez a felállás nem lehetett rokonszenves a lap teljes olvasótáborának, azt az mutatja, hogy a következő számokban már nem szerepeltek személynevek, pusztán a szerkesztőség

24 Pártoljuk a mi lapunkat itt az idegen honban. Uo.

25 Egyleti hír. Uo.

26 A vallás, a magyar közművelődés és honszeretet ápolása érdekében havi ülésezésekről, valamint a felolvasó estek rendezéséről döntöttek, amelyeknek a katolikus iskola adott otthont. Kilátásba helyezték ugyanakkor a jótekonysági-, beteg- és temetkezési segélyező tevékenység megindítását is, tekintettel sokak nyomorúságos életkörülményeire. Mire törekszünk? RMN, 1900. júl. 22.

27 A vallásos- és hazafias nevelés jegyében névadójuk augusztus 20-ai ünneplésén és a csíksomlyói búcsújárásán túl a közművelődés fejlesztése érdekében rendszeres felolvasó esteket terveztek; az iparos-tanoncok számára vasárnapi iskolát, a szegények segélyezését, és a tagsági díj függvényében betegségi és temetkezési segélyezést. Szavazati jogot csak katolikus vallásúak nyerhettek. A vezetőségbe Boga Tamást (társulati elnök), Bálinth Jánost (társulati igazgató), Meskó Jánost (alelnök), Ábrahám Györgyöt (gazda), és a rézműves Ferencz Antalt választották meg. RMN, 1900. aug. 12.

28 Tisztelt olvasóinknak. RMN, 1900. aug. 19.

címe jelent meg a címdoldalon; illetve hogy az őszi hónapokban ezzel a hirdetéssel jelent meg az újság: „Magyarok! Tisztelt honfi társak! Lapotok iránt továbbra is pártfogásokat kér a szerkesztőség.”

Rákosy nem csak a publicisztika elhanyagolásával (a bulvár javára), és dagályos stílusával hozott változást, de „társadalompolitikai” elköteleződésével is. Az első királyunkról elnevezett katolikus egyesület háttérbe szorulása hamarosan nyilvánvalóvá vált, ami talán azzal magyarázható, hogy a székely lófő felmenőivel büszkélkedő Rákosy annak idején versek és elbeszélések megjelentetésének szándékával kopogtatott a szerkesztőségben, amit Bálinth csak megmosolyogni tudott egy jórészt írástudatlan, vagy szemi-analfabéta „olvasói” közegeben.²⁹ A Magyar Társulat ügyeinek hangsúlyos szerepeltetése ebben a megvilágításban talán már nem is olyan meglepő. (Noha ama botrányos húsvéti népgyűlésen, mint vezérszónok, Rákosy még heves bírálattal illette a Társulat vezetést.)³⁰

Az új szerkesztő nem csak bőséggel idézte fel a Társulat háza táján történeteket,³¹ de egy különös politikai támadás alkalmával még védelmébe is vette a legnagyobb magyar egyesületet. A felfokozott romániai nacionalista légkörre jellemző, hogy a társulat egyik mulatságát azért tiltotta be a rendőrség, mert értesülései szerint a bevétellel a magyarok a Külső-Macedón Forradalmi Szervezetet (VMORO) akarták támogatni, amely rettegésben tartotta a románok kuco-vlach testvéreit. A már-már humoros eset végkicsengése a lap hasábjain az volt, hogy a képtelen vádat – ártó szándékkal – bizonyosan magyarok súgták a hatóságok fülébe.³² Ezzel együtt közéleti szinten valamiféle közeledés figyelhető meg az őszi hónapokban. A Magyar Társulat alapítási évfordulóján mindegyik egyesület képviseltette magát, s áldomást is ittak a békés együttműködésre.³³ December elején a lap már e téren „örvendetes fordulatról” beszélt,³⁴ noha az összefogás jelei éppen a lap támogatásában továbbra sem mutatkoztak. Az előfizetők harmada hátralékban volt, míg közel 80 fő egyetlen példány árát sem küldte meg a kiadóhivatalnak. Sokan pedig időközben ismeretlen címre költöztek. Mindezt a szerkesztő azért nehezményezte, mert a Bukarestben jóval kisebb létszámban jelenlévő szerbek, bolgárok és olaszok is vállalták egy anyanyelvű orgánus fenntartásának terheit.

A továbblépés feltételeit november végén már nem is Rákosy, hanem Németh Károly vette számba, aki a heti kétszeri megjelenéssel és új rovatok elindításával próbált megnyerni új előfizetőket.³⁵ Az év utolsó havában azonban egy olyan rövid rovat is megjelent a lap hasábjain, amely eredetileg nem szerepelt ígéreteik között: a *Törvényszéki csarnok*. A jóhiszemű olvasó ebben még nem láthatott semmi kivetnivalót. A 49. lapszámban Keserű cseppek címen megjelent írás azonban baljós változásokat sejtetett, amikor egy olyan, a névtelenség homályába burkolt személyt emlegetett, aki három esztendeje behízelegte magát a Magyar Társulatba, s most a közösséget belülről bomlasztja, metelyezi... Hogy név szerint ki is az inkriminált személy, azt a kortársak valószínűleg sejtették, az utókor azonban erről csak az év végi lapszámból értesülhet.

29 Levél a szerkesztőhöz. RMN, 1900. márc. 25.

30 A húsvét-napi magyar népgyűlés. RMN, 1900. ápr. 22.

31 A Bukaresti Magyar Társulat alapításának évfordulós ünnepségének például 3 hasábos beszámolót szentelt. RMN, 1900. nov. 11.

32 A bukaresti magyarok és – Saraffov. RMN, 1900. okt. 28.

33 RMN, 1900. nov. 11.

34 Érik a gyümölcs. RMN, 1900. dec. 2.

35 Az új rovatok között említettek: Adomátár, Pénzforgalom, Vegyes hírek. Haladjunk! RMN, 1900. nov. 25.

Az új rovat szenzációja, hogy Rákossy Gerőre a román bíróság három hónap börtönt szabott ki, valamint 1 frank szimbolikus kártérítésre és a perköltségek megfizetésére is kötelezte Bartalus esperes rágalmazásáért.³⁶

Ekkor már közel 120 előfizető volt hátralékban az újság árával, a szerkesztőség év végi összegzésében meg is állapította, hogy a folytatáshoz több elkötelezettség és áldozatvállalás kívánatos.³⁷ Ezt a többletet azonban a gazdasági válság közepette nem kapta meg. Így a századforduló legreménykeltőbb hírlapi vállalkozását is egy év után utolérte a Regátban szokványosnak mondható gyors felszámolás.

4.3. A Néplap, mint a magyar nemzeti azonosságtudat „őrangyala”

Mi tehát a sajátos értéke a *Néplap*nak a századfordulós regáti magyar lapok kínálatában? Leginkább az, hogy az általa adott közösségépítő programot következetesen érvényesíteni próbálta a kivándorolt kétkezi magyarok javára. A címdalton szereplő írásokon túl ennek elsődleges keretét a *Romániai Híradó* és a *Hazai Híradó* rovatok szolgálták, amelyekben leginkább felmerültek az alapkérdések: a kivándorlás és befogadás ténye, körülményei és az önazonosság megtartásának, avagy feladásának dilemmája.

A kötődések differenciált viszonyait csak felületes vizsgálódásoknak vethetjük alá, minthogy az új hazával való kapcsolat sokkal áttételesebb módon jelenik meg a közleményekben; tényleges összehasonlításra tehát nincs lehetőség – s ez már önmagában is az óhaza irányába billenti a mérleg nyelvét.

A kenyéradó Romániának szóló lojális gesztusok azonban sűrűn előfordulnak a lap hasábjain, még ha csak olyan ironikus dicsérek formájában is, mint Alfred Dreyfuss bukaresti látogatása kapcsán a hatékony román rendőrség előtti tisztelgés.³⁸ Amivel a szerkesztő nyilvánvalóan azt emeli ki, hogy nagy bátorságra, szakmai magabiztosságra vall a meghurcolt kapitány meghívása egy végletesen idegengyűlölő országba, mint Románia. A zsidóellenességnek bizonyos jelei Bálinth íásaiban is kiütözköznek.³⁹ Ezért tekinthetjük sokkal őszintébbnek elismerő véleményét, amikor az üldözések elől kivándorló romániai zsidókról ír. A jövevényeket kénytelenül befogadó liberális Magyarországgal szemben a fanarióta érdek-politikát követő Románia idegenrendészeti⁴⁰ gyakorlatát mutatja be célravezetőbbnek (a magyar hatóságok által végül kitoloncolni kívánt kivándorló román tranzitutasokat ugyanis a román határőrizet semmi szín alatt nem fogadta vissza).⁴¹

Külpolitikai kérdésekben viszont rendre a román álláspontot képviselte az újság (amennyiben az óhaza nem volt érintett az ügyben). Így a határvitákban, vagy a macedóniai kucovlach kisebbséget ér sérelmek kapcsán a bolgár magatartás bírálataival fejezte ki lojális kötődését a befogadó hazához.⁴² Ugyanezt kívánta kifejezésre juttatni a szerkesztő a román politikai élet

36 RMN, 1900. dec. 30.

37 Uo.

38 RMN, 1900. jan. 7.

39 „Izrael fiai szerint pedig: 'Mindenütt jó, de legjobb a hol nincs kriza' s hol seftelni lehet.” Kitelepedés. RMN, 1900. márc. 11.

40 A Romániában élő több százezer askenázi zsidó nem rendelkezett román állampolgársággal, noha a berlini nagyhatalmi kongresszus 1878-ban többek között ezt a feltételt szabta a román állami függetlenség elismeréséhez.

41 A székely lapok a zsidó vendégekről. RMN, 1900. júl. 22.

42 Sarafov. és uo. A román–bolgár viszály. RMN, 1900. szept. 16. Helyi érdekű háború. RMN, 1900. szept. 2.

jelentős eseményeinek bemutatásával, a király és környezetéről szóló híradásokkal, amelyek mellett szórványosan a balkáni állam műszaki és kulturális fejlődését reprezentáló tudósítások is megjelentek.

Ennél lényegesen karakteresebb ecsetvonásokkal ábrázolódik ki az anyaország képe az újság lapjain. Ez a kép cseppet sem eszményített, hiszen éppen a migráció kérdésében a mindenkori magyar kormányzat nagyon is ellentmondásos politikát folytatott, amit Bálinth lapja is a fejére olvasott. Mint azt a tényt, hogy nagyobb beruházásokhoz olcsó tót munkaerőt toboroznak, miközben a székely kénytelen elhagyni szülőföldjét.⁴³ A szerkesztő azonban meglátta a túlnépesedett szlováklakta megyék nyomorát is, amelyet Zemplénben és Sáros vármegyében a jelentős zsidó bevándorlás súlyosbított.⁴⁴ Bálinth szociális érzékenysége kiterjed a kenyér nélkül tengődő hazai munkásosztály pártolására is,⁴⁵ azonban a megélhetési válság legnagyobb ellentmondását mégis abban látta, hogy miközben a kitántorgó magyarok ezrével senyvednek Pennsylvania bányáiban, a hazai bányakincsek kitermelését cseh, német, lengyel munkavezetők irányítják, a kőbányákban olaszokat, s az erdélyi kitermelésben regáti román munkavállalókat alkalmaznak. Mint írta: „Magyarok ki, idegenek be.” Okfejtése szerint mindezt még tetézi, hogy a részvénytársaságok élén idegenek állnak, ahogy a fő részvényesek java is az; s az igazgatótanácsokba csak azért fogadnak be magyar politikusokat, hogy ezzel szereljék le a gazdálkodásukat ellenőrző hatóságokat. Az írás címe egyúttal a visszas jelenség összegzése is: „Idegen lett a magyar otthon.”⁴⁶

Mindezek fényében jogosan ostorozta a hazai sajtónak a kivándoroltak iránti közönyét, hiszen a lapjának hírforrásául kért ingyenes lappéldányok megküldését egyedül a Csíki Lapok ajánlotta fel a megkeresett orgánusok közül.⁴⁷

A tagadhatatlan mulasztások megállapítása és bírálata ellenére Bálinth tárgyilagosan számba vette a magyar kormányzatnak azon erőfeszítéseit, amelyek a szociális válság megoldását célozták. A kivándorlástól sújtott területek közül így a kárpátaljai ruszin lakta vidékek,⁴⁸ vagy a székelyföldi gazdaságfejlesztési programokról⁴⁹ épp úgy hírt adott, mint a kormányzat telepítési (birtokparcellázási) akcióiról.⁵⁰ Tanácsokkal szolgált az iparostanonc képzés lehetőségeiről, csakúgy, mint az életminőség javítása érdekében a leggyakoribb betegségek jellemzőiről és azok megelőzésének, illetve kezelésének módjaitól.⁵¹

Az újságot olvasva azonban a megélhetési és fizikális szükségletek mellett a közösségépítés szellemi-erkölcsi feltételeinek megteremtésére is gondot fordított a szerkesztő. A magyarság nagyjainak számbavételére, a jelentős alkotók életművének népszerűsítésére. (Ezt

43 RMN, 1900. jan. 7.

44 A Felsővidék című lapot idézve a szerző megütközve írja, hogy a szóban forgó területnek szinte minden apró településén 1/3 és 1/10 közötti arányban élnek galíciai bevándoroltak, az emancipáció áldásaként, miközben a szlovákság általuk is szorítva özönlik Amerikába. Bevándorlás Magyarországra. RMN, 1900. febr. 4.

45 Ld.: Hatezer munkás kenyér nélkül Budapesten. RMN, 1900. aug. 26.

46 Bálinth értetlenkedve közli, hogy az óhazában csak 1899-ben 18 bányát nyitottak, miközben a magyar munkavállalókat senki sem védi meg az idegenek konkurenciájától. RMN, 1900. okt. 7.

47 RMN, 1900. júl. 1.

48 A ruthén népért. RMN, 1900. márc. 18.

49 Hegedüs miniszter Székelyföldön. RMN, 1900. ápr. 8. Az új munkaközvetítő intézet. RMN. ápr. 15.

50 Nevezetesen a kormányzat 600.000 koronáért Erdélyben vásárolt birtokot, amely 95 kistermelő család számára jelentett megélhetést jutányos feltételekkel. RMN, 1900. máj. 6.

51 Jó nevelést. RMN, 1900. máj. 20.

illusztrálja a Petőfi-,⁵² Vörösmarty-,⁵³ és Jókai-évfordulóról⁵⁴ szóló megemlékezés, vagy a Munkácsi-nekrológ.⁵⁵)

S példának állította olvasói elé a Budapest világvárossá formálásában elévülhetetlen érdemeket szerzett Gerlőczy Károly alpolgármestert,⁵⁶ a Beszterce-Naszód vármegyében született Botha Franz/Ferencet, a búr-háború legendás hadvezérét.⁵⁷ S nem mulasztotta el megidézni László Fülöp festő szavait, aki az agg XIII. Leó portréjának elkészítésekor szerzett mély benyomásokat a pápa magyarság iránti megbecsüléséről.⁵⁸ S nem csak a katolikus hívek számára volt lélekemelő a csíksomlyói búcsúra hazalátogató csoport élménybeszámolója,⁵⁹ hiszen a több részletben közreadott út-leírásba beleszötte Tuzson őrnagy honvédjeinek Nyerges-tetői hőstettét, a helyszínt a magyar Thermopüliai-nak nevezve.⁶⁰ A történelmi múlt megidézése, a közösen átélt megpróbáltatások emléke ugyancsak fontos eszköznek számított a nemzeti összetartozás érzésének kialakításában (mint az 1715. évi tatár betörésről,⁶¹ a magyarság eredetéről,⁶² vagy a székely Áldozó Pohárról szóló írások⁶³). A lelkesítő vagy tanulságos párhuzamok forrásaként leggyakrabban az amerikás magyarok életéből,⁶⁴ vagy éppen a román állampolgárságú csángók múltjából-jelenéből vett szemelvényeket.⁶⁵ A kulturális gyökerek erősítését szolgálta az Esztergom múltjáról,⁶⁶ a magyar népköltészetéről⁶⁷ szóló több részes értekezések, s a szemrevaló székely szőttest városi divatviseletként bemutató írás, amelynek a szomorú végkicsengése az, hogy a viselet, amelyet az erdélyi városokban most már az „úri” középosztály is büszkén hord és magáénak vall, a Regátba sodródott viselői – belőle, s vele magyarságukból – elámítva könnyelműen kivetkőznek.⁶⁸

Márpedig Bálinth János lapja éppen ennek a lelki sorvadásnak, és „kivetkőzésnek” akarta útját állni, Vörösmarty Mihály himnikus sorainak felidézésével is: „Hazádnak rendületlenül...”⁶⁹

Ezen következetes igyekezet alapján mondhatjuk azt, hogy a századfordulón született lapalapítások közül egyedül a *Romániai Magyar Néplap* próbált a kivándorolt honfitársi közösség tagjainak útmutató pásztora, s „őrangyala” lenni. S noha Bálinth János sem tudta teljesen megőrizni szerkesztői semlegességét és távolságtartását a bukaresti magyarság viszályaiban, mégis sajnálatos, hogy vállalkozását nem (csupán) a gazdasági válság fojtotta meg, hanem vélhetően a versengő egyesületek vezetőinek intrikája is.

52 Emlékezés Petőfire. RMN, 1900. márc. 18.

53 A Vörösmarty-szobor. RMN, 1900. okt. 28.

54 A hetvenöt éves Jókai. RMN, 1900. márc. 4.

55 Munkácsy Mihály (1844–1900). RMN, 1900. máj. 13.

56 Gerlőczy Károly Budapest alpolgármestere. RMN, 1900. szept. 2.

57 RMN, 1900. ápr. 8.

58 A pápa nem csak a Garibaldi seregében harcolt huszárokat dicsérte, de a magyarságot a kereszténység bátor védőpajzsának nevezte. Hogyan várja a szentatya nagy nemzeti zarándokutunkat? RMN, 1900. ápr. 22.

59 A pünkösdi búcsú Csík-Somlyón. RMN, 1900. jún. 17.

60 Kirándulás a Nyerges-tetőre. RMN, 1900. jún. 24. és RMN, 1900. júl. 1.

61 Levél a tatár fogságból. RMN, 1900. márc. 4.

62 RMN, 1900. máj. 27.

63 Sombori József: Értekezés. Az Hajdoni Nemes Székely Nemzet Áldozó Poharáról (2.) RMN, 1900. jún. 24.

64 A bridgeporti magyar templom megépüléséről. RMN, 1900. jan. 21.

65 Magyar misszionáriusok a moldvai részen. RMN, 1900. aug. 5. Levél a szerkesztőhöz. RMN, 1900. jún. 17. és Csángó-magyarok Moldvában. RMN, 1900. dec. 2.

66 Tárca: Esztergom. RMN, 1900. aug. 19.

67 Exner Margit: A magyar népköltészet becse és eszmeköre. RMN, 1900. febr. 25.

68 A székely szőttest diadala. RMN, 1900. máj. 13.

69 Vörösmarty emléke. RMN, 1900. dec. 16.

5. Korszakváltás – állami támogatással

A Bukaresti Magyar Újság (1901–1908)

5.1. „Alulról” építkezve – megújítási tervekkel

Bálinth János missziói lelkész a székelyekre jellemző szívós következetességgel másfél évi hallgatás után tudott visszatérni a magyar sajtóélet bukaresti pástjára – ezúttal az anyaország támogatásával...

A kezdeményezés fontosságához kétség sem férhetett, hiszen időközben újabb ezrek próbáltak szerencsét a román munkaerőpiacon. Az idénymunkások és cselédek tömegei mellett iparosok, kereskedők, vendéglősök, gyógyszerészek stb., akiknek java része nem került szorosabb kapcsolatba a magyar szervezetek egyikével sem, így az érvényesülés és identitásörzés küzdelmeit is egyedül kényszerültek megvívni egy mind barátságatlanabbá váló gazdasági-társadalmi közegben. A román kormányzat protekcionista politikája keretében sorra születtek az idegenek kiszorítását szolgáló törvények és rendeletek. A két szomszédnép viszonya a nyolcvanas évek közepén kirobbanó vámháború következményeivel még inkább megterhelődött, a magyar államnemzeti törekvések s a lojális magatartást mind gyakrabban sutba hajító hazai román újságírók elleni sajtóperek egészen megrontották. Az ellentéteket – az érzelmek felelőtlen, vagy nagyon is tudatos felkorbácsolásával – a *sajtó* szereplői mindkét oldalon tovább mélyítették. A *Román Nemzeti Párt* a passzivitás évei után nagy elszántsággal vetette bele magát a magyar politikai élet harcaiba, az alkalmi egyeztetéseken túl mind szorosabb együttműködésben a hazai szerb és szlovák ellenzéki politikai erőkkal. Az ókirályságban pedig a Román Kulturális Egység Ligája, a Kárpátia Egyesület és más radikális szervezetek működése nyomán felerősödtek – Erdély elszakításáért – a román irredentista törekvések.

A Kárpátokon innen a Tisza-korszak és a Bánffy-kormány magyarosítási törekvései keltettek negatív visszhangot, s a jól szervezett nemzetiségi propagandának köszönhetően Nyugaton is. A Monarchia és benne Magyarország nemzetközi tekintélyének megóvása érdekében megfogalmazódott a némely vonatkozásban jogos, de aránytalanul heves sajtótámadások semlegesítésének igénye. A szaporodó sajtóperekkel azonban Budapest csak olajat öntött a tűzre; a román és szerb anyaországgal szemben pedig csak ritkán élt a nagyhatalmak kiváltságával, a diplomáciai nyomásgyakorlással, igaz – mint azt a súlyos kereskedelmi károkat okozó vámháborúk példázzák – a retorziók politikája ismételten visszaütt.¹ Maradt tehát a magasabb szempontokra – a jó szomszédi viszonyra, vagy éppen a tűsz helyzetben lévő csángók érdekeire – hivatkozó óvatos diplomácia.

Miközben a magyar kormány bukaresti kereskedelmi tudósítója, Márffy-Mantuano Rezső 1901 telén kénytelen volt papírra vetni, hogy: „a rumán hírlapirodalom csaknem állandóan hamis és tendenciózus híreket közöl Magyarországról...”² Más alkalommal pedig azt a

1 Mindkét szomszédállam, Szerbia és Románia politikai orientációja a megtorló lépések után nagyot fordult; végül is az ellenséges hatalmi szövetséghez csapódtak, ami teljes mértékben megfelelt hosszú távú területszerző érdekeiknek.

2 Márffy-Mantuano Rezső 1901. febr. 22-ei jelentése. MOL K 26 ME 858. cs. 2274. 1902 XXII. t. 1496. asz.

sommás megállapítást tette, hogy a Kárpátok túloldalán még kivételképpen sem találni tárgyilagos sajtóterméket.³

Ez különösen nagy veszélyt jelentett a kivándorolt magyarságra, amely anyanyelvű hírforrás hiányában az odahagyott hazát nem csak esendőnek, de – a nagyhatalmiság minden látszata ellenére – kifejezetten gyengének és ellenszenvesnek láthatta a román sajtó tükrében.⁴ Sajnálatosan saját hanyattatásaik, sanyarú sorsuk is ezt „igazolta vissza”. A tudósító egy hazai forrásokból táplálkozó, de széles romániai előfizetői háttérre támaszkodó újság megindítására tett javaslatot.⁵

Ez az elgondolás az 1901-ben elindított titkos nemzetvédelmi program, a *Romániai akció*⁶ munkatervében is szerepelt. A Miniszterelnökség szakértői – a román sajtó negatív közvélemény-formáló befolyásának semlegesítésén túl – szerepet szántak a lapnak a tucatnyi egyesületbe szétagolódott bukaresti magyarság egyesítésében is, mégpedig a Bukaresti Magyar Társulat zászlaja alatt.⁷

A lapalapítás azonban számos nehézségbe ütközött. A legnagyobb gondot a román társadalom hagyományos idegenellenes beállítottsága jelentette. Mint a *Pesti Hírlap* egyik közleményében olvashatjuk: Romániában „a magyarnál csak a zsidót gyűlölik jobban,”⁸ Ezt az állítást a Dímbovica Takaré- és Hitelegyesület alapszabályzata is igazolta, melynek egyik pontja egyenesen kizárta, hogy a szervezet magyart vagy zsidót fogadjon tagjai sorába.⁹

Nem volt tanácsos tehát zsidó származású szerkesztőt megbízni – „tekintettel a sajátos bukaresti viszonyokra”. E sajátos politikai klíma nem csak heveny antiszemitizmust és katolikusellenességet, de a szabad véleménynyilvánítás akár tetteles korlátozását is jelentette. Amiről ugyancsak Márffy a következőket írta: „...a rumán kormány, vagy ha ez nem, a felzigatott deákság a neki nem tetsző zszurnalisztákat egyszerűen kiüldözi.”¹⁰

Ilyen előzmények után lépett színre ismét Bálinth János. A kormányzati tervekről mit sem tudva, de anyaországi (erdélyi) támogatással indította el 1901 decemberében a *Bukaresti Magyar Újság*-ot. A katolikus pap támaszra lelt az általa alapított, és időközben szép fejlődést mutató *Szent István Király Egyesületben*. Az újsütetű szervezet révén ugyanis nem csak várományos olvasókat, de befolyásos támogatókat is talált a módosabb iparosok körében. Az újság létrejöttében közülük Debreczi Józsefnek jutott főszerep, aki a katolikus lelkész oldalán az egyesület egyik vezetőjeként Kolozsváron kijárta Bartók György református [!] püspök és

3 Márffy-Mantuano Rezső 1902. márc. 28-ai jelentése. MOL K 26 ME 858. cs. 1496. 1902 XXII. t.

4 Láng Lajos kereskedelemügyi miniszter küldi Márffy-Mantuano Rezső 1901. febr. 22-i jelentését Széll Kálmán kormányfőnek. MOL K 26 ME 858. cs. 2274. 1902 XXII. t. 1496. asz. Poliány Zoltán 1904. ápr. 14-ei emlékiratában sarkosan úgy fogalmaz, hogy a román sajtón nevelkedett magyarok megtanulják gyűlölni saját hazájukat. MOL K 26 ME 604. cs. 636. 1904 XVIII. t. 636. asz. p. 20.

5 Márffy-Mantuano Rezső 1901. máj. 27-ei jelentése. MOL K 26 ME 858. cs. 2274. 1902 XXII. t. 1496. asz.

6 Ld.: MAKKAI (2003) és uő: *Székely-magyar „temető” – Ó-Románia. A regáti magyarság a dualizmus kori nemzetpolitika látóterében*. [Kézirat] Budapest, 2015.

7 Az idegenbe vándorolt magyar honosok nemzeti gondozása : Románia. VIII. fejezet. MOL K 26 ME 548. cs. sz. n. 1902 XXII. t. 672. asz.

8 Pesti Hírlap, 1902. okt. 30.

9 A korabeli Magyarországon elképzelhetetlen diszkriminatív szabályozást a román Belügyminisztérium jóváhagyta, s immár törvényes működésének hírért hivatalos lap tette közzé. Ld. még: a Speranka Bank alapszabályainak 12. pontját. MOL K 26 ME 548. cs. 4524. 1902 XXII. t.

10 A Pester Lloyd bukaresti tudósítója is kapott ilyen fenyegetést. Márffy-Mantuano Rezső 1902. dec. 19-ei jelentése. MOL K 26 ME 858. cs. 638 1903 XVIII. t. 405. asz. A későbbiekben a túlságosan öntudatosnak tartott görög lapokat érték atrocitások.

az Erdélyrészi Magyar Kulturális Egyesület anyagi és erkölcsi támogatását.¹¹ S ez a kapcsolati háttér biztosította Bálinthnak a „*Társadalmi ismeretterjesztő heti lap*” alcím alatt rögzített két-tős feladatkört: „felelős szerkesztő és kiadó laptulajdonos”. A főmunkatárs „felsőbb utasításra” a református Kertész József lett.¹² A még 1901. december elsején közreadott bemutatkozó számban a pap–szerkesztő megnevezi csapatát. A korábbiakkal szemben megjelenő vidéki tudósítói „hálózat” a horizontális nyitás szándékát jelzi. Kéttucatnyi munkatársának java lelkes (mindkét felekezetből!) és tanító volt, de szerepelt a névsorban köztisztviselő, iparos és háziasszony is.¹³ Ez a vegyes társadalmi háttér az olvasókhöz intézett felhívásban a szerkesztői törekvések szerves részeként köszön vissza:

„A cél e heti lappal össze tartani fajunkat, nyilvánosan a lap hasábjain beszélgetni szükségleteinkről, hogy így egymással beszélgetve megértsék fájdalmaikat, megismerjék szükségleteinket közelben és távolban, azok is, akiket érdekel s a kik talán képesek is enyhíteni fájdalmaikat s némileg talán hozzá járulni is szükségleteink megszüntetéséhez.”¹⁴

A kivándorolt magyarok közös és sürgősen orvosolandó bajának a köz- és társasági élet pangását nevezte, valamint – a tanköteles korosztály jövőjén töprengve – az anyanyelvű oktatás és szakképzés csaknem teljes hiányát. A családok gondjainál szélesebb réteget érintett, az állampolgári jogok és gazdasági (munkavállalási, adózási és kegyeleti) érdekek világos megfogalmazása és az ilyen fajta ügyek szakszerűbb, gyorsabb és jutányosabb intézése. Ennek érdekében az illetékes fórumok, szakigazgatási szervek helyének, ügyintézőinek és eljárás-módjának bemutatását ígérte.¹⁵ A társulatok működéséről rendszeres híradásokkal kívánt szolgálni, nem titkoltan a tagtoborzás szándékával, s a közös célok meghatározása érdekében nyilvános eszmecserék fórumának is szánta lapját, felekezeti hovatartozástól függetlenül, a kölcsönös bizalom és összetartás jegyében. Az olvasási hajlamot a szerkesztő azért is kívánta serkenteni minden romániai magyarban, mert meggyőződése szerint a kulturális intézmény-hálózat hiányában a *Bukaresti Magyar Újság* a nemzeti öntudat fenntartásának az egyedüli hatékony eszköze.¹⁶

Vizi Dénes cikkében mindezt azzal egészítette ki, hogy a gazdaság pangása, a kontinens egészét sújtó munkanélküliség is indokolja a néhány éve tartó viszálykodás kiküszöbölését, és a magyarság sorainak szorosabbra fűzését.¹⁷

11 Poliány Zoltán 1904. ápr. 14-ei emlékirata. 45–46. MOL K 26 ME 604. cs. 636. 1904 XVIII. t. 636. sz. Kertész József, majdani felelős szerkesztő szerint viszont Pallavicini János örgróf, bukaresti követnek köszönhető a lapalapítás. KERTÉSZ József: *Tíz év a romániai magyar misszióban*. Kolozsvár, 1913. 74. Az államsegély kiutalásában azonban bizonyosan a nagykövet közvetített.

12 Később Kertész (1903. jún. 14-ig?) a felelős szerkesztő szerepet is betöltötte. KERTÉSZ (1913): 74.

13 A névsorban a következők szerepelnek: Bukarestben, id. Vizi Dénes katolikus kántortanító, Hosszú Mária iskolaigazgató és Ferencz Árpád, Buzauban Páskó János katolikus lelkész, Craiován Bara Mihály katolikus pap, Giurgiun Nagy Sándor evangélikus-református lelkész, Brăilán Zoli Áron és Gáspár Dénes, Tîrgoveşten Borszéki Soma nyugalmazott minisztériumi tanácsos, Budapesten Botár Árpád, Csiktapolcán Holló János, s végül Predealon a Siculus önmegjelölést használó székely. Bukaresti Magyar Újság, a továbbiakban BMÚ, 1901. nov. 18./dec. 1. Az első számtól a névsor tovább bővült: Teleki Mózes tanító, Ploieşti, Kárpáti Gr[ácián] katolikus pap, Klézse, a Magyar Társulattól Fehér Miklós, a Kocsigyártók Egyesülete képviselőjében Sántha András, Kóródi András, a Magyar Katolikus Nőegylettől Meskó Gizella, Schramkó Mariska, Galacról Maksay György, valamint Ádám Lajos Puciosa. BMÚ, 1902. jan. 5.

14 BMÚ, 1901. nov. 18./dec. 1.

15 Uo.

16 Uo.

17 Uo.

A korábbiaknál nagyratörőbb tervekkel az anyagi feltételek nem voltak összhangban. Felhasználói szempontból a nyomtatás minősége és a tipográfiai elrendezés is jócskán elmaradt a *Néplap* színvonalától. A bántóan apróbetűs sorok monoton áradását a lap rovatai csak alig észrevehető összképi különállással szakították meg, s nem kizárható, hogy pusztán a magyar betűkészlet szegényessége miatt. Több mint egy évig hiányoztak az oldalszámok is.

Az első két oldalon nagyobb lélegzetű publicisztikák szerepeltek a hit, az oktatás, az egyleti élet és a hazai politikai események tárgykörében. A címoldalt alul a *Tárcza*-rovat tagolta, amelynek olyan jeles szerzői voltak, mint a költő-statisztikus Vargha Gyula, a politikus Perényi Zsigmond báró, vagy a csángó-szakértő Rubinyi Mózes. Ez után a *Heti Események* rövidebb beszámolóit követték hármas bontásban: *A nagyvilágból* a világpolitikai horderejű kérdések (élen a búrok küzdelmével) és a külföldi szenzációk tárhelye volt; ezt követték a hazai, főként politikai és gazdasági témájú beszámolók a *Magyarországról* rovatban. Majd a *Romániából* rovat hírei következtek a dinasztia és a kormányzat tagjairól, intézkedéseikről, s a bevándoroltak szempontjából elsőrendű megélhetési viszonyokról. A 3. oldal alkalmi rovatai a *Hasznos tudnivalók* és a *Szerkesztői üzenetek*. Míg az előbbiben árverések, pénzforgalmi, közlekedési információk, (ön)képzési lehetőségek, utóbbiban az előfizetések visszaigazolása, s a beküldött írásművekre vonatkozó észrevételek szerepeltek, sőt versek, s némelykor „országos” felhívások is (a Bálinthra jellemző nevelő célzatú intelmekkel fűszerezve).¹⁸ A 3–4. oldalt közönséges bulvárhírek s a hirdetési anyagok töltötték ki.

A kitűzött mértéktartó célok és a lojális hangütés ellenére az új lap romániai fogadtatása egyáltalán nem volt kedvező. Az *Apărarea Națională* főszerkesztője az új lap megjelenését ügynökök mesterkedésének, a sajtószabadsággal való visszaélésnek, a szerkesztőket pedig „báránybőrbe öltözött farkasok”-nak nevezte, akiknek veszedelmes terve a csángók [!] tudatának megzavarása.¹⁹ A negatív hangulatkeltésnek minden bizonnyal szerepe lehetett abban, hogy a magyar állameszme terjesztésében is elmarasztalt lapot a román posta nem kézbesítette számos moldvai előfizetőnek.²⁰ Holott a szerkesztő korrekt, sőt lojális viszonyulása a befogadó hazához nem szolgáltatott okot az efféle durva támadásokra (ami a magyarországi román sajtóról aligha mondható el). Ugyanakkor részletesen foglalkozott a román ipartörvénnyel,²¹ az ország éves petróleumtermelésével,²² a főváros villamos-parkjának fejlesztésével,²³ s a két ország között érvénybe lépő halászati egyezményrel,²⁴ az éves gabonatermessel,²⁵ miniszterek tevékenységével.²⁶ S cikket szentelt a plevnai orosz–román győzelem méltatására,²⁷ s a román közvélemény számára oly fontos macedóniai helyzetnek (a kucó-vlachok elnyomását elítélő állásponttal).²⁸

18 Giurgiu, Craiova, Băila, Pitești és Ploiești katolikus és református lelkészeitől az 1881-es hadköteles korosztály névsorát kérte közlésre. Ezekkel a csípős szavakkal: „Az eszmét szolgálni csak így lehet, nem csak kúnyorálni, de tenni is kell ám, igen, mert csak a munkás szolgálja méltó az elismerésre.” BMŰ, 1902. febr. 16.

19 BARNA [BARABÁS] Endre: *Románia nemzeti politikája és az oláh-ajkú magyar polgárok*. Kolozsvár, EMKE, 1908. 18. és MOL K 26 ME 858. cs. 2424. 1902 XXII. t. 1496. asz. A vád annyiban igaz volt, hogy a lap „száz meg száz” ingyenes példányát a moldvai csángó és a bukovinai székely olvasóknak postázták. KERTÉSZ (1913): 78.

20 BARNA [BARABÁS] (1908): (17.) 18.

21 Mégpedig öt folytatásban! BMŰ, 1902. ápr. 27. BMŰ. 1902. máj. 4., stb.

22 BMŰ, 1902. dec. 7.

23 BMŰ, 1903. febr. 22.

24 BMŰ, 1903. febr. 8.

25 BMŰ, 1902. máj. 18.

26 Brătianu külügyminiszter szabadságon. BMŰ, 1902. aug. 24. Sturdza 70 éves. BMŰ, 1903. márc. 22.

27 BMŰ, 1902. dec. 21.

28 A macedón forrongás. BMŰ, 1903. febr. 22.

S természetesen nem fukarkodott az elismerő jelzőkkel, amikor az állami függetlenség kikiáltásának 25. évfordulóját élte.²⁹ Ezzel szemben csak néhány esetben kockáztatta meg, hogy vitába bocsátkozzék a román sajtóval, s ezekben az esetekben is csak pontatlan értesüléseket, adatokat igazított helyre.³⁰

A budapesti kormánykörök (és Márffy-Mantuano Rezső kereskedelmi tudósító) fokozott várakozásainak azonban a sarkalatos célkitűzések egybevágósága ellenére, úgy tűnik, így sem tudott megfelelni.³¹ A pap–szerkesztő szakmai alkalmatlanságát Márffy-Mantuano mindenekelőtt a kivándoroltak gazdasági felvilágosításának és tanácsolásának elmulasztásával indokolta,³² de kárhoztatta ellenzéki politikai irányvonalát is, illetve a nemzeties sérelmi hangütést, aminél célravezetőbbnek tartott volna egy bizakodó szemléletű, a hazai fejlődés eredményeiből jobban építkező hírforrást.³³ Márffy észrevételeiből és javaslataiból arra következtethetünk, hogy a Miniszterelnökség a kezdetektől elrendelte a lap szemlészését. Így tudott világos képet nyerni arról, hogy a bukaresti magyar szócso érdekese-e anyagi támogatására. Az 1902 tavaszától folyósított 2.000 koronás éves támogatás azt mutatta, hogy Budapesten összességében alkalmasnak találták Bálinth újságját hivatásának betöltésére.³⁴ Ebben az anyaországi szerkesztőségeknek küldött lapszámok fejében igényelt (de érdeklődés híján a Miniszterelnökség által előfizetett)³⁵ „cserepéldányok” is szerepet játszhattak, s a nyomdaköltségek felét fedező kormányzati támogatás fejében elvárható lojálisabb hangütés.³⁶ A kínálatot az agrártárca a *Földművelésügyi Értesítő* és a *Néplap* tiszteletpéldányaival bővítette.³⁷ A gazdagabb híryanag – Márffy megítélése szerint – a lapot kiemelte az érdektelenségből,³⁸ ám a magyar kormány a továbbiakban mégsem kívánta megtartani eredeti formájában. Ebben a bizonyosan a közös Külügyminisztérium 1903. februári álláspontja is szerepet játszott, mely szerint a lap a helyi magyar ügyekről megkívánt tájékoztatás legelemibb igényének sem tud megfelelni.³⁹

29 BMÚ, 1902. máj. 25. Az 1877. május 10-ei egyoldalú deklarációt a nagyhatalmak koncertje csak jó egy év elmúltával hagyta helyben berlini konferenciáján, számos feltételt támasztva az új állam diplomáciai elismerésének.

30 Nevezetesen vitába szállt az Epoca azon állításával, hogy a budapesti kormány túlságosan nagy figyelmet szentel a regáti diaszpórának. Bálinth könnyedén cáfolhatta ezt az állítást az osztrák–magyar követség idegen ajkú tisztviselőinek barátságosan magatartásával. Egyben korrigálta a magyar egyesületek taglétszámáról megjelent eltúrozott adatokat. A magyar kolónia. BMÚ, 1902. ápr. 20. Dajkamesének nevezte az Epoca és az Universul által a Magyar Szótól átvett hírt is, miszerint a bukaresti magyarság költséges telekvásárlást követően líceumot szándékozik építeni a román fővárosban. BMÚ, 1902. máj. 25.

31 Márffy-Mantuano Rezső 1901. máj. 27-ei jelentésének másolata. MOL K 26 ME 858. cs. 2274. 1902 XXII. t. 1496. asz.

32 A kereskedelemügyi minisztérium bukaresti tudósítója, dr. Márffy-Mantuano Rezső 1902. márc. 28-ai jelentése a Bukaresti Magyar Újságról. MOL K 26 ME 858. cs. 1496. 1902 XXII. t.

33 Uo.

34 Uo.

35 Ily módon juthatott el a Budapesti Hírlap, a Magyar Nemzet, a Budapesti Napló, az Egyetértés, a Magyarország és a Vasárnapi Újság a bukaresti olvasókhoz. MOL K 26 ME 858. cs. 2424. 1902 XXII. t. 1496. asz.

36 MOL K 26 ME 858. cs. 1496. 1902 XXII. t.

37 Dr. Márffy-Mantuano Rezső, a kereskedelmi tárca bukaresti tudósítója 1902. márc. 28-i jelentése. MOL K 26 ME 858. cs. 1496. 1902 XXII. t. A tudósító javasolta továbbá, hogy a MÁV és a Magyar Folyam- és Tengerhajózási Társaság hirdetményei is kapjanak helyet a lapban, ami a finanszírozás egy lehetséges formáját kínálta. A tartalmi megújulást Kálmán Oszkár közgazdasági szakkikkeitől várta. A bukaresti kereskedelmi megbízott munkája ellenértékeképpen tiszteletdíjat sem kötött ki. MOL K 26 ME 858. cs. 2728. 1902 XXII. t. 1496. asz.

38 Márffy-Mantuano 1902. dec. 19-ei jelentése. MOL K 26 ME 858. cs. 638. 1903 XVIII. t. 405. asz.

39 MOL K 26 ME 858. cs. 405. 1903 XVIII. t. 405. asz.

A lapot forgatva az a benyomásunk, hogy a kereskedelmi tudósító bíráló észrevételei, a külügy és a kormány Sajtóosztályának álláspontja csak részben jogosak.

Politikai értelemben Bálinth kétségtelenül ellenzékiinek számított. Hazai hírányagát gyakorlatilag kizárólag ellenzéki forrásokból merítette.⁴⁰ Ez megmutatkozik Kossuth dicsteljes emlékének ápolásában (beszámoló amerikai szobrának avatásáról, sőt, születésnapján visszahonosítását is felvetve⁴¹), avagy a Benedek Elek szerkesztésében megújuló *Magyarság* című ellenzéki lap gyakori hivatkozásában.⁴² Az sem vitatható, hogy a hazai székelység gazdasági-társadalmi helyzetét igen gyakran tűzte tollára a szerkesztő,⁴³ s nem maradt adós a nehézségek, sőt a mulasztások és a kormányzati felelősség kérdésének felvetésével sem.⁴⁴ Ez utóbbit példázza a közgazdász Hegedüs Lóránttal vitába szálló Holló János írása, amelyben megerősíti ugyan a regáti magyarok rohamos beolvadásának tényét, tárgyilagosan cáfolja viszont a román elnyomatás vádját. Tehát a riasztó statisztikák okául nem az idegen erőszakot, hanem az anyaország felelőtlen nemtörődömségét nevezi meg. S a magyar kormányzat szemére veti, hogy míg az amerikás magyarok számára fényes diplomákat és iskolákat épített „... mi itten Romániában, egy hajításnyira hazánktól mindezeknek hiányában pusztulunk, veszünk”.⁴⁵

Bálinth és a kivándoroltak túlnyomó többségének székely származása ismeretében ezt a kritikus felhangot akár természetesnek is vehetjük. Mi több, elismeréssel szólhatunk arról a következetes magatartásról, amellyel a szerkesztő hűen beszámolt az érdekükben történt kisebb-nagyobb horderejű lépésekről és fejleményről, olykor kifejezetten bizakodó hangnemben.⁴⁶

A gazdasági hírányag összeállításában talán kevésbé tudott lépést tartani a fokozott igényekkel, noha jól látható, hogy (tán a kormányzati igények hatására) ebben is törekedett a megfelelő színvonal elérésére.⁴⁷

Ez a konstruktív alapállás figyelhető meg az odahagyott haza emlékének, és a vele kapcsolatos hazafias érzések ápolásában is.⁴⁸

40 MOL K 26 ME 858. cs. 1496. 1902 XXII. t.

41 BMÚ, 1902. márc. 9. és BMÚ, 1902. márc. 23.

42 A szerkesztők között Jancsó Benedekkel. BMÚ, 1902. márc. 30. Néhány szó egy napilapról. BMÚ, 1902. júl. 13.

43 A székely kivándorlás. BMÚ, 1902. márc. 9. A székelység sorsa. BMÚ, 1902. máj. 4.

44 Ld.: Ínségsegély a székelyeknek. BMÚ, 1902. jan. 19. Mennénk haza s nem lehet. BMÚ, 1903. márc. 1. Tagosítás lázadással. BMÚ, 1902. máj. 18. Egy nagyszalontai huszár kivégzésével kapcsolatosan a lap kendőzetlenül beszámolt a brutális bánásmód miatt a K. u. K. hadseregben elharapózó öngyilkossági hullámról. BMÚ, 1902. júl. 27. A tárcza rovatban Nagy L. János Hazátlan! címmel több folytatásban tette közzé vigasztalan látéletét a kivándoroltak sorsáról. BMÚ, 1902. okt. 12. és MOL K 26 ME 858. cs. 1496. 1902 XXII. t.

45 Nem egészen alaptalanul Holló állítását az erdélyi magyarokra és szászokra is kiterjesztette. El vagyunk nyomva? BMÚ, 1903. jan. 11.

46 Nagyra értékelte pl. a Földhitelintézet törekvését, hogy a magas kamatozású (12%-os) hiteleiket kedvezőbb konstrukciókkal váltsa ki. A székelység megmentéséért. BMÚ, 1902. márc. 9. Darányi Ignác agrárminiszter erőfeszítéseiről is elismeréssel beszélt. A székely akció. BMÚ, 1902. márc. 30. Kormánybiztos a Székelyföldön. BMÚ, 1902. máj. 11. A belügyminiszter a leánykereskedés ellen. BMÚ, 1902. júl. 13. Részletesen beszámolt Darányi akciójának intézkedéseiről. A székelyföldről. BMÚ, 1903. máj. 17.

47 Az újonnan induló Közgazdaság rovatban a gabona világpiaci forgalmát és a Magyar Államvasutak érvénybe lépő zónadíj-tételeit ismerteti. BMÚ, 1902. dec. 28. Ld. még: Munkások baleset elleni biztosítása. BMÚ, 1903. máj. 24. A román–magyar vasúti forgalom. A magyar Gyáriparosok Országos Szövetsége választmányának A vetések állása Magyarországon; illetve a Magyar Folyam- és Tengerhajózási Társaságról szóló írásokat. BMÚ, 1903. máj. 31. A budapesti (ipari) munkaközvetítő intézetnél. BMÚ, 1903. ápr. 26.

48 Ld. a Szeresd a hazát című verset a tárcza-rovatban. BMÚ, 1902. máj. 18. Magyar himnusz Walesben. BMÚ, 1902. márc. 9. A frissen elkészült kolozsvári Mátyás szoborra koszorút küldő több tucatnyi bukaresti adományozó nevét is közölte a lap. BMÚ, 1902. nov. 2.

Részben ennek köszönhető, hogy négy hónap után az újságnak a válság ellenére már 625 előfizetője volt.⁴⁹ S a köz szolgáltatára irányuló következetes szándéknak, amelynek jegyében ismertette a konzulátusok munkarendjét; a katonai szolgálat teljesítésére vonatkozó felhívásokat közölte, s a hasznos tanácsokkal szolgált (pl. a postai küldemények helyes címzéséről az óhazába).⁵⁰ A lap „fogyasztói” megítélésének jellemző példája az az olvasói levél, amely a hirdetési oldalon rendszeresen szereplő Ráduly Elek szabóságáról a legnagyobb elismerés hangján nyilatkozik, aláhúzva, hogy esetében nem fellengzős reklámmal, hanem egy minőségi szolgáltatás ismertetésével áll szemben az olvasó, ami a magyar lap szavahihetőségét mutatja.⁵¹

A regáti magyarok elégedettségének legbiztosabb fokmérője, hogy a korábban ellenségessége fajúló felekezeti vitáknak alig van nyoma a híradásokban. Vagy ha igen, a szerkesztő határozottan felszólal ellene. A zömmel katolikus székely és az evangélikus hétfalusi csángók származásának firtatását felesleges, sőt káros szokásnak nevezte, s helyette magyar összetartozásuk közös nevezőjét ajánlotta olvasói figyelmébe.⁵² Ugyanebben a szellemben az új református esperes, Németh Sándor is sietett cáfolni azokat a román lapokban forgó híreszteléseket, hogy a protestáns gyülekezet saját lapot kívánna indítani.⁵³ Az indoklás is beszédes: „Különbén az a meggyőződésünk, hogy Bukarestben elég a Bukaresti Magyar Újság mindaddig, míg – mint eddig tette – felekezeti pártoskodás nélkül teljesíti feladatát kolóniánk közügyei és közművelődése érdekében.”⁵⁴

Az új orgánium alapításáról szóló mendemondák ugyanakkor nem voltak alaptalanok... Amikor a lap tematikus szerkezete már kezdett egy szokványos hetilapra hasonlítani, az intő jelek egyike volt, hogy 1902 júniusában a fejlécen már nem Bálinth neve szerepelt, hanem a Lapkiadó Hivatal (azaz a Bukarester Tagblatt és címe), miközben a cikkanyag és a hirdetések továbbra is a Barácián, Bálinth kezében futottak össze.⁵⁵

A nyár végére azonban – egészségi állapotára hivatkozva – a szerkesztő bejelentette, hogy nem képes a kiadói teendőket is magára vállalni, ezért a szerkesztőség a lapkiadóhoz költözött. A szerkesztő a fejleményeket az akár elfogadható indoklás ellenére meglehetősen különös címadással tárta olvasói elé: „Figyelmeztetés.”⁵⁶ Ezek után nem meglepő, hogy októberben már egy másik nyomdában (Gr. Luis) a Strada Akademiei-en jelent meg a lap.⁵⁷ Ez a lépés csak a betűméret növekedésében hozott üdvös változást, az újság helyzete azonban semmivel sem lett szilárdabb. Ellenkezőleg! December elején a címoldal legalján, már azt a versenytársaknak szóló felhívást találjuk, hogy kár új lap indításán törni fejüket, mert ha a szerkesztő az év végéig át is engedi egy vállalkozónak a lap tulajdonjogát, valamiképpen folytatni fogja eddigi munkáját...⁵⁸ Bálinthot ekkoron feltehetőleg Sebestyén Ede szorongatta, amire pusztán az otromba antiszemita élcekkal kitömött képes szórakoztató melléklet, a *Herkó Péter* decemberi közreadása enged következtetni.⁵⁹

49 BMÚ, 1902. ápr. 20.

50 Tisztázatlanságok esetén Bálinth a szerkesztőségben ígért további felvilágosítást az érintett korosztálynak. BMÚ, 1902. márc. 2. Tudnivalók a katonáskodásról. BMÚ, 1902. márc. 16. Hogyan címezzük haza a levelünket. BMÚ, 1903. ápr. 26.

51 BMÚ, 1902. máj. 11.

52 Székely-e vagy Csángó? BMÚ, 1902. jún. 29.

53 Bukaresti Magyarország, avagy Bukaresti Magyarország címmel. Uo.

54 Uo.

55 Júliusra Bálinth neve és feladatköre a súlytalan 3. oldal aljára helyeződött át. BMÚ, 1902. júl. 6.

56 BMÚ, 1902. aug. 31.

57 BMÚ, 1902. okt. 12.

58 BMÚ, 1902. dec. 7.

59 BMÚ, 1902. dec. 28.

Egy hónappal később Holló János már vezércikket szentel az egyenetlenkedés újraéledésének, az *Epoca* híradására utalva, amely szerint Sebestyén Ede új magyar lapot és könyvkereskedést indít Bukarestben – mégpedig kormánytámogatással.⁶⁰ Utóbbira utalva a szerző épésen megjegyezte, hogy ez kevésbé valószínűsíthető, hiszen az osztrák–magyar követség még a házassági hirdetéseket is a *Bukarester Tagblattban* jelenteti meg, noha a frigyre lépők 2/3-a magyar, ám a lap német olvasói egy szót sem tudnak Vörösmarty nyelven. Ennél fontosabb a *Bukaresti Magyar Újság* állapotára tett megjegyzése, amely az előfizetők vészterhes megritkulására (350 fő), s a díjhátralékok magas számára utalt.⁶¹ A lap túlélésének esélyei így rendkívüli módon beszűkültek. A mentőövet akár a budapesti kormánynál is kopogtató Sebestyén Edétől lehetett remélni, aki a Bálinth részéről egyértelműen kinyilvánított ellenszenv ellenére (!) szerzőként tette le névjegyét a lap egyik tavaszi számában. (Még pedig az Amerikába irányuló továbbvándorlást pellengérező szenvedélyes közleménnyel.⁶²) Ennek láttán bizonyára megindulhatott a szóbeszéd a bukaresti magyarság körében, amire a szerkesztő meglehetősen indulatosan reagált: a lap esetleges zsidó tulajdonba kerülésének lehetőségére Bálinth válasza egyértelmű volt, mondván, inkább „Meghal. De zsidókékre nem fogja adhatni maga a Herkó-Páter sem”.⁶³ A gyászos végkifejlet közeledtét érezve Bálinth határozottan visszautasította a *Budapesti Hírlap* pontatlan tudósítását a kivándoroltak lelki gondozását végző regáti magyar papok elégtelen számáról és hátrányos pozíciójáról (amelyet román lapok is hivatkoztak).⁶⁴ Nem tudjuk, hogy tette-e mindezt az érintettek „bennfentes” öntudatával, vagy sejtette, hogy a korszak ismert nemzetiségi szakértője, Jancsó Benedek írása mögött – mint hírforrás – valójában ellenlábas, Sebestyén Ede áll? Aki nem tudott megbékülni a gondolattal, hogy némi romániai helyismerete⁶⁵ ellenére a budapesti kormány nem tart igényt szolgálataira Bálinth főszerkesztői székében,⁶⁶ ezért a titkos nemzetvédelmi akció leleplezésére is alkalmas értesüléseket bocsájtott (véltetően nem csak a hazai) sajtó rendelkezésére.⁶⁷ Azt azonban végképpen nem tudhatta Bálinth, hogy a fővárosi lap befolyásos főszerkesztője, Rákosi Viktor maga is

60 Egy régi átok. BMÚ, 1903. jan. 25. Az újságíró pályázatában arra hivatkozott, hogy a megromlott magyar–román viszony félreértéseit már oszlatni próbálta a honi lapokban, s ennek kedvező román visszhangja volt. Leküldése esetén a két szomszéd nép barátságának erősítését, s a magyar kereskedelmi-gazdasági érdekek képviselését ígérte. A regáti magyarság számára egy betegséglegyező egyesület alapítását javasolta. A kereskedelmi és földművelésügyi miniszter támogatását kérte a kormányfőtől, s 200 K-t költözési támogatást. Sebestyén Ede 1903. január 2-ai levele Széll Kálmán miniszterelnökhöz. MOL K 26 ME 575. cs. 74. 1903 XVIII. t. 74. asz.

61 A magyar könyvek forgalmazását is reménytelen vállalkozásnak ítélte a cikkíró a Magyar Társulat könyvtárának pangása alapján. A magas írástudatlanság mellett a könyvtár csak hétfőn volt nyitva, s rendszeresen csupán 10–15 fő használta. Egy régi átok. BMÚ, 1903. jan. 25.

62 A „nyerészkedő, rideg világ”-tól igyekezett elrettenteni honfitársait, mondván, hogy csak másodosztályú polgárok lehetnek idegenben. Vándoroljatok csak tovább. BMÚ, 1903. márc. 22.

63 Egy szenzációs hír. BMÚ, 1903. ápr. 5.

64 Túlzott hírlapi tudósítás. BMÚ, 1903. ápr. 12.

65 NAGY Sándor: *A regáti magyarság. Tanulmány a havasföldi és moldvai szórványmagyarságról.* / Sajtó alá rend. bev. jegyz.: Sz. Nagy Csaba. – Kolozsvár – Sopron, Kalota – Zé (Diaszpóra Könyvek – Bethlen Könyvek), 2000. 319.

66 Mint jeleztük, a magas hőfokon izzó román antiszemitizmus is közrejátszott a megbízhatatlannak tartott Sebestyén Ede kérelmének elutasításában. MOL K 26 ME 858. cs. 1006 1903 XVIII. t. 405. asz. De Wlassics Gyula is arra figyelmeztette a kormányfőt, hogy a nacionalista *Epoca* szerkesztője is megkörnyékezte a szerkesztőt. A Sajtóirodától némi támogatáshoz jutó Sebestyén kereskedelmi tudósítónak sem jól végezte a munkáját Bukarestben, s ezért a sajtótervező vele kapcsolatait. MOL K 26 ME 575. cs. 2011. és 2802. 1903 XVIII. t. 74. asz.

67 MOL K 26 ME 575. cs. 2005. 1903 XVIII. t. 407. asz.

határozottan ellenezte Sebestyén szerkesztői megbízatását Bukarestben.⁶⁸ Igaz, ugyanakkor volt saját jelöltje Bálinth posztjára...

5.2. Szerkesztőváltás – Budapest óhajára

Bálinth János nem volt szerencsés munkatársai megválasztásában. Az újságíróként leginkább hasznavehető Holló Jánost éppen ez idő tájt menesztették a román fővárosból. Papi teendőinek elhanyagolásán⁶⁹ túl az egyházi fegyelmit azzal érdemelte ki, hogy két röpiratban is terhelő adatokat tett közzé a katolikus hierarchia több regáti tagjára (amivel veszélyeztette a titkos Romániai akció sikerét). Az ügyben lefolytatott belső vizsgálat jórészt igazolta állításait.⁷⁰ A megvádolt pályatárs, Bálinth esélyei a lap átmentésére ezzel tovább romlottak. A végjátékban Kertész Józseffel próbált meg újítani. 1903 júniusában a református tanító mint felelős szerkesztő mutatkozott be a főszerkesztő oldalán, miközben a címoltdal is megújult. Az új köntöst elnyert első lapszámot – a jövőbe vetett bizalom jegyében – ezer példányban nyomtatták, természetesen a magyar ajkú közönség fokozott támogatását kérve.⁷¹

Erre azonban csak kevesen mutattak hajlandóságot. Közéjük tartozott a regáti magyarság talán legavatottabb krónikása, a Kertésszel régi barátságban álló Barabás Endre tanítóképezdei tanár, aki olvasói levélben írt elismerő véleményt Bálinth eddigi szerkesztői munkásságáról.⁷² Mindhiába.

A Holló János által elindított lavina végül a missziói lelkész–szerkesztőt is elsodorta. Az egyházi vizsgálat összeférhetetlennek és korruptnak találta Bálinthot, ám korábbi érdemeire tekintettel hazarendelése helyett [Tîrgoviştre] Giurgiura helyezték át,⁷³ s hogy a magyar nemzetgondozásban sokrétű tapasztalatokkal bíró pap ne veszítse kedvét az ottani magyar közösséget szolgálni, még bizonyos anyagi kárpótlást is megítéltek számára.⁷⁴

Az utódlás természetesen ekkor már régén eldöntött kérdés volt!

A Romániai akció munkatervének VIII. fejezetében az áll, hogy olyan értelmes, megbízható és hazafias kulcsemberrre van szükség a román fővárosban, aki a magyar kormány nemzeti,

68 Sebestyén kezdettől fogva bensőséges miniszterelnökségi kapcsolataival kerkedett. Klebelsberg Kuno miniszterelnökségi titkár ezért tájékozódott Rákosinál, aki nemkívánatosnak nevezte személyét a külföldi poszton. Rákosi aggasztónak találta, hogy a zsidó származású pályázó a xenofób román közéletbe miként illeszkedik be, amit azzal is megtoldott: „egy hasonló vendégzereplése alkalmával [Sebestyén] már sok bajt csinált.” MOL K 26 ME 858. cs. 1006. 1903 XVIII. t. 405. asz. Álláspontját hamarosan Bukarestből is megerősítették, miután kiderült, hogy Sebestyén a román fővárosban magyarellenességükről ismert román újságírók társaságában mutatkozik. MOL K 26 ME 858. cs. 1871. 1903 XVIII. t. 405. asz.

69 Szmrecsányi Pál püspök 1902. december 7-ei levele Széll Kálmán kormányfőhöz. MOL K 26 ME 548. cs. 4687. 1902 XXII. t. 540. asz.

70 Az iraton Klebelsberg hitetlenkedve teszi fel a kérdést, hogy Holló pap létere miként vetemedhetett arra, hogy az egész Romániai akciót veszélyeztesse. MOL K 26 ME 575. cs. 2798. 1903 XVIII. t. 407. asz.

71 BMÜ, 1903. jún. 14.

72 Levél a szerkesztőhöz. BMÜ, 1903. jún. 28.

73 MOL K 26 ME 575. cs. 1958. 1903 XVIII. t. 407. asz. és MOL K 26 ME 575. cs. 2798. 1903 XVIII. t. 407. asz. Bálinth búcsúztatása is botrányba fulladt. Holló provokatív módon részvételt jelezte, azonban az ellentábor a rendőrséggel fogatta le, azzal a váddal, hogy egy románellenes politikai gyűlésre igyekszik. Poliány Zoltán 1904. ápr. 14-ei jelentése, 32. MOL K 26 ME 604. cs. 636. 1904 XVIII. t. 636. asz.

74 Indoklás szerint, hogy „a derék pap el ne kedvetlenedjék”. MOL K 26 ME 858. cs. 1006. 1903 XVIII. t. 405. asz. Ha nem is hűtlen, de gondatlan pénzkezelése miatt azonban Bálinth csak a konzulátus közvetítésével kaphatta meg a kérdéses összeget. MOL K 26 ME 742. cs. 3480. 1904 XVIII. t. 1702. asz.

gazdasági és kulturális törekvéseit sikerrel képviselheti. – Ellentétben a Regátban szolgáló lelkesekkel és tanítókkal (akik gyakran bonyolódtak kicsinyes felekezeti és presztízsharcokba). Az egyházi és oktatási hierarchiától független ember a diplomáciai hullámverések idején inkább alkalmas a magyar állam fedezésére, akit szükség szerint bűnbakként is feláldozhatnak, s másik személlyel pótolhatnak – áll a dokumentumban.⁷⁵

Ez a kiemelt fizetéssel bíró, nyelveket beszélő keresztény ember Poliány Zoltán volt, akinek személyét még 1902 decemberében a sajtócézár Rákosi Jenő javasolta a posztra.⁷⁶ A jelölt a magas pártfogás tudatában olyan árat szabott külföldi kiküldetéséhez, amely mellett eltörpült az esélytelen Sebestyén Ede igénye.⁷⁷ A Miniszterelnökségen azonban a *Bukaresti Magyar Újság* újjászervezésére eleve lényegesen magasabb összeget szántak.⁷⁸ S a bukaresti követ, Pallavicini János is úgy nyilatkozott, hogy a kinevezendő szerkesztőtől nem szabad sajnálni a pénzt, mert „...ha a kiküldöttnek van mit féltetnie, így körütekintőbb és diszkrétbb, s mint ilyen, bizalmas értesülések beszerzésére is használható.”⁷⁹ Miután Poliány programját és írói stílusát Berczik Árpád, a Sajtóiroda főnöke is igen meggyőzőnek találta,⁸⁰ Poliány pályázatát csaknem változtatások nélkül elfogadták.⁸¹

A bizalmas posztot tehát Poliány nyerte el, akinek 1903 nyár végéig kellett berendezkednie Bukarestben.⁸² A kormány szigorú irányelveket adott: „Minden ízetlen hyperlojalitás elkerülésével tartozik Ön Románia és intézményei iránt lojalitással viseltetni...”. Vállalnia kellett hogy (Sebestyénnel ellentétben) nem teregeti ki a romániai magyarok dolgait a nyilvánosságnak.⁸³

Poliány csakhamar közismertté vált a Regátban. Ebben a biztos anyagi háttér és magas pártfogás egyaránt segítették a szerkesztőt, aki az első neve alatt forgalomba került lappeldány külső megjelenésével is demonstrálni kívánta, hogy a lap sorsa ezentúl hozzáértő, biztos kezekben van. Az 50%-kal bővülő terjedelem (négy helyett hat, immár számozott oldal), a(z első számban) jobb minőségű papír, a nagyobb betűk, a változatosabb tipográfia üzenetét a tartalom is tükrözte.⁸⁴ A szerkesztő kellő alázattal úgy szólította meg a lap hűséges olvasóit, hogy Bálinth és Kertész működését a hősies úttörőkéhez hasonlította, akik megvetették az

75 Az idegenbe vándorolt magyar honosok nemzeti gondozása: Románia. MOL K 26 ME 548. cs. sz. n. 1902 XXII. t. 672. asz.

76 MOL K 26 ME 858. cs. 4887. 1902 XXII. t. 1496. asz.

77 Az évi 4.460 koronás szubvención s a 6.000 K szerkesztői illetményen túl (feleségének is) vasúti ingyenyjegyet és 1.000 koronás egyszeri letelepedési támogatást igényelt. MOL K 26 ME 858. cs. 405. 1903 XVIII. t. 405. asz. Sebestyén ezzel szemben mindössze 4.000 K támogatásra tartott igényt. MOL K 26 ME 858. cs. 1006. 1903 XVIII. t. 405. asz.

78 Az uralkodóhoz jóváhagyásra felterjesztett anyagban 35.000 koronás tétel szerepel. Indoklásul az előterjesztés arra hivatkozik, hogy a lap nemcsak a szellemi színvonal emelését, de „a romániai magyar colóniák gazdasági consolidálás[át]” is szolgálná. MOL K 26 ME 575. cs. 80. 1903 XVIII. t. 80. asz.

79 MOL K 26 ME 858. cs. 1006. 1903 XVIII. t. 405. asz.

80 MOL K 26 ME 858. cs. 4953. 1902 XXII. t. 1496. asz.

81 5.000 K fizetés, 4.000 korona támogatás, a bevétel levonása után. A szállítási kedvezményt nem, de a letelepedési támogatást ugyancsak megítélte a Miniszterelnökség. MOL K 26 ME 858. cs. 1871. 1903 XVIII. t. 405. asz.

82 MOL K 26 ME 858. cs. 1871. 1903 XVIII. t. 405. asz.

83 Pro domo. Utasítások Poliány Zoltán szerkesztőhöz. MOL K 26 ME 858. cs. 2801. 1903 XVIII. t. 405. asz. Sebestyén a romániai magyar érdeksérelmekről a Budapesti Hírlapban megjelentetett és diplomáciai bonyodalmakkal fenyegető cikkhez szolgált „pótolhatatlan” értesüléseivel. Ezzel próbált „törlesztetni” elutasításáért. MOL K 26 ME 575. cs. 2005. 1903 XVIII. t. 407. asz. A pályázat vesztese ezt még azzal tetézte, hogy Bukarestben a magyarellenes Epoca szerkesztőjével találkozgatott, s neki köszönhetően a román sajtó csakhamar egy bizonyos magyar kormánymisszió híretől visszhangzott... MOL K 26 ME 858. cs. 1871. 1903 XVIII. t. 405. asz.

84 A szerkesztőség és kiadóhivatal a Șoseaua din Nou-Filaret, 20. szám alatt volt. BMÚ, 1903. aug. 9.

alapokat, s kijelölték a helyes útírányt, amelyen – összefogással – immár vele együtt fognak tovább haladni, a kultúrához fűződő jogaik érvényesítésével.⁸⁵

Beilleszkedése a bukaresti magyarság egyleti életébe ezek után viszonylag könnyen ment. Nem sokkal posztja elfoglalás után a Bukaresti Magyar Társulat díszelnökévé választották, ami nagyon is megfelelt megbízatásának.⁸⁶ Gyorsan kiismerte az áldatlan viszálkodás légkörét is.⁸⁷ Ehhez képest érezhette személyes diadalának, hogy közreműködésével a korábban kivált dalárda tagságát sikerült visszaterelni(e) a Magyar Társulatba.⁸⁸ Igyekezetét Budapest azzal honorálta, hogy a főkonzulátusi anyakönyvvezetőt arra utasították, hogy Poliány lapjában tegyék közzé a házassági hirdetéseket (amit Bálinth azelőtt semmi módon nem tudott elérni).⁸⁹ 1904 januárjában a kormány arra kérte az akcióban érintett egyházak képviselőit is, hogy utasítsák beosztottaikat a lapszerkesztővel való aktív kapcsolattartásra.⁹⁰ Poliányt viszont külügyi csatornákon felszólították, hogy a lap gazdasági karakterének erősítése végett lépjen érintkezésbe a mezőgazdasági tárca alá tartozó Székelyföldi Kirendeltséggel, s a feltűnést lehetőleg kerülve, tegye közzé annak hirdetéseit.⁹¹

Poliány ez utóbbi instrukciónak maradéktalanul eleget is tett: már az első általa szerkesztett számokban írt a kormány által kezdeményezett telepítésekről, s a székelyföldi tagosítási és arányosítási munka állásáról,⁹² majd a *Mi újság Erdélyben?* új rovatában s székelyudvarhelyi állami mintagazdaságról,⁹³ s a Székelyföld távlati felemelkedésének egyik legígéretesebb területéről, a turizmus lehetőségeiről.⁹⁴ A Székelyföld munkaerő- és népességmegtartó képességének fokozására tett kormányzati erőfeszítésekről aztán külön cikksorozatot indított; benne a Darányi Ignác agrárminiszter által kezdeményezett Székelyföldi Kirendeltségek működésének részletes ismertetésével.⁹⁵ Ezzel a közgazdasági felvilágosító munka fokozására vonatkozó igényeknek részint eleget tett, továbbá (átmeneti új rovat megnyitásával) foglalkozott a bukaresti magyar társadalom magjának tartott iparosság gazdasági állapotával és szakmai továbbfejlődésének kérdéseivel.⁹⁶ 1904 májusától aztán az önálló *Közgazdaság* rovat is elindult, olykor meglehetősen érdektelen tudósításokkal.⁹⁷

85 Uo. Bálinth érdemeinek egy későbbi lapszámban is nagyobb teret szentelt. BMÚ, 1903. szept. 6.

86 BMÚ, 1903. szept. 27. és MOL K 26 ME 858. cs. sz. n. [97. félhivatalos] 1903 XVIII. t. 405. asz.

87 MOL K 26 ME 858. cs. sz. n. [97. félhivatalos] 1903 XVIII. t. 405. asz. Mint írta: „Itt 4-5 ember gyűlölködésén és bosszúvágyán múlik minden. A népet ezek uszítják egymás ellen.”

88 1903 szeptemberében – kissé önelégülten – jelentette: „majd később olvasztom a többit”. Uo.

89 MOL K 26 ME 858. cs. 4191. és 4428. 1903 XVIII. t. 405. asz.

90 MOL K 26 ME 858. cs. 410. 1903 XVIII. t. 335. asz.

91 Uo. De törődtek Poliány személyes igényeivel is: Klebelsberg többször is közbenjárta érdekében a képviselő Falk Miksánál, aki egyben a Magyarországi Hírlapíró Nyugdíjintézet elnöke volt. A külföldön működő Poliánnyal azonban rendkívüli megbízatása ellenére sem tettek kivételt. MOL K 26 ME 858. cs. 718. és 5775. 1904 XVIII. t. 335. asz.

92 Telepítés (3.) BMÚ, 1903. aug. 16. Utóbbi Sebess Dénes országgyűlési képviselő tollából. BMÚ, 1903. aug. 30.

93 BMÚ, 1903. okt. 18.

94 A szerző, László Gyula a gyógyvizek és a táj természeti szépségeinek kiaknázását tartotta a székely kérdés kulcsának. BMÚ, 1903. nov. 8.

95 [A marosvásárhelyi kirendeltség működéséről.] BMÚ, 1904. jan. 23. és BMÚ, 1904. febr. 6. A székely népmentés. BMÚ, 1904. ápr. 17. Az állami akció a Székelyföldön. BMÚ, 1904. júl. 30.

96 Iparosok érdeke (A munkabér megállapítása). BMÚ, 1903. nov. 1. [A hónap végétől önálló rovatként.] BMÚ, 1903. nov. 29.

97 Kapa- és ásóbehozatal Magyarországból. BMÚ, 1904. jún. 12. A román cementipar. BMÚ, 1903. okt. 4. Az új román vámtarifa. BMÚ, 1904. jún. 19. Új [román-amerikai] petróleum részvénytársaság. BMÚ, 1904. jún. 26. A bőrárúk piaci helyzete. BMÚ, 1904. júl. 10. A Magyar Folyam- és Tengerhajózási Társaság. BMÚ, 1904. júl. 17.

A kormányzati elvárásoknál maradva: a lap érzékelhetően lojálisabb megközelítésben tárlta a hazai eseményeket. Poliány miután politikai jellegű publicisztikákat nem közölhetett,⁹⁸ a *Hírek Magyarországból* rovatban ismertette, kommentár nélkül a parlamenti küzdelmek epizódjait. Ugyanakkor megpróbálta emberközelbe hozni a magyar hatalmi elit tagjait (ld. Ugron, Berzeviczy és Széll Kálmán, vagy a csángó kultusz-államtitkár, Molnár Viktor portréit), s több írásban is demonstrálni kívánta a kormányzat felelősségteljes viszonyulását határon túlra szakadt honpolgárai iránt, a bukovinai székeleyektől az amerikai magyarokig. Beleértve a nem magyar ajkú kivándoroltak megkülönböztetés nélküli, önzetlen támogatását is.⁹⁹ Az ország gazdasági, kulturális fejlődését bemutató statisztikák is ezt a kedvező képet sugározták – az immár nyolc oldalon megjelenő újságban.¹⁰⁰ Az obstrukciót pedig nem a függetlenségi virtus természetes megnyilvánulásának, hanem a szélsőséges ellenzéki politizálás súlyos károkat okozó vadhajtasáknak jellemezte.¹⁰¹ A *Hírek a nagy világból* rovatban többnyire szenzációs események kaptak helyet (mint a különféle dinasztiai tagjai ellen elkövetett merényletek¹⁰²). Nagyobb teret szentelt ugyanakkor a lap az orosz–japán háború kérdéskörének, amelyben a szerkesztő egy küszöbön álló világháború előjátékát vélte felismerni...¹⁰³

A *Hírek Romániából* rovatban a lojális magatartásra ösztönző miniszterelnökségi utasításnak megfelelően Románia demográfiai, ipari és kulturális fejlődéséről, a dinasztia mindennapi ténykedéséről (különös hangsúllyal Erzsébet királyné, azaz Carmen Sylva jótékonykodásairól és irodalmi munkásságáról¹⁰⁴) esett szó. Poliány ebben a szellemben idézte a liberális kormányfő, Dimitrie Sturdza taktikus intelmét, miszerint Romániának tartózkodnia kell az Osztrák–Magyar Monarchia belügyeibe avatkozástól.¹⁰⁵ Kölcsönöségi alapon a szerkesztő is megtartóztatta magát, s csak kivételes alkalommal merészkedett némi társadalomkritikát gyakorolni, amikor a Jászvásár környéki parasztlázongásokról tudósított.¹⁰⁶

98 A szerkesztői üzenetekben maga tudatta olvasóival: „Politikai cikkeket sajnos nem közölhetünk”. BMÚ, 1904. jan. 3.

99 A bukovinai csángók. BMÚ, 1904. jan. 10. és BMÚ, 1904. febr. 18. [Poliány – sokak hibájába esve – a bukovinai magyarokat csángókként emlegette. – M.B.] A csángókról. BMÚ, 1904. márc. 6. A magyar miniszterelnök és az amerikai magyarok című írásban a Pittsburgh melletti Cheswicki bányaszerencsétlenség 55 magyar áldozatának özvegyei és árvái segélyezéséről, s a hazatérni kívánók államköltségen történő utaztatásáról írt. Uo. Érdekes mozzanat, hogy ugyanebben a lapszámban olvashatjuk, hogy a magyar kormány a ruszin ajkú amerikaiak braziliai kávéültetvényre csábított, irgalmatlanul kihasználta és sakkban tartott csoportját a konzulátus útján kiszabadította, majd államköltségen hazahozatta, s itthon a MÁV ugyancsak költségmentesen otthonaikba juttatta őket. Az írás egyben felhívja a kivándorolni készülöket, hogy „a lehetőségek országa” a választási évben mindig alacsonyabb kvóta szerint fogadja a bevándorlókat, és szigorúbb a befogadási eljárás is.

100 BMÚ, 1904. ápr. 3.

101 BMÚ, 1904. nov. 13.

102 XIII. Alfréd spanyol, V. Mohamed török és II. Miklós orosz uralkodók elleni merényletek között egyedi felhangot kapott a Theodor Roosevelt amerikai elnök elleni revolveres támadás, amelyet egy Földessy Kálmán nevű anarchista kísérelt meg. A magyarság nemzetközi megítélését kedvezőtlenül befolyásoló esetet a szerkesztő élesen elítélte. BMÚ, 1903. dec. 20. De beszámolt a lap Pjotr Sztolipin és Szergej Witte orosz miniszterelnökök elleni gyilkossági kísérletekről is. BMÚ, 1906. aug. 30. és BMÚ, 1906. szept. 20.

103 A két és fél oldalas elemzés a szemben álló felek hadvezéreinek portréival, térképábrával és a haderők nagyságának és felszereltségének részletes adataival szolgált a konfliktus okainak és lehetséges következményeinek jobb megértését. BMÚ, 1904. febr. 21. A nagyhatalmi ellentétek veszterhes kilátásairól egy héttel korábban értekezett. BMÚ, 1904. febr. 14.

104 A királyné viselt dolgaival a szerkesztő, ambiciózus felesége és a katolikus leányiskola igazgatónője, Baynovics Artúrné is foglalkozott. BMÚ, 1903. aug. 30. BMÚ, 1904. jan. 10. A román királyné a vakokért. BMÚ, 1904. febr. 6. és BMÚ, 1904. ápr. 3.

105 BMÚ, 1904. jan. 3.

106 BMÚ, 1904. okt. 2.

Igen tapintatosan hárította el a szélsőséges Grădișteanu szenátor parlamenti interpellációjában felhozott vádat is. Az irredenta Kultúrliga elnöke felszólalásában azt állította, hogy a regáti magyar iskolák gyűlöletet szítanak a románság ellen.¹⁰⁷ Amire válaszul Poliány azzal érvelt, hogy a magyar tanodák nem holmi zugiskolák, hanem a román kultuszminisztérium engedélyével és szigorú szakmai felügyelete alatt működnek. A tantermekben I. Károly ki-függesztett arcképe, s az iskolai ünnepek elmaradhatatlan műsorszáma a román himnusz és a román nyelvű szavalat. A tanulók nagy része egyébként is hosszú távon a befogadó hazában kíván maradni, ezért egyáltalán nem érdekük, hogy súrlódásaik legyenek a román hatóságokkal.¹⁰⁸ Ebben az esetben tehát a szerkesztő visszafogott érdekvédelmi szerepet is ellátott. Ami kiegészült bizonyos értelmű „szellemi honvédelemmel” is! Ha csak arra gondolunk, hogy a román újságok által a felnőtt korosztályok, vagy a magyar iskolák hiányában román tanintézetekbe íratott vidéki magyar tankötelesek milyen képet ápoltak a három „román” fejedelemséget egyetlen évre egyesítő Vitéz Mihály vajdáról, akkor bizonyosan állíthatjuk, hogy megtartó ereje és jelentősége volt az olyan helyreigazító okfejtéseknek, mint amilyen a néptanító habitusú Barabás Endre lelkéből és tollából fakadt.¹⁰⁹

S ezzel már Poliány lapjának identitásformáló szerepét vizsgáljuk, amely szerepet az új szerkesztő Bálinth-hoz hasonlóan tudatosan vállalt, s a jó eredmény érdekében minden erre alkalmas eszközt és lehetőséget megragadott. Első helyen az 1848/49-es forradalom és szabadságharc emlékének ápolásával. A kuruc hagyomány Rákóczi földi maradványainak hazahozatalával kapcsolatban vált ismét fontossá. S természetes a székely származású történelmi alakok jelentőségének kiemelése (lásd Gábor Áron mellett a Tömösi-szoros, vagy a Nyergestető – az éves hazalátogatások „turisztikai” célállomásai –, védőinek szerepét).¹¹⁰ A magyar példaképek sorában különösen fontosak voltak a Romániában hírnevet szerzett személyek, akik közül a kórházigazgatóként s a Román Vöröskereszt vezetőjeként is megbecsült dr. Fialla Lajos szemészorvos,¹¹¹ a mérnök Veress Sándor,¹¹² s a regáti magyar népoktatás apostola Teleki Mózes,¹¹³ az „alapító atyák” egyike, Koós Ferenc¹¹⁴ kapott hosszabb méltatást a lap hasábjain. S mindezek koronájaként Poliány egy brit író nő igen elismerő jellemzését is közkinccsá tette a mindig lelkesedni tudó amerikai magyarokról, és csillapíthatatlan honvágyukról.¹¹⁵

Ahogy az odahagyott szülőföld sorvasztó hiányát, a befogadó haza szorongató ölelését is csak közösségi keretek között lehetett elhordozni. Az újságban ezért megnövelt terjedelemben jelentkezett a két egyház, s ezek oktatási intézményei, valamint a civil szervezetek ügyeivel, rendezvényeivel foglalkozó rovat: a *Társulati életünkéből*.

107 (Teljes nevén: Román Kulturális Egység Ligája.) Interpelláció a bukaresti magyar iskolák dolgában. BMÚ, 1904. dec. 25.

108 Grădișteanu és a bukaresti magyar iskolák. BMÚ, 1905. jan. 1.

109 Barabás Endre: Mihaii Vitezul és a magyarok. BMÚ, 1904. dec. 25.

110 Szádeczky Lajos: Rákóczi sírjánál. BMÚ, 1903. nov. 1. Barabás Endre, mint fent láttuk, a Vitéz Mihályhoz csapódott Király Albert székelyeinek sorsfordító szerepéről beszélt, ill. Emlékezés Gábor Áronra. BMÚ, 1904. júl. 10.

111 BMÚ. 1903. okt. 25. Rajtuk kívül a legismertebbek: a román udvari fényképész, Szathmáry Papp Károly, vagy a bukaresti születésű Sándor József, az EMKE egyik alapítója, később parlamenti képviselő az anyaországban, majd Nagy-Romániában is.

112 BMÚ, 1904. nov. 13.

113 BMÚ, 1904. febr. 28.

114 BMÚ, 1905. nov. 16. Nekrológiát a lelkész utód, Soós Adolf írta meg. BMÚ, 1905. nov. 19. Az időközben fiatalon elhunyt Bálinth János szolgálatának szerkesztő utódja, Poliány állított méltó emléket. BMÚ, 1904. nov. 13.

115 BMÚ, 1904. márc. 13.

Új fejlemény, hogy a főváros mellett a vidék egyleti életének is mind több teret szentelt,¹¹⁶ s ami még örvendetesebb, hogy ebben a híryanagban alig akadt olyan, amely megidézte a közelmúlt sajtó ellentéteit.¹¹⁷ Mi több, az általában református lelkészek által elnökölt Magyar Társulat fél évszázados jubileumának lebonyolítására létrehívott intézőbizottság élére éppen a katolikus Poliányt választották meg.¹¹⁸

A bukaresti magyar kolónia társasági életének kiegyensúlyozottabb és felhőtlenebb működésében kétségtelenül szerepe volt az összefogást hirdető és munkáló *Bukaresti Magyar Újságnak* is, amely felekezeti és társadalmi helyzetétől függetlenül minden Romániában élő magyar igényeinek igyekezett megfelelni.¹¹⁹ Mindenekelőtt hasznos információi és tanácsai révén, amire két külön rovat szolgált: A *Tudnivalókban* kétfajta heti naptár szerepelt (a Julián és a Gergely) a napkelték és napnyugták időpontjaival; s az *Orvosi tanácsokban* a népbetegségek megelőzésének, kezelésének módozatai mellett életvezetési mintákat kínáltak az olvasóknak.

A szülők meggyőzését szolgálta, s a magyar kultúra melletti kiállásukat kívánta segíteni az iskolai beíratásokról szóló tájékoztató.¹²⁰ Az úti okmányok és/vagy cselédkönyv nélkül elszegődő cselédek sok ezres tömegét a kitoloncolás lehetőségére figyelmeztette a szigorodó idegenrendészeti eljárásról szóló beszámoló.¹²¹ A lap már ebben az összefüggésben is aláhúzta az óhaza védelmét szavatoló állampolgárság megőrzésének fontosságát,¹²² egy másik írás pedig „Az idegenben élő magyarok kincse”-nek nevezte,¹²³ amely tízéves huzamos távollét után elévül, ezzel a kiszolgáltatott „hazátlan” státuszba süllyesztve a magyar munkavállalókat.¹²⁴

Hasonló hasznos tudnivalókat, de szórakoztató írásokat is tartalmazott a *Romániai Magyarok Nagy Képes Naptára*, amelyet a lap rendszeresen hirdetett, már amiatt is, mivel szerkesztését a Julián Egyesület megbízásából éveken át Poliány látta el.¹²⁵ Az olvasáskultúra s a közművelődés színvonalának emelését szolgálta *A műveltség könyvtára* tematikus könyvsorozatának hirdetése, benne a filozófia, a természet- és történettudomány legnagyobb alakjainak munkáival.¹²⁶ Az újság rovataiban időről időre meglehetősen eltérő irodalmi értéket hordozó

116 A pitesti magyar dal- és olvasókör közgyűlése. BMÚ, 1905. ápr. 30. Magyar Társulat Craiován. BMÚ, 1906. nov. 11. A Craiovai Magyar Társulat. BMÚ, 1906. nov. 18. A brailai ev. ref. Bocscai Dal és Műkedvelő Kör. BMÚ, 1906. nov. 25. Új magyar egylet Giurgiu. BMÚ, 1906. nov. 29. A brailai Szent László K.-M. Önművelődési Egylet. BMÚ, 1906. dec. 6. A Pitesti Magyar Segélyező Nőegylet megalakulásáról I. BMÚ, 1906. dec. 25.

117 A Bukaresti Magyar Társulatban 32 fő rendkívüli ülést kezdeményezett, mert felfogásuk szerint a közgyűlés alapszabály-ellenesen zajlott le. Ennek elmaradása esetén mintegy tízen kilépéssel fenyegetőztek. BMÚ, 1904. máj. 8.

118 BMÚ, 1907. máj. 12.

119 Egy iparos levélíró külön köszönetet mondott Poliáynak, amiért a korábbi szerkesztőkkel ellentétben „nem szít sehová”... BMÚ, 1905. jan. 29.

120 BMÚ, 1904. szept. 4.

121 A jogszabály büntetést helyezett kilátásba az ilyen cselédeket felfogadó házigazdákkal szemben is. Székely cselédek figyelmébe. BMÚ, 1903. okt. 11.

122 Honpolgárságunk. BMÚ, 1903. dec. 6.

123 BMÚ, 1904. febr. 6.

124 A kivándorlásról és útlevél ügyről. BMÚ, 1904. szept. 11. A sárga borítékos, nagyobb méretű új útlevél egyébként már tartalmazta az (általában családtagként feltüntetett) útítársak pontos személyleírását is, hogy ezzel is nehezítsék az emberkereskedők üzleseit. Új útlevelek. uo.

125 A mi naptárunk. BMÚ, 1904. aug. 14. A 10.000 példányban megjelenő naptárban – helyes üzleti érzékkel – regáti iparos, orvos, kereskedő honfitársai szolgáltatásait is hirdette, s ezzel egyszersmind sűrűbbre szőtte a romániai magyarság kapcsolati hálóját. BMÚ, 1906. júl. 19.

126 Mint Alexander Bernát, Cholnoky, Lenhossék, Acsády és Marczali Henrik. BMÚ, 1904. jún. 26.

személyek is megjelentek, többek között Erzsébet királyné, Jókai, Gárdonyi, Rákosi Jenő, Benedek Elek, Ábrányi Kornél, Móricz, Csehov, de még Kun Béla tollából is!¹²⁷

5.3. A napilappá fejlesztés próbálkozásai

A fent említett intézkedések és tartalmi gazdagodás természetesen keresettebbé tették a *Bukaresti Magyar Újságot*. A sajtóvállalkozás anyagi sikerét is meghozó eredményeken felbátorodva Poliány 1904 tavaszán egy jelentősebb beruházási kölcsönkérelemmel állt elő, hogy a lap előállításának teljes folyamata az ő – s így a kormány – ellenőrzése alá kerüljön. Az egyetlen magyar (bár elavult) betűkészlettel rendelkező bukaresti nyomda csakugyan monopolhelyzetben volt, s a szerződés feltételeit tetszés szerint megszabhatta. Ezen a helyzeten az akció vezetése is változtatni kívánt, de fedezet hiányában a hitel folyósítását a következő pénzügyi évre halasztották.¹²⁸ Poliány azonban még ugyanazon év őszén újabb folyamodvánnyal ostromolta a Miniszterelnökséget, – a Klebelsberg-vezette Julián Egyesület közvetítésével – egy 200 koronás irodaátlány megítélését kérve. Az Egyesület ajánlása szerint ezt a regátiak szükségleteire tervezett kalendárium közös munkálatai és Poliáynak a magyar családok hazatelepítésével és az ösztöndíjas jelöltek közvetítésével kapcsolatos sűrű teendői kellőképpen indokolták.¹²⁹ Az elmondottakból leszűrhető, hogy Poliány az eredeti várakozásoknak megfelelően a Romániai akció egyik kulcsfigurájává vált, s rászolgált a – hivatalos megfogalmazás szerint – „bizalmi férfiú” elnevezésre.

Így természetesen nemcsak a 6.000 frankos kamatmentes hitelt nyerte el, de szubvencióját is jelentősen (7.000 frankra) megemelte a Miniszterelnökség.¹³⁰ Cserében azt kívánták a szerkesztőtől, hogy a lap egy éven belül heti két alkalommal jelenjék meg. A budapesti illetékekkel folytatott személyes egyeztetésen viszont arra jutottak, hogy a *Bukaresti Magyar Újság* még nem alkalmas a filléres napilappá válásra, noha a helyi magyarság módszeres orientálása hosszútávon ezt kívánta volna.¹³¹

Poliány megbízása azonban szerencsés választásnak bizonyult, minthogy a szerkesztő éber és szakszerű válaszokat adott az újszerű kihívásokra.

Nem bagatellizálta, de öncélúan nem is élezte ki az elhúzódó gazdasági válság tényét és súlyos hatásait. A budapesti munkás tüntetések, a közbirtoklásból kiszoruló gyimesi csángókkal szembeni csendőrsortűz a megélhetés meghatározó problémáját érintették.¹³² A szociális feszültségek társadalmi és eszmei hátterét óvatos tárgyilagossággal a *Mi a szocializmus?*¹³³ című írás fejtegette.

127 Ld.: Kun Béla: A szeretet. BMÚ, 1904. júl. 24.

128 MOL K 26 ME 858. cs. 410. 1904 XVIII. t. 335. asz.

129 MOL K 26 ME 858. cs. 5325. 1904 XVIII. t. 335. asz.

130 A követségen keresztül utalt összeg törlesztését Poliány-nak csak egy évvel később kellett megkezdenie, évi 800 frankos részletekben. MOL K 26 ME 858. cs. 1558. 1905 XVII. t. 239. asz.

131 MOL K 26 ME 858. cs. 2243. 1905 XVII. t. 239. asz.

132 Gyimesközépkokon a bírói zárlat alá helyezett közbirtokossági erdő fáját szépvíziek vették meg, de a helyiek – magukénak tartva – közáporral akadályozták meg az elszállítását. A kivezényelt csendőrök sortűznek 3 halottja és több sebesülte lett. Véres harc a csendőrök és a csángók között. BMÚ, 1908. febr. 19. és BMÚ, 1908. febr. 23.

133 Hertzka Tivadar, dr.: Mi a szocializmus? BMÚ, 1905. dec. 7. A szerkesztő felfogása szerint munkáslakás építéssel a kormányzat fékezhetné a szocialista agitáció sikerét. BMÚ, 1907. okt.13.

A korszak főkérdését a lap nemzetközi kitekintéssel vizsgálta, rendszeresen beszámolva az 1905–1907-es orosz polgári forradalom,¹³⁴ s a kontinens utolsó ilyen jellegű mozgalmaként az 1907-ben Moldvában kirobbant román parasztfelkelés fejleményeiről.¹³⁵ Poliány nem hallgatta el a drámai események zsidóellenes epizódjait, amelyek háttérben a kettős bérleti rendszer haszonmaximalizáló, felelőtlen gyakorlata sejtett fel, s az agrár munkavállalói érdekek védelmében a törvényhozás mulasztásai. Hasonló következetességgel, de a részeredményekről és biztató kezdeményezésekről is beszámolva¹³⁶ kereste a lap az óházában is a szociális bajok hosszú távú orvoslásának receptjét. Sosem a harcos társadalomkritika formájában, s gyakorta a kivándorlás okai és következményei elemzésébe szöve bíráló észrevételeit. Az égető problémának külön cikksorozatot szentelt a szerkesztő, amelyben – kommentár nélkül – a legavatottabb szakemberek olykor határozottan újíto és távlatos véleményét tárta olvasói elé.¹³⁷

134 Ld.: Az orosz forradalmi mozgalom története. BMÚ, 1905. febr. 5. Zsidók üldözése Oroszországban. Az orosz forradalom. BMÚ, 1906. júl. 15. A siedleci zsidó mézszárlásról lásd: Rémpapok Oroszországban. BMÚ, 1906. szept. 16.

135 Parasztfelkelés Moldvában. BMÚ, 1907. márc. 17. A moldovai parasztok felkelése. Menekülnek a zsidók. BMÚ, 1907. márc. 21. A felkelésnek magyar áldozatai is voltak. Horbești csángó lakói aktív részvételre bíztatták a falu románjait, de összeszólalkoztak. A csendőrsortúznak több halottja volt, de a pap nem adhatta fel az utolsó kenetet, mert – az Adevárul szerint – arra akarta kioktatni a lázadókat, hogy miként viselkedjenek a bíróságon. Véres zavargások magyarok és románok között. BMÚ, 1907. márc. 24.

136 Dr. Koós Mihály [az agrártárca székelyföldi kirendeltségének vezetője]: A székely akció. BMÚ, 1907. júl. 14. Ingyen jogsegély a székely népnek. BMÚ, 1907. febr. 17. A kereskedelemügyi miniszter erdélyi szakmunkásképző intézetekben regáti fiataloknak felkínált ösztöndíjas képzési lehetőségekről. Kossuth Ferenc a romániai magyar fiúkért. BMÚ, 1907. júl. 1.

137 A GyOSz szaktanácskozásán az iparkamara részéről megfogalmazódott a tétel, hogy progresszív adózás érvényesül, ám a szegény rétegek rovására, amit az alapvető élelmiszerek ÁFA-csökkentése és a létminimum adóztatásának eltörlése ellensúlyozhat. Székács Antal rámutatott, hogy a német bérek is igen elmaradnak az amerikaitól, mégis nagyságrenddel kisebb népesség fog vándorbotot. Ezért a meggyengült hazaszeretet fokozásával, lélektani eszközökkel is mérsékelhető a kivándorlás. Ez azonban a jogok (politikai érdekképviselet, nyugdíjbiztosítás, kislakásépítés, stb.) kiterjesztése nélkül elképzelhetetlen. Rákosi Jenő a népbárát törvényhozói munka fontosságára hívta fel a figyelmet, míg Matlekovits Sándor (országgyűlési képviselő, az Országos Iparegyesület elnöke) a közterhek csökkentésére és a fogyasztási szervezetek alapítására. A kivándorlás. (II.) BMÚ, 1907. jún. 30. Míg mások ugyanitt a földosztás megtartó erejére s a visszavándorlás támogatására esküdtek. Dr. Pap Dávid az alacsony bérekkel, a hátrányos cseleDTVörvénnyel, az életidegen közigazgatással magyarázta a népességekíáramlást, amit a partnernek tekintett szakszervezetekkel folytatott egyeztetések nagyban mérsékelhetnének. Az Adria Rt. vezértitkára, dr. Kovács József meglátása szerint az országban a nagytőke és a nagybirtok fölzi le a gazdasági hasznót, s a nemzeti hiúság nem engedi nevéen nevezni a bajokat. Ezért van az, hogy egyetlen politikai párt programjában sem szerepelnek a kor valódi kihívásai. Pedig az emberekre nem a Cunard-hajókon kell vigyázni, hanem addig, amíg még itthon tartózkodnak. A kivándorlás. (III.) BMÚ, 1907. júl. 1. Dr. Vizaknai Antal, a KSH helyettes igazgatója a legfájdalmasabb kivándorlásnak a magyar nők prostituálódását nevezte idegenben. Vargha Gyula KSH igazgató a fojtogató nagybirtokrendszeren belül a kötött birtokok szerepét elemezte, rámutatva, hogy azok mintegy 10 %-a lelkészi és tanítói kisbirtok, ezért inkább Beksics Gusztáv nemzetiségi tulajdonoscsereére vonatkozó tervének végrehajtását javasolta, azaz nemzeti politika és a szociálpolitika összekapcsolását. A kivándorlás (IV.) BMÚ, 1907. júl. 7. László Gyula: A székely kivándorlás. BMÚ, 1907. aug. 18.

Ez az áttételes kritikai attitűd, egyszersmind a kormányzat hazavándorlást ösztönző törekvéseinek való megfelelés szándéka¹³⁸ magyarázza, hogy miért esik annyi szó az amerikai magyarok diszkriminatív kizsákmányolásáról.¹³⁹ S ugyanebben az összefüggésben híradások sokasága tudósít az emberkereskedők martalékává váló cseléd lányok kálváriájáról, már-már önálló rovatot képezve. Amin a legkevésbé sem csodálkozhatunk, hiszen az ezeket érintő prostitúció a magyarság megítélésének botránykövévé lett nem csak Romániában, de Oroszszáttól Szalonikiig az egész Balkánon.¹⁴⁰

Az óhazáról szóló híryanagot az ellenzéki koalíció küzdelmei, az obstrukció,¹⁴¹ majd a hazafias társadalmi ellenállás, a védegyelet jellegű Tulipán Szövetség szervezése és akciói¹⁴² uralták, s ennek kapcsán az általános férfi választójog körüli viták.¹⁴³ A belpolitikai válság le-

138 A regáti megélhetési nehézségek ellenében a Szegedi Munkaadók Szövetségének felhívása – mi szerint korlátlan számú romániai kőműves, ács és fémipari munkást tud alkalmazni előnyös feltételekkel – is ezt sugallta. Felhívás romániai iparos honfitársainkhoz. BMÚ, 1907. máj. 23. A visszavándorlók. BMÚ, 1907. nov. 28. A tárcavezető, Kossuth Ferenc utasította a MÁV-ot, hogy a vasútépítéseknel hazatért magyarokat alkalmazzanak. A Tulipán Szövetség és a Magyar Védő Egyesület pedig a visszavándorolt magyarok támogatására jótékonyasági estet szervezett. A kormány és a visszavándorlók. BMÚ, 1907. dec. 5. A visszavándorlás oly mértékben felgyorsult, hogy százával aludtak a fagyponthoz közeli éjszakában német pályaudvarokon, ezért a belügyminiszter, Andrássy Gyula egy tisztviselőt küldött tájékozódni Hamburgba és Brémába, az agrártárca vezetője, Darányi Ignác pedig munkaközvetítő irodát nyitottott Fiumében. BMÚ, 1907. dec. 8. A kivándoroltak hazatérésének kedvezett a hadkötelesség mulasztóinak meghirdetett királyi kegyelem is. Királyi kegyelem a katonaszökevényeknek. BMÚ, 1907. nov. 28. és BMÚ, 1907. dec. 1. Az agrártárca székelyföldi kirendeltsége a visszavándorlók számára több határ menti településen munkaközvetítőket állított fel. BMÚ, 1908. febr. 9.

139 Horrorisztikus szenzációként olyan hír is megjelent a lapban, hogy egy amerikai vasműben a megsérült bevándorolt martinászokat a kohókba hányták, hogy nyomuk se legyen a biztosítási vizsgálatoknál, s ne kelljen kártérítést fizetni utánuk. Amerikai magyarok veszedelme. BMÚ, 1905. máj. 28. Az Új Bevándorlási Liga tiltakozó kampányáról. BMÚ, 1906. júl. 1. Ne menjünk Amerikába. BMÚ, 1907. okt. 24. A bányákban a fel nem robbant dinamit újra-élesztését bevándorlókra bízta, ezért soraikban különösen magas volt a csonkolásos balesetek száma. Mit mondanak a kivándorlók? BMÚ, 1907. dec. 15. Egy pittsburghi bányarobbanásnak 300 magyar áldozata volt. A kivándorolt magyarok veszedelme. BMÚ, 1907. dec. 22. Amerikai magyarok rabszolgaságban. BMÚ, 1908. jan. 31.

140 A kérdés már Bálintot is élénken foglalkoztatta: A belügyminiszter a leánykereskedés ellen. BMÚ, 1902. júl. 13. és A leány kereskedés elleni mozgalom. BMÚ, 1902. aug. 10. Poliánynál lásd még: Székely cselédek figyelmébe. BMÚ, 1903. okt. 11. Egy magyar leány meggyilkolása. BMÚ, 1905. okt. 22. Viszik a magyar lányokat. BMÚ, 1905. okt. 26. A Hungara. BMÚ, 1906. máj. 20. Magyar táncosnők sorsa Bukarestben. BMÚ, 1906. aug. 2. Egyesület a leánykereskedés ellen. BMÚ, 1906. okt. 21. Mozgalom a hungarák érdekében című írásában olvasható a tragikus megállapítás: „Ki ne tudná azt, amit minden külföldi tud, hogy Magyarország egy iparcikkben vezet, s ez az emberhús kereskedelem.” BMÚ, 1908. máj. júl. 1.

141 Az ellenzéki mozgalom adó-, illeték- és ÁFA-megtagadásra, s a hadkötelezettség minden formájának elutasítására tüzelte a közvéleményt. Nemzeti ellenállás. BMÚ, 1905. júl. 2. A lap ugyanakkor nehezményezte, hogy az ellenzék nemzeti követeléseit a nyugati közvélemény, mint destruktív értékelte, amely felbomlasztja a közép-európai egyensúly szavatolóját, a kettős Monarchiát. Bántják a magyart. BMÚ, 1905. júl. 16. A hatalmi patthelyzetnek Poliány ingyenes rendkívüli kiadást szentelt, A király nem enged főcímmel. BMÚ, 1905. szept. 24. és BMÚ, 1906. jan. 4. A parlamenti karhatalom erőszakos fellépéséről újabb rendkívüli kiadásban tájékoztatta olvasóit. BMÚ, 1906. febr. 19. Szent a béke. BMÚ, 1906. ápr. 12.

142 Tulipán mozgalom. BMÚ, 1906. márc. 29. Tulipánkert-Szövetség. BMÚ, 1906. máj. 10. A neves arisztokraták és Rákosi Jenő részvételével szerveződő Tulipán-mozgalom a kormányzati munka ellenőrzésére, a hazai ipar és áruvásárlás (hungarikumok) pártolására, és a társadalmi ellentéteket kiélező öncélú luxus elleni harc jegyében szerveződött. BMÚ, 1906. máj. 17. Hervad a tulipán. BMÚ, 1906. aug. 26. A tulipán becsülete. BMÚ, 1907. máj. 26.

143 A szocialisták az általános választójogért. BMÚ, 1905. szept. 28. Az általános választói jog kérdése a Monarchiában. BMÚ, 1905. dec. 3. A statisztikák kimutatták, hogy az általános választójognak a 20 év feletti magyar férfi várományosai az össznépszerűségben belüli arányukat némileg felülmúlják (56.2 %), a kulturális mutatók bontásában pedig még kedvezőbb a helyzet: 61,5%. BMÚ, 1905. dec. 21.

csengése után viszont inkább a kormányra került koalíció túlhajtott nemzeties politikájának visszatetsző szenzációiról olvashatunk. (Lásd a tucatnyi szlovák hívó halálát okozó csernovai sortűz,¹⁴⁴ a társországok autonómiáját és nyelvi jogait sértő vasúti szolgálati szabályzat ügye és a hatására kirobbanó horvát obstrukció.)¹⁴⁵

Még 1905 májusában a szerkesztőség Strada Dimineței 4. szám alá költözött,¹⁴⁶ s az újság július hónaptól – immár Poliány saját kiadásában –, heti két alkalommal gördült le a nyomdagepről. Csütörtökön négy, vasárnaponként nyolc oldalon, nagyobb betűs, tagolt, tetszetős kivitelben.¹⁴⁷ A karácsonyi, húsvéti számokat külön mellékletek gazdagították. Három alkalommal kétoldalas ingyenes rendkívüli kiadás is napvilágot látott (a koalíciós küzdelmek fordulatai, s a Rákóczi-hamvak hazaszállítása alkalmával).¹⁴⁸ Majd 1907 decemberétől Poliányné szerkesztésében megjelent a *Család* című vasárnapi melléklet. Szándék szerint a nők és az ifjúság szellemi épülésére, a nemzeti tudat erősítését szolgáló történelmi arcképcsarnokkal, irodalmi, és szórakoztató betétekkel.¹⁴⁹ Ekkor már az újság inkább emlékeztetett egy hazai vármegyei napilapra, mintsem a kezdetek „kézműves” vállalkozására. S minthogy a fejlesztések hatására csakugyan jobban fogyott, a bevételek növekedése és a saját nyomda előnyei miatt – a bukaresti követ javaslatára – Poliány szubvencióját csaknem 20%-kal mérsékeltek, s a sajtóalap helyett a külföldi alap költségvetésébe illesztették.¹⁵⁰

Az újság jövőjére nézve ennél is kellemetlenebb következményekkel fenyegettek a fokozatosan megromló szomszédsági kapcsolatok. Ebben sajnálatosan nagy szerepe volt a két szomszéd ország felelőtlen sajtómunkásainak. Holott a közös Külügyminisztérium már a *Romániai akció* kezdetén a hazai sajtó kordában tartására intette a magyar kormányt.¹⁵¹ Széll Kálmán miniszterelnök válaszul Gołuchowski Agenornak a sajtó teljes mellőzését ígérte: „... a magam részéről a legnagyobb nyomattékkal figyelmeztetek minden itteni beavatott tényezőt a discretio szigorú szem előtt tartására, s a legjelentékenyebb magyar lapokat is felhívtam, hogy a romániai magyarság dolgaival egyáltalán ne foglalkozzanak.”¹⁵²

A mértéktartó újságírás azonban a Kárpátok mindkét oldalán hiánycikknek számított. Az elmergesedő erdélyi nemzetiségi küzdelmekben sebeket elszenvedő, s törleszteni vágyó román értelmiségiek egész csapata Ó-Romániába költözve élte másodvirágzását, ahol engesztelhetetlen magyarellenességgel oltották be az anyaországi közvéleményt. Ehhez kiváló hivatkozási alapot teremtettek a magyar kormányzat államnemzeti törekvései, jelesen Berzeviczy Albert kultuszminiszternek a magyar államnyelv ismeretét szélesebb körben biztosítani kívánó törvénytervezete. Az egészségtelenül felfokozott légkör természetes velejárójaként so-

144 Andrej Hlinka páter templomszentelésre összegyűlt szlovák hívei ellenében történt csendőr fegyverhasználatnak 15 áldozata volt. A csernovai véres zendülés. BMÚ, 1907. nov. 3.

145 A horvátok követelése. BMÚ, 1907. máj. 19. Vége az obstrukciónak. BMÚ, 1907. júl. 7.

146 BMÚ, 1905. máj. 21.

147 BMÚ, 1905. júl. 2. és BMÚ, 1905. júl. 6. A nyomdavezető Kész Péter, a szedő ifj. Németh Gábor [a lapszerkesztő tanító fia? M. B.] volt. BMÚ, 1907. dec. 25.

148 BMÚ, 1905. szept. 24., BMÚ, 1906. jan. 4. és BMÚ, 1906. okt. 24.

149 BMÚ, 1907. nov. 28. A mellékletben a főszerepet a magyar múlt kiemelkedő szereplői kapták: Mátyás király, Kinizsi, Tinódi Lantos, Bethlen, Bocskai, Zrínyi Ilona, Lőrántffy Zsuzsanna, Mária Terézia, Türr István.

150 MOL K 26 ME 858. cs. 3327. 1906 XVII. t. 310. asz.

151 Már a craiovai és bukaresti magyar iskolák körül 1901-ben kirobbant sajtópolémia is a felesleges diplomáciai bonyodalmak elkerülésére figyelmeztetett. MOL K 26 ME 548. cs. 2609. 1901 XXII. t. 811. asz.

152 Széll Kálmán 1902. június 18-i átirata Gołuchowski Agenornak. (Magyar nyelvű tisztázata.) MOL K 26 ME 548. cs. 2418. 1902 XXII. t. 672. asz.

rozatos támogatások érték a magyar törekvéseket és intézményeket,¹⁵³ amelyekről a *Bukaresti Magyar Újság* rendszerben beszámolt.

A(z) olykor kompenzációs okokból) túlcspó nemzeties tónus azonban a magyar sajtótól sem volt idegen. Így fordulhatott elő, hogy a miniszterelnökség fogadkozásai ellenére diplomáciailag nehezen menthető, kellemetlen írások dúlták fel az amúgy is meglehetősen terhelt szomszédsági kapcsolatokat.

Ilyen volt a *Pesti Hírlap* egyik 1905 tavaszán megjelent közleménye, amely – a „Magyar iskolák elrománosítása” címmel – éles szavakkal támadta nemcsak a román, de a magyar kormányt is a regáti magyarság állítólagos vegzálása miatt.¹⁵⁴ A Kárpátok túloldalán működő külföldi magániskolákban radikálisan növelni kívánt román nyelvórákkal – a lap szerint – a román kormány csattanós választ adott a magyar nyelv szerepének növelését célzó hazai törvényjavaslatra. A cikk a francia és német külképviseletek tiltakozásával próbálta bizonyítani, hogy a magyar érdekeket Bukarestben senki nem képviseli, a Monarchia „meghunyaszkodik a kicsiny, de vakmerő Románia előtt”. A *Hírlap* publicistája idézte a román törvénycsomag tartalmát, amihez hozzáfűzte románellenes indulatok szítására is alkalmas reflexióit: A román vádak szerint a *külföldi* iskolák nem képviselik eléggé a *román* [?!] nemzeti szellemet; az osztálytermekből hiányzik Károly király képmása, és a román hősök cselekedeteinek emléket állító faliképek; a tanterv mellőzi a román ünnepeket és dalkincsoztatást. A törvénytervezet ezen „anomáliákat” kívánta felszámolni, illetve szankcionálni.¹⁵⁵

A miniszterelnökség referense azzal utasította el a tiltakozásnak ezt a módját, hogy a sajtó ilyes fajta közleményekkel „cél téveszt, s nekünk inkább árt, mint használ.”¹⁵⁶ Hogy az ügy botránnyá ne dagadjon, „levél” formában egy helyreigazítást rendeltek a *Bukaresti Magyar Újság* szerkesztőjétől, ami a *Budapesti Hírlapban* látott napvilágot.¹⁵⁷

A román kultúrpolitika bírálatának azonban a fent említett, s Poliány által csak részben cáfolt indokokon kívül is volt valóságalapja. Elegendő utalnunk a magyar iskolákban hasz-

153 A *Cronica* című lap a pécsi színészek bukaresti vendégszereplésének hírért már úgy kommentálta, hogy ha már a magyarnál sokkal szelídebb román kormányzat nem tiltja meg azt az arcátlanságot, hogy magyar társulatot alapítsanak [?!] Bukarestben, az ellen nem tehet semmit, hogy az öntudatos román közönség kifütyülje őket. Magyar színészek Bukarestben. BMÚ, 1905. jan. 15.

154 *Pesti Hírlap*, 1905. márc. 12.

155 A cikkíró felháborodottan utasította vissza a román törekvéseket, mondván, hogy a „Nagy”-nak nevezett István vajda voltaképpen törökbérenc volt, Țepeș [Karós] Vlad pedig a munkakerülőket zsírban süttette meg, s ragadványneve tanúsága szerint is válogatott kegyetlenkedések terhelik emlékét. Az írás végkövetkeztetése ez volt: „Ezek a hősök kell, hogy lógjanak magyar pénzen magyar iskolák falán.” Uo.

156 MOL K 26 ME 631. cs. 1542. 1905 XVII. t.

157 Ld.: A romániai magyar iskolák ügye: levél a szerkesztőhöz. Poliány írásában higgadtan megköszönte az anyaországi orgánum gondoskodó figyelmét, de arra intett, hogy valóság-hű képet kell adni a történelekről, mert a román hivatalosság és a nagykövetség jóindulatán igen sok múlik (például további iskolakérvények jóváhagyása). Majd sietett leszögezni, hogy a román tanfelügyelet eddig egyetlen magyar iskolát sem zárt be [pusztán a görögöket Dobrudzásban. Bíró Sándor: *Kisebbségben és többségben. Románok és magyarok. (1867–1940)* Bern, Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem. 1989. 247.], legfeljebb is szigorodnak az államnyelv ismeretére vonatkozó követelmények, ami viszont mindenütt a boldogulás előfeltétele. A magyar nemzeti érdekek érvényesülésére végül azt az érvet hozta fel, hogy a Romániai akció megindításáig egyetlen református magyar iskola működött az okiráltságban, szemben a jelen örvendetes állapotaival. *Budapesti Hírlap*, 1905. ápr. 21. És csakugyan, Bukarestben több magyar elemi (és ún. ismétlő)iskola, óvoda és diákétkezde működött, de katolikus és református jelleggel hosszabb ideig léteztek elemi iskolák Brăilán, Galați-on, Ploiești-en, Pitești-en, Giurgiu-n, Buzău-n, Turnu Severinben, Țirgovșiten, sőt Sardarun és Brezoiu-n is. Ld. MAKKAJ (2015) [Kézirat]

nált tankönyvek egy részének tiltó listára helyezésére.¹⁵⁸ S a betiltáshoz olykor már az is elegendő okot (ürügyet!) szolgáltatott, ha a számtan feladatoknál jeles magyar személyiségek életrajzi évszámaikat, távolság számításához pedig a Pozsony–Budapest relációt vették alapul,¹⁵⁹ vagy ha egy földrajzkiadvány Romániát Balkán-államnak merészelte nevezni.¹⁶⁰

Az aggodalmakat csak fokozta a görög oktatási intézmények és közösségek ellen ez idő tájt kibontakozó támadássorozat, amely – tüntetések és tömeges kitoloncolások után is – csak nehezen csillapodott.¹⁶¹ Az irredenta Kultúrliga elnökének, az osztrák–magyar konzullal szembeni durva fellépése viszont már diplomáciai hullámokat vetett. A tengerparton felszolgáló bevándorolt pincér és az aradi fürdővendég között magyarul folyó párbeszédet megszakító inzultus kapcsán Poliány ugyan maga is elégtételt kívánt, ám óvatosan hozzáfűzte: „nekünk azonban más szemüvegen kell nézni az affért, elfogulatlanabban, mert hiszen mi tapasztalatból ismerjük a viszonyokat...”.¹⁶² Csakhogy egyes román sajtóorgánumok ennél kevesebb rugalmasságot mutattak. Az *Epoca* című lap a regáti és erdélyi viszonyok összehasonlításával a görögök esetére utalva kiutasítással fenyegette meg a bevándorolt magyarokat.¹⁶³ Poliány azonban higgadtan jelezte, hogy a polgárjog nélküli bevándoroltak – ellentétben az erdélyi románokkal – soha nem politizáltak, s nem kerültek összeütközésbe az érvényben lévő (román) törvényekkel, ugyanakkor saját pénzen Európa bármely országában jogukban állna anyanyelvű iskolákat alapítani.¹⁶⁴

A román lapokból áradó ellenszenv, a magyar kormány ezirányú instrukciói, s bizonyára üzleti érdekei is arra vezették a szerkesztőt, hogy valami meggyőző formában biztosítsa a román közvéleményt a bevándorolt magyarok lojális kötődéséről befogadó új hazájukhoz. A megfelelő alkalmat I. Károly 40 éves uralkodói, és 25 éves királyi jubileuma, illetve az ennek emléket állító nemzetközi kiállítás szolgáltatta. Románia számos nemzetisége közül – mint kiállítók – éppen a magyarok jelentkeztek elsőként. Poliány kezdeményezésére 9 egyesület összefogott abban a reményben, hogy a román közvélemény bizalomerosztó gesztusként értelmezi majd részvételüket, s bemutatkozásuk egyúttal nemzeti önbecsülésüket is erősíti majd.¹⁶⁵ A szerkesztő saját költségén megépített tulipános pavilon homlokzatára önmagáért beszélő jelmondat került: „Légy hű honpolgára hazádnak, de kérdd Isten áldását erre az országra, ahol a kenyered[et] keresed.”¹⁶⁶ A lefegyverző mottó azonban nem hatott meg mindenkit. A *Romänischer Lloyd* például arra bízta olvasóit, hogy azzal tüntessenek erdélyi testvéreik „elnyomói” ellen, hogy felgyújtják a magyar pavilont.¹⁶⁷ A vállalkozást a regáti magyar közösség vezetői sem támogatták egyöntetűen. A református tanfelügyelő, Újváry István

158 Kitiltott és engedélyezett magyar tankönyvek. BMŰ, 1905. okt. 5.

159 BARNA [BARABÁS] (1908): 61.

160 A könyvet a román oktatási minisztériumi 1905. szeptember 30-ai 39.588. számú rendelete érvénytelenítette. Uo.

161 A Duna-deltában lévő görög iskolák elleni fellépést többek között betiltott tankönyvek használata idézte elő. Vizsgálat a romániai görög iskolák ellen. BMŰ, 1905. nov. 16. Görögöknek tömeges kiutasítása Romániából. BMŰ, 1906. febr. 4. Szakítás Románia és Görögország között. BMŰ, 1906. máj. 31.

162 A konzul ugyanis védelmére kelt honfitársainak, s visszautasította a szenátornak azon álláspontját, hogy a román kenyéren élő pincér nem használhatja anyanyelvét. A Kutschera–Gradisteanu affér. BMŰ, 1906. szept. 9. Az inzultált magyar–osztrák konzul. BMŰ, 1906. szept. 13.

163 A romániai magyarok. BMŰ, 1906. okt. 21.

164 Uo.

165 A romániai magyar egyesületek a bukaresti kiállításon. BMŰ, 1906. máj. 3.

166 A mi pavilonunk. BMŰ, 1906. jún. 14.

167 S ugyanezt hirdette a Grossösterreich című lap is. Izgatás a bukaresti magyar kiállítás ellen. BMŰ, 1906. ápr. 22.

esperes a részvétel elleni érveit külön írásban tárta a nyilvánosság elé – még pedig a *Bukaresti Magyar Újság* hasábjain.¹⁶⁸ Poliány azonban a regáti magyar érdekekkel ellenkezőnek tartotta a kiállítás elleni megnyilatkozásokat.¹⁶⁹ S az idő őt igazolta.

A tulipános kiállítóteremben a királyi pár fél órát időzött,¹⁷⁰ s számos bukaresti lap is üdvözölte a magyarok lojális szereplését.¹⁷¹ A tartalmas és konstruktív hangvételű *Bukaresti Magyar Újság* az uralkodó végül kiállítási nagydíjjal ismerte el.¹⁷² Az elért eredményekkel tehát Budapesten is felettébb elégedettek lehettek.¹⁷³

A sikerei csúcán álló Poliány igyekezett megragadni a kedvező pillanatot, hogy sajtóvalalkozását napilappá fejlesztesse. A horvát–bosnyák régió magyar kivándoroltjainak nemzeti gondozását végző Julián Egyesülethez benyújtott kérvényét az egyesület alelnöke feltétlenül támogatta.¹⁷⁴ A bukaresti követségen keresztül mégis elutasító választ kapott, hivatkozva a fizetőképes kereslet elégtelen voltára, és a bővítés egyéb kockázataira. Poliány azonban nem adta fel egykönnyen. Elsőként Andrássy Gyula belügyminiszternél kopogtatott,¹⁷⁵ majd 1907 tavaszán a Földművelésügyi Minisztériumnak küldte el tervezetét.¹⁷⁶ Schönburg herceg, az új bukaresti követ ekkor már arról tájékoztatta a magyar kormányt, hogy a kudarcok hatására kedvesezett Poliányról Bukarestben azt rebesgetik, hogy hazatérését fontolgatja. Talán ennek a szándéknak a kódolt kifejezése a szerkesztő újabb előterjesztése, amelyben javadalma jelentős növelése mellett rendkívüli segélyért folyamodott. (A csatolt orvosi szakvélemény gyógyfürdő kúrát javasolt számára...)

A nagyarányú infláció ellentételezésétől a kormányzat nem zárkózott el, az állam kegyéből megvalósuló gyógykezeltetés viszont olyan különleges igénynek minősült, amelynek teljesítésével nem kívántak hivatkozási alapot teremteni az akció alkalmazottjai számára. Az igényelt összeg hozzávetőleg felének jóváhagyásához egy határozott intelem is társult, miszerint (Újváry szavaival a kiállítási „pavillonocska idéten ötletéből keletkezett”¹⁷⁷) s időközben csúnyán elmérgesedett vitájukra a református esperessel pontot kell tenniük,¹⁷⁸ minthogy a korábbi nyomatékos figyelmeztetések nem hoztak eredményt.¹⁷⁹

168 Nyilatkozat. BMÚ, 1906. jún. 17.

169 Bartók György erdélyi református püspök 1906. június 2-ai levele szerint a szerkesztő hazugnak, provokátornak és a magyar ügy ellenségének nevezte az esperest. MOL K 26 ME 858. cs. 3366. 1906 XVII. t. 310. asz.

170 Kétszáz magyar a román himnusz énekelve üdvözölte a magas vendégeket. A román király és királyné a magyar pavillonban. BMÚ, 1906. jún. 28.

171 Az Universul, a Dimineața, a Conservatorul és a Țara rokonszenvező híradásokat közölt. A romániai magyarok ünnepe. BMÚ, 1906. jún. 21.

172 A kiállító magyar egyesületek ezüstérmet és oklevelet nyertek. BMÚ, 1906. nov. 22.

173 Tarkovich József 1906. december 29-ei levele Wekerle Sándor kormányfőnek. MOL K 26 ME 859. cs. 81. 1907 XX. t. 81. asz.

174 Uo.

175 Miután azt a hírt vette, hogy a tárca lapot kíván alapítani Romániában. Természetesen apellált külhoni tapasztalataira is. MOL K 26 ME 858. cs. 1757. 1907 XX. t. 320. asz.

176 MOL K 26 ME 858. cs. 1614. 1907 XX. t. 320. asz.

177 Újváry 1906. október 26-ai Bartók püspökhöz írt levelében egyébként „hazug fráter”-nek nevezte Poliányt. MOL K 26 ME 858. cs. 5348. 1906 XVII. t. 310. asz.

178 Budapest 2.400 frank helyett 1.000 frank illetmény-növelést tartott méltányosnak. MOL K 26 ME 858. cs. 3238. 1907 XX. t. 320. asz.

179 MOL K 26 ME 858. cs. 320. 1907 XX. t. Bartók püspök figyelmeztetése ellenére a korábban higgadt Újváry azzal fenyegetőzött, hogy a nyilvánosság elé viszi az ügyet.

5.4. Közéleti viták után – felszámolás

1908 januárjában Klebelsberg Kuno miniszterelnökségi tanácsos már mindkettejük visszarendelését helyezte kilátásba, amennyiben az akció vezető pozícióiban nem tudnak megbékülni egymással.¹⁸⁰ Az ultimátum hátterében utalnunk kell egy újabb veszélyforrásra, amely az 1907-ben alapított *Romániai Hírlap* tulajdonosának fellépésében rejlett. A virág-nagykereskedő Scheier Németh Ignácot tőkeereje, becsvágya és szakmai kisebbségi komplexusa Poliány engesztelhetetlen ellenfelévé tette, s minthogy az újdonsült laptulajdonost sokan román ügynöknek tartották, személye súlyos kockázatot jelentett a *Romániai akcióra* nézve.¹⁸¹ Érdekes, hogy jelentkezését Bukarestben is gyanakvással fogadták. A *Neamul Românesc* és a *Seara* című újságok sovíniszta és titkos célokat követő orgánusként emlegették az új magyar nyelvű lapot, utóbbi ugyanakkor elismerte, hogy a *Bukaresti Magyar Újság* sosem volt románellenes.¹⁸² A *Critica* pedig egyenesen „dicséretes”-nek nevezte Poliány munkásságát.¹⁸³

A *Romániai Hírlap* lejárato kampánya azonban olyan lendülettel zajlott Poliány ellen, hogy az kénytelen volt Johann Schönburg-Hartenstein herceg, osztrák–magyar követhoz fordulni védelemért.¹⁸⁴

A Miniszterelnökségen ekkor érett meg az elhatározás, hogy a „megbízható és ügyes hírlapírónak bizonyult” Poliányt ki kell vonni a „tűzvonalból”, idegenben szerzett tapasztalatait viszont kamatoztatni valamelyik másik külföldi akcióban. Pótlására azonban csak két – cseppet sem eszményi – megoldás kínálkozott: az ellenlábás Németh Ignác *Romániai Hírlapjának* felkarolása, avagy egy teljesen új anyanyelvű újság alapítása a román fővárosban.¹⁸⁵

Poliány az általunk forgatott utolsó lapszámban 1908. július elsején ezen szavakkal búcsúzott romániai olvasóitól: „egy fontosabb és nehezebb feladatnak szentelem munkásságomat”, s köszönetképpen előfizetőinek ingyen ajánlotta fel az általa szerkesztett az évi naptárat. S noha visszatekintő értékelésében hivatkozott a békességre törekvő, személyeskedést mindenkor kerülő magatartására,¹⁸⁶ ellenfelei állítása szerint két héttel később, a 78. [utolsó?] lapszámmal, végül mégis egy kiadós botrányt kavart.¹⁸⁷ Ennek mibenlétéről azonban nincsenek ismereteink.

180 MOL K 26 ME 858. cs. 245. 1908 XX. t. A megbékülés annál is nehezebben ment, mivel kölcsönösen megdöntöttek vagdalkozások után Poliány teljes oldalon közölte a fegyelmivel elbocsájtott református Vincze István kántortanító „tényfeltáró” pamfletjét, amelyben számos terhelő adalék volt olvasható Újváryra és a református körökben jellemzőnek mondott személyi politikára. Egy romániai magyar tanító ügye. BMÚ, 1907. ápr. 21.

181 MOL K 26 ME 858. cs. 245. 1908 XX. t.

182 A *Neamul Românesc* és a *Seară* című újságok sovíniszta és titkos célokat követő orgánusként emlegették az új magyar nyelvű lapot. Az utóbbi viszont a Bukaresti Magyar Újságról elismerően szólt. *Neamul Românesc*, 1908. nov. 15. [28], *Seară*, 1908. nov. 19. [?]

183 *Critica*, 1908. febr. 21. MOL K 26 ME 858. cs. 825. 1908 XX. t. 245. sz. Poliány gyakran hangoztatott román barátságát igazolja, hogy felesége kiválóan megtanulta a befogadó ország nyelvét és fordított is a román irodalomból, másfelől a szerkesztésében megjelenő Romániai Magyarok Nagy Képes Naptárában színes tudósításokat közölt a korabeli Romániáról. MOL K 26 ME 858. cs. 825. 1908 XX. t. 245. sz.

184 Scheier Németh évek óta azzal borzolta a bukaresti magyarság kedélyét, hogy Romániában bárki csak addig lehet vezető, amíg ő ezt jónak látja, minthogy a Miniszterelnökség és a követség támogatását egyaránt élvezte. Poliány 1908. febr. 11-ei levele. Uo.

185 Uo.

186 Olvasóinkhoz. BMÚ, 1908. júl. 1.

187 Németh Ignác a *Secolul-ra* hivatkozva állította mindezt. RH, 1908. jan. 19.

Poliány sorsa 1908 nyarára mindenesetre új irányt vett, amikor elvállalta a horvátországi magyar lap alapítását és szerkesztését.¹⁸⁸ A szerkesztői posztjára aspiráló pályázók kérelmeit a Sajtóiroda ad acta helyezte.¹⁸⁹ Mindez világossá tette, hogy az akkorra már heti háromszor megjelent,¹⁹⁰ de mindösszesen ötszáz előfizetővel rendelkező¹⁹¹ *Bukaresti Magyar Újság*ot nem kívánják ismét életre kelteni.

188 MOL K 26 ME 858. cs. 3396. 1908 XX. t. 245. asz.

189 Először Farkas Ferenc, Amerikát megjáró egri tisztviselő pályázott a megüresedett posztra. MOL K 26 ME 858. cs. 942. 1909 XX. t.

190 A fejlécen ekkor már ez volt olvasható: Megjelenik szerda, péntek és vasárnap. BMÚ, 1908. márc. 6.

191 RH, 1908. jan. 19.

6. A közélet tisztaságának kéretlen őre

A Romániai Hírlap

(1907–1910)

6.1. A lap indulása

A *Romániai Hírlap* alapításáról a gyér levéltári iratanyag fényében igen keveset tudunk. Annyi bizonyos, hogy a laptulajdonos, a tőkeerős,¹ magas pártfogókkal bíró² és jelentős román állami megbízást is elnyerő³ Scheier Németh Ignác tájkertész és virág nagykereskedő⁴ két évtizedes romániai tartózkodás után⁵ indította el 1907 novemberében. Az időzítés okairól csak találgathatunk. A hátsó szándékoktól mentes alapítást azonban megkérdőjelezi, hogy a bevándorolt magyaroknak ekkor már évek óta saját lapjuk volt. A helyi viszonyok ismeretében tehát az alapítónak tisztában kellett lennie a vállalkozás súlyos kockázataival, mindenekelőtt azzal, hogy a balkáni királyság sajtópiacán, a *Bukaresti Magyar Újság* konkurenseként nem lesz könnyű a talpon maradás. A kifejezetten tehetős vállalkozót azonban az esetleges pénzügyi nehézségek veszélyénél jobban foglalkoztatta a közönségesség mocsarába süppedt regáti magyar közélet felfrissítésének, befolyásolásának a szellemi kalandja. Minthogy a vizálykodásoknak korábban maga is „áldozatává”, de legalább is aktív szereplőjévé vált, felismerhette, hogy álláspontja, szándékai (érdekei) hangsúlyos kifejezésére a leghatékonyabb eszköz, mondhatni „fegyver” – a közvéleményformáló sajtó...

Mindez talán nem is volt teljesen tudatos döntés részéről, s ha mégis, ezzel az önmegevalósító szándékkal mégsem állhatott honfitársai elé. Beköszöntő vezércikkében tehát a szerkesztő azt a közhasznú üzenetet küldte a táborokra szakadt olvasóinak, hogy anyagi áldozatok sem tántoríthatták el attól, hogy a megélhetés kényszeréből idegenbe vándoroltak hazafias kötődéseit és anyanyelvét ápolja; s feltett szándékai szerint jobb eredménnyel, mint azt lapelődei tették. Hogy Németh itt nem feltétlenül a minőségi újságírás követelményeire utalt, azt a gondolatmenet folytatása mutatja: „Minket nem fog vezetni az üzérkedés, a meggazdagodás vágya, de előttünk fog lebegni mindig a magyar faj fenntartásának nagy kérdése, melyért a megengedhető és igazságos eszközökkel fogunk küzdeni.” (A kijelentés egyúttal éles oldalvágás a magyar lapírók szerkesztőjének, akivel szemben – mint látni fogjuk – mindvégig csillapítatlan ellenszenvvel viseltetett.)

Az új, magyar orgánus fogadtatása összességében meglehetősen hűvös volt. A budapesti kormány támogatását élvező *Bukaresti Magyar Újság* egyértelműen ellenséges lépésként érté-

1 Wodianer Rudolf bukaresti főkonzul szerint a vállalkozó 60-70.000 frank éves bevétellel rendelkezett. MOL K 26 ME 858. cs. 245. 1908 XX. t.

2 Legalább is ezzel kérkedett. – Németh Ignác 1898 tavaly nyarán egy miniszteri hivatalnok névjegyét mutatta, melynek hátoldalán az állt, hogy gazdáját a Magyar Társulattal szemben(!) minden román hatóság pártfogásába ajánlja. Egy román tisztviselő szerint azonban a kártya vagy hamisítvány, vagy felmutatója visszaélt a főhivatalnok nevével. BK, 1899. okt. 3/15.

3 1903-ban Ilfov megye fásítási munkáit 15.000 lej értékben Seier [sic!] Németh Ignác kapta. BMÚ, 1903. márc. 8.

4 Romániai Hírlap, [a továbbiakban: RH] 1908. nov. 29.

5 Ekkor már 21 éve élt a Regátban. Fogadják szíves köszönetemet. RH, 1908. dec. 20. A Miniszterelnökség ezzel szemben úgy tudta, hogy csupán egy évtizedes helyismerettel rendelkezik a laptulajdonos. MOL K 26 ME 858. cs. 825. 1908 XX. t. 245. asz.

kelte a szűkös anyanyelvi olvasótábor megosztását jelentő lapalapítást. Nem meglepő tehát, ha Poliány Zoltán szerkesztő felvette a kesztyűt, s – noha Klebelsberg Kuno, miniszterelnökségi titkár szigorúan erre utasította⁶ – nem tartózkodott az egyéni érzelmnyilvánításoktól. A Miniszterelnökség előtt sem volt teljesen ismeretlen a szerkesztő személye,⁷ a *romániai titkos akció*⁸ vezetését mégis az óvatos távolságtartás jellemezte. Az *Irányelvek* címmel közzétett szerkesztői programban ugyanis Németh az orgánium *teljes* anyagi és politikai függetlenségével kérkedett,⁹ ebből és más jelekből pedig az a kézenfekvő következtetés adódott, hogy az újságot a magyar kormány pártfogását élvező laptárs *ellenében* alapították.¹⁰

A lap romániai recepciója – az idegenekkel szembeni gyanakvás légkörében – ugyancsak ellentmondásosan alakult, noha az összes bukaresti szerkesztőségbe megküldött próbaszámban a szerkesztő nem csak az óhazához való kötődését, de a befogadó új hazával szembeni lojalitását is hangsúlyozta.¹¹ Mint írta – „A mi irányelvünk tehát az őszinte, nyílt és becsületes munkásság nemzeti mivoltunk ébrentartásának szolgálatában, a megengedett módon és eszközökkel, hogy úgy hasznára legyünk önmagunknak, családunknak, annak az áldott hazának, melytől elszakadtunk, s ennek, melynek vendégjogait élvezzük.”¹² Román sajtókörökben a gesztust általában rokonszenvvel fogadták. A nacionalista történész, Nicolae Iorga lapja, a *Neamul Românesc* ugyanakkor az ügy kapcsán a magyarok újabb sötét politikai üzelmeiről cikkezett. Németh – az úgymond – téves információkra alapozott vádakat azzal hárította el, hogy amennyiben a magyarul kiválóan beszélő professzor továbbra is megtisztelti kitüntető figyelmével, maga is meggyőződhet e közművelődési lap törvényes és korrekt működéséről.¹³ A *Bukaresti Magyar Újság* kritikáira viszont úgy reagált, hogy a magyar olvasónak elfogultság nélkül, a tartalmi jegyek alapján kell megítélnie működését. Majd utalt a piaci verseny előnyeire, ami – természetesen lapja révén – a vérszenes leromlott erkölcsök, s általában a romániai magyar közélet megújulására is jótékony hatást gyakorolhat.¹⁴ A szerkesztő anyagi fölényének biztos tudatában kajánul nyugtázta ellenlábasainak zavarodottságát, amelyet az első színes, és a várakozásokkal szemben elkötelezetten hazafiasnak mondható lapszámok váltottak ki. Akár az őszinte tenni akarás, akár valamiféle megbízói instrukcióknak való megfelelés szándéka mozgatta, Némethnek nem volt más választása, mint hogy minden tekintetben túlszárnyalja a *Bukaresti Magyar Újságot*.

Vitathatatlan, hogy Németh a programjában megadottak szellemében látott munkához. Az első fajsúlyosabb közlemények a kivándorolt magyarság legégetőbb problémáival foglalkoztak. Ezek sorába tartozott az idegenben töltött esztendő után törvényszerűen jelentkező nyelvromlás is. „Nem

6 MOL K 26 ME 858. cs. 245. 1908 XX. t. Klebelsberg, mint a kormány horvátországi fedőszervének, a Julián Egyesületnek az ügyvezető igazgatója ekkoriban a külföldi akciók sajtójának felügyeletét is ellátta.

7 Későbbi elmondása szerint a századelőn Bálinth Jánossal kezdeményezője volt egy katolikus magyar iskola megalapításának. RH, 1909. márc. 21. A Pallavicini János követ által felkarolt folyamodvány, mintegy kiindulópontja lett a rendszeres kormányzati segélypolitikának a Regátban.

8 Ld.: MAKKAJ (2002): 3-30.

9 A szerkesztő többek között azt írta a lap céljáról, hogy „részhajlás nélkül, fölfelé[!] és lefelé egyaránt függetlenül álljon szolgálatában a magyarság ügyének”. MOL K 26 ME 858. cs. 245. 1908 XX. t.

10 MOL K 26 ME 858. cs. 245. 1908 XX. t. A Julián Egyesület vezetése úgy instruíta Poliányt, hogy tudomást sem szabad vennie a provokatív vezércikkekről, hiszen a közöny mindennél sorvasztóbb hatású eszköz az új lap elnémítására.

11 RH, 1907. nov. 17.

12 Uo.

13 RH, 1907. dec. 1. Ld. még: Seară, 1908. nov. 19.

14 RH, 1907. nov. 24.

halálos véték-e nem tudni saját anyanyelvünket...”? – pirított honfitársaira. Az anyanyelvű iskola és a család közös erőfeszítéssel útját állhatja az erózióknak – mondta –, amely végül a nemzetiség megtagadásához vezet. A cikk nem hallgatta el a probléma megélhetési összefüggéseit sem, de öntudatos hazafihoz méltatlan kifogásnak minősítette a kenyérféltésre, vagy a román mundérban kitöltött katonai szolgálatra vonatkozó utalásokat. A megéri-e? kérdésére pedig azt a feleletet adta, hogy az idegenben gyűjtött vagyonkát „a Credit tartja fogva”, s a szívós munka másutt – az óhazában is – gyümölcsözőne ennyit. Végül a németek és angolok rendíthetetlen nemzeti tartását állította példának olvasói elé.¹⁵ Mint a fentiekből látható, érvelése minden tekintetben megfelelt a magyar Miniszterelnökség részéről egy kisebbségi hetilappal szemben támasztható követelményeknek. A magyar érdekek képviselését a további számokban tervszerűbben igyekszik végezni, mondanivalóját ugyanis tematikus egységekbe, rovatokba rendezi. A szervezett magyarokat érintő közlemények három külön egysége az egyleti- és hitéletet, valamint a magyar oktatásügyet ölelte fel.

6.2. A magyar egyesületi élet

A közérdeklődésre számot tartó közlemények java a magyar egyesületek háza tájáról való. Az *Egyesületi dolgok* rovatcím alatt megjelenő írások többször is felkapott híre, hogy a nagy múltú Bukaresti Magyar Társulat és a Betegsegélyező és Közművelődési Egyesület vezetősége az egyesülés lehetőségeiről tárgyal.¹⁶ Ez a jelentéktelennek tűnő hír azért tudott címlapi szenzációvá válni, mert Bukarestben mindenki tudta, ha a fúzió csakugyan bekövetkeznék, az egy sokéves áldatlan viszálykodás végét jelentené. A további ígéretes fejlemények – úgy tűnt – e várakozás beteljesülését hozzák. A lap november végén felröppentette a hírt a fúzió megtörténtéről, s mellékelte a frissen választott tisztikar névsorát is.¹⁷ Az újdonsült egyesület élére Vízzy Dénes egykori kántortanítót választották, aki 40 éves pedagógiai szolgálatáért ekkoriban vehette át Schönburg–Hartenstein hercegtől, a Monarchia romániai követétől az arany érdemkereszt kitüntetését.¹⁸ A hír azért érdemel külön figyelmet, mivel személyével ismét megszakadt az a fél évszázados hagyomány, hogy a bukaresti magyarság legfajsúlyosabb szervezetét, ha nem is lelkes, de mindenképpen református felekezeti személy vezesse (a két történelmi egyház lelkesének tiszteletbeli elnöksége mellett). Az ingatag felekezeti egyensúly és az egyleti béke azonban mégsem állhatott helyre pusztán e közéleti aktus révén. Ez abból is látszik, hogy az egyleti rovatban néhány héttel később megjelent, hogy a betegsegélyező egyesület rendkívüli gyűlése értékelte a fejleményeket, amiről a tagok egy részének tudomása sem volt... Az utólagos jóváhagyás mégis megszületett.¹⁹

Egy másik írás a most már régi tagságát visszanyert, mégis „életképtelen”-nek titulált Társulat tartalmi megújítását sürgette. Németh szerint a sértődések kockázatát is vállalva meg kell nyerni valamelyik követségi főtisztviselőt az elnökségre, hogy aztán a megnövekedett presztízsű társulás – a különféle érdeklődésű és igényű tagság felrázásával – még többeket vonzó szakosz-

15 Uo. „Csak egy durva, műveletlen lélek felejtethi el anyanyelvét, csak a gyáva, haszonleső ember tagadhatja meg nemzetiségét. És amidőn ezt teszi, csakis az idegen megvetésére számíthat...” – próbált honfitársai lelkére beszélni.

16 RH, 1907. nov. 17.

17 RH, 1907. nov. 24.

18 RH, 1907. nov. 17.

19 Azzal a kikötéssel, hogy a tagdíj nem emelkedhet. RH, 1908. jan. 1.

tályokat alapítson és működtessen.²⁰ A Társulat azonban nem tudott szabadulni a viszálykodás „lidércnyomás”-ától.²¹ Március végén *Magyar betegségek* címmel egy kritikus hangvételű olvasói levél pellengérezte a kicsinyes érdekeken felülemelkedni képtelen vezetői mentalitást („Engem ugyan ne tanítson senki!”),²² a következő lapszám névtelen cikkírója pedig az iskolázatlan egyesületi (és gyülekezeti) tagok ellentmondásos szabadságigényére apellált: „nem akarunk az urakkal lenni.”²³ A közhangulat csakugyan a kiemelkedő személyiségeknek szerepet szánó reformterv, sőt a „tanult vezetők” ellen fordult. Néhány nappal később a Társulat kétkezi iparosokból álló választmánya a közgyűlés meghatározó többségének támogatásával egyszerűen lemondatta tiszteletbeli elnökségükről Márton Árpád református és Nemes Tóth Zsigmond katolikus lelkészeket. Utóbbi az alapítók eredeti szándékával szöges ellentétben álló, hibás lépésnek minősítette a történeteket. A lelkész közleményében a külképviselet sürgős beavatkozását kérte, mondván „holmi haszonleső, semmiházi fráterek nem lehetnek a Bukarestben élő 40 ezer [sic!] magyarság képviselői...”, mert ez súlyos hitelromlást okoz nemzetének.²⁴ A tanult emberektől szabadulni próbáló hangadó iparosok, s az új elnök, Veress János később kétes hitelfelvételekkel igazolták a katolikus pap aggodalmait. Véleményét Németh is osztotta, a tőle megszokott hangnemben: „A társadalmunk salakja, olyanok, akik az én ellenőrzésem nélkül tobzódnának a szegények és a nemes szívű jótévők által összegyűjtött vagyomból, orgiát kívánnak ülni, dicsőséget, tekintélyt belőle biztosítani...”²⁵ Mindezek ellenszerül kiadta az újságírás vezér jelszavát: „Ki a nyilvánosság elé!”²⁶ Éles megfogalmazásai a „közügyek” tisztaságának védelmében s az anyagi felelősség kérdésének napirenden tartása²⁷ természetesen sok ellenséget szerzett Némethnek. Az új társulati zászló beszerzése körüli bonyodalom alkalmat kínált számára, hogy megkérdőjelezze konkurense tisztességét és vezető szerepét. Poliány Zoltán, aki időközben nagy befolyásra tett a bukaresti magyarság életében,²⁸ kapott megbízást az egyleti lobogó beszerzésére. Németh szerint azonban a vételár háromszorosan meghaladta az anyaországi beszerzés szokásos költségeit, s ha Poliányt közvetlenül nem is vádolta nyerészkedéssel, elmarasztalta abban, hogy a közvetítők végül súlyosan megkárosították az anyagi gondokkal küszködő egyesületet.²⁹ Ugyanebben a számban a nyomaték kedvéért egy a Társulat vezetőivel ellenjegyzett részletes árvetést is közölt,

20 RH, 1908. febr. 23. A posztra Szapáry Lőrinc tanácsos, vagy Wodianer Rudolf főkonzul személye jött szóba.

21 Ld.: a Végre valahára. Megmozdult a magyar társulat a lidércnyomástól c. cikket. RH, 1908. márc. 22.

22 RH, 1908. márc. 29. A büszke fennhéjázással és hitethető naivitással egyaránt megvert vezetők példamutatása a cikk szerint kimerül a „legyetek mindannyian vezérek, hatalmasak!” átkos jelszó követésében, az építő kritika durva elutasításában. A groteszk jellemrajz (melyet a Pásztor aláírás alapján akár Nemes Tóth Zsigmond katolikus lelkésznek is tulajdoníthatunk) a következőképpen zárul: „Ha szemtelenül dicsérnek: az már más! Azt már szívesen beveszi a magyar gyomor. Cifra sallangokkal ellátott zsinórral, ha felakasztanak is, mézes-mázos szóval, ha ringatnak is bódító, halálos álomba, fűszeres lepénnyel, beléndekes borral sok mindenre kaphatók vagyunk, de másképpen? – Ne bánts a magyart!”

23 RH, 1908. ápr. 5.

24 RH, 1908. máj. 10. Tóth Zsigmond nem hagyta válasz nélkül a tiszteletlen hangvételű névtelen levelet. Megállapította, hogy bebizonyosodott: a papokra csak a bajban kívánnak számítani, de ő most már csak szigorú feltételekkel hajlandó visszatérni a Társulathoz. A „nincsen itt többé katolikus és református, csak magyar” tételt hangzatos, de hamar visszaütő érvnek nevezte. Uo.

25 Fogadják szíves köszönetemet. RH, 1908. dec. 20.

26 Uo.

27 RH, 1908. ápr. 16.

28 Feleségét zászlóanyának kérték fel. MOL K 26 858. cs. sz. n. [97. félhivatalos] 1903. XVIII. t. 405. asz. Ő maga később a Magyar Társulat tiszteleti elnöke lett.

29 RH, 1908. máj. 10. Németh szerint a zászló a magyar fővárosban 300 frank összköltséggel beszerezhető lett volna; ezzel szemben Poliány 900 koronát számolt el.

amely a vonat- és ellátási költségeket is magában foglalta, s noha a költségek az előző állításához képest 20–30%-kal többet mutattak, Németh mégis önigazultan kijelentette, hogy a regáti magyarságot többé nem lehet az orránál fogva vezetni.³⁰

A fenyegető felhanggal tett kijelentés után a pénzügyi *elszámoltatás* követelése visszatérő jelszó lett a lapban,³¹ sőt 1908–1909 fordulóján cikksorozatot is szentelt a kérdésnek,³² miközben indulatosan üzent a Társulat hangadóinak, hogy tényfeltáró elszámolását nem szereli le a választmány sunyi hallgatása.³³ Másutt mulatságosnak találja, ahogy a „vénasszonyok egyesülete” szabadulni próbál erkölcsi szembesítést követelő lapjától.³⁴ Úgy tűnik, Némethet a közéletjavító küldetés betöltésétől semmi nem téríthette el. Poliánynak a távozásáig tartó ostromozása³⁵ mellett beszámolt a Betegsegélyező Egylet bukott elnökének és pénztárosának bírósági peréről, melynek során a két vezetőt megbékülésre és – alázatos közemberként – az egyesület további szolgálatára intette.³⁶ Azt azonban nem hagyta szó nélkül, amikor a sikasztásban elmarasztalt egyesületi elnök az új alapítású *Romániai Magyar Újságban* becsületének helyreállításáról adott hírt. Németh a sietve beszerzett erkölcsi bizonyítvány hamisítvány voltának beigazolódását a perújrafelvételtől várta. Egyszersmind sorsszerűnek nevezte, hogy a sikkasztó elnök annak az újságírónak a pártfogását évezi, akit a hazai hatóságok félévi börtön és 1.000 korona pénzbírság lerovására köteleztek. Ezzel következetes harcot hirdetett Székely Béla szerkesztő ellen is, mint amilyet korábban Poliánnal vívott. Indoklása szerint ugyanis tarthatatlan, hogy a regáti magyar közéletben körözött emberek játsszanak vezérszerepet.³⁷

A Magyar Társulat kebelében ugyanakkor létezett egy evangélikus csángó – katolikus székely ellentét. Németh ebben a versengésben a (hétfalusi) Csángóbál megrendezése okán is az

30 RH, 1908. máj. 10. Nyilatkozatát Víz Dénés elnök és Tóth Zsigmond lelkész előtt tette, ám most már 350–400 frank költséggel számolt.

31 RH, 1908. máj. 17., RH, 1908. máj. 24., RH, 1909. márc. 18.

32 Ld.: Elszámolás (3). RH, 1909. jan. 17.

33 RH, 1908. máj. 24.

34 RH, 1908. dec. 20.

35 A fiumei Tengerpart szerkesztője, Fodor Oszkár kisebb erkölcsi károkozásért is bukásával fizetett – mondta –, pedig nem hazudta az uralkodónak magáról azt, hogy doktor volna, mint azt Poliány tette... RH, 1908. máj. 24.

36 RH, 1908. jún. 14. A pénzügyes Nagy Jánosnak azonban nem lesz partnere a kézfogáshoz, miután a bukott elnök, Murka Gyula egyszerűen megszökik. A román hatóságok két rendbeli sikkasztás vádjával körözik (miként aradi kollégáik is). RH, 1909. jan. 24.

37 Murka Gyula és pártfogója, Székely tehát a magyar hatóságok szigora elől menekült Romániába. Megtalálta a zsák a foltját. RH, 1909. febr. 18. Ld. még: Székely Béla és az államrendőrség. RH, 1910. ápr. 10. Székely magatartása csakugyan nem volt kifogástalan: az állampolgárságukat veszített honfitársainak honorárium fejében ajánlott segítséget, miközben Wodianer főkonzul díjmentes ügyintézkést kínált a szegényebb kérelmezőknek. Brozerék hattyúdala. RH, 1909. nov. 28. Székely a Liga Antisemita című bukaresti zuglapban mint kikezresztelkedett zsidót próbálta befektíteni Némethet az antiszemita román közéletben. A szerkesztő megbízottja 60 frankot kért a hírverés leállításáért. Az Antisemita Liga-féle lap és a csavargók. RH, 1909. máj. 20. Jean Sachellari főszerkesztőnek a Zsidó rühesség című írása nem csak őt, de a külképviselet egész hivatalnoki karát lezsidózta. S ugyan helyt adott a cáfolatnak, de az mintegy „fizetett hirdetés”, csak 20 frank lefizetése fejében jelenhetett meg. A román sajtószabadság lealázása. RH, 1909. máj. 27. Hogy Németh nem tudta kivonni teljesen magát a történetek hatása alól, tanúsítja, hogy hosszan idézte az Igaz szó című budapesti lapot, amely azt elemezte és adatolta, hogy nem a 2 millió katasztrális hold egyházi birtok (hitbizomány) az oka a hazai kivándorlásnak, (és a folyamatos galíciai bevándorlásnak), hanem a zsidó birtokosság 4 millió holdas földvagyon, amihez további 4 millió hold földbérlet társul. A szerkesztő ugyanakkor el is határolódott a helyzetet a haszonlesés diadalának beállító írástól, s regáti honfitársait is sikeres vállalkozásra és a majdani hazatérésre bízta. Birtokviszonyok és a kivándorlás. RH, 1910. dec. 4.

egyesület menthetetlenségén kesereg.³⁸ Igaz, a vezetés könnyelmű hitelfelvételével nehéz helyzetbe hozta a fél évszázados szervezetet, s Németh a közvagyon elherdálására figyelmeztető cikkeivel kétségtelenül hozzájárult a csőd elhárításához.³⁹ A kellemetlen számonkérések és fenyegető víziók természetes következménye, hogy a szerkesztő nemkívánatos személlyé válik a bukaresti magyarság legpatinásabb egyesületében.⁴⁰ Az pedig bizonyosan a lap forgalmát is érzékenyen érintette, hogy a hírbe hozott egyesületi vezetők⁴¹ a konkurenciánál kerestek vigaszt, s így a román főváros magyarságának első számú média-partnere nem a *Romániai Hírlap*, hanem a *Bukaresti Magyar Újság*, majd annak megszűnése után a *Romániai Magyar Újság* lett.

A „tényfeltáró riportok” hatására tehát a Magyar Társulat vezetősége szembefordul Némethtel, a biztosabb anyagi és erkölcsi alapokon álló Szent István Király Egyesület, mint a Társulattól kivált szervezet azonban sokáig kitart Németh oldalán.⁴² A szerkesztő azonban honfitársai szervezeti megosztottságát nem tekintette természetes állapotnak. Erőik összefogására *Egy akaratallal egy célra* című írásában tett építő javaslatot.⁴³ Talán ezért sem fordultak el személyétől a közélet megtisztulását áhítók, a választmányi vezetőkkel elégedetlen szervezeti tagok; s természetesen a szenzációkra mindig éhes olvasók.

A lap híryanagát kétségtelenül színesítették a vidéki, sőt külföldi magyar egyesületekről szóló beszámolók (mint például a Klapka György és honvédtársai által alapított, 30 éves fennállását ünneplő Konstantinápolyi Magyar Egyesületről).⁴⁴ Gyakori fordulat ugyanakkor, hogy a vidéki jótékonyági multságok az ottani magyarok üdvös összetartásának köszönhetően komoly bevétellel zártak – ellentétben a fővárosiakéval.⁴⁵

A vallási szempontból ugyancsak megosztott kikötőváros, Brăila Magyar Kálvin Temetkezési Társulata pedig ugyanúgy kénytelen volt felekezeti zászlóra gyűjteni, mint a Páskó János

38 RH, 1909. jan. 17. és RH, 1909. márc. 18.

39 A román bíróság 1910 márciusában kimondta, hogy mivel a Társulat nem jogi személy, így a tartozások a hitelkérő egyesületi vezetőket terhelik. Veress János elnökre és társaira így mintegy 50.000 frank visszafizetése hárult. RH, 1910. márc. 13. Ld. még: A Magyar Társulat sorsa fölött dönt a bíróság. RH, 1910. márc. 6.

40 Poliány Zoltán 1908. február 11-ei levele Schönburg–Hartenstein herceg, bukaresti követhez. MOL K 26 ME 858. cs. 825. 1908 XX. t. 245. asz.

41 A Magyar Társulat új elnökét, Veress Jánost például „erkölcsi nullának” nevezi [RH, 1908. dec. 20.], és őt teszi felelőssé az eltűnt egyesületi javakért. RH, 1909. márc. 18. Vádjait azonban alátámasztja, hogy a Társulat közgyűlése által még 1909-ben új elnökké megválasztott M. Nagy József hangszerkészítő csak azzal a feltétellel lett volna hajlandó betölteni tisztségét, ha anyagi és erkölcsi tekintetben is tisztult viszonyok jönnek létre a szervezetben. RH, 1910. márc. 13.

42 Az egyesület elnöke, Huszti János például nyilatkozatban védi meg Némethet a Romániai Magyar Újság vádjától, miszerint Németh bizalmatlan híradása nyomán kellett pénztári vizsgálatot lefolytatni náluk is. Németh azonban csak a rosszindulatú pletykákat rögzítette, s a vizsgálat gyors és kifogástalan lefolyása élesen rávilágított a két nagy egyesület gazdálkodásának és erkölcsi állapotának különbségeire. RH, 1910. márc. 20.

43 Írásában a széttagoeltság okául a program hiányát nevezte meg. A három legnagyobb szervezet (a Magyar Társulat, a Szent István Király Egyesület és a Betegsegélyező és Temetkezési Társulat) háromezer fős létszáma – véleménye szerint – már természetes vonzerővel hatna a felekezeti egyletek (a Katolikus Gyermekegylező, a két nőegylet és a Katolikus Legényegylet) tagságára. Így a nagyobb merítésből egy válogatott közös dalárdát is alkothatnának. A megnövekedett létszám alacsonyabb tagdíjakat jelentene, ugyanakkor csökkennének a terem-bérlés és a szórólapok nyomdai költségei. Fizetést csak az egyesületi orvos és a pénzbeszedő kapna, s az egyleti ingatlanok bérbeadásával jelentős bevétel (évi 8-10.000 lej) volna realizálható, melynek felét tőkésítenék, a maradékot pedig a kiadások fedezésére és jótékonykodásra fordítanák. A vezetői ambíciók káros következményeit a jelöltek sorshúzásos megválasztásával remélte kivédeni, mondván: előfeltétel kell legyen, hogy a választmánytagok anyagi felelősséget vállalnak döntéseikért. RH, 1909. febr. 14.

44 RH, 1908. ápr. 5.

45 RH, 1908. febr. 2.

vezette Szent László Katolikus Magyar Önmívelődési Egyesület.⁴⁶ Kettejük versenyében a protestánsok határozott előnyre tettek szert, amikor (1908 novemberében) térzenével és felvonulással egybekötött zászlóavató ünnepséget tartottak. Mint a lap tudósításából kiderül, az eseményen Pohl Vilmos konzul, de számos román vendég is jelen volt.⁴⁷ A katolikus egyesület megizmosodását nemcsak a gáncsoskodás,⁴⁸ de a balszerencse is gátolta. 1908 utolsó napjaiban ugyanis műkedvelő színi előadást terveztek a szomszédos Galacon a Mária Egyesület rendezésében, s noha a hatósági engedély, a terembérlés és a zenészek szerződtetése is rendben volt már, az estet a vendéglátók végül – programütközés miatt – lemondták. A hoppon maradt bráilaiak panaszára Németh csitítóan írta: „Kíváncsinos lenne nagyon, ha az idegenben mi magyarok egymást megértenők...”⁴⁹ Később a szerkesztő tolmácsolta a galaciak bocsánatkérését is.⁵⁰ A moldvai kikötőváros magyarjainak nézeteltérést okozó elővigyázatossága ugyanakkor bizonyosan hozzájárult a december 28-án megtartott pásztorjáték fényes sikeréhez. A közkíváncsúsra másodszor is megtartott előadást a lap a magyar ügyért való lelkesedés és tenni akarás legszebb példájaként állította honfitársai elé, elégedetten nyugtázva, hogy a sérelmüket félretett bráilaiak közül is sokan látták a programot.⁵¹

A legrégebbi vidéki magyar egyesület, a Pitești Magyar Dal- és Olvasókör hősies küzdelme az asszimilációs erőkkal legalább ilyen felemelő, hiszen zokszó nélkül viselték az egyesületi helyiség fenntartásának és renoválásának nyomasztó terheit.⁵² A magyarok azonban más vonatkozásban is példát mutattak a város román többségének: a Pitești Magyar Segélyező Nőegylet a szegény gyermekek karácsonyi felruházására évente sikeres jótékonyági bált rendezett.⁵³

A helybéli románok rokonszenvétől kísért⁵⁴ karitatív vállalkozásával került a lap társulati rovatába a mindössze két éves Craiovai Magyar Társulat is.⁵⁵ A komoly székház-bérhátralék kiegyenlítésére szervezett jótékonyági estjük sikeréhez nagyban hozzájárult az osztrák–magyar konzul és a magyar katolikus tanfelügyelő részvétele.⁵⁶ A külképviselet tekintélyt adó

46 RH, 1908. ápr. 19.

47 RH, 1908. nov. 29. A zászlórúdba a korban szokásos módon aranyszöveget vert Pohl Vilmos konzul, Koncz Ferenc református lelkész, Kovács György egyesületi elnök, Reindt Mihály alelnök és Bereczki János jegyző. Az adakozók névsorában asszimiláns magyarokat, románokat, de görögöket és németeket is találunk.

48 A 32 tagot számláló önművelők színelőadása a gáncsoskodás és közöny miatt csendes érdektelenségbe fulladt. RH, 1909. jan. 17.

49 RH, 1909. jan. 31.

50 RH, 1909. febr. 7. Mint kiderült a galaci Mária Egyesület elnöke, Gáll József és Báritz György titkár átküldték a bráilaiakhoz Szarka Gyula tanítót, hogy tájékoztassa a színjátszókat az előadás idejének alkalmatlanságáról. A helybéli tanító, Vadász Zoltán ezt tudomásul is vette, ám a „társulat” december 28-án a kockázatok ismeretében mégis átrándult Galacra.

51 RH, 1909. jan. 31. Ekkor mutatkozott be a város frissen alakult magyar dalárdája is.

52 A három volt tanterem egybenytetésének és a tetőszerkezet javításának költsége meghaladta az éves terembér (320 frank) 60%-át; s mindezt a havi két alkalommal megtartott dal- és felolvasó estek ruhatári díjaiból igyekeztek fedezni. RH, 1908. nov. 1.

53 RH, 1908. nov. 15. A program egyik kezdeményezője Erős Gyula katolikus tanító, egyleti titkár volt.

54 RH, 1908. nov. 1. Ennek biztos jele, hogy a rendezvényt a Lotru Társaság is anyagilag támogatta.

55 RH, 1908. okt. 25. Az adományozást az október 12/25-én megtartott zártkörű műsoros est bevétele fedezte. Az egyesületnek saját „székháza” volt az ún. Stravolca-házban, elnöke ekkor Jakoby Miklós volt.

56 RH, 1909. jan. 17. Az est nyitányaként a román és a magyar himnusz csendült fel. A 850 franknyi tiszta bevétel elsősorban a sikerrel bemutatott bohózatnak és a karácsony másnapi ünnepi alkalomnak köszönhető, s persze a rangos vendégek, gróf Firmián Ferenc konzul és Kuczka Ágost tanfelügyelő megjelenésének. (Utóbbi a cikkben – tévesen – Andrásnéként szerepel.)

támogatását a Ploiești Magyarok Otthona is élvezte, hiszen az egyesület elnökségét Posfay Virgil volt alkonzul vállalta el, tiszteletbeli elnöke pedig Kriván György főkonzul lett.⁵⁷

A buzăui magyarság példás összefogással (a korábbi nézeteltéréseken túllépve) ekkor már templomra gyűjtött. Jótékonyági báljukon Kuczka Ágost, katolikus tanfelügyelő, valamint Németh Ignác laptulajdonos is megjelent. Figyelemre méltó, hogy a rendezvény védnökének meg tudták nyerni a Steaua Română petróleum részvénytársaság igazgatóját, aminek hatása bizonyára nem csak a végelszámolás bevételi oldalán mutatkozott meg.

Kedvező benyomásait a lapszerkesztő ekképpen foglalta össze: „Már régóta tapasztaljuk, hogy a vidéki egyleteknél sokkal nagyobb az együvé-tartozóság érzése és a magyar faj szeretete, mint itt a fővárosban, ahol tisztelet becület a kivételeknek, a legtöbb magyar magát inkább kozmopolitának, sehova sem tartozónak, mint magyarnak tekinti.”⁵⁸

Talán ez az egyetértés és tettekben is megnyilvánuló elszánt hazafiság vonzotta a lap szerkesztőjét – s persze a friss híryanag és előfizetők gyűjtésének szándéka –, hogy eseti látogatások után 1909 októberében vidéki körútra induljon. Az út kijózanító tanulságaként mégis azt kellett megállapítania, hogy a kikötő- és iparvárosok magyar munkavállalói, és különösen azok gyermekei gyorsan felejtik anyanyelvüket.⁵⁹ Ennek pedig az adott viszonyok között egyedüli ellenszere az anyanyelvű oktatás megszervezése volt.

6.3. Az „Iskolai hírek” rovat

A bukaresti magyar iparosság számára – amely a társasági életből gyakorlatilag kivaszította az értelmiséget – az oktatásügy nem számított olvasói csemegének. A felekezeti iskolák hálózatainak kifejlődése után annál nagyobb érdeklődés övezte a tanoncképzésről szóló híreket. A szakoktatás kérdése hazafias és egzisztenciális szempontból egyaránt főbenjáró üggyé vált, egyfelől mivel a gyermekek anyanyelvi közege az elemi osztályok elvégzése után (a legfogékonyabb korban!) a családra szűkült, s a „kinti életben” a román nyelvi expanzió nyomasztó módon érvényesült. A magyar tanonciskola átmenetileg útját állta az utca „eróziós hatásainak”, ugyanakkor az anyagi boldogulás lehetőségét kínálta a bevándoroltak új generációinak.

Természetes tehát, hogy az 1907 őszén a fővárosban beinduló katolikus *tanonciskolát* már az első lapszám kitörő örömmel üdvözölte. Az 59 fős induló létszám láttán a szerkesztő ugyanakkor megjegyezte, hogy tanácsos volna mindenki számára, hogy gyermekét ide járassa.⁶⁰ A leánygyermekek erkölcsi és szellemi gyarapodásának hasonló jelentőségű intézménye, az ismétlőiskola azonban csak a katolikusoknál működött, egészen 1907. november 4-ig, amikor is Baynovics Anna igazgatónő irányításával a katolikus varróiskola is megkezdte működését.⁶¹ A reformátusoknál ezt a szerepet kezdetben a vasárnapi iskola töltötte be, viszont a katolikus kezdeményezés ösztönző hatását jelzi, hogy 1909-ben már a protestáns varró-

57 RH, 1908. jan. 26. A három éves múltú egyesület a katolikus iskola emeletén kapott ingyen helyiséget. Dalárdáját Csiky Gyula tanító, alelnök vezette. A támogatók között találjuk továbbá Páskó János lelkészt és Kővári Zoltán tanítót.

58 A rendezvény tiszta bevétele 800 frank volt, miközben a bukaresti Dal- és Műkedvelő Kör január 24-ei álarcsbálja deficitel zárult. RH, 1909. febr. 4.

59 RH, 1909. okt. 17. Ekkor mutatkozott be a város frissen alakult magyar dalárdája is.

60 RH, 1907. nov. 17.

61 Uo.

iskola hirdetése is megjelenik a lapban;⁶² de hamarosan a református fiúk szakképzésének feltételei is megteremtődtek.⁶³ Kertész József felvilágosító cikksorozatában a szülőket azzal bízta, hogy a magasabb kultúrszintet képviselő anyaországban minden gyermek tanköteles még, amikor külföldön élő társaik már rég kikoptak az iskolapadokból. A felvilágosító munkát jótékony reklám is kiegészítette: a református tanonciskola ingyenes írószer-szolgáltatásával próbálta növelni elfogadottságát.⁶⁴ A bocsánatos propaganda azonban nem lehetett túlzottan hatékony, mert egy későbbi lapszámban a szerkesztő megállapította: vannak olyan szülők, akik csak az oktatás ingyenessége miatt íratják gyermekeiket magyar iskolába, sőt, némelyek azt remélik, hogy ott majd fel is ruházzák csemetéjüket. Ellenkező esetben továbbállnak. Németh ezek után arra a fanyar következtetése jutott, hogy amennyiben – a német iskolákhoz hasonlóan – nem csak beíratási díjat, de tandíjat is szednének, honfitársai talán többre becsülnék az anyanyelvi képzés lehetőségét.⁶⁵

Hogy a magyar iskolaügyet nem csak oktatási, de egyúttal nemzeti kérdésként kezelték a Regátban az mutatja, hogy a román lapok egyike éles támadást intézett a magyar pénzen fenntartott, s értelemszerűen magyarul tanító iskolák ellen. A *Viitorul* budapesti levelezőjének állítása szerint a regáti magyar iskolák elhanyagolják a román nyelv oktatását, s a szakfelügyeletnek nincs megfelelő eszköze arra, hogy az oktatás szellemét érdemben befolyásolja. A *Romániai Hírlap* kategorikusan cáfolta a román újság állításait, mondván, hogy Kuczka Ágost a katolikus iskolák tanfelügyelője nem nyerte volna el a román koronarend lovagkeresztjét, ha feladatát hanyagul látná el, másfelől nem kapott volna megbízást a német tannyelvű iskolák pedagógiai felügyeletére az érsektől.⁶⁶ Arról, hogy romániai magyar iskolákban a tananyag, a tankönyvek és a tanmenet kidolgozása a román szaktárca szigorú előírásai szerint történik, s hogy a kötelező román nyelvi óraszám néhány esztendő alatt háromszorosára (2-ről 6-ra) növekedett,⁶⁷ a szerkesztő nem szólt. Hogy minderről Némethnek ne lett volna tudomása, nehezen elképzelhető. Gyaníthatóan az ilyen jellegű „konfrontatív” közlések már ütköztek szerkesztői felfogásával. A *Hírlapot* forgatva annál több adalékokat találunk a magyar iskolák román állammal szembeni lojális viszonyulására. (Például arról, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia pénzen fenntartott brăilai katolikus fiúiskola karácsonyi megemlékezésén román szavaltatok is elhangzottak,⁶⁸ míg a giurgiui magyar tanoda növendékei az ünnep alkalmából a román himnuszot énekelték.⁶⁹)

Az iskolarendszer fejlesztése, mely éppúgy bizonyította a magyar kisebbség életrevalóságát, mint a román állam türelmes oktatáspolitikáját – gyakran kap publicitást. Németh vidéki körútján értesült arról, hogy a galaci minorita rendházban működő fiúiskola mellett leányosztály nyílik, s hogy a közeli Brăilán a főkonzul új iskolaépületet avatott.⁷⁰ Utóbbi esetben ugyancsak öröndetes fejlemény volt az iskolai kázinó megnyitása, hiszen a gyermekek egészsége és testi fejlődése nagymértékben függött az ellenőrzött mennyiségű és minőségű

62 RH, 1909. jan. 31. Az olvasóktól fehérnemű- és felsőruha-rendeléseket vártak.

63 Ld.: az Újabb tanonciskola. A reformátusok is megpróbálják című híradást. RH, 1907. nov. 24.

64 RH, 1907. dec. 1.

65 RH, 1908. jún. 28.

66 RH, 1908. jan. 12.

67 MAKKAJ (2002): 19.

68 RH, 1907. dec. 15.

69 RH, 1907. dec. 29.

70 RH, 1909. okt. 17.

tápláléktól. Pedagógiai szempontból pedig fontos a felügyeleti idő meghosszabbodása, ami nagyrészt semlegesítette az utca nemkívánatos nyelvi és „nevelő” hatásait.⁷¹ A szerkesztő éppen a minőségi nevelőmunka értékét húzta alá, amikor az intézetvezető Baynovics Annát állította példának az erkölcsi kifogások miatt hazarendelt tanítónőkkal szemben (s az ugyancsak Félix Endre szembesítő cikkei hatására elmarasztalt Iskolatestvérek férfi tanítóival). Az igazgatónő ugyanis „cifrálkodás” helyett szabadidejében is buzgón járta a távoli peremkerületek magyar hajlékait, s szakmai kérdéseken túl ügyes-bajos dolgaikban is eligazítást nyújtott az elszigetelten és nyomorúságosan élő családoknak.⁷²

Bíráló észrevételeket nem csak a nemtörődő tanítók, de az anyaországi hatóságok is kaptak – ha nem is a maradók, hanem a visszavándorlók miatt. Amikor a szerkesztő azt tapasztalta, hogy a vidéki iskolák padsoraiban látványosan ritkul a diáksereg, a Székely Társaságot, s vele a kormányzatot arra figyelmeztette, hogy immár a hazatértek beilleszkedése érdekében is tegyen nagyobb erőfeszítéseket.⁷³

A Regátban maradtak boldogulását és magyarságtudatának ápolását viszont az iskola után a leghatékonyabban az anyanyelvű hitélet keretei biztosíthatták.

6.4. A hitélet hírei

A romániai magyarság hitélete rendszeresen felmerülő tematikai egység a lapban, noha mélységében nem mérhető az egyesületi rovat híryanagához. Kivételes eset, hogy a lap hosszabban idézi a katolikus egyházfő, Raymund Netzhammer érsek egyik beszédét,⁷⁴ öt éves egyházfői jubileumának viszont vezércikket szentelt,⁷⁵ s a felekezeti egyensúly jegyében ugyanebben a számban kapott helyet a reformáció évfordulójának ünneplése is.⁷⁶ A prominens egyházi személyiségekhez fűződő eseményekről viszont rendszeresen jelentek meg híradások. Ez utóbbiak közé tartozik a hír, hogy Szemerecsányi Pál szepesi püspök, betegsége miatt, megvált a romániai magyar katolikusokért oly sokat tett Szent László Társaság elnökségétől.⁷⁷ A későbbi elnök, Várady L. Árpád, címzetes püspök a bukaresti katolikusság „fellegvárának” számító Barácia felújításáról számolt be.⁷⁸ Ide helyezték Lischerong Mátyás egykori bráilai papot, aki a bukaresti érseki szeminárium magyar tanítója, egyúttal a ma-

71 RH, 1909. jan. 31. Az étkezdet a nyitáskor 600 fő vette igénybe. RH, 1909. febr. 11.

72 Társadalmi életünk. RH, 1910. szept. 25. Jellemző azonban, hogy Félixben nem az erkölcsi élet örét, a sorstársat látta, hanem a hitelrontót és engedetlen hitharcost, akit Várady L. Árpád, a Szent László Társulat vezetője hazarendelt kétes magaviselete miatt, ám példás büntetés helyett Lippán a bukarestinél jobb állást kapott. Kuttyából nem lesz szalonna. RH, 1910. okt. 16.

73 A vidéki diaszpóra sorsát a szerkesztő a hazavándorlás fényében nagyon is kétségesnek látta. Ezzel szemben a bukaresti közösség folyamatos utánpótlását jövendölte, mint mondotta: „de inkább csak a jövevény szolga nép-ből.” Ezért is hívta fel az illetékesek figyelmét az „értékesebb”, de ugyancsak bizonytalan sorsú hazatérő regátiak gondjaira. RH, 1910. máj. 8.

74 RH, 1907. dec. 8.

75 Netzhammer érsek ünneplése. RH, 1910. nov. 6.

76 A reformáció emlékünnepe. Uo.

77 A lap a poszt várományosaként Radnai Farkas besztercei püspököt említette. RH, 1907. dec. 22.

78 Az egyházi komplexum bizonyosan a ferences barátokról nyerte elnevezését, ami mindkét nyelvben meg-honosodott. RH, 1907. dec. 22.

gyar iskolák katolikus hitoktató lelkésze lett,⁷⁹ s később fontos publicisztikai tevékenységet is kifejtett. Ellentétes utat járt be a 25 éves papi jubileumát ünneplő Páskó János plébános, aki a fővárosból, a baráciai szolgálat éveit után került Ploiești-re. Köszöntésén Németh Ignác is jelen volt, s így első kézből tudathatta olvasóival: az ünnepekt érdeme, hogy az érsek által feloszlatott vidéki egyházközösségekben ismét helyreállt a nemzetiségi béke.⁸⁰ Közeli ismerősének, a Barácia hazai születésű plébánosának állított emléket a szerkesztő a Ludvig Albert-ről szóló nekrológgal.⁸¹ A plébános halála ugyanakkor alkalmat adott arra, hogy Németh petícióban szorgalmazza utódjául munkatársa, páter Nemes Tóth Zsigmond kinevezését, egyúttal a Scuane utcai katolikus iskola udvarára megálmodott magyar templom megépítéséről is egyeztessen az érsekkel.⁸²

A már elkészült craiovai templom felszenteléséről – ami a régi épület teljes átépítésének záróakkordja volt – ugyancsak hosszabb beszámolót közölt a lap,⁸³ amiként a budapesti eu-charisztikus körmenet zaklatott eseményeiről is.⁸⁴

Református részről Kenessey Béla püspöki beiktatása⁸⁵ és a bukaresti sírkerti imaház felszentelése került az egyházi híryanagba;⁸⁶ amelyben természetesen megtalálhatjuk a két nagy felekezet születési-keresztelési és halálozási számsorait is.⁸⁷

A lap beszámolt továbbá a buzăui Horváth Árpád pappá szenteléséről, aki az esztergomi érseki szeminárium elvégzése után visszatért szülőföldjére.⁸⁸ Németh már, mint brăilai lelkésszel találkozott vele vidéki körútján.⁸⁹ Ekkor ismerte meg a buzăui Tremmel Józsefet is, aki ploiești szolgálatának tapasztalatait kamatoztatva vetett véget a nemzetiségi egyenetlenkedésnek, s vegyes nyelvű nyáját egy közös templom megépítésére tudta mozgósítani.⁹⁰

Az ellentétek azonban nem mindenhol voltak ilyen sikerrel feloldhatóak. Galați vonatkozásában a szerkesztő kiemelte, hogy a moldvai katolikus magyarság nem Bukarest, hanem Jasi, s így közvetlenül a Szentszék alá tartozik, tehát az itteni dolgokra Kuczka Ágostnak (a romániai akció katolikus bizalmi emberének) nincsen befolyása. Márpedig a csángók látványos asszimilációja miatt a jászvásári püspököt nem tekinthették a magyarok kipróbált barátjának.⁹¹ Németh ugyanakkor a magyar és a romániai „szövetséges” egyházvezetéssel sem lehetett min-

79 RH, 1908. aug. 23.

80 Sőt, az újjászervezés is megindulhatott. RH, 1909. márc. 14.

81 RH, 1909. ápr. 25.

82 A Szent István Király Egyesület üléséből. RH, 1909. máj. 6. ill. Küldöttség az érseknél. uo.

83 RH, 1908. nov. 15. A Kuczka Ágost vikárius szervezőmunkáját is ünnepelni hivatott esemény díszvendége volt az egykori craiovai lelkész, Ludwig Albert, a Barácia magyar plébánosa, valamint Netzhammer érsek, az osztrák–magyar konzul, gróf Firmián, továbbá Hering Gyula Turnu Severin-i plébános és Auner Károly kánonok, történész.

84 RH, 1908. szept. 20. A Dessewffy Aurél, Mailáth József, Zichy Nándor, Giesswein Sándor és más prominens személyiségek jelenlétével zajló eseményt (káromkodással és kódobálással tarkított) szocialista tüntetés zavarta meg.

85 RH, 1908. ápr. 12.

86 Az alapkövetel után 13 évet kellett várni arra, hogy Kenessey Béla erdélyi püspök végül felszentelhesse az épületet. RH, 1909. okt. 24.

87 RH, 1908. jan. 12. A reformátusoknál az 1907-es esztendőben 91 keresztelő és 85 temetés volt, a Barácián, a katolikusoknál viszont a halálesetek meghaladták a születések számát (284 : 282).

88 RH, 1908. jún. 28.

89 RH, 1909. okt. 17.

90 RH, 1909. febr. 4.

91 RH, 1909. okt. 17.

den tekintetben elégedett. Lapjában ugyanis cáfolta azt a közkeletű vélekedést, hogy a Szent László Társaság, illetve a magyar kormányzat bármilyen formában támogatná a bukaresti Szent József székesegyházat. Megállapítva, hogy abban német, francia, olasz és román nyelvű istentiszteleteket tartanak, s alig jut alkalom magyar igehallgatásra.⁹² Lehetséges persze, hogy a támogatás tényéről nem voltak biztos értesülései; vagy, ha voltak is ilyenek, a magyarság fokozott befolyásigényét hirdetve több babérra számíthatott az ellenzékies beállítottságú regáti magyarság körében. Az elfogulatlanság látszatához mindenesetre kevésnek bizonyult a *Vallás és haza* címmel elindított cikksorozata,⁹³ hiszen már ezt megelőzően közölte egy névtelen „presbiter” rosszízű írását, amely alantas találgatások után az egyházellenesség bélyegét próbálta rásütni a szakmai versenytárs Poliány Zoltánra.⁹⁴ Németh eközben az egyház tekintélyének védelmezőjeként ajánlotta a magyar kormány figyelmébe a katolikus tanfelügyelő „elkörmölés”-ével s a református presbitérium bujtogatásával vádolt Poliányt. A *Bukaresti Magyar Újság* szerkesztőjét végül nem kevesebbert, mint egy küszöbön álló vallásháború előidézéséért kívánta vizsgálóbizottság elé állítani.⁹⁵ Némethnek végül Poliány makacs vitapartnerével, Újváry István református esperessel is meggyűlt a baja. A művelt és nagy munkabírású, de fölényes és befolyásával többször visszaélő esperes-tanfelügyelőt a szerkesztő, „közérdekből” erkölcsi átvilágításnak kívánta alávetni.⁹⁶ Sajnálatos, hogy a bukaresti magyarság lelki életének feldúlásához, a régi keletű katolikus-református ellentét elmérgesedéséhez Németh elevenbe vágó – noha rendszerint megalapozott – (vád)iratai is hozzájárultak.

6.5. A lap és az anyaország

Mint láttuk, Németh az egyesületi élet megújítását a külképviselet magas presztízsű tisztviselőjének elnökségével látta megoldhatónak, s a vallási kérdésben is az óhazától várt útmutatást és határozottabb fellépést (pl. Poliány, majd Újváry hazarendelését). Nyilvánvaló, hogy a szerkesztő egyúttal lapja piacának, és lehetséges finansziális támaszának is tekintette az anyaországot. A kapcsolatok ápolását kívánta az olvasói igények teljesítése is. Sokak csillapítatlan honvágya miatt naprakész információkkal kellett, hogy szolgáljon a szülőföldről, amely nem tudott (sokak szerint: nem akart) gondoskodni róluk, amely az odahagyott rokonság, az ifjúkor lassan fakuló emlékei miatt örök téma, s mindenkori viszonyítási pont maradt. Még az idegenben született új nemzedék számára is. A lap által közvetített Magyarország-kép pedig éppen az ő azonosságtudatuk formálása szempontjából volt igazán fontos.

92 RH, 1908. jan. 12.

93 RH, 1908. júl. 12. és uo. 1908. júl. 19.

94 RH, 1908. ápr. 5.

95 Uo.

96 A kiugróan kedvező állami fizetésben részesített református vezető mielőbbi távozását kívánta, úgymond: mielőtt nagy bajt csinál. RH, 1910. febr. 20. Egy héttel később az írása nyomán gyanúba keveredett Szász István kántortanító „felmentése” érdekében nevének nevezte Újváry esperest, akit minden hatáskör és előny hasznélvezőjeként – személyeskedő indulatoktól mentesen – meg kell fékezni. Ennek módjául egy önmaga ellen kért fegyelmi vizsgálatot javasolt Németh, amely, ha tisztázza az esperest, akkor az elkövetkezőkben feddhetetlen tényezőként tekinthet rá Bukarest magyarsága. Nyíltan szólunk. RH, 1910. febr. 27. Újváry azonban nem ment volna át a rostán. Kellemetlen közjáték után a világháború előestéjén – érdemeire tekintettel tapintatos formában – hazarendelik. Tárgy: a konventi elnökség az akció református vezetőivel szemben emelt vádakról, ill. tisztázata a közös külügyminiszternek, 1914. jún. 18/21. MOL K 26 ME 1081. cs. 4446. 1914 XIX. t. 27. asz.

Németh gyakorlatias érzékkel az egzisztenciális vonatkozásoknak adott elsőbbséget. Leggyakrabban a Székelyföld munkaerő-piaci helyzetével foglalkozott. Zakariás János országgyűlési képviselő tollából cikksorozatot közölt a székely telepítésekről, és lehetséges hazazatalukról, ami azt a kiáltó ellentétet lett volna hivatott feloldani, hogy a hazai birtokosság olcsó szlovák, román, sőt bolgár munkaerőt alkalmaz, miközben számtalan székely idegenben keresi a megélhetését.⁹⁷ A visszavándorlók biztatására a szerkesztő készséggel hivatkozott Kossuth Ferenc kereskedelemügyi miniszterre, aki az amerikasokat kecsegtette a hazai vasútépítkezések lehetőségeivel.⁹⁸ A *Hírek Magyarországból* rovatban rendszeresen tudósított a debreceni székely kongresszus eseményeiről,⁹⁹ hiszen a regátiak java része a sokak által követelt munkahelyteremtésektől – és a mielőbbi hazatéréstől – remélte bizonytalan sorsának rendeződését.¹⁰⁰ Ebből a szempontból is fontos az agrárreformer Darányi Ignác személye, akinek legelőrendezési tervéről¹⁰¹ s miniszteri jubileumáról¹⁰² egyaránt beszámolt a lap. A regáti számkivetettekben az ipari munkaalkalmak bővülése – mint a baróti mintaműhely megnyitása¹⁰³ – is tartotta a reményt.

Németh *A visszavándorlás okai* című vezércikkében a tőkés piacmechanizmus jellegzetes ismérveként írta le a Romániában is bekövetkező túltermelési válságot, amely a csődök és öngyilkosságok lavináját indította el; nem hagyott kétséget azonban afelől, hogy a kárvallott magyarok számára a Kárpátok szorosain át az óhazába mutat a kivezető út.¹⁰⁴ Bocsánatos elfogultság volt ez, hiszen a szerkesztő nem hitegethette kolbászkerítéssel olvasóit. Ellenkezőleg! Arra figyelmeztette a magyar kormányt, hogy áldozathozatal nélkül nem lehet úrrá a kivándorlást is előidéző gazdasági-szociális bajokon. A városi lumpenproletariátus s általában a munkaerő-felesleg képződését meggátolandó az amerikai Homestead Act példájára (s a hitbizományok terhére) nem csak földosztást javasolt, de a parasztság létalapjának állami gyámkodástól mentes törvényi védelmét is. A nincstelenek nemzeti kötődését meghatározó tulajdonszerzés és -örzés receptjét úgy merte Darányi Ignác szakminiszter figyelmébe ajánlani, hogy a kérdést hazafias dimenziókba emelte. Mint mondta, a föld és az ország csakis így maradhat meg eredeti tulajdonosa, a magyarság birtokában.¹⁰⁵

Ez a konstruktív szemlélet vezeti Németh tollát, amikor kilátástalan haiman[jötmént]-életet¹⁰⁶ élő honfitársait próbálja tárgyilagosabb mérleg megvonására késztetni. Akik, míg a hazai nehézségeket általában eltúlozták, önáltatóan áradoztak a felhőtlen regáti életről.¹⁰⁷

97 RH, 1908. szept. 13., okt. 4.

98 RH, 1907. dec. 8.

99 RH, 1908. aug. 9. és 1909. máj. 13. A kongresszuson egyébként a Huszti József vezette bukaresti küldöttség is részt vett, s velük együtt Németh is. RH, 1908. szept. 30.

100 RH, 1909. nov. 18.

101 RH, 1909. máj. 13.

102 RH, 1908. ápr. 12.

103 Uo.

104 Mint írta, a szülőföld „... szívesen veszi kebelébe ismét vissza hűtlen fiait, kik ha itthon csak felét fejtik is ki ama szorgalomnak, melyre odaát őket kényszerítették, úgy megtalálják itthon is a megélhetés előfeltételeit, a jólétet és megelégedést.” RH, 1907. dec. 1.

105 Altorjay Sándornak, a Budapesti Hírlap szerkesztőjének e tárgyban kiadott brosróját idézve részletesen taglalta az 1889-es texasi törvényt. RH, 1909. febr. 11.

106 Egy negyedszázaddal korábban a lapszerkesztő előd, Vándory Lajos szégyenkezett a hontalan-céltalan, a társadalom periferiáján élő bevándorolt honfitársak miatt. BH, 1882. okt. 1.

107 Az irreálisan olcsó karnác (kolbászféle) és rossz lőre a „létbiztonság” illúzióját adta sok tengődő hontalannak, amihez a hazainál kedélyesebb román mentalitás s bizonyos relatív szabadságérzet társult. BH, 1877. máj. 22. [jún. 3.]

Az eltaszító anyaország és a felkaroló választott haza tételét megalkotó és melengető kíváncsított magyarok tömegeit jellemző érzelmi túlfűtöttséggel magyarázható, hogy Németh az óhaza védelmében a kelletténél didaktikusabb. Esetenként patetikus túlzásokra ragadtatja magát. A pesti izraelita tanoncműhely megnyitása kapcsán tör fel belőle ez a hitvallás:

„Nem egy hasznos intézmény került ki a szabad Magyarországból, ahol az egyes társadalmi osztályokat régen övedzett chinai falak régóta ledöntve hevernek, ahol a felekezeti elavult különbségek régen megsemmisültek, ahol ma az ember pusztán értéke után, nem pedig születése, vagy vallása után ítéltetik meg.”¹⁰⁸

Ezt a kommentárt természetesen a romániai viszonyok bírálatának is tekinthetjük, hiszen a negyedmilliónyi romániai zsidó még állampolgárságot sem kapott, annak ellenére, hogy az újdonsült állam szuverenitását az 1878-as berlini nagyhatalmi konferencia csak ezzel a feltétellel volt hajlandó elismerni.

A lapot forgatva a tettekben is megnyilvánuló (ó)hazahű elkötelezettségre is találunk példákat: A *Romániai Hírlap* is bekapcsolódott az ajkai és a resicai bányaszerencsétlenség kárvallottjainak megsegítésébe, amit a szerkesztő, a honfiúi tartozás természetes lerovásának nevezett.¹⁰⁹ A hazafias érzések ápolásának változatos formáit mutatja, hogy a *Hírlap* a magyar táncokról éppúgy közölt írást,¹¹⁰ mint a boszniai magyarság gyarapodásáról és iskolaszervezéséről,¹¹¹ vagy a szlavóniai szórványmagyarságot szolgáló Julián-tanító erőszakos haláláról.¹¹² Ebbe a sorba tartozik Garibaldi magyar harcostársának, a hadmérnök Türr Istvánnak a nekrológja,¹¹³ s persze a dicsőséges 1848-nak¹¹⁴ és az aradi vértanúknak¹¹⁵ szentelt emlékezések. A szabadságharc méltóságával ekkoriban már jól megfért az Európa-szerte tiszteletnek örvendő Ferenc József 60 éves uralkodói jubileumának¹¹⁶ és (78.) születésnapjának¹¹⁷ ünneplése. Elek Ferenc giurgiui tanító pedig a „Hazaszeretet a családban” címmel írt tartalmas cikkében hívta fel olvasói figyelmét, hogy Bem tábornok egykori katonáinak gyermekei már erősen törnek a magyart. Ám, ha kéznél van Benedek Elek szívet melengető könyveinek bármelyike, a helyzet még menthető...¹¹⁸

108 RH, 1907. dec. 8.

109 A Bukaresti Szent István Király Egyesület által hazaküldött 400 lej felét a szicíliai földrengés károsultjai javára ajánlotta fel. RH, 1909. febr. 11.

110 RH, 1907. dec. 29.

111 RH, 1908. jún. 17.

112 RH, 1909. máj. 13. Németh verziója több ponton eltér a helybéli Julián-tanfelügyelő által rekonstruált történetétől. A helyszínt is tévesen Sor helyett Sod-nak írta. Ld.: MAKKAJ Béla: Kormányakció a horvátországi magyar kisebbségért / In: uő: *Idegenben. Tanulmányok a magyar-magyar kapcsolatok korai történetéből*. Budapest. Károli Gáspár Református Egyetem. 2004. 16.

113 RH, 1908. máj. 10.

114 RH, 1908. febr. 23., 1908. márc. 15. 1848–49-iki szabadságharci csatatörténetek címmel hosszú cikksorozatot is indított. Pl. (2.) RH, 1910. márc. 6. és (7.) RH, 1910. ápr. 10.

115 RH, 1908. okt. 4.

116 RH, 1908. febr. 23.

117 RH, 1908. aug. 9. A gróf Szapáry Lőrinc, követségi tanácsos által adott ünnepi fogadáson a magyar egyesületek vezetői, egyházi személyiségek, valamint a lap szerkesztője voltak jelen. RH, 1908. aug. 23.

118 RH, 1909. márc. 7.

A természetes kötődések és a sokakat kínzó honvágy ellenére a lap nem volt mindenben elnéző az óhazával s a fennálló politikai rendszerrel szemben. A Wekerle-kormány bukásáról írt vezércikkében például Németh meddő kísérletezésnek nevezte az ellenzéki koalíció regnálását.¹¹⁹ Másutt az öntudatosodó választókra hivatkozva a szóvirágos ígéretések politikájának tarthatatlanságáról írt.¹²⁰ Bosszúsán reagált a szerkesztő a hazai lapokban megjelent felelőtlen hirdetésekre is. Óva intette honfitársait a balkáni vasútépítések „kedvező” lehetőségeitől, mondván, odalent nincs osztrák–magyar konzulátus sem, mely védelmükre kelhetne.¹²¹ A külképviseletek korábbi kritikán aluli működésére irányította a figyelmet a „Magyarnyelv a konzulátuson” című írás. Az egykori bukaresti követ, Alois Lexa von Aerenthal közös külügyminiszter rendeletére ugyanis „Mintegy varázsütésre megváltozott az eddigi nemzetelázó rendszer”, s a kivándorolt magyarok végre anyanyelvükön intézhették ügyeiket.¹²² Németh szerint azonban még maradt bőven tennivaló. Méltatlankodva jelentette azt is, hogy a galaci műkedvelő előadásokon egyetlen konzulátusi tisztviselő sem jelent meg, még ha az előadásmód nem is volt kifogástalan.¹²³ Károlyi Mihály amerikai magyarokról szóló írását idézve pedig általánosságban is megállapította, hogy a hazai szórványnál a külhoni magyar egyesületek jobban rászorúlnak az anyaország gondoskodására.¹²⁴

Nyilvánvaló ugyanakkor, hogy az anyaország hivatalosságát bíráló írásainak egy részében tollát már egyértelműen a kormányzati szubvenció megtagadása miatti sértődöttség vezette.

6.6. A befogadó hazához és a románsághoz fűződő viszony

Az anyaország jó értelemben vett gyámkodását igénylő kijelentéseknek két lehetséges okát ismerjük: egyfelől, mert Németh a Miniszterelnökség sajtóosztályának támogatásával próbálta hosszú távon biztosítani lapjának gazdasági hátterét. Másfelől nyilván azért, mert a bevándorolt magyaroknak a kenyéradó új hazával kapcsolatos viszonya nem felelt meg mindenben a várakozásoknak. A szerkesztőnek ugyan természetes törekvése volt, hogy a román társadalommal és hatóságokkal előzékeny kapcsolatot ápoljon, ez azonban – nem feltétlen saját hibájából – nem sikerült maradéktalanul. A bevándorolt magyarok sajátos helyzetét a második évébe lépő lap újévi köszöntője fogalmazta meg: „Idegenek vagyunk ez országban, azonban mint vendégek a legjobb fogadtatásban részesülünk itt.” Az udvarias helyzetfelmérésnek azonban egyértelműen az első fele hangsúlyos, amit a helyi szokásokhoz való feltétlen alkalmazkodás szükségességéről és az ortodox naptár szerint megült ünnepekről szóló megállapítás tesz világossá.¹²⁵ Nem volt számára kérdéses az sem, hogy az államnyelv elsajátítása nélkül nincsen zökkenőmentes beilleszkedés a jövevények számára.¹²⁶

A lojális szerkesztői magatartás természetes kifejeződése a romániai viszonyok tárgyilagos bemutatása. A *Belföld* rovatban kapott helyet Európa utolsó parasztfelkelésének kár-

119 RH, 1910. febr. 20.

120 1848/49 csodával határos erőfeszítéseikhez képest lesújtónak találta saját kora politikai viszonyait. RH, 1910. márc. 13.

121 RH, 1908. jan. 26.

122 RH, 1908. júl. 19.

123 RH, 1909. máj. 2.

124 RH, 1908. jan. 1.

125 RH, 1908. jan. 12.

126 Ez persze nem jelenti azt, hogy szó nélkül hagyná a második generáció nyelvromlását. RH, 1909. febr. 21.

rendezése,¹²⁷ az egyesítés 50. évfordulójának „nagy ünnepe”,¹²⁸ vagy a prominens politikusokkal (pl. a 75 éves Dumitru Sturdzával) kapcsolatos hírek.¹²⁹ Megkülönböztetett tisztelet övezi a lapban az uralkodó és hitvese személyét.¹³⁰ Károly király, mint a béke és gyarapodás korszakának megszemélyesítője avatja fel Konstanca modern kikötőjét. „Dobrugeának az anyaországhoz való visszacsatolása[!] után a kikötőnek kiépítése új időszak kezdetét jelenti Románia közgazdasági és kereskedelmi életében.”¹³¹ – hirdeti a szerkesztő elragadtatottan, s talán észre sem veszi, hogy a vegyes lakosságú tartomány birtokjogára vonatkozó megállapítás, a bolgár verzióval szöges ellentétben, összecseng a hivatalos román állásponttal. A kötelező udvariasságon ugyancsak túlmutat Némethnek a románok szerbiai lélekszámát firtató írása. A hivatalos népszámlálási adatokkal szemben négyszer többre, mintegy félmillióra teszi a szerb zaklatásoknak kitett románok létszámát, majd – még vaskosabb túlzásba esve – az össznépszerűség negyedében adja meg arányukat. A román nemzeti érdekekkel való látványos azonosuláshoz érdekes támpont, hogy az anyanyelvű prédikációtól eltolt, „szerb igát” nyögő románok érdekében Szemere Miklós is interpellált a magyar parlamentben.¹³² Ez az igazodó gesztus még nem mond ellent egészen a józan megfontolásnak, hiszen idegenek rovására tesz „engedményt” a románságnak. A barátságos és tapintatos viszonyulásnak azonban egészen különös példája, ahogyan a lap munkatársa, Kertész József bemutatja az olvasóknak Mihai Eminescu életművét. A cikk részletesen kitér a „román Petőfi” magyarországi tartózkodására, budapesti és nagyváradi lapokban közzétett írásaira;¹³³ szemérmesen hallgat azonban a nagyformátumú költő izzó magyarellenességéről.¹³⁴ Az anyaországi eseményeket ugyanakkor a lap mégsem külső (azaz román) nézőpontból szemléli. Egy formailag tárgyilagosnak tűnő rövid hírből kiolvasható, hogy a szerkesztő azért nem fűz kommentárt a hazai román községek névmagyarosításához,¹³⁵ mert egyértelműen el kellene marasztalnia az anyaország nemzetiségpolitikai gyakorlatát. Kevésbé mutatkozik elnézőnek Kertész József tanító is, amikor a magyarság nyilvánvaló érdeksérelmével szembesül. Egyik írásában megállapítja, hogy a gazdasági modernizáció szakmunkás-igényét Románia sokáig csak külföldiek alkalmazásával tudta biztosítani. Igényes munkájukkal aztán a magyarok szép elismerést szereztek, de az önértetes románság következetesen szorítja ki pozícióiból az idegeneket; s a diszkriminatív jellegű ipartörvények immár kétségbeejtő helyzetbe hozták a magyar munkavállalókat. A cikkíró ezt a román gazdasági érdekekkel is ellentétes hatásúnak tartja, dialektikus módon mégis talál méltányolni valót a román eljárásban. Mint írta: „a román nemzet szigorú ragaszkodása minden nemzeti ügy iránt bármely nemzetnek példányképül [sic!] szolgálhat.”¹³⁶

Németh Ignác ugyancsak a román nemzetpolitika bővületében találja az idegen (zömében zsidó) nagybérletek megzabolázására benyújtott liberális törvénycsomagot. A Sturdzától vett

127 RH, 1907. nov. 24.

128 RH, 1909. febr. 7.

129 RH, 1908. márc. 15.

130 Dunai utazásuk alkalmával fogadták a galaci magyarok Mária Egyesületének hódolatát. RH, 1908. máj. 24.

131 RH, 1909. okt. 14.

132 RH, 1909. ápr. 4.

133 RH, 1908. máj. 24.

134 KÖPECZI Béla: *Nemzetképkutatás és a XIX. századi román irodalom magyarságképe*. Budapest, Akadémiai Kiadó. 1995. 131–160.

135 RH, 1908. júl. 26.

136 RH, 1907. dec. 8.

idézet áthallásai a magyarországi viszonyokra teljesen nyilvánvalóak: „Mi vagyunk e földnek urai, kik az idegeneknek megengedjük, hogy köztünk tetszésük szerint élhessenek, de nem engedhetjük meg, hogy hazánk alapját megtámadhassák.”¹³⁷ A kiszolgáltatottságból eredő félelem és a karakteres román nemzetpolitika spontán csodálatának érzelmi elegye a két szomszédnép predesztinált barátságának tételében oldódik fel. Ezt példázza a kölcsönös gazdasági érdekekből levezetett magyar tőkebefektetések híre (Hatvany–Deutschék brăilai gőzmalom-, és cellulózgár-beruházása¹³⁸); még inkább az Országos Magyar Dalosegylet Szent István napi seregszemléjéről szóló híradás. A Magyar Társulat daloskörének román tagjai a budapesti program záró bankettjén olyan túlárado ünnepi szónoklatot hallhattak, amely szerint a két nép a II. Rákóczi György alatt létrejött szövetségtől „bizonyos körök által mesterségesen szított gyűlölségből messze távolodott...”¹³⁹

A kölcsönös udvariaskodás szalonmosolyai között, azonban óhatatlanul megvillant egy-egy éles fogsor is. Németh egy alkalommal panaszosan idézte honfitársainak a *Viitorul* 1908. január 11-ei számát, amely a rivális *Bukaresti Magyar Újság* szerkesztőjét, Poliány Zoltánt úgy említi, mint aki „a magyar nevet Romániában *gyűlöltté*” tette. A lap emellett általánosságban megkérdőjelezte a regáti magyar újságírók lojalitását.¹⁴⁰ A bevándoroltakkal szembeni bántó előítéletek, sőt, jól tapintható indulatok ellenére az újság a magyarellenességnek furcsamód mindössze két konkrét esetéről számol be. Az egyik a román uralkodó nyaralóhelyén, Sinaian esett Ferenc Ferdinánd látogatásakor, amikor a trónörökös tiszteletére spontán mód kitűzött magyar zászlót heves román egyetemisták le akartak tépni. – A szerkesztő szokványos (?) és bagatell dologként kommentálta az inzultust.¹⁴¹

A másik esetről „Megbocsáthatatlan tévedés” címmel tájékoztatta olvasóit: 1907 karácsonyán egy Kelemen Gyula nevű asztalos tetten ért és rendőrkézre adott egy tolvajt, ám a *Dimineața* és a *Țara* nevű lapok már úgy adtak hírt a történetkről, hogy a tolvaj nem a román fiatal, hanem a magyar iparos volt.¹⁴² Mindebből arra következtethetünk, hogy Németh Ignác – a magyar kormányzat támogatását nélkülözve – nem érezte magát abban a helyzetben, hogy lapjában a terhes magyar–román viszonyt a maga reális valóságában tárgyalja. Ez bizonyos fókig érthető, hiszen a Miniszterelnökség is lojális magatartásra intette az általa dotált lapársat; egy konfrontatív szellemű magyar lap, s az ellentétek felszítása pedig csak a radikális román politikai erők malmára hajtotta volna a vizet. A valós problémák java részének szőnyeg alá söprése azonban a magyar olvasók számára rossz üzenetet hordozott. Az érdeksérelmek elhallgatása és megszépítő tálalása következménye nem lehetett más, mint az erősebbhez való igazodás, és csendes önfeladás...

137 A Take Jonescu és Ion Lahovari konzervatívjai által támadott intézkedési terv a csaknem négymillió hektárnyi nagybirtok kétharmadát kitevő bérletek – 60%-ban „idegen” – gazdái ellen irányult. A cikk példaként említette a zsidó Mochi Fischer 160.000 hektáros bérletét. RH, 1908. ápr. 12.

138 RH, 1908. márc. 1.

139 RH, 1908. aug. 30. Zseny Józsefnek, az OMDE alelnökének beszédére Dumitru Statescu, bukaresti polgármesteri titkár válaszolt, megköszönte a meleg fogadtatást. Végezetül felharsant a Rákóczi-induló a Gambrius étteremben tartott banketten. – Az önáltató barátkeresés lelkületéből fakadt az a hír is, hogy a magyarokkal rokonszenvező Panaiteescu rendőrtanácsos feltétlenül meg kíván tanulni magyarul. RH, 1908. júl. 19.

140 A román újság előző napi számában szó szerint ez állt: „hiányzik a tisztelet amaz ország iránt, ahol laknak.” RH, 1908. jan. 12.

141 RH, 1909. júl. 18.

142 RH, 1907. dec. 29. Az iparos hiába tett feljelentést az öt alaptalanul rossz színben feltüntetett lapok ellen.

6.7. Mint „szolgáltató” lap

Az így okozott erkölcsi kárt a szerkesztő mégis nagymértékben ellensúlyozni tudta az újság közhasznú „szolgáltatásaival”. Lapjának mértéktartóan „magyaros” szellemét nem csupán a román újságok támadásai¹⁴³ igazolják. A magyar egyesületekről, gyülekezeti és iskolai életéről szóló híradásokat természetesnek vehetjük a honfitárs olvasók igényeinek kielégítéséből profitáló vállalkozótól, ám Németh „hazafias” szolgálatai ennél többre terjedtek. Bizonyára a lap népszerűsítését, ám egyúttal a közjót is szolgálták jótékonykodásra mozgósító felhívásai. Esetenként nagyobb összeggel maga indított gyűjtést a rászorultaknak.¹⁴⁴ Kedvező visszhangra talált a hitelhiányban vergődő magyar iparosok körében a kisiparosok bankjáról szóló tervezete.¹⁴⁵ Vállalkozóként járatos lévén az üzleti világban, hasonlóan gazdaságos tervet dolgozott ki a mintegy kétszáz bukaresti magyar birzsás segélyegyletére,¹⁴⁶ s kezdeményező szerepet játszott a magyar bérkocsisok érdekvédelmi szervezkedésében is. A kárvallott fogatosok 1908 júliusában az ő vezetésével keresték fel a román pénzügyminiszteri államtitkárt azzal, hogy hadgyakorlatok alkalmával lovaikat a nemzetiségi árnyoknak megfelelően vegyék igénybe, hiszen hiányukban keresőképtelenné válnak.¹⁴⁷ A magyar munkavállalók érdekvédelmét azzal is felkarolta, hogy közölte egy brezoiu-i magyar cipészmaster felhívását, aki így próbálta közös fellépésre bírni sorstársait a diszkriminatív ipartörvény ellen.¹⁴⁸

A regáti magyarokat tehát kétes megélhetési helyzetükből adódóan is foglalkoztatták a gazdasági kérdések. Ez nem csak az iparos bankról szóló felvetésre érkező élénk visszhangból mérhető le, de erre utal az ilyen tárgyú íráskor viszonylagos gyakorisága is. (Pl. a véres parasztháborút előidéző kettős bérleti rendszer hátrányairól, a must minőségének javításáról,¹⁴⁹ az anyaországi hitelszövetkezetekről, stb.)¹⁵⁰ Ezek jelentős része közvetlenül is érintette a külföldi magyar munkavállalókat. (Mint a gabonapiaci helyzetről, vagy a Román Nemzeti Bank kamatlábemeléséről¹⁵¹ szóló híryanag, s szoltunk már a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank 3 millió lejes romániai befektetéseiről,¹⁵² de ide sorolhatjuk a román hadsereg ellátására vonatkozó pályázati hirdetményt is.¹⁵³)

143 Egy új magyar lap – nálunk címmel a Seara azt róttá fel a Hírlap tulajdonosának, hogy milyen joggal kereseg a kivándorolt magyarság nyelvvesztése miatt, s milyen felforgató szándékkal idézi Majláth József püspök aggodalmas szavait a csángók sanyarú sorsáról. Végül az úgymond titkos célokkal elindított lapot, mint a románianságot büntetlenül gyalázó, sőt veszélyeztető orgánumnak nevezte. Seara, 1908. nov. 19. valamint Neamul Românesc, 1908. nov. 15. [28.] Idézem fordításból: MOL K 26 ME 858. cs. 245. 1908 XX. t.

144 RH, 1907. dec. 1. 50 korona felajánlásával 1907 decemberében indított karácsonyi segélyakciót.

145 Amelynek szervezeti és működési szabályzatát is elkészítette. RH, 1907. dec. 29. és 1908. jan. 12., RH, 1909. febr. 9. és RH, 1908. márc. 1.

146 Még egyszer a kölcsönös biztosítóról. RH, 1909. febr. 14. 125 belépő taggal és átlag 4 pár lóval, valamint évi 5%-os elhullással, ill. lesántulással számolva, a meglévőnél sokkal kedvezőbb biztosítási díjakkal tervezte meg a szakági szakszervezet gazdasági ügyeit.

147 Az irreálisan kevés (a csángókkal együtt!) 47.948) magyart kimutató 1899-es román népszámlálási adatra [Románia – 1902. MOL K 26 ME 548. cs. 4644. 1902 XXII. t. 672. asz.] gondolva ezt akár pimasz kibúvóként is értékelhetnék a hatóságok. RH, 1908. júl. 26. Az államtitkár azzal bocsátotta el őket, hogy a lefoglalt igásokért busásan megfizet, ezután a rendőrprefektusnál egyeztettek az elkövetkező eljárásokról. A tárgyalások végeztével 12 kocsis hálásan a szerkesztőségig kísért a közvetítő Némethet.

148 RH, 1908. dec. 6.

149 RH, 1907. nov. 17.

150 RH, 1907. dec. 15. és RH, 1907. dec. 22.

151 RH, 1907. nov. 17.

152 RH, 1908. márc. 1.

153 RH, 1907. nov. 17.

Legalább ilyen súllyal befolyásolta a kivándoroltak életsorsát jogi státuszuk alakulása. A lap közérthetően és részletesen tájékoztatott a tízévnyi kinn tartózkodás után elévülő állampolgárság visszaszerzésének módozatairól.¹⁵⁴ S „Egy régi óhaj teljesülése” címmel elégtétellel újságolta, hogy I. Ferenc József kegyelmet adott a sorozást elmulasztó hadköteleseknek,¹⁵⁵ akik közül sok fiatal éppen a törvényi retorzióktól tartva tengődött tovább kilátástalanul idegen földön.

A *Romániai Hírlap* ugyancsak jó segítőtársnak bizonyult az életminőség javításának kisebb horderejű kérdéseiben. Hirdetési rovatában közölte a különböző (de szinte kizárólag magyar) szolgáltatások paramétereit, legyen szó lábbeliről, a piaci árakról, gasztronómiai és szórakozási lehetőségekről...¹⁵⁶ A lapnak némi túlzással „egészségrovata” is volt, amelyben szó esett az aranyérről, a vizes gyógykúrákról és a kinin felfedezéséről.¹⁵⁷ Ám túlzott gyakorisággal jelentek meg benne Guttmann doktor nőgyógyászati- és nemibeteg gondozójának hirdetési,¹⁵⁸ ami szomorú bizonyság a regáti magyarság leromlott egészségi – és erkölcsi – állapotára. A lap mentálhigiéniai felvilágosító munkát és életvezetési tanácsadást is vállalt. Egy hosszabb lélegzetű írás az alkoholizmus problémáját,¹⁵⁹ egy másik közlemény az öngyilkosságot, mint társadalmi jelenséget elemezte,¹⁶⁰ de szó esett a gyermeknevelésről is, mégpedig az író és humanista pedagógus, Lev Tolsztoj útmutatásával.¹⁶¹ Az ifjúság Katolikus Legényegyletben folyó erkölcsi neveléséről Nemes Tóth Zsigmond lelkész magvas cikkét olvashatták.¹⁶²

A *Romániai Hírlap* – alcímének megfelelően – *közművelődési hetilapként* szerény kísérletet tett a „magasabb” kulturális igények kielégítésére is. Állhatatosan reklámozta a bukaresti Barácia egykori növendékének, Auner Károly kanonoknak a történeti munkáját,¹⁶³ amely a regáti magyarság sajátos azonosságtudatának megszilárdítására kínált lehetőséget – immár az őshonosság öntudatával törölhetette le a „jött-mentség” bélyegét.

Egy hosszabb írás foglalta össze a regáti magyar műkedvelő színészet több évtizedes hagyományát,¹⁶⁴ de a kulturális hírek között helyet kapott egy magyar operettszínházi társulat

154 RH, 1909. nov. 7.

155 Ld.: 1889 : VI. tc. 44. szakasz 2., 3. és 4. bekezdése és a 45. szakasz. (A királyi kegy nem vonatkozott a határozott bevonultatási parancsnak ellenszegülőkre.) RH, 1907. dec. 1. Ehhez kapcsolódik a sorozás korábbi rendjének változásáról szóló híradás. A konzulátuson jelentkező hadkötelesek a határ menti Kóhalom, Csernátfalu, Brassó és Sepsiszentgyörgy sorozó állomásain tehettek eleget kötelezettségüknek, így (munka)időt és (utazási) költséget takaríthattak meg. RH, 1908. márc. 8.

156 RH, 1907. dec. 22.

157 RH, 1907. nov. 24.

158 RH, 1908. ápr. 5.

159 RH, 1907. dec. 22.

160 RH, 1908. máj. 3.

161 RH, 1907. dec. 1.

162 A szerző egyébként a legényegylet tisztikarának élén állt (a másodelnök Rottár Emil lelkész, alelnök Rancz József volt). RH, 1908. jan. 1. és RH, 1908. febr. 16.

163 AUNER Károly: *A romániai magyar telepek történeti vázlata*. Temesvár, 1908. RH, 1908. febr. 23., jún. 24., aug. 9. Auner egyébként a Magyar Társulatot is rövid ideig elnöklő Víz Dénes kántortanító tanítványa volt.

164 A Magyar Társulat kebelében könnyű, humoros népszínműveket vittek színre néhai Bakai Antal szabómesster és Németh Gábor levita-tanító nyomdokain haladva. Az olykor a Dacia, vagy az Eforia színpadán előadott ismerős darabokat (A cigány, Falu rossza, Piros bugyelláris, Sárga Csikó, Árpád ébredése, Kunok Magyarországon) több száz amatőr „művész” adta elő a kezdetektől lepergő negyedszázad alatt. RH, 1908. aug. 9. A Bukaresti Szent István Király Egyesület névadó ünnepségén viszont D. R. Rosetti vígjátékát mutatták be a magyar közönségnek. RH, 1908. júl. 26.

romániai vendégszereplése is.¹⁶⁵ Németh korábban egy ideig a Bukaresti Magyar Dal- és Műkedvelő Kör elnöki tisztét is betöltötte,¹⁶⁶ de barátja volt a képzőművészetnek,¹⁶⁷ s még inkább a szépirodalomnak is. A lap főmunkatársa, Cs. Jelenik Imre,¹⁶⁸ és Elek Ferenc igazgató-tanító a korban divatos életképei és lírai betétei¹⁶⁹ mellett a Carmen Sylva néven publikáló királyné verseiből is számosat közölt a lap.¹⁷⁰ Az emelkedettebb színvonalat egy Gyulai Pál nekrológ,¹⁷¹ Berczik Árpád,¹⁷² Tormay Cécile,¹⁷³ Molnár Ferenc,¹⁷⁴ s a román származású Gozdsu Elek írásai,¹⁷⁵ valamint a már említett Eminescu-méltatás képviselik.¹⁷⁶

A szerkesztő nyitni próbált az egyleti léttől egészségtelenül távolmaradó magyar „intelligencia” (gyógyszerészek, uradalmi intézők, orvosok, mérnökök és művészek) felé is, hogy a lap a magasabb olvasói igényeknek is megfeleljen. A kellőképpen motiváló, tisztos szerzői honoráriumok fedezetére kért kormánysegély elmaradásával magyarázta, hogy a tanultabb magyar rétegeket nem sikerült együttműködésre bírnia, s ezzel a magyar közélet részeseivé tenni.¹⁷⁷

6.8. Az újság, mint kiadói vállalkozás

A fent elmondottakból az látszik, hogy Németh Ignácban volt bizonyos elszántság egy színvonalas magyar „kisebbségi” lap létrehozására. Szándékaira azonban árnyékot vet a másik magyar orgánus, a *Bukaresti Magyar Újság* szerkesztőjével szembeni ádáz féltékenysége. Elmondása szerint sajtóvállalkozását is a „nagyra törő” és felelőtlennek tartott Poliány¹⁷⁸ megfélekezése motiválta. Ráadásul mindezt a magyar közélet megtisztítását célzó hazafias törekvésként próbálta elfogadtatni.¹⁷⁹ (Részleges sikerrel...¹⁸⁰)

165 RH, 1908. ápr. 12.

166 RH, 1908. nov. 29. Ebben a minőségében egyik kezdeményezője volt az első katolikus magyar iskola megalapításának Bukarestben. RH, 1909. márc. 21.

167 Büszkén mutatta be olvasóinak a bukaresti szobafestőből anyaországi szobrasszá emelkedő Horváth Sándort. RH, 1908. máj. 31.

168 RH, 1908. jan. 1.

169 RH, 1909. jan. 28.

170 A giurgiui katolikus tanító, Elek Ferenc fordításában. RH, 1909. febr. 21. A lap egyébként Elek saját verseit is közölte, s mint a királyné fordítója, kiváltotta a román közvélemény érdeklődését is. RH, 1910. márc. 6.

171 RH, 1909. nov. 7.

172 RH, 1910. febr. 20.

173 RH, 1909. máj. 9.

174 RH, 1908. júl. 26.

175 RH, 1909. júl. 18.

176 RH, 1908. máj. 24.

177 Havi 50–100 frankos tiszteletdíjjal meglátása szerint célt érhetett volna, ha a budapesti kormány teljesíti ígéreteit. RH, 1908. máj. 17.

178 Poliány felelőtlenségét azzal próbálta megvilágítani, hogy karácsonyi szabadság címén volt mersze lapját 5 hétre felügyelet nélkül hagyni. RH, 1908. ápr. 5. Ő viszont hazai vakációjára idején csak hétvégi számot jelentetett meg.

179 A pénzügyek tisztázását követelve (RH, 1908. máj. 17., RH, 1908. máj. 24. és RH, 1909. márc. 18.), a fenyegető Elszámoltatás címet viselő cikksorozatával bizonyosan sok ellenséget szerzett magának. RH, 1909. jan. 17. Természetesen hangsúlyozta Poliány anyagi felelőtlenségét, pl. a Magyar Társulat egyleti zászlajának túlságosan drága beszerzése ürügyén. RH, 1908. máj. 10.

180 Egyfelől Pallavicini követ már a kezdetekkor felhívta a figyelmét, hogy kiutasíttatja az országból, ha nem óvakodik a zavarkeltéstől; másfelől a magyar egyesületek tagságából harmincan látták el kézjegyükkel azt a működését kifogásoló nyilatkozatot, amelyet Poliány Zoltán nyújtott be a Miniszterelnökségnek. MOL K 26 ME 858. cs. 825. 1908 XX. t. 245. asz.

Poliány Zoltán erkölcsi ellehetetlenítésének egyik tétje feltehetőleg az általa élvezett kormányzati támogatás elnyerése volt, noha a követségi kapcsolatokkal is rendelkező Németh kifejezetten jómódú és sikeres embernek számított.¹⁸¹ Az ellenségeskedés másfelől kicsinyes *presztízharc* formáját öltötte, amit a szerkesztői munkájáért román királyi kitüntetéssel elnyerő, „öntömjénező” Poliány,¹⁸² és a bizonyítási kényszerszertől űzött, de szakmailag képzetlen, ezért az erkölcsi értékek mércéjét használó¹⁸³ Németh vívott megátalkodott elszántsággal.

Németh heves forgolódásának további lehetséges magyarázata, hogy a román érdekek kiszolgálójaként alapított lapot a *Bukaresti Magyar Újság* ellen, amely a regáti magyarságot Budapest instrukciói szerint próbálta szervezni. Ez a tétel ugyan évekig makacsul tartotta magát magyar diplomáciai- és kormánykörökben, de Pallavicini János egykori bukaresti követ gyanúján kívül más érv nem támasztotta alá. (A román sajtótámadások inkább cáfolják a vádat, noha nem is zárják ki egészen.) Az ádáz küzdelemben Németh fokozatosan kiszorult a Magyar Társulatból¹⁸⁴ – ami részben a kormánytámogatást élvező versenytársak számájára írható. Az *Egy szennylap*¹⁸⁵ beszédes címmel megjelent írás bizonyítja, hogy Poliány is figyelmen kívül hagyta a viták kerülésére vonatkozó kormányzati intelmeket.¹⁸⁶ Németh természetesen nem kívánt adós maradni, s kijelentette, hogy a kivándoroltak között oly sok egyenletlenséget támasztó Poliány lapját kizárólag a bőséges budapesti anyagi támogatás tartja életben. A „piac” nyers ítéletét hatásos érveléssel, a *Híradó* 3.000-es, míg a *Magyar Újság* mindössze 500-as példányszámának összevetésével illusztrálta.¹⁸⁷ A lap helyzete tehát pénzügyi szempontból igen reményt keltőnek és szilárdnak látszott. A Miniszterelnökség egy darabig kívárt, mondván, hogy a lapszámonkénti 400 frankos önköltséget Németh nem sokáig lesz képes előteremteni.¹⁸⁸ A kifulladásnak azonban évekig semmi jele nem volt. Németh még előfizetési felhívásokat sem tett közzé, csupán gyárosok és módos kereskedők figyelmébe ajánlotta az általa kínált hirdetési lehetőségeket.¹⁸⁹ Élt ugyanakkor az önreklámozás kifinomultabb formáival, például, amikor előfizetői és hű olvasói körében prominens egyházi vezetőkre, az Akadémia és a Nemzeti Múzeum tudósaira hivatkozott.¹⁹⁰ (Mindebből valószínűleg annyi volt igaz, hogy a *240 tiszteletpéldányt* jórészt befolyásos hazai személyiségek címére postázott.¹⁹¹) A lap iránti keresletet természetesen a közérdeklődésre számot tartó esküvői hirdetések,¹⁹² vasúti menetrend,¹⁹³ vagy a *karácsonyi ünnepi melléklet*¹⁹⁴ is növelték. Ugyanezt

181 Poliány 1908. február 11-ei levele Schönburg herceg, bukaresti követhez. MOL K 26 ME 858. cs. 825. 1908 XX. t. 245

182 MOL K 26 ME 858. cs. 6276. 1906 XVII. t. 310. asz.

183 Mint oly sokszor hangsúlyozta: „Célul tűztem ki, hogy meg fogom oltalmazni a szegény népet az élelősdijektől...” [Sic!] „Tudják jól, hogy nem a haszon, érdek vezet, sem a kenyér irigység nem vezet bosszúra; a hazafiság és kötelességtudás, mellyel tartozom hazámnak, és az itt élő szegény honfitársaim érdekeit kívánom védeni...” Az oroszlan bőre alól kilátszik a számár körme. RH, 1908. dec. 20.

184 MOL K 26 ME 858. cs. 245. 1908 XX. t.

185 RH, 1907. nov. 24.

186 MOL K 26 ME 858. cs. 245. 1908 XX. t.

187 RH, 1908. jan. 19.

188 MOL K 26 ME 858. cs. 245. 1908. XX. t.

189 RH, 1907. dec. 1.

190 RH, 1907. dec. 15.

191 MOL K 26 ME 858. cs. 1595. 1909 XX. t. 942. asz.

192 Érdekes, hogy hazai *román* párok egybekelését is gyakorta hirdették a lapban. RH, 1909. jan. 31.

193 RH, 1908. jún. 7.

194 RH, 1908. jan. 1.

célozta a *Budapesti Bazár*val kötött együttműködési szerződés. Az ügyes árukapcsolással kedvezményesen forgalmazta a keresett pesti lapot,¹⁹⁵ ami persze azt a vélekedést erősítette, hogy a *Romániai Hírlap*ra a messzi magyar fővárosban is partnerként tekintenek.

Németh nem kevés önszuggesztíóval már hatheti kedvező eladási index alapján azzal biztatta olvasóit, hogy hamarosan heti három alkalommal jelenteti meg sokak által megkedvelt lapját.¹⁹⁶ Ígérete csak részben teljesült. Egy év elteltével egy 4 oldalas csütörtöki, és egy 6-8 oldalas hétvégi számot vehetett kézbe az olvasó. Ennek megfelelően természetesen a lap vételára is (12 lejre) növekedett. A tét emeléséhez már előfizetési felhívásokra is szükség mutatkozott.¹⁹⁷ Talán a gyakoribb megjelenés, s a magyar közélet megtisztításának sokakat riasztó jelszava okozta, hogy előfizetői köre fél év elteltével visszaesett. 1908 májusában már csak kétezres olvasótáborot vallott magáénak,¹⁹⁸ ami egyharmados hanyatlást jelent. Mindezt annak fényében kell értelmeznünk, hogy ekkor már az anyakönyvezési feladatot is ellátó konzuli osztály hivatalos házassági hirdetései is „legitimálták” a lapot,¹⁹⁹ s Cs. Jelenik Imre, Nemes Tóth Zsigmond katolikus lelkész és a református igazgató-tanító, Kertész József személyében²⁰⁰ kialakult egy viszonylag színvonalas munkatársi kör a lap felvirágoztatására.

Új perspektívát Németh hírlapi vállalkozásának mégis Poliány Zoltán 1908-as Eszékre távozása²⁰¹ nyitott (amiben nem kevés szerepe volt a *Romániai Hírlap* heves lejárató kampányának²⁰²). Ebben az ígéretes helyzetben, mint az ország egyetlen magyar lapja, helyezte kilátásba a heti kétszeri megjelenést. Változatlan programmal: a visszaélések megtorlását és a rászorulókat pártfogolását ígérte. Hogy nem a levegőbe beszél, bejelentette, hogy aki fizetéseképtelen, de igényli, díjtalanul hozzájuthat lapjához, s majd jobb időkben lesz módja kiegyenlíteni tartozását.²⁰³ Nagyvonalúsága részben azzal magyarázható, hogy a szerkesztő a *Bukaresti Magyar Hírlap* kiesését kihasználva támogatásért folyamodott a Miniszterelnökséghez. 1908 szeptemberében egy ingyenes naptár kiadásáról tárgyalt Budapesten, de mivel a kormányfőnél nem kapott kihallgatást, a Sajtóiroda főnökével, idősebb Ábrányi Kornéllal találkozott, aki nem zárkózott el a közbenjárástól.²⁰⁴ Ám a román ügynök voltára gyanakvó

195 RH, 1907. nov. 24.

196 RH, 1907. dec. 1.

197 RH, 1908. jan. 1. Egy lelkes pártoló, Baritz György 10 előfizetőt verbuvált Galacon, minek jutalmaképpen a szerkesztő tiszteletpéldányt ajánlott fel a város katolikus nőszervezetének, a Mária-egyesületnek. RH, 1908. aug. 9.

198 RH, 1908. máj. 17.

199 RH, 1908. aug. 2.

200 A szerkesztő Újváry Istvánt, a romániai képes kalendárium egyik szerkesztőjét is csábította (annál is inkább, mivel az ellenséges viszonyban állt Poliány-val), a református esperes azonban anyagilag nem volt érdekelt a bedolgozásra, s a Miniszterelnökség egyébként is a romániai titkos akció teljes értékű szolgálatát várta el tőle. MOL K 26 ME 858. cs. 1595. 1909. XX. t. 942. asz.

201 MOL K 26 ME 858. cs. 3396. 1908. XX. t. 245. asz.

202 Németh felháborodottan írta, hogy a kormánytól nyert 16.000 koronás támogatás nem jogosíthatja fel riválisát a dölyfösségre. A sok vizsályt támasztó Poliányt ki kellene korbácsolatni Romániából... MOL K 26 ME 858. cs. 245. 1909. XX. t. Az ügyben Nagy György képviselő interpellációt nyújtott be a magyar parlamentben, amit persze a román sajtó kajánkodva idézett. RH, 1908. máj. 17.

203 RH, 1908. nov. 29.

204 Ábrányi Kornél egyébként szerepelt Németh tiszteletpéldány-listáján. MOL K 26 ME 858. cs. 1595. 1909. XX. t. 942. asz. Ám 1909. október 1-jén a Miniszterelnökségen vizsgálat indult annak kiderítésére, hogy melyik főtisztviselő biztatta segéllyel a műkertész-szerkesztőt. MOL K 26 ME 858. cs. 4708. 1909. XX. t. 942. asz.

Klebsberg²⁰⁵ úgy tűnik, megtorpedózta a kedvező döntést. Németh hitetlenkedve idézte fel a történeteket, mondván hazaárulással vádolják, miközben jelentős anyagi áldozatot hozott a regáti magyarságért. Hogy honfitársaiba hűséget és tartást igyekezett plántálni azt a követség munkatársai, s a kinti magyarok szolgálatára rendelt papok és pedagógusok tanúsíthatják.²⁰⁶ A magyar kormány – konzultálva a romániai külképviselettel – valóban megfontolta annak lehetőségét, hogy a romániai titkos nemzetgondozási akcióban eredményesnek és diszkrétnek bizonyuló Poliányt Némethtel pótolja. A bukaresti követség azonban a bukaresti magyarok egy csoportjától kapott beadványra hivatkozva arra az álláspontra helyezkedett, hogy a szüntelen nézeteltérésektől tépázott magyar közösség békéjét Németh megbízása esetén nem tudná visszanyerni. Viszont igen nagy a veszélye annak, hogy – ha csakugyan román megbízói vannak – csak további bonyodalmakat támaszt.²⁰⁷

A szerkesztő talán azért is, hogy nyomatékossítsa, nincsen takargatni, vagy félnivalója, nem habozott újabb ajánlattal előállni. A lapalapítás előzményeit a Sajtóirodának úgy foglalta össze, hogy a történetbe beleszótt, miként ajánlott a Romániai akció talán legtekintélyesebb személyiségének, a református esperesnek méltányos honoráriummal szerkesztői állást; amivel nem csak közélet megújító törekvései tisztaságát, de Újváry István feltételezett megbízójával, a magyar kormánnyal szembeni lojalitását is demonstrálhatta. Tervezete egyébként több ponton kedvezőbb volt Poliány korábbi ajánlatánál: vállalta például, hogy a lap 1.000 példányát ingyen adná legszegényebb olvasóinak. Mindezek fejében csupán a nyomda és postaköltségek megtérítését kérte. A tervezetben szóba hozta a személyét övező bizalmatlanságot, öntudatosan közölte: feljelentést tett önmaga ellen, de nem találtak hazafiatlanságát igazoló, terhelő bizonyítékokat.²⁰⁸ A Miniszterelnökségen e kérdésben egy ideig bizonytalanság uralkodott. Németh ugyanis a Sajtóirodán járva egyértelművé tette, hogy tudomással bír a *romániai titkos akcióról*. (Számos részletet illetően megalapozott értesülései voltak). A kérdést tehát úgy merült fel, hogy új szerkesztőt küldjenek-e Bukarestbe, akit Németh akár a leleplezésig támadhat, vagy kisebb szubvencióval a *Hírlapot* nyerjék meg a romániai akció szócsövénél?²⁰⁹

Németh megpróbálta kiaknázni „birtokon belüli” helyzetét. Szívós próbálkozásai hátterében ugyanakkor érzékelhető a félsz attól az eshetőségtől, hogy ha nem sikerül egykori riválisa, Poliány örökébe lépnie, akkor a kormányzati támogatást a Bukarestben ez idő tájt szerveződő (hazai) szász nyomdai vállalkozás nyeri majd el, s ismét versenyhátrányba kerülhet a szűk regáti magyar olvasói piacon. Elutasítása után ezért is támadja megújuló erővel a hamarosan elinduló *Romániai Magyar Újságot*.²¹⁰

205 Klebsberg osztotta Pallavicini János követ korábbi véleményét. Maga is úgy gondolta, hogy a román kormány Németh által ellenőrzi a regáti magyarokat. MOL K 26 ME 858. cs. 245. 1909. XX. t.

206 RH, 1908. nov. 29.

207 MOL K 26 ME 858. cs. 1595. 1908. XX. t. 942. asz.

208 MOL K 26 ME 858. cs. 825. 1908. XX. t. 245. asz.

209 Uo.

210 Székely Bélát, aki később a lap szerkesztője lett. Ő vezette be Bukarest magyar társadalmába, gyakran vendégül is látta. Székely a szíves látás után átpártolt a Magyar Társulathoz, s immár a szász nyomdának ajánlotta fel, hogy közvetíteni fog a kormánysegély megszerzésében. RH, 1908. dec. 6. Hogy az új lap csökkentette Németh esélyeit a támogatásra, mutatja, hogy 1908. december 31-én támogatási kérelmet nyújtottak be a Miniszterelnökség Sajtóirodájára. MOL K 26 ME 858. cs. 1340. 1909. XX. t. 942. asz. A versenytárs lap fölényes ugratásaiért Németh minden lehetséges módon törleszteni kívánt, ezért a Romániai Magyar Újság haszonelvű és olcsó reklámfogásnak tekinthető akcióját – az új előfizetők közötti tárgynyeremény-sorsolást több számban is pellengérezte. Hiba van a kréta körül. RH, 1910. ápr. 3. A lutri száználmas lebonyolítását pedig egyenesen közbotránynak nevezte. Egyszer volt Budán kutyavásár. RH, 1910. máj. 8.

Immár újabb konkurencssal a sarkában a kikoszarozott Németh újságírói hitele visszaszerzése érdekében rágalmozási pert indított Klebelsberg ellen.²¹¹ Ezzel ugyan tovább rontotta viszonyát a Miniszterelnökséggel, de bizonyára úgy gondolta, hogy amennyiben az ügynök voltával kapcsolatos gyanút nem képes eloszlatni, *semmiképpen* nem juthat kormánytámogatáshoz. Másfelől a kellemetlen és kétes kimenetelű procedura vállalásával az igaza védelmében akár miniszterekkel is dacolni kész bajnok képét erősíthette regáti honfitársai szemében. A bírósági eljárás három hónappal később kedvező eredményt hozott számára. Elégtétellel közölhette hát olvasóival, hogy Klebelsberg Leo [sic!] a tárgyalóteremben elismerte tévedését és bocsánatot kért tőle.²¹² A per kimenetele bizonyos értelemben szalonképeesebb partnerre avatta Némethet. Míg néhány hónappal korábban pénzhiány és a szerkesztő személyi alkalmatlansága indokával irattárba helyezték ügyét,²¹³ 1909 derekán a bukaresti követség a két magyar lap összeolvasztására tett javaslatot. Mondván ez a megoldás elejét venné a konkurenciaharcnak, s a magyar orgánum fenntartása így legfeljebb évi 3.000 frankba kerülne a magyar kormánynak. A javaslatot 1909. november 11-ei levelében Alois Lexa von Aerenthal közös külügyminiszter is felkarolta, természetesen szigorú feltételekkel.²¹⁴ A fúzió és az áhított szellemi egység azonban mégsem jött létre. A kormány szerény pénzügyi támogatása így a *Romániai Magyar Újságnak* jutott.²¹⁵ S amitől tartani lehetett, a vita azonnal felizzott a két újság között.²¹⁶ A magyarság szennyésének kitergetése sok kárt okozott a kivándoroltak közösségének, de az akciónak is, amelyről a türelmét vesztett Németh mind kendőzetlenebbül szólt a nagy nyilvánosságnak.²¹⁷ A Miniszterelnökség azonban 1910 elején – a Külügyminisztérium javaslatára – még egy utolsó esélyt adott a szerkesztő megbékítésének, s nagyobb politikai botránytól tartva bevárta Wodianer Rudolf főkonzul egyeztető kísérletének eredményét.²¹⁸ A tárgyalás kudarcra gyakorlatilag megpecsételte az időközben 4 oldalasra olvadt újság sorsát. Csaknem bizonyos, hogy Németh ekkor már az államsegély elnyerésétől tette függővé az újság kiadásával járó tetemes költségek vállalását. Az évekig tartó anyagi és szellemi erőfeszítések, amelyek – úgy tűnt, hogy – hamarosan veszendőbe mennek, mindenképpen megviselték az újságíróvá lett virágkereskedőt. Németh rendkívüli frusztráltságát jelzi, hogy a végjátékban korábbi szövetségesét, Újváry István esperest is kikezdté (igaz, nem minden indok nélkül). A református egyház lejáratása s a titkos *Romániai akció* veszélyeztetése miatt azonban Bánffy Dezső, a református Konvent világi elnöke

211 Keresetében három budapesti és saját lapjában közzétett bocsánatkérést követelt a becsületébe gázolt fiatal gróftól. RH, 1908. nov. 29.

212 RH, 1909. febr. 28.

213 Az iraton – pro domo – az állt, hogy Németh semmit sem változott, s a bukaresti követ álláspontjától függetlenül nincs pénz a Romániai akció sajtóágára. MOL K 26 ME 858. cs. 1595. 1909. XX. t. 942. asz.

214 MOL K 26 ME 858. cs. 1595. 1909. XX. t. 942. asz. A Miniszterelnökség, a követség és a főkonzulátus szigorú instrukciói szerint szerkesztett lapot hazafias, de Romániával szemben lojális szellemben kívánta megvalósítani évi 2.500 koronás állami szubvencióval, amit már június elejétől utalhatónak nevezett, a megkívánt fúzió és a felsorolt feltételek vállalása esetén.

215 Első körben ugyan elutasították a lap pályázatát. MOL K 26 ME 858. cs. 1340. 1909. XX. t. 942. asz.

216 Németh a lap főmunkatársát, Székely Bélát „értékelte”, akire a magyar igazságszolgáltatás Odeschalchi Alinka hercegnő rágalmozásáért fél év fogházbüntetést és magas pénzbírságot szabott ki. RH, 1909. jan. 31. A vádak egyébként a román sajtó is megerősítette, legalább is átvette. Ld.: Universul, 1909. jan. 16. [29.]

217 MOL K 26 ME 858. cs. 4010. 1910. XX. t. 522. asz. L.: RH, 1910. jún. 26.

218 MOL K 26 ME 858. cs. 522. 1910. XX. t.

azonnali fellépést sürgetett a vádaskodó lap ellen.²¹⁹ Khuen-Héderváry Károly kormányfő beavatkozására azonban már nem volt szükség.

A fizetési hátralékosoknak címzett felhívásokból²²⁰ kiderül, hogy Némethnek 1910 júliusában már 20.000 frank vesztesége volt a lap kiadásából. Jogos rosszállással idézte fel hát a koalíciós időkben kapott – az esetleges kormányzati támogatásról szóló – meddő ígéreteket, s a tiszteletpéldányokat három éven át grátisz elfogadó főispánok cinizmusát. (Akik nevetséges kifogásokkal az újság szorító helyzetében is elzárkóztak tartozásuk rendezésétől.) A drámai hangúnak nem nevezhető közleményekben mégis volt néhány árulkodó jel, amely a lap megrendült helyzetére utalt. Először is, a szerkesztő július elsejétől letiltatta az újság postázását a díjhátralékosoknak, másfelől bejelentette, hogy „a lap érdekében” (is) hosszabb időre Budapestre távozik. Olvasóinak azonban megígérte, hogy a vakáció idején is megkapják kedvelt lapjukat, az anyaországból...²²¹

Mint utóbb kiderült a távszerkesztés mégsem volt egészen zökkenőmentes, a lap hosszabb ideig csak heti egyszer gördült le a nyomdagépről. Az újság sorsát is érintő budapesti misszió kudarcát pedig az jelzi, hogy novemberből tovább ritkított a *Hírlap* megjelenésén.²²² Ennek indokául hangsúlyozottan nem anyagi megfontolásokat, hanem két egyházi orgánus – a *Szent István Király* és *A Jó Pásztor* közművelődési illetve családi lapok – piacra kerülését hozta fel. A havi kétszeri megjelenés ettől függetlenül egyértelmű visszalépés volt korábbi terveihez képest.²²³ S vigasznak túl sovány volt a hír, hogy az ellenlábás Székely-féle hetilapnál nagy riadalmat keltett a két lelkész (Nemes Tóth Zsigmond és Márton Árpád) önálló szerkesztői színre lépése.²²⁴ A *Romániai Magyar Újság*ot értesülései szerint tömegesen mondták vissza az ügyfelek, s a küszöbön álló csőd elkerülése végett az alapító tulajdonosok egyike, Partzer Sándor is kilépett a vállalkozásból. Székellyel pedig Canossát járattak, hogy a méltatlanul támadott vikárius-tanfelügyelő Kuczka Ágost kiengesztelésével hódítsák vissza az elpártolt katolikus előfizetőiket.²²⁵ Némethen – úgy látszik – az a reklámfogás sem segített, hogy az 1911-es első negyedévre az előfizetőknek ingyen ígérte a hátra levő lapszámokat.²²⁶ A piacfeldmérésre is

219 Németh lapja június 26-ai számában *A bőkezű ref. Convent* címmel jelentetett meg egy kellemetlen cikket. Ebben pazarlással vádolta a református egyház vezetését, amiért állami pénzen oda építtetett iskolát, ahol alig élnek magyarok, s így a református tankötelesek egy órát kénytelenek gyalogolni a külső kerületekből. Ráadásul Újváry esperes maga lakik egy 8 szobás házban, holott számára bőségesen elegendő volna az 5 szobás lak a parókiaán, így lakását iskolaként is hasznosíthatnák. A szókimondó műkertész azt is nehezítette, hogy az esperes évi 8.000 frank fizetést kap a stólán kívül, s a románul is tudó regáti ösztöndíjjal végzett tanítónók helyett saját pártfogoltjait (pl. rokonát, Makkai Erzsébetet) alkalmazza. Végül azzal fenyegetőzött, hogy bizalmas értesüléseit a hazai sajtóban is megszéli. MOL K 26 ME 858. cs. 4010. 1910. XX. t. 522. asz.

220 A Sajtóiroda akkori vezetője, Ábrányi Kornél 8–10.000 korona szubvencióval kecsegtette. Olvasó közönségünk figyelmébe! RH, 1910. júl. 3.

221 Uo.

222 Olvasóközönségünk figyelmébe. RH, 1910. nov. 6. Ez alkalmilag ugyan korábban is előfordult már, amikor „a kötelesség elszóltotta” Romániából, de ilyen esetekben „özönnel” kapta az érdeklődő-bíztató leveleket. (RH, 1910. szept. 25.) – Szemben az így előállt helyzettel...

223 Szeptemberben még éppen ellenkezőleg, sűrűbb megjelenést ígért az új évre. Igaz, feltételül szabta ehhez a tartozások rendezését. T. olvasóink figyelmébe. RH, 1910. szept. 25.

224 Mint mondta, mert „oda az existencia.” RH, 1910. okt. 16.

225 Aki megtér – üdvözl. RH, 1910. dec. 4. Székely azonban úriemberhez méltatlanul később gyanúba keverte Kuczka a magyar belügyi szerveknél, és házkutatás megtartását javasolta hazafiatlannak mondott magatartása leleplezésére.

226 Olvasóközönségünk figyelmébe. RH, 1910. nov. 6.

alkalmas kampány esetleges sikere sem ellensúlyozhatta azonban azt a felismerést, hogy a várakozáson felüli színvonalon elinduló egyházi lapok versenyét nem kezelheti (továbbra sem) a budapesti kormányzat forrásainak felhasználásával.²²⁷ Noha konokul „pletykának” nevezte, ekkor már sejthető volt, hogy az állami apanázs így a *Romániai Magyar Újságnak* jelenti majd a túlélését. Azért Németh – merő következetességből – újra levezette Székely Béla szerkesztő román ügynök voltáról szóló – nagyon is hihető – tételét.²²⁸ Az év eseményeinek összefoglalójába pedig nem egész véletlenül bekerült az előállt helyzetért felelősnek tartott budapesti kormánnyal szembeni oldalvágás: hiába nyerte meg a Munkapárt – pálinkával és a fegyveres erők sosem látott mértékű mozgósításával – a választásokat, sem az általános szavazati jog, sem a gazdasági és politikai szuverenitás követelményeinek nem tud eleget tenni. Szemben a lesajnált Romániával.²²⁹ A szerkesztő mindehhez 1910. december 18-án már csak annyit fűzött hozzá: „Ez évben több számot nem adunk ki, mert én is a hazába megyek, ezért boldog ünnepeket kívánok, s a jövő évben az Isten segítségével híven teljesítjük hazafias vállalkozásunk munkánkat.”²³⁰ – Ezek lettek búcsúszavai.

Németh Ignác küldeteses, közélettisztító törekvéseivel sok hívet, de nem kevés ellenséget is szerzett magának Romániában, ezért a jelentős anyagi veszteséget görgető, talajt vesztett szerkesztő harmadfél esztendei ellentmondásos, de nem haszon nélküli sajtótevékenység után megszüntette lapkiadói vállalkozását.

6.9. Egy virágkertész sajtóvállalkozása

Szerkesztőtársa, Nemes Tóth Zsigmond – még a kezdetekkor – programadó cikkében²³¹ „nagy hatalomnak” nevezte a sajtót, amelynek birtokában alkalmatlan személy tetemes károkat is okozhat; ám sietett leszögezni, hogy a *Romániai Hírlap* nem lesz a haszonszerzés eszköze, senki ne várja hát tőle a bulvárlapok szennykavaró híreit. Az új orgánumnak *erkölcsi küldetése* van: nevelni és vezetni ezt a fogékony, de „átmeneti népet”, amelynek zöme kívül reked a magyar egyesületeken, s nem éri el a templomokban anyanyelvén felcsendülő ige sem.

A lap tulajdonosa a bemutatkozó lapszámban köznapibban fogalmazott: „Hadd legyen a Romániai Hírlap az idegenbe szakadt magyarság együttes szívverése, a támogatásra szorulókat istápolója, jóltevője, mindnyájunk szívesen látott vendége, házi barátja.”²³² Nos, a lap mérlegének megvonásakor e deklarált céloknak csupán részleges teljesülését állapíthatjuk meg.

A *Romániai Hírlap* csakugyan tartózkodott a bombasztikus, magazinba illő híranyag közlésétől, s kínosan került a (bel)politikai kérdések tárgyalását is, ugyanakkor hasznos infor-

227 A magyar sajtó Romániában. RH, 1910. nov. 20.

228 Székely lapja legutóbbi számában maga mondta, hogy a Romániai Magyar Újság hírforrása a bukaresti [román] belügyminisztérium rendőrségi osztálya, amely abban a felirat nélküli félelmetes fehér épületben található, amely az idegenek kitoloncolásáról dönt – s amelynek a pusztaság létezéséről sem tud egy átlag regáti magyar. Székely ellentmondásos magatartása itt is szembeötlő: egyszer leplezi, máskor dicsekszik azzal – amint „azt szóval többször ki is jelentette” – „hogy ő a romániai államrendőrség közege”. Uo. Arányi Olivér kultuszminisztériumi tisztviselő három oldalas jelentése a Kuczka vs. Székely ügyben. MOL K 26 ME 1186. cs. 893. 1918 XX. t.

229 Az év története. RH, 1910. dec. 18.

230 Uo.

231 A magyar sajtó feladata Romániában. RH, 1907. dec. 22. Különösen a cselédek tömegére kell figyelni – írta a katolikus lelkész –, hiszen a románok között élve, leginkább ők befolyásolhatják a magyarokról alkotott képet.

232 RH, 1907. nov. 17.

mációkkal és szaktanácsadással próbálta segíteni a kivándoroltakat megélhetési gondjainak megoldásában csakúgy, mint a hétköznapi élet apró dolgaiban. Kétkezi olvasóinak igény-szintjéhez mérten az ismeretterjesztő- és irodalmi szemelvények is jól szolgálták a célközönség pallérozódását. Ezért nehezen cáfolható Németh kissé önelégült értékelése: a lap „rászolgált a bizalomra”.²³³ A 2–3 ezer eladott példány is a *Hírlap* népszerűségét mutatja. Hogy az újság mégsem vált a magyarság „együttes szívverésévé”, annak a magyar közösségeket jellemző széthúzáson túl éppen az az oka, hogy a virágkertészből lett szerkesztő nem tartotta magát saját programja szelleméhez. Ígérete ellenére²³⁴ nem csak beszámolt honfitársai egyenetlenkedéseiről, de szereptévesztésbe esve a „szent igazság” nevében²³⁵ – ítélkezett is felettük. Még ha az egyleti (köz)élet megtisztítása valóban égető problémája volt is a kivándorolt magyarságnak, az önérzetes székelők körében bizonyosan nem ez a radikális mód volt a megújulás célra vezető eszköze.

Ráadásul nem is bizonyult mindig következetesnek! Amikor Félix Endre katolikus tanítót a pedagógus Iskolatestvérek és a katolikus tanítónők méltatlan hírbehozásával vádolja,²³⁶ nem vizsgálja a hír valóságtartalmát, hanem a katolikus egyház tekintélyének és belső békéjének rendíthetetlen őre szerepében tetszeleg. A kínos tények feletti szemhunyasával ugyanis elnyerhette volt munkatársa, az időközben „önállósodott” Nemes Tóth Zsigmond páter, valamint Kuczka Ágost vikárius, és a Szent István Király Egyesület tagságának tetszését, másfelől ezzel üthetett a rivális *Romániai Magyar Újságon* és szerkesztőjén, Székely Bélán is, aki Félix pártjára állt.²³⁷

Megkérdőjelezhető továbbá Némethnek az az állítása is, hogy anyagi hasznát nem nézve állt a regáti magyarság szolgálatába, s követelt elszámoltatást oly kérlelhetetlenül, hiszen a rivális lapársakkal való viszála is nagyrészt anyagi természetű – a kormányzati szubvenció elnyerése körül zajlott.

Amennyiben a lapnak a kibocsátó- és (be)fogadó nemzethez fűződő viszonyát vizsgáljuk, további ellentmondásokba ütközünk. Az anyaországgal való viszony elfogadható (ha nem számítjuk a romániai akciót érintő bizalmas értesülések – igaz, mértéktartó – „megszellőz-

233 RH, 1909. jan. 28.

234 Németh tehát nem bizonyult megbízható jósnak, amikor ezt írta: „teljesen ki lesz zárva, hogy egyes honfitársak becsmérlésére lapunkban hely adassék.” RH, 1907. nov. 17.

235 RH, 1908. nov. 1.

236 Hogy Bocskor Irma tanítónő megkérdőjelezett tisztességük védelmében mosakodni kényszerült a Romániai Magyar Újságban. Németh ezért Félixet, illetve segítőtársát, Székelyt hibáztatta (előbbi „ravasz haszonleső”-nek nevezve). Együttal a felettes hatóság, a Szent László Társulat tárgyszerű vizsgálatát sürgette az ügyben. RH, 1910. márc. 27. (A később elrendelt fegyelmi vizsgálat különben a vádakát igazolta, s a magyar iskolák szerződést bontottak az Iskolatestvérekkel, akiket visszarendelt bécsi előjáróságuk. Miniszterelnökségi belső feljegyzés. (N. B.) MOL K 26 ME 1121. cs. 6624. 1914 XX. t. 28. asz.) Németh erkölcsvédő aktivitása tehát ez ügyben – legalább részben – az erkölcstelenség elfedését eredményezte. Másutt Félixet a legényegylet tagjainak szocialista–anarchista bujtogatásával vádolta. RH, 1910. ápr. 3. Németh a vádak beigazolásakor sem képes felülvizsgálni saját álláspontját. RH, 1910. szept. 25.

237 Székely valóban tisztességtelenül járt el, amikor lapja március 20-ai számában a magyar iskolákról írt szenzációhajhász fordulattal beharangozta, hogy egy bennfentes és jó tollú személy röpirat kiadására készül, amely fényes palotáktól sötét pincékig terjedő összefüggéseit tárja majd elő egy problémának. S amennyiben az országos botrányt el kívánnák hárítani – vele kellene egyeztetni. Németh azonban közönséges zsarolásnak minősítette ezt a magatartást és feljelentette riválisát. Zsarolási kísérlet. RH, 1910. márc. 27. A román ügyészség figyelmeztette a sajtóvétségért otthon elmarasztalt Székelyt, hogy tartózkodjék a rágalmazás minden formájától, ellenkező esetben kiszolgáltatják a magyar hatóságoknak. RH, 1910. ápr. 3.

tetését”), ám a nemzeti identitásörzés és érdekvédelem követelményeinek már nem felel meg kifogástalanul. Észleli és elítéli, hogy sok bukaresti kozmopolita magyar sorvadó nemzettudattal hanyatlik a románság karjaiba, ám bírálata kimerül a nyelvtromlás boncolgatásában, s nem vizsgálja a kérdés (nemzet)politikai vetületét.

Ehhez képest óhatatlanul az a benyomása az olvasónak, hogy a választott hazához való verbális igazodás meghaladja a szükséges mértéket. Mint láttuk, a románság konzekvens nacionalizmusát Németh nem kárhoztatja, ellenkezőleg, spontán csodálatát vívja ki ez a markáns asszimiláló erő, amelyet inkább követendő példának tekint.

Felkarolja ugyanakkor a bukaresti székely fiákeresek ügyét,²³⁸ s többször figyelmeztet a magyarok munkaerő-piaci helyzetének megrendülésére, noha sohasem fogalmazza meg egyértelműen a román állam felelősségét a kialakult helyzetért. (Megengedve, hogy a kivándorlás kérdéseit elemezve hasonlóképp elnéző az óhazával szemben is.) Mélyen hallgat a diszkriminatív román egyház-²³⁹ és iskolapolitikai²⁴⁰ gyakorlatról, amelynek mindenkori vesztesei a bevándorolt idegenek. Az óvatoskodó megfogalmazások, s az érintetlenül hagyott tabuk egyaránt jellemzik Németh Ignác – egyáltalán nem példa nélküli – a szerkesztői habitusát. Ugyanakkor mindez nagyrészt a román közgondolkodás bántó idegenellenességében gyökerezik. Némiképp elnézőnek kell tehát lennünk Németh meghunyászkodásával szemben egy olyan országban, ahol a sajtószabadság legfeljebb is jól csengő jelszónak számított, de bármely orgánus, különösen egy külhoni alapítású újság működési engedélye bármikor „érvényét veszthette”.

Megállapíthatjuk tehát, hogy a magyar kormány pénzügyi és erkölcsi támogatása nélkül Scheier Németh Ignác sem tudott élni a sajtó rendkívüli befolyásoló erejének építő lehetőségeivel, s a nemzetgondozás önként vállalt magasztos céljait csak mérsékelt eredménnyel szolgálta a magyar diaszpórában. A *Romániai Hírlap* végül minden igyekezet ellenére nem tört ki a szerény „közművelődési hetilap” korlátaiból. Megszűnése nem hagyott betölthetetlen űrt a regáti magyarság életében.

238 Ld.: Taximetru. RH, 1909. ápr. 29.

239 A katolikus istentiszteletek nyelve erőteljes állami presszió hatására románra változott. A református síremlékeken több helyütt szokatlan módon keresztet, és román feliratokat találni. BARNA [BARABÁS] (1908): 35.

240 A külföldi országok iskoláiban a tankönyvek és tantervek anyagát csak akkor engedélyezték, amennyiben azok szelleme erősen közelített a hivatalos román állásponthez. Kierőszakolták a román nyelvórák 2-ről heti 6 órára növelését, és a törzsanyag rovására a román nemzeti ünnepek megtartását. MOL K 26 ME 743. cs. 621. 1905 XVII. t. 194. asz.

7. Biztos mederben

A Romániai Magyar Újság

(1908–1916)

7.1. A kezdetek

A *Bukaresti Magyar Újság* utolsó heteiben a Romániai akció egyik legnagyobb dilemmája az volt, hogy megmentsék-e a lapot, akár a *Romániai Hírlappal* való összeolvadással, avagy új orgánumot indítsanak. A kormányzati támogatás reményében a Miniszterelnökség sajtóosztályán több jelölt kopogtatott.¹

A legesélyesebbnek a hosszú versengésben végül páston maradt, Scheier Németh Ignác számított, a *Romániai Hírlap* szerkesztője, akinek megbízhatóságát azonban nem csak a Klebelsberg-affér minősítette, de az a mód és hangnem, ahogyan kapcsolatait alakította a rivális lap társsal és a magyar egyesületek „félrevezetett” tagságával.

Esélyeit jelentősen gyengítette az a tény is, hogy 1908 novemberében két erdélyi szász vállalkozó, Brozer Vilmos és Parzer Sándor nyomdát alapított a román fővárosban.² Az ismeretlen aspiráns kétségtelen hátránnyal indult, s a folyamodványt a Sajtóiroda – a hitelkezek szűkössége miatt – első körben el is utasította.³ Ebben a döntésben szerepe lehetett az előterjesztő személyét érintő lehetséges kockázatoknak is...

Székely Béla Albert kezdetben Scheier Németh lapjához kívánt szegődni, s neki kínálta fel miniszteri szintű kapcsolatait, amelyeket még az ellenzéki koalíció „nemzeti ellenállása” idején alapozott meg.⁴ Kikosarazása után Székely az ellenlábás laphoz pártolt, s hamarosan már, mint a *Romániai Magyar Újság* főszerkesztője építette tovább karrierjét.⁵ A Miniszterelnökség fenntartásait részben Németh kompromittáló hírei táplálták,⁶ amelyek végkicsengése az volt, hogy egy hazai törvényeket nem tisztelő rágalmazó ne akarjon a magyar nemzet apostola és szószólója lenni idegenben;⁷ s mindez további megerősítést nyert a kiváló magyarországi hír-

1 Közérjük tartozott egy egri hivatalnok, aki korábban Amerikában betegsegélyző egyesületet alapított. Farkas Ferenc 1909. február 19-i kérelme. MOL K 26 ME 858. cs. 942. 1909 XX. t.

2 36.000 koronás befektetéssel, magyar betűkészlettel. Pro domo (1909. márc. 17.) MOL K 26 ME 858. cs. 1340. 1909 XX. t. 942. asz.

3 Arra hivatkozva, hogy ez ügyben a követségnek van ajánlattételi joga, amellyel a kérdéses időpontig nem élt. Pro domo (1909. márc. 17.) MOL K 26 ME 858. cs. 1340. 1909 XX. t. 942. asz.

4 A kiélezett politikai küzdelmek idején Székely volt a Függetlenségi Párt (Apponyiék) pártlapjának felelős szerkesztője. *Romániai Magyar Újság* [a továbbiakban: RMÚ], 1909. febr. 3. és RH, 1908. dec. 31.

5 Székely Béla 1909. július 5-ei előfizetési kérelme a Miniszterelnökséghez. MOL K 26 ME 858. cs. 3669. 1909 XX. t. 942. asz. Talán a kormányzattal való eredményes kapcsolatépítés érdemesítette Székelyt arra, hogy a későbbiekben Parzer Sándor helyett az ő nevét tüntessék fel a lap másik alapítójaként. Németh azonban úgy tudta, hogy Székelyt kezdetben havi 100 koronás fizetéssel alkalmazták a „szász” lapnál. RH, 1909. febr. 7.

6 Németh a sem magyar, sem román állampolgársággal nem rendelkező szélhámos, Rojti Aurél, alias Soimescu tolmács- és titkosrendőrrel ápolta kapcsolatát szellőztette meg. RH, 1909. jan. 14.

7 RH, 1909. febr. 4.

forrásokkal rendelkező regáti román sajtóban is.⁸ Székely mellett szólt viszont a legnagyobb bukaresti egyesület támogatása.⁹

Poliány távozásakor, a két bukaresti magyar orgánus egyesítését latolgatva évi 2.500–3.000 franknyi állami támogatás elnyeréséről esett szó, ami jutányos árnak mondható a magyar kormány által szabott feltételek megtartásához.¹⁰

A korábbi rossz tapasztalatok fényében azonban a Miniszterelnökség ezúttal igen körültekintőnek mutatkozott, s a támogatás ügye csak fél év után jutott odáig, hogy a lap előfizetési kérelemmel tudott fordulni a Sajtóirodához.¹¹ Ez az időtávlat ugyanakkor megfelelő lehetőséget kínált a lap politikai irányvonalának, kötődéseinek és szellemi értékeinek a felmérésére, vagyis annak eldöntésére, hogy méltó-e a segélyezésre.

Az első lapszámok kétségtelenül ígéretesnek bizonyultak! A szerkesztőség az 1908. december 12-ei próbaszámmal lépett olvasói színe elé. A címdalra laptulajdonosként a Brozer-Párzer nyomdát, főszerkesztőként Székely Béla Albert nevét tüntették fel. A beköszöntő írás a felekezeti szempontokat mellőző, a regáti magyarok szellemi kapcsolatát megeremlítő, színvonalas orgánusként harangozta be a lapot. A főszerkesztő hazafias hitvallása szerint: az újság „a testvéri érzés fejlesztésének, a hon iránti hűség ápolásának és a kenyeret adó állammal szemben köteles tiszteletnek és szeretetnek lesz a hirdetője”.¹² S a kijelölt irányvonalnak megfelelően cikket szentelt Ferenc József 60 éves uralkodó jubileumának, s hosszabb írás fejtegette Románia baráti semleges magatartását Bosznia löporfüstös elfoglalása idején. A *Tárca* rovatban a bukaresti mindennapokról, míg a *Mi újság otthon?* rovatban a székely érdekek védelmében eszközölt ipari beruházásokról, s a hazai szerbség magyarelles megnyilatkozásairól olvashatunk; A *nagy világból* rovatban pedig hosszabb, s a *Táviratok*-ban rövid, színes külföldi híreket. A gazdasági kérdéseknek a kezdetektől saját rovata volt (*Ipar és kereskedelem* címmel), s a magyar civil szervezetek ügyeinek is: az *Egyleteink köréből*. Az irodalmi értéket és szórakozást Székely Béla regényfolyama biztosította, *A szentmiklósi csárda*. A záró, nyolcadik oldalt kezdetben a nyomda egész oldalas hirdetése töltötte ki, de a hetediket megje-

8 A román lap arról írt, hogy Székely Odeschalchi Alinka hercegnő sérelmére elkövetett rágalmozó cikkéért 6 hónap fogházat és 1.000 K büntetést kapott. Universul, 1909. jan. 16. [29.] Székely a *Secolul* c. lapban igyekezett magát tisztázni. Azzal védekezett, hogy perújrafelvétel kért, s új bizonyítékokkal fog szolgálni. A legnyomósabb érve azonban az volt a vádakra, hogy sajtóvétségi ügyekben eleve megszüntetik az eljárást, ha a vádlott – úgy, mint ő – külföldön tartózkodik. Ami csaknem egyenlő volt a vádak beismerésével... Noha hivatkozhatott a Békés vármegye polgárai által benyújtott kegyelmi kérvényre is, amelyhez a Pesti Hírlap szerint kétezeren adták aláírásukat. RMŰ, 1909. febr. 3. Németh Ignác azonban tudni vélte, hogy az óhazában körözött Székelynek egy aradi román molesztálása miatt a román bíróságokkal is meggyűlt a baja. RH, 1909. febr. 4.

9 Nem lényegtelen, hogy a Bukaresti Magyar Társulatnak korábban az ellenlábas Poliány Zoltán volt az elnöke! Németh szerint az általa elszámoltatással megfenyegetett Társulat tagjai azért szerepeltek nagyobb számban a Székelyt támogató aláíróiven, mert az 1908 októberétől bukaresti „tanulmányúton” lévő újságíró immár az alakulóban lévő Brozer nyomdának ígért kormányzati támogatást, s az új lap révén védelmet a Romániai Hírlap támadásaival szemben. Jóslat. RH, 1908. dec. 6.

10 A lap állami finanszírozásáról csak közvetett adataink vannak. Mint ismeretes, az Erdélyt lerohanó román kormány 1916-ban betiltja a Romániai Magyar Újságot. A hosszú évekig kifogástalanul működő hetilap „feltámasztásában” bízva azonban a Miniszterelnökség a következő évi költségvetésébe is felvette azt az – akkor 4.500 korona – összeget, amellyel bizonyára már korábban is támogatta a lap megjelenését. A sajnálatosan (nem csak ideiglenesen) elnémuló lap fel nem használt kerete ezért megjelent a Romániai akció 1917/18. évi zárszámadásában is. Hivatalból az 1917/18-as költségterv megtakarításairól. MOL K 26 ME 1174. cs. 3441. 1918 XIV. t.

11 Székely Béla 1909. július 5-ei előfizetési kérelmében 2 példány előfizetését indítványozta 32 korona értékben. Pro domo, 1909. aug. 18. MOL K 26. 858. cs. 3669. 1909 XX. t. 942. asz.

12 Honfitársainkhoz. RMŰ, 1908. dec. 12.

lent Poliány 1909. évi regáti kalendáriumának ajánlása is.¹³ A lap eleinte szerdán és szombat este jelent meg, 2.000 példányban.¹⁴ Noha a szerkesztők elmondása szerint a lapot hetente 4–5.000 magyar olvasta.¹⁵

Az új magyar orgánus fogadtatása legalább is megfelelőnek mondható. Regáti és hazai magyar olvasói, s a bukaresti lapok némelyike is üdvözölték megjelenését.¹⁶ A karácsonyi (3.) számban azonban a szerkesztő arról volt kénytelen beszámolni, hogy a román rendőrség beidézte egy ármánykodó feljelentés miatt.¹⁷ A bukaresti közbiztonsági igazgatónál tett húsz perces kihallgatás során Székely két felügyelő jelenlétében ígéretet tett, hogy „a hon iránt kötelező hűség” és kenyéradó haza iránti tisztelet jegyében nem fog okot szolgáltatni a hatósági beavatkozásokra. Panaitescu viszonzásul felajánlotta, hogy amennyiben a román sajtóban „*téves, ferde tudósítások jelennének meg a román hatóságoknak a magyarokkal szemben való viselkedéséről – ő nyomban kész azokat rektifikálni*”, azaz helyreigazítani, s ha szükséges, meggyőző cáfolatát adni. Ezt követően Székely a bukaresti rendőrfőkapitánynál is hitet tett a román–magyar egyetértés és békés viszony ápolása mellett. S noha a történetek Németh Ignác Székely egyértelmű ügynöki felajánlkozásaként értelmezte, a *Romániai Magyar Újság* mindezzel magas szinten védetté vált a rivális magyar lap és a román sajtó támadásaival szemben,¹⁸ (aminek több sajtóper elindításával igyekezett is érvényt szerezni).¹⁹ Személyes sérelmeiken túl a szerkesztő az ellenséges romániai sajtót a két szomszéd ország diplomáciai viszonyainak elhidegülésében is elmarasztalta. S ezt a felelőtlenséget taktikusan szembe tudta állítani saját hatóságokkal szembeni lojális magatartásával.²⁰ Székely ugyanakkor próbált egyensúlyt tartani, s a lap szemléletét úgy alakítani, hogy az elbocsájtó haza iránti ragaszkodás egyértelmű kifejezésével „viszonozza” a Budapestről nyert támogatást.

7.2. Az óhaza képe az újságban

A *Romániai Magyar Újság* magánbefektetésként kapaszkodott meg a román sajtópiacon, így nyilvánvalóan nem tekinthető a magyar kormány szócsövének a Romániai akcióban – miként a Poliány szerkesztette hetilap. Azonban – mint az anyaországgal szembeni lojalitás biztosítója – mégsem hagyható figyelmen kívül a hamarosan elnyert, és fennállásáig élvezett szerény kormánytámogatás. Noha az óhazában történtek, különösen a szűkebb pátria, Erdély mindennapjai továbbra is intenzíven foglalkoztatták az elszármazottakat, s a sokakat győtrő

13 Uo.

14 RMÚ. 1909. jan. 2. és Pro domo (1909. márc. 17.) MOL K 26 ME 858. cs. 1340. 1909 XX. t. 942. asz.

15 RMÚ, 1909. márc. 6.

16 Mint a Rumänischer Lloyd. RMÚ, 1908. dec. 19.

17 Lapunk a romániai hatóságok előtt. RMÚ, 1908. dec. 26.

18 Uo.

19 A lapot Stefan Mihaiescu ügyvéd képviselte. Magy. honfitársaink jogtanácsosa. Kihez menjünk pörös ügyeinkkel? RMÚ, 1909. jan. 6.

20 Románia Törökországhoz közeledése példájára utalva arra figyelmeztetett, hogy a román sajtónak a dualista Monarchiával szembeni indokolatlan ellenszenvé hatványozott károkat okozhat a szomszédsági kapcsolatokban. S arra bízott, hogy „az Ausztria–Magyarország elleni évtizedes tendenciákat száműzzék törekvéseiknek becsületes köréből, mert tudniuk kell, hogy a sajtó hatalma ez esetben is (...) sokat ronthat a megoldáson, de még többet ronthat a nemzetközi érdekeken, amelyek magasabbak, semhogy kicsinyes okok folytán eltekintsünk azoktól.” Románia és a Balkán-államok. Uo.

honvágyat is csak széles körű tájékoztatással lehetett eredményesen csillapítani. Ami a lap olvasottságát, tehát az előfizetők számát is érdemben befolyásolta, azaz üzleti szempontból is igen hasznosnak bizonyult.

Mindemellett (az esetleges politikai nézetkülönbségek ellenére) mindig is számított az anyaország álláspontja és figyelme,²¹ hiszen kifejezetten előnyös volt akár csak hivatkozni rá, vagy védhatalomként megidézni a kontinens második legnagyobb kiterjedésű birodalmát. Virtuális, ám mégis hangsúlyos jelenléte az újság hasábjain jótékony magabiztosságot kölcsönzött a lap gazdáinak – nem különben az olvasóknak is.

A kivándoroltakat a *Mi újság otthon?* rovatból mindenekelőtt a politikai klíma, a gazdasági viszonyok és a munkalehetőségek alakulása érdekelte, hiszen ettől tették függővé esetleges hazatérésüket, vagy szánták rá magukat, hogy gyermekeik jövőjét az anyaország által kínált ösztöndíjas képzések igénybevételével alapozzák meg.²² A szerkesztők igyekeztek is ennek a fokozott igénynek megfelelni.

A belpolitikai kérdések között a párt- és nemzetiségpolitikai vitáknak jutott a főszerep. A koalíció viszontagságos hatalomra jutása, majd az évek során jócskán kiüresedő kommunikációja egy önigazoló, vagyis türelmetlenebb nemzetiségi politikával párosult. A horvát obstrukciót kiváltó vasúti szolgálati szabályzat nyelvi passzusa, s a magyar államnyelv szélesebb ismeretét biztosítani hivatott Lex Apponyi nem csak a hazai nemzetiségek bázis-országaiiban keltett aránytalanul nagy visszatetszést, de bírálatokat kapott a peremvidékek tárgyilagos magyar szemléltől is.²³

Tisza István Munkapártjának erőszakos választási kampánya és az azt kísérő botrányok negatív visszhangot keltettek a bukaresti magyar lapban.²⁴ A bírálatok hátterében a nemzetiségi (köztük a román) képviselőjelöltek zömének elbukása állt, ami a román fővárosban is heves tiltakozást váltott ki.²⁵ A lap szerkesztőinek álláspontja a választási visszaélések és korrupció elítélésében, ha formailag nem is sokban tért el a hivatalos román állásponttól, a viszásságok megbélyegzése még nem feltétlen jelentett azonosulást a romániai közfelfogással. Erre utal a szlovák nemzetiségi vezetők által meghívott Seton-Watson kitiltásával kapcsolatos állásfoglalása is: természetes döntésnek nevezte ugyanis, hogy a magyarelles híradásairól elhíresült brit újságíró ne élhessen vissza a vendégjoggal.²⁶ Ebbe a sorba tartozik a Bosznia

21 Olyan megerősítő gesztusokra gondolunk, mint amikor a király 60 éves uralkodói jubileumán a két tanfelügyelő, Kuczka Ágost és Újváry István a Ferenc József rend tiszti keresztjét kapták kitüntetésül. RMŰ. 1908. dec. 12.

22 Várady L. Árpád püspök, a Szent László Társulat elnöke pl. 15 fiúnak kínált továbbtanulást, vagy iparos képzést. Magyar iskolások otthon. RMŰ. 1911. jún. 22. Sok család Romániában született gyermekét legalább rokonlátogatóba hazaküldte, s a fiatal nemzedék tagjai csak lelkendeztek a Székelyföld szépségén. Magyarok a hazában. RMŰ, 1911. szept. 21.

23 Az oktatás nyelve ugyan a magyar lett, de az imádkozás továbbra is anyanyelven folyt, cserében a kultusz-kormányzat hallgatólagosan elfogadta, hogy az állami alapiskolák két utolsó évfolyamán anyanyelven folyjék a hittan felkészítés. A hittantanítás a román iskolákban. RMŰ, 1909. okt. 14.

24 A magyarországi választások. RMŰ, 1910. máj. 22.

25 A Dácia szállóban tartott gyűlésen a szónokok magyarosítással vádolták a budapesti kormányzatot. RMŰ, 1910. jún. 16.

26 Scotus Viator Magyarországon. Uo. Egy későbbi írásban az ugyancsak magyarelles Björnsterne Björnson figyelmébe ajánlották azt a gyufát, amely szlovák felirattal és nemzeti szimbólumokkal került forgalomba, melynek árbevételéből a rózsahegy gyártó, a Jancekovci cég 5%-ot a szlovák nemzeti múzeumi alap javára ajánlott fel. Az elnyomott tótok. RMŰ. 1911. jún. 22.

annexiója elleni tiltakozásban a hazaárulásig jutó pancsovai szerb honvédorvos esetének,²⁷ s a dinasztiaaváltás óta fokozott kémtevékenységet kifejtő Szerbiának a bírálata is.²⁸ Nem volt ritka az olyan közlemény sem, amely a magyarság szomszédjainak hatékony nemzetpolitikai gyakorlatát (pl. a Sokol-mozgalmat) ismertette s állította példának honfitársai elé.²⁹ Az együtt élő nemzetiségek és balkáni anyaországaik gyakori kritikáit, ellenséges megnyilvánulásait a szerkesztők egészséges ösztönnel a nyugati világ jóval kedvezőbb visszajelzéseivel próbálták semlegesíteni. Ezért kapott nagy hangsúlyt a világhatalommá izmosodó Egyesült Államok volt elnökének, Theodor Rooseveltnek a Monarchiában tett látogatása, s a magyar katonaeményekre és nemzeti karakterre vonatkozó elismerő véleménye,³⁰ avagy Edison áradozása Budapest páratlan szépségéről.³¹

A nagyhatalmi állás hasonlóan taktikus felmutatásaként értékelhetjük, hogy a lap idézte a szerbek hátában a szuverén államiságukért harcoló albánok elszánt nyilatkozatát, miszerint a szomszédok területfoglaló aspirációt készek azon az áron is megghiúsítani, hogy kitűzik az osztrák–magyar birodalom lobogóját.³² Ennél azonban sokkal egyértelműbb érvként hathattak az újonclétszám emeléséről és a haditengerészet elrettenő ütőerejének látványos növekedéséről, a Dreadnoughtok hadrendbe állításáról szóló híradások.³³

A tárgyilagos tájékoztatás elvének megfelelően ugyanakkor a lap nem leplezte az anyaország esendőségeit és válságtüneteit sem. A hadiszolgálat elől külföldre menekült férfiak (részben jogosult) ellenérzéseinek adtak hangot a szerkesztők, amikor összehasonlító adatokat közöltek a K. und K. hadseregben uralkodó döbbenetes öngyilkossági arányokról.³⁴

Az önsors-rontó életvezetésnek kevésbé tragikus, de százezreket érintő formája volt a kivándorlás, amely osztársadalmi szinten vetette fel a politikai elit felelősségét az egyébként jelentősen bővülő társadalmi javak újraosztásában, és súlyos nemzetpolitikai következményei miatt is méltán vonta

27 Vlado Aleksic tartalékos honvédorvos egy lakodalmas sokadalmat a „magyar járom” lerázására s megtámadott szerb testvéreik védelmére bízta. Letartóztatás nyílt hazaárulásért. RMÚ, 1908. dec. 12.

28 A dunai monitor-flotta „Körös” nevű vezérhajójáról ugyanis eltűnt al-dunai erődítések és flottagyakorlatok 1907-ben kidolgozott iratanyaga, amit a szerző a katonák zsoldját is rendszertelenül fizető szerb állam luxuskiadásai közé sorolt. Elárult magyar hadititkok. RMÚ, 1910. máj. 19. Egy kolozsvári lőszerraktárról próbált adatokat gyűjteni egy civil ruhás szerb katonatiszt. Szerb kém letartóztatása Kolozsváron. RMÚ, 1909. márc. 3.

29 A cikkíró szerint pusztán állami eszközökkel nem lehet megtartani az ország egységét, kellene a szlávok sovén kulturális és politikai töltetű Sokol-egyesületeihez, vagy a német torna-mozgalmhoz hasonló civil szerveződés, amely nagyobb horderejű ügyekben összefogja a nemzet erejét. Az eddigi kudarcos próbálkozásainkban – így a szerző – „azt a hibát szoktuk elkövetni, hogy mindig egy-két főurat, vagy stréber politikust rakunk az egyesület élére s ezek egypár dikcióval s a saját személyük reklámoztatásával vélik kötelességüket teljesíteni. Le kell csapni a vezető állásokból az ilyen ’stróhmann’ hazafiakat s vegye a kezébe mindenütt az igazán lelkesedő társadalmi osztály a vezetést”. Magyar sokol. RMÚ, 1909. jan. 6.

30 Roosevelt Tivadar Budapesten. RMÚ, 1910. ápr. 14. A bécsi katonai szemlén az ex-elnök – mint egykori lovassági tiszt lelkesen méltatta a magyar katonaeményeket. A magyar huszárság dicsérete. RMÚ, 1910. ápr. 21.

31 Véleménye szerint csupán Párizs előzi meg a sorban a magyar fővárost. Edison, a nagy feltaláló Budapestről. RMÚ, 1911. szept. 17.

32 Az albánok. RMÚ, 1910. ápr. 14.

33 RMÚ, 1911. jan. 14. E vízi szörnyetegek átlagáron 61 millió koronába kerültek. Monarchiánk óriáshajói. RMÚ, 1910. dec. 15. A négyből az első a Viribus Unitis volt. A monarchia első Dreadnoughtjának vízre bocsátása. RMÚ, 1911. máj. 25.

34 A Monarchia hadseregében elkövetett öngyilkosságok csaknem nyolcszorosan meghaladták a civil társadalomban így elhunyt áldozatok számát, míg a németeknél csak kétszeres volt a különbség. A brutális bánásmód főleg a tisztek és altisztek sorában követelt áldozatokat, 1,44 ezrelék értékben. Öngyilkosságok a hadseregünkben. RMÚ, 1910. okt. 9.

magára a sajtó bírálatát. A *Romániai Magyar Újság* a népesség-kiáramlás általános folyamatainak nyomon követésén túl³⁵ a Székelyföld gazdasági–megélhetési viszonyaira összpontosította figyelmét, de mint valami baljós példatárból, gyakran közölt elgondolkodtató, s olykor elrettentő részleteket az Újvilágba szakadtak hányattatásainak krónikájából is.³⁶ A nagyon is összetett székely kérdést a lap szerkesztői igyekeztek megfelelően megvilágítani. Mindenekelőtt a kivándorlás megélhetési hátterének alapos feltárásával. Az egyik vezércikk az alkoholizmust tette felelőssé a székelyek anyagi ellehetetlenüléséért, noha a jelenség maga is inkább az egzisztenciális és erkölcsi lecsúszás következményének tekinthető. Azt azonban helyesen állapította meg a szerző, hogy a székelység megmentése Erdély megtartása szempontjából is létkérdés.³⁷ Másutt a rossz földrajzi és infrastrukturális viszonyok fékező hatásait a háziipar fejlesztésével s a frissen talált földgázkincs kiaknázásával remélték ellensúlyozni.³⁸ A Székelyföld válságát Bethlen István gróf leleplező megállapításai óta az erdélyi román pénzintézetek magyar birtokfelvásárlásaival, általánosabban a földtelenséggel hozták összefüggésbe. Egy élesebb hangvételű elemzés a ruszin és román munkaerőt alkalmazó csíkmegei erdőgazdálkodást, illetve romániai cégek és vasúti áruszállítás érdekeltségeit kárhóztatta.³⁹

A székelység sorskérdéseiről szóló írások egy másik csokra számba vette a régió felemelésére irányuló kormányzati erőfeszítéseket, mindenekelőtt az agrártárca által létrehívott *minisztériumi kirendeltségek*⁴⁰ sokágú működését. Az úgynevezett *Székely akció*⁴¹ ismertető vezércikk rámutatott a székely kongresszusok⁴² kezdeményező és egészséges ellenőrző szerepére, megállapítva: „Igaz, hogy e székely akció sem szült földet, népet és társadalmat átalakító intézményeket, nem ért el látszó, imponáló eredményeket.” Ám tárgyilagosan hozzáfűzte, hogy a hagyományos életformából kitörni és új gazdálkodási formákat átvenni csak türelmes tanulással lehet: „A régi, rendszertelen, szétszórt, kapkodó gazdálkodás helyett olyan gazdálkodást kell teremteni, amely számol a Székelyföld saját-

35 Magyarországi statisztika a kivándorlásról. RMÚ. 1910. febr. 10. Ugyanezen lapszám 6. oldalán a csángókat ingyen telekkel és pénzügyi támogatással hitegető kivándorlási ügynökökről olvashatunk híradást, azzal a kommentárral, hogy a román hatóságok sikeresen hiúsítják meg a hajótársaságok érdekeit szolgáló működésüket. Ld. még: Magyarország népmozgalmi statisztikája. RMÚ, 1910. aug. 14. Kivándorlás a Székelyföldről. RMÚ, 1910. dec. 11. A lap szót emelt az oly könnyen elveszthető magyar állampolgárság visszanyerésének megkönnyítéséért. A kivándorlás Magyarországon. (5.) RMÚ, 1911. aug. 10. Hamarosan egy másik cikkfűzér is megjelent a lapban, ld.: A kivándorlás mocsaraiból. RMÚ, 1911. aug. 13. (Ennek a 10. része: RMÚ, 1911. aug. 27.), stb.

36 Egy Ohio állambeli kisvárosban egy kocsmáros meglincelésével a mintegy 200 családból álló magyar közösséget vádolták. „Ezeknél a magyaroknál talán csak egy gyűlöltebb és megvetettebb népfaj él Amerikában, és ez az ír.” – írta a cikk szerzője, s magyarázatul rámutatott honfitársai állandó viszálykodására. Amerikai magyarok. RMÚ, 1910. szept. 18. A Monarchiából hömpölygő emberáradat előítéletessé tette a befogadó társadalmat. 1912-ben Thomas Woodrow Wilson, New Jersey kormányzója akarta megfékezni a kínai kuliknál is alábbvaló népnek nevezett magyarok beáramlását. Az Amerikai Magyar Szövetség azonban emlékeztette a későbbi elnököket honfitársaik nem hétköznapi erőfeszítéseire és szorgalmára az amerikai ipar felfuttatásában [A magyar kivándorlók megrágalmazása. RMÚ, 1912. febr. 22.], mire a kormányzó helyreigazítást közölt. Elégtétel az amerikai magyarságnak. RMÚ, 1912. márc. 10. Kerényi Imre: Az amerikai magyarokról. (2.) RMÚ, 1913. jan. 23.

37 Az írás a túlfeszített munka és az alkoholfüggőség összefüggését vizsgálta Uzonban és Szotyorban. Utóbbi helyen a testi és értelmi torzulás tömegjelenséggé vált. Székelyek pusztulása. RMÚ, 1911. júl. 20.

38 A székelyek megmentése. RMÚ, 1911. aug. 3.

39 Miért pusztul a székelység? RMÚ, 1913. febr. 16.

40 Ld.: BALATON Petra: Régiófejlesztés: egy elfeledett állami hivatal nyomában – az agrártárca nagyváradi minisztériumi kirendeltsége (1913–1919). In MAKKAJ Béla (szerk.): *A Felvidék krónikása. Tanulmányok a 70 éves Popély Gyula tiszteletére*. Károli Gáspár Református Egyetem – L' Harmattan, 2015. 35–50. Uő: A székelyföldi (erdélyrészi) kirendeltség tevékenységéről. *Magyar Kisebbség*, Új sorozat, 8. (2003) 2–3. (28–29.) p. 82–90.

41 BALATON Petra: *A székely akció története. Források. I/1. Munkaprogram és kirendeltségi jelentések*. Budapest, Cartofil, 2004.

42 A székely kongresszus [Debrecen]. RMÚ, 1909. jún. 5. Székely kongresszus Előpatakon. RMÚ, 1913. aug. 21.

ságaival...”, s nem a pusztá megélhetést, hanem már a vagyonosodást szolgálja. S e cél teljesülése érdekében a kormányzat eddigi erőfeszítései méltánylást érdemelnek.⁴³ Nem sokkal ez után cikksorozat indul *A Székelyföld fejlesztése* címmel, amelynek első része részletes képet ad a mezőgazdasági tárca ruszin- és szlováklakta vidékeken folytatott társ-akcióinak eredményeiről.⁴⁴ Majd sorra kerül a székelység szűkebb pátriája, pl. a székely körvasút továbbfejlesztésének hírével.⁴⁵

A lojális tájékoztatás ugyanakkor sosem csapott át a fejlesztési szakpolitikák dicsőítésébe. A szerkesztők mindvégig megőrizték egészséges kritikai hozzáállásukat, amikor az elvégzett munka mérlegre került, joggal kifogásolhatták művelés alá fogható szabad földterületek – mint a tömegek legfőbb létalapjának – kiáltó hiányát.⁴⁶ Ennek szellemében idézték meg az Erdélyi Gazdasági Egyesület kolozsvári gyűlését, amelyen éppen Bethlen István sürgetett hosszú lejáratú, kedvezményes föld-hitelintézeti kölcsönöket, hogy a birtokparcellázásokba a társadalom – beleértve az amerikai és regáti kivándoroltak – mind szélesebb tömegei kapcsolódhassanak be.⁴⁷ A munkaerő-gazdálkodás és szociálpolitika mulasztásait csak részben felejtette, hogy időközben a hazai kereseti lehetőségek utolérték, sőt meg is haladták a romániai béreket.⁴⁸ Az anyaország mellett szólt – s ez némiképp ösztönzőleg hatott a visszavándorlásra is –, hogy a bérek alakulása az óhazában nem kizárólag a munkaadók kénye-kedvétől függött, hiszen az erős szakszervezetek komolyan beleszól(hat)tak a keresetek alakulásába. Ellentétben a romániai helyzettel.⁴⁹

A magyar munkavállalók (különösen a cselédek) bére visszatartásának gyakorlata ellen így az anyaországi kormányzat a megmentő szerepében jelenhetett meg. Legalábbis utasítást adott a délkeleti határmegyék főispánjainak, hogy tájékoztassák a kivándorlókat az elhelyezkedési lehetőségekről, s hogy a visszaélések ellen a szerződéseket az osztrák–magyar konzulok ellenőrzése mellett kössék meg.⁵⁰

Ezzel eljutottunk az anyaország és a befogadó haza viszonyához, ami érthető módon az egyik leggazdagabb tematikai egységet képezte az anyaországgal kapcsolatos tudósításokban. E közlemények sorában kiemelt szerepet kaptak az új kormánypartot alapító Tisza István megnyilatkozásai. Ezek egyikében a két nép egymásra utaltságát, de egyúttal a nemzeti egyesítési program elfogadhatatlanságát hangsúlyozta az új kormányfő. Utalva az esetleges osztrák–német egyesülés (Anschluss) európai békét fenyegető hatásainak példájára a szeparatizmus mindent megoldó vágyképétől óvta a cikk a hazai román politikai vezetést.⁵¹ Egy másik írás a kormányfő magyar–román megbékélést sürge-

43 Mi több, a szerző arra biztatja honfitársait, hogy: „Legyünk mindnyájan a székely akció munkatársai...”, ki-ki helyzete és lehetőségei szerint. – A kongresszusok visszatérő követelése volt, hogy a kormányzat: „... hódítsa vissza Erdélyt önmagának és hódítsa vissza idegenbe szakadt véreit.” [Eredeti kiemelés.] A székely akció. RMÚ, 1910. szept. 15.

44 A minisztérium 1909. évi vaskos beszámolója alapján. A Székelyföld fejlesztése (1.) RMÚ, 1911. febr. 19.

45 A gyergyószentmiklósi – dédai vasút megnyitása. RMÚ, 1909. okt. 31. A székely körvasút fejlesztése. RMÚ, 1911. aug. 17.

46 A székely akció kérdéséhez (2.) RMÚ, 1912. szept. 12. és A magyar kormány és a holtkéz. RMÚ, 1911. márc. 30.

47 A magyar nemzeti birtokpolitika. RMÚ, 1913. szept. 14.

48 Legalábbis a fiatal szakmunkások esetében. Magyarországi és romániai kereseti viszonyok. RMÚ, 1912. júl. 21.

49 Az időközben kirobbant Balkán-háború hatásait a Székely Szövetség tájékoztató hírveréssel fejelte meg, amihez a lap szerkesztői is csatlakoztak. Ekképpen: „A hon szeretettel várja minden gyermekét.” A hazavándorolt magyarok. RMÚ, 1913. szept. 4.

50 A cikkíró egy magyar laboráns esetére utalt román orvosával, de az idénymunkások életében is előfordultak hasonló esetek. A romániai magyar munkások. RMÚ, 1912. aug. 15. A magyarországi munkásmozgalom szociálpolitikai és politikai súlyát jelzik a tömegmegmozdulásaikról, vagy az általános választói jogért folyó küzdelmükről szóló híradások. RMÚ, 1909. jan. 6. és RMÚ, 1909. jún. 15.

51 Mi és a románok. RMÚ, 1910. márc. 10.

tő nyilatkozatát idézte.⁵² A román szomszédság fontosságát azzal is kiemelték a szerkesztők, hogy Bülow kancellár, két német külügyi államtitkár és három osztrák–magyar külügyminiszter (ifj. A. Goluchowski, A. L. Aerenthal és O. Czernin) diplomáciai tanuló iskolájaként (szolgálati helyeként) azonosították a román fővárost.⁵³ A tisztelet hangját azonban jó időre elnyomták a kicsinyes viták és diplomáciai súrlódások. Ebben a lap a magyar sajtó felelősségét is megállapította, mint például a moldvai csángókról szóló, gyakran igen éles hangú közlemények okán: „Magyarország (...) minden faktora tisztában van már azzal, hogy a moldvai fejtestvéreket örökre elveszítettük”, ezért a róluk szóló harcias nyilatkozatok „csak bizalmatlanságot ébresztenek” a két szomszéd között.⁵⁴ Hasonlóképpen különvéleményt fogalmaztak meg a regáti magyarok állítólagos üldöztetésével kapcsolatban. A *Budapesti Hírlap* ugyanis arról cikkezett, hogy a regátiak „csak azért nem érzik a román hatóságok üldöző és elnyomó készségét, mert a magyar kolóniákra éber szemekkel őrködnek.” A bukaresti lapszerkesztő azonban – ekkor még – önérzetesen visszautasította ezt az állítást, mondván „mi itt zavartalanul élünk”. S ha a regáti magyarság panasz nélkül élheti idegenben mindennapjait, akkor az anyaországi sajtónak is jobban meg kellene rostálni külföldi értesüléseit.⁵⁵

A két ország viszonya azonban korántsem volt ilyen felhőtlen: a román fél például nem szerzett érvényt az 1892-ben kötött vasúti egyezménynek, azaz nem teremtette meg a vasúti összeköttetést a Vöröstorony-szoroshoz, amit a külkereskedelmi forgalomban elsőrendűen érintett szebeniek (hazai románok is) joggal kifogásoltak.⁵⁶ 1910-ben heves vitákat hozott a határkövek tíz évenkénti felülvizsgálata is.⁵⁷ A felfokozott hangulat csillapítására (amelynek gyúanyagát főként a hazai nemzeti ellentétek szolgáltatták) a lap cikksorozatot indított *Rómánok között* címmel. Ennek első közleményében a Hunyad vármegyei Szászvárost állította példának a magyarországi szerző, ahol németek, magyarok és románok közgyűléseikről háromnyelvű jegyzőkönyvet vezetnek, s ahol a magyarok elsőként tanulják meg a környezeti nyelveket, igaz, alkalmazkodó attitűdjük miatt látványos gyorsasággal olvadnak fel az idegen közegben.⁵⁸ A második közlemény a hazai román pénzintézetek gazdasági erejét méltatta, ám kifogásolta, hogy a román papság mennyire ellenzi a magyar nyelv megtanulását.⁵⁹

A békéltetés hangadója a lap külső munkatársa, dr. Szócs Géza középiskolai tanár, történész volt, aki azon meggyőződésének adott hangot, hogy „A nemzetiségi kérdést így lehet a legjobban és legszebben megoldani: jó neveléssel, a kultúra áldásának becsületes, jóindulatú és részrehajlatlan terjesztésével.” Minderre a kiváló román repülőmérnök, Vlaicu Auréllal való szívélyes kapcsolatát hozta fel példának,⁶⁰ s új sorozatot indítva *Magyarok és románok* címmel nem habozott kijelenteni, hogy a hazai tankönyvek egy része felesleges bántásokkal mérgezi a két nép viszonyát, pedig kölcsönösen építő hozzáállással, a túlhajtott nemzetiségi

52 Tisza István Romániáról és a románokról. RMÚ, 1910. júl. 17.

53 Kiederlen-Wechtern tíz év után visszahívják Berlinbe. RMÚ, 1910. júl. 3.

54 A szerző azzal érvelt, hogy a románok nemtetszése ellenére a magyar állam ugyan felajánlotta az anyaországba telepítésüket, de a csángók ezt elhárították. A moldvai csángók és a hazai sajtó. RMÚ, 1911. jún. 29.

55 A romániai magyarok és a Budapesti Hírlap. RMÚ, 1910. júl. 31.

56 A Vöröstorony vasúti csatlakozás. RMÚ, 1910. aug. 4.

57 A vitát egy 23 méter széles földnyelv Magyarországhoz kerülése váltotta ki. Súlyos határkonfliktus Románia és Ausztria–Magyarország között. RMÚ, 1910. aug. 10.

58 RMÚ, 1910. okt. 5.

59 Rómánok között. II. RMÚ, 1910. okt. 9. A harmadik írás a Szászváros közelében lakó Vlad Aurél nemzetiségi vezetőről és dr. Ioan Miha nagybirtokosról szól, aki Tisza Istvánnal tárgyalt a két nép megbékéléséről.

60 A mérnök Bukarestben tökéletes magyarsággal üdvözölte egykori szebeni tanárát, aki kifogástalan román nyelven folytatta a beszélgetést. Magyar tanár és román aviatikus. RMÚ, 1910. nov. 3.

agitáció fékezésével „meg lehet csinálni a magyar–román békét és barátságot”.⁶¹ Munkássága kedvező visszhangra talált a romániai sajtó egy tekintélyes részében.⁶² A magyar nyelvet a gyakorlatban is államnyelvvé emelni hivatott Lex Apponyi óta radikalizálódó hazai román politikai elit azonban lojális magatartásáért Európában példátlanul magas árat kívánt szabni. Az ajánlott kulturális párbeszéd és a kormányzat részéről tapasztalt békéltető szándékok ellenére.⁶³ Utóbbira Khuen-Héderváry Károly kormányfő gesztusát említi a lap, hogy a román trikolorral, pántlikával tüntető román asszonyokkal szembeni csendőri intézkedéseket leállította. Az engedékenységre azonban nem hozta meg a várt enyhülést, s a lap szerkesztője is kénytelen volt megállapítani, hogy a svájci kantonális (tehát regionális és nem kollektív nemzetiségi! M.B.) jogokkal példálózó „román vezetők, akik a magyarság szempontjából szintén a sovinizmust űzik valahányszor beszédekben, vagy hírlapi cikkekben a magyarság ellen ágálnak, mindig úgy tesznek, mintha a legromlottabb magyar nép nyűgét viselnék”.⁶⁴ A történelmi téveszmék, és gyakran tudatos hamisításokkal ellentéteket szító politikai manőverek ellensúlyozására a lap egy újabb alapos tényfeltáró–elemző cikksorozattal jelentkezett, amely csaknem 20 folytatást ért meg *Történelmi igazság és nemzeti sovinizmus* címmel. A szerző, Szócs Géza a történelemtudomány üdvös és átkos vonulatainak bemutatása mellett igyekezett lefejtetni az előítéletek kergét a magyar–román együttélés históriájáról.⁶⁵ S mértéktartással óvott a nemzeti karakterhibák és történelmi tévedések felnagyításától, egyúttal olvasói figyelmébe ajánlotta a szászok és románok egészséges önszemléletét, erős összetartását.⁶⁶

61 Magyarok és románok. RMÚ, 1910. nov. 13. A következő ilyen címmel megjelent írás azt fejtette, hogy a némely magyar földbirtokosokat az Albina Bank mentett meg az árverezéstől, noha éppen az ellenkezőjéről volt ismert az erdélyi magyarok között. RMÚ, 1910. nov. 20.

62 Székely Béla írta az egy hónapja bukaresti levéltárakban kutató kollégájáról, hogy a Romänischer Lloyd, a Bukarester Tagblatt, Conservatorul is elismerő szavakkal méltatták törekvéseit. RMÚ, 1910. nov. 17.

63 50 olyan választókerületben, ahol a románság többséget alkotott – parlamenti képviselőket követeltek, továbbá a román nyelvi jogok kiterjesztését, a gyakran hazaárulásért (okkal) elmarasztalt újságíróik felmentését, a sajtóperek beszüntetését, az 1907. évi Apponyi-törvény visszavonását, és jelentős gazdasági beruházásokat a románlakta vidékeken. A románok békepontjai. RMÚ, 1911. jún. 29.

64 A román nemzeti radikalizmust egyedül a csehekéhez tudta hasonlítani a szerző, mondván: „Ilyet legföljebb Csehországban lehet találni, ahol a két marakodó nemzetiség emberöltőket tölt azzal, hogy egymást nyúzza, marja.” Románok és magyarok. RMÚ, 1911. júl. 13. Az erőszakos cseh példa később is előbukkan a sovinizmusról szóló értekezésfolyamban: „Itt vannak a csehek, akik a legkíméletlenebb erőszakkal dolgoznak. Prága lakosságának 90 százaléka cseh, tehát az elnémetesedés veszélye nem fenyegeti, de azért a német diákok 'Bummel'-jét nem tűri, aki az utcán németül beszél megverik, a német feliratokat száműzik, elmennek a statáriumig s ezt többször megismétlik.” Közütemi vállalkozás: „De ők nem sovinizták!” Történelmi igazság és nemzeti sovinizmus. (17.) RMÚ, 1912. febr. 1.

65 Rámutatott, hogy míg egyes legendák és mítoszok makacs tényként meggyökereszkedtek a köztudatban, egyes jelenségek és történelmi személyiségek ábrázolása politikai megrendelésre torzul. Példaként Teleki Mihály erdélyi kancellár és Báthory András bíboros esetét hozza fel, akiket megfosztották minden emberi jellemvonásuktól – miközben Mihály vajdát piederstálra emelték. RMÚ, 1911. nov. 16. Hogy a ferdítések gyakorlata melyik térfélen jelent nagyobb gondot, ilyen szemérmes záró mondatokkal érzékelteti a szerző: „Be másképp dolgozik Románia!” Történelmi igazság és nemzeti sovinizmus. (3.) RMÚ, 1911. nov. 23. A cikksorozat felhívja a figyelmet, hogy a német történészek álláspontja szerint sokáig a Toldit is a Siegfried-monda magyar változataként kezelték. RMÚ, 1911. dec. 7. A német helytörténész, a bukaresti Fischer Emil dr. munkásságát viszont üdítő kivételként említette a szerző, minthogy tisztelettel írt a regáti magyarokról, s a kun nyelv regáti nyomaival kutatva nagy szolgálatot tett a magyar–török összehasonlító nyelvészetnek is. RMÚ, 1912. jan. 4.

66 RMÚ, 1911. dec. 10.

A történelmi azonosságtudat megerősítését szolgálta a matuzsálemi kort megért Görgey Artúrral készült tanulságos interjú.⁶⁷ De a kortárs államférfiak sorában Bánffy Dezsőről,⁶⁸ Lukács Lászlóról,⁶⁹ a hétfalusi csángó államtitkár Molnár Viktorról,⁷⁰ vagy a hetven éves írófejedelemről, Rákosi Viktorról is készült portré.⁷¹ A szövetségi rendszerek küszöbön álló világméretű összezsúplása előtt, érthető módon gyakran került szóba az olyan szilárd jellemű vezető, mint Tisza István gróf. (A vele szembeni fokozott várakozásokat mutatja, hogy a lap új főmunkatársa, Rejőd Alpár nyílt levelet intézett hozzá, fellépésétől remélve a szégyenteljes „élőhús-kereskedelem” megfékezését.⁷²) A világégés idejének nagy államférfija ugyanakkor az ellenzék, a nemzetiségi politikusok nagy része és a szocialista mozgalom számára viszont ugyanazért (ti. szilárdságáért) a „haladás” legfőbb kerékkötőjének számított. Ez magyarázza, hogy a világháború előtt és alatt is többször az életére törtek.⁷³ Az obstrukció letörése okán ellene elkövetett sikertelen merénnyel párhuzamosan a magyar főváros utcáin megjelent a kenyérgondok, s a politikai jogfosztottság ellen tiltakozó munkásság hadrendje, mégpedig – a lap értesülései szerint – a szakszervezetek által lőfegyverekkel felszerelve.⁷⁴ A román nemzetiségi vezetők ellenérzéseit viszont a magyar ajkú görög-katolikus egyházkerület kialakításának terve csiholta magásra.⁷⁵

Az anyaországi hírek palettája természetesen még ennél is színesebb képet mutat. A bukovinai székelyek hazatelepítéséről,⁷⁶ Ferenc Ferdinánd trónörökös közéleti megnyilvánulásairól,⁷⁷ zászló-afférokrol,⁷⁸ szlavóniai magyar iskolaalapításoktól,⁷⁹ magyarellen es dalmáciai demonst-

67 A szellemileg töretlen tábornok derűs nagyvonalúsággal nevezte g éniusznak azt a Kossuthot, aki egyetlen szavával letörölhet te volna homlokáról az árulás szégyenfoltját. Ám az agg hadfi belátta, hogy ez esetben az igazság oltárán a legyőzhetetlenség hitét kellett volna odaáldozni, amire az önkényuralom megpróbáltatásai közepette mindennél nagyobb szüksége volt a nemzetnek. Beszélgetés Görgey Artúrral. RMÚ, 1912. jan. 25.

68 A nekrológ „a nemzet ideál legtörhetetlenebb harcosá”-nak nevezte a volt kormányfőt, aki „Nem riadt vissza anyagi áldozattól, sőt az erőszak alkalmazásától sem, ha fájának és nemzetének érdekei kívánták...” Meghalt Bánffy Dezső. RMÚ, 1911. máj. 28.

69 RMÚ, 1912. máj. 5.

70 Molnár Viktor államtitkár. RMÚ, 1912. jún. 16.

71 Székely idézte mestere jelmondatát: Mindent a magyarságért. „Mi, szegény, igénytelen tanítványai a nagy mesternek tőle tanultuk, mi a kötelessége a magyar újságírónak külföldön.” A magyar sajtó ünnepe. RMÚ, 1912. nov. 24.

72 RMÚ, 1912. máj. 12. Az írásban az áll, hogy a romániai magyar lányok 42%-a feslett életű, s száz elszereződött cselédből 70 nyom nélkül eltűnik a balkáni társadalmak feneketlen bugyraiban. „És soha ki nem fogy már Bukarest, Galac, Braila, Constanca és Ruszcsuk, Sofia és Belgrád fertőzött lebujaínak száza a magyar nők tisztességének részletben való kiméréséből. Hát nincs segítség...?” A Bukarestbe invitált kormányfő intelmeitől és intézkedéseitől várta a szerző a kriminális helyzet felszámolását, legalább is a gyors javulást.

73 Kovács Gyula Justh-párti képviselő 3 lövést adott le a kormányfőre. RMÚ, 1912. jún. 9. S csaknem két teljes oldalon: A budapesti merénylet. RMÚ, 1912. jún. 13.

74 Az ötvenezres tüntetésen bomba robbant és revolverek dördültek, minek következtében négyen meghaltak, köztük egy rendőr. A budapesti szocialista zavargás. RMÚ, 1912. máj. 26.

75 A kormányzat célja a román tengerben rohamosan elolvadó magyar vallási közösség megmentése volt. RMÚ, 1912. júl. 14.

76 Visszatelepítik a csángókat. RMÚ, 1909. jan. 27.

77 Ferenc Ferdinánd magyarul beszélt [egy Arad megyei román asszonnyal]! RMÚ, 1909. júl. 21. A magyar trónörökös Bukaresten. RMÚ, 1909. ápr. 10.

78 Kitűzött fekete-sárga zászlóval utaztak katonák Boszniaából hazafelé, az algyői állomásfőnök azonban megkérte őket, hogy vonják be a lobogót. Erre nem voltak hajlandók, ám a vasúti tiszt 20 percig nem adott zöld jelzést a szerelvénynek. Így végül meghátráltak – a magyar utazóközönség éljenzésétől kísérve. Zászlóaffér a vasúti állomáson. RMÚ, 1909. okt. 28.

79 A Julián Egyesület Starin és Jamaric[a] magyar lakóinak alapított tanodát. Új magyar iskolák Horvátországon. RMÚ, 1909. ápr. 17.

rációról⁸⁰ épp úgy olvashatunk, mint román földbirtokosok magyarországi tanulmányútjáról, ami a vendégszerető magyarság képét erősítette a látogatókban. A hazai román sajtómunkások viszont dühödtt kirohanásokban sorolták vélt és valós sérelmeiket, s természetesen attól sem enyhültek meg, hogy a földrajztudós Havass Rezső a házigazdák nevében a két nép geopolitikai egymásrataltságát hangsúlyozta.⁸¹

Ugyanezt próbálta képviselni a lap főmunkatársa, amikor 1912-ben saját költségén kiadott egy képes mellékletekben gazdag kötetet *Új Románia* címmel.⁸² A romániai helyismeret birtokában számára nem volt kétséges, hogy az anyanyelvű orgánum fennmaradása – a regáti magyarság szolgálatára – egyedül ezzel a viszonyulással biztosítható.

7.3. A magyar diaszpóra szolgálata

7.3.1. Az egyházi élet hírei

Az idegenbe szakadt magyarság kapcsolattartását a kezdetektől tán a legsikeresebben a külön egyházszervezet szolgálta, pontosabban a román államegyháztól elkülönülő hitélet. Ezt a tételt erősíti az őshonos csángók szívós identitásküzdelme, amivel évszázadokon át sikerült elkerülniük a feloldódást a többségi nemzet tengerében. Az ortodox államegyház szellemi befolyásától jótékony távolságot tartó külön egyházszervezet kialakítása tehát a titkos budapesti kormányakciónak is elsődleges célja volt. A kivándorolt magyarok katolikus többségének önálló ekléziáját 1902-ben sikerült megalakítani, amely az évszázados múltra visszatekintő református gyülekezethez hasonlóan minden rendű és rangú magyarnak erkölcsi menedéket kínált. Az anyaország támogatásával kifejlesztett anyanyelvű iskolahálózat is ezen keretek között működhetett, viszonylag háborítatlanul.

Hogy a *Bukaresti Magyar Újság* mégsem a fontosságának megfelelő mértékben tartalmaz hitéleti kérdésekkel, s egyházi eseményekkel kapcsolatos írásokat, az leginkább annak tulajdonítható, hogy a megelőző évtizedek konfliktusai igen gyakran vallási formában törtek felszínre. Emlékeztet, hogy a századforduló lapalapításában (és megszűnéseiben) is meghatározó szerepe volt a felekezeti közti vitáknak. A szász alapítású lap ezt a csapdát bizonyosan el kívánta kerülni, s a rendszeres segélyt folyósító Miniszterelnökség is többször hangot adott ez irányú határozott óhajának. Így hát ez a téma csak igen visszafogott formában jelent meg a lap kínálatában. Úgy, mint egyházközi közgyűlések hirdetése, rövid beszámolóí,⁸³ papok-lelkészek személyi ügyei,⁸⁴ megemlékezés a regáti magyar katolikusok csíksomlyói búcsújárásának tízedik évfordu-

80 Raguzában (Dubrovnik) az 52. gyalogezred magyar zászlóalja térzenét adott, ám a délszláv lakosság közjáport zúdított rájuk, miután a horvát bán elleni sikertelen merénylet elkövetőjét az igazságszolgáltatás halálra ítélte. Magyarellenes Dalmácia. RMÜ, 1912. szept. 8.

81 Románok és magyarok. RMÜ, 1913. máj. 15. A hazai román nyelvű sajtó viszont a túrhetetlen magyar elnyomásról cikkezett. Lapszemelvények. RMÜ, 1913. máj. 29.

82 A 7.418 lebbe került kiadványt az Urániában egybegyűlt budapesti közönség lelkesen ünnepelte. Magyar ismertetés a román királyságról. RMÜ, 1912. márc. 28.

83 Egyházközi közgyűlés Bukaresten. A római katolikus magyarok ügyeiből. RMÜ, 1909. márc. 10.

84 1909 májusában például a Szent István Király Egyesület bizottságot menesztett Raymund Netzhammer érsekhez, hogy a ferences intézményi központba, a Baráciára a magyar hívek meghatározó számára tekintettel Nemes Tóth Zsigmondot nevezze ki plébánossá. RMÜ, 1909. máj. 8. Ahová aztán a Ploiești-en, majd Szörénytornyán szolgáló, s Vas-korona-renddel kitüntetett [RMÜ, 1911. júl. 16.] Hering Gyulát nevezték ki. Plébános beiktatás a bukaresti Barácián. RMÜ, 1911. szept. 28. Bálint János emlékezete. RMÜ, 1911. okt. 29. Kún László hitoktató. RMÜ, 1913. okt. 16. Netzhammer érsek jubileuma. RMÜ, 1911. nov. 2.

lójáról,⁸⁵ vagy mint templomépítési adakozási felhívások. A bukaresti magyar templom építését a Szent István Király Egyesület kezdeményezte, „hogy ne kelljen imákat befejezetlenül hagyni” többé idegen ajkú hitsorosaik kedvéért.⁸⁶ A kisebb méretű református temetői kápolna azonban hamarabb megépült.⁸⁷ Míg a buzăui katolikus templomra a háború előtt nem sikerült elegendő adományt gyűjteni,⁸⁸ az Árpád-házi szentek ablakberakásaival díszített Szent Ilona templom a világháború harmadik évében már állt a román fővárosban.⁸⁹ A késedelemnek anyagi természetű nehézségei és (egyház)politikai okai is voltak. Az évekkel korábban kezdődött katolicizmusellenes „kulturkampfnak” jegyében a xenofób bukaresti sajtó ugyanis oly veszélyesnek nevezte a csángók állítólagos vallási fanatizmusát, mint a tulceai mohamedánok törekvéseit.⁹⁰ S az áldatlan hírverés a katolikus és görög-katolikus papi személyek elleni támadásokkal folytatódott.⁹¹

7.3.2. Oktatás-nevelés

Az oktatási-nevelési hálózat hírei szorosan kapcsolódnak a felekezeti közleményekhez, annak ellenére, hogy a tényleges intézményfenntartó valójában a magyar állam volt, ám az iskolák a két nagy történelmi egyház (a katolikusok formálisan a Szent László Társulat) kezelésében működtek, a hitoktatást és az iskolák szakfelügyeletét is papi személyek látták el, mi több, a bukaresti katolikus fiúiskolában jó ideig világi paptanárok (az Iskolatestvérek) oktattak.⁹² A lap fővárosi és vidéki tudósítói között a tanítók mellett számos lelkészt találunk, akik rendszeresen küldtek beszámolókat az iskolai ünnepségekről,⁹³ iskolalátogatásokról,⁹⁴ intézményavatókról,⁹⁵

85 RMŰ, 1910. ápr. 21.

86 A katolikus magyarok temploma. RMŰ, 1908. dec. 19.

87 A bukaresti református egyház életéből. Épül a kápolna. RMŰ, 1909. máj. 19. A mintegy 20.000 lej költséggel megépült [RMŰ, 1909. okt. 14.] imaházát dr. Kenessey Béla szentelte fel. A református püspök Romániában. RMŰ, 1909. okt. 21.

88 A szükséges 40.000 lejnek csak negyede gyűlt össze 1912 nyaráig. A buzăui katolikus templom. RMŰ, 1912. jún. 6.

89 Noha a templomalap 1910-ben még csupán 4.000 lejre rúgott. A bukaresti rom. kath. egyházközség közgyűlése. RMŰ, 1910. ápr. 21. Az ünnepséget az érsek celebrálta az osztrák–magyar követ, Ottokar Czernin jelenlétében. A cuzavodai római katolikus magyar iskolai kápolna oltárának felszentelési ünnepélye. RMŰ, 1916. jan. 30. Horváth Árpád missziói lelkész ennél hamarabb tudta megáldani a brăilai római katolikus magyar iskola új épületét (1913. nov. 25-én). RMŰ, 1913. dec. 7.

90 Netzhammer érsek görög-katolikus templomépítési kezdeményezésére pedig úgy reagált a román lap, hogy annak idejekorán véget kell vetni. Vallásos propagandák Romániában. RMŰ, 1909. jún. 5.

91 Az államegyház melletti kiállással Baud József kanonokot és dr. I. Balán görög-katolikus lelkészt pellengéreztek. Baud még kísért. RMŰ, 1910. ápr. 21.

92 1905 óta oktattak a szakhatóság és a szülők megaláztatására, ám a közös Külügyminisztérium erkölcsi kifogásai hatására a provinciális hazarendelte őket. RMŰ, 1910. aug. 7.

93 A bukaresti református iskolák évzáró ünnepélye. RMŰ, 1909. júl. 7.

94 Sztérényi József Muzsa Gyula országgyűlési képviselővel a belvárosi katolikus, majd a református iskolában tett látogatást, ahová Schönbürg követ és Wodianer főkonzul is elkísérték a könnyekig meghatott anyaországi vendégeket. Sztérényi államtitkár Bukaresten. RMŰ, 1909. ápr. 28.

95 A bukaresti református óvoda és esperesi hivatal új otthona. RMŰ, 1909. nov. 21. Újváry István református iskolafelügyelő arról is beszámolt, hogy a Szent Vajdák utca 50. alatti leányiskolában napközi otthon és gyermekmenza is nyílt. Uo. Megnyílt a magyar inasiskola. RMŰ, 1911. nov. 2.

közművelődési programokról,⁹⁶ a tantestületekben előforduló személyi változásokról.⁹⁷ Részletes tájékoztatást adtak az éves felvétel és elhelyezés,⁹⁸ valamint a záróvizsgák⁹⁹ rendjéről, s az anyaországi ösztöndíjas továbbtanulás lehetőségeiről.¹⁰⁰ Noha volt, aki az elméleti képzés ellenében a szakoktatás és a kereskedelmi pályák hasznossága mellett tört lándzsát.¹⁰¹ Egy másik írás ugyanakkor arról próbálta meggyőzni az iparosokat, hogy az inasaik magyar nyelvi és kulturális kötődéseinek erősítése érdekében legalább hétvégén engedjék el a tanoncokat vasárnapi iskolába.¹⁰² Elek Ferenc katolikus fiúiskolai igazgató is a magyar anyanyelv és nemzeti érzés ápolását nevezte a regáti magyar iskolák elsődleges feladatának.¹⁰³ A református iskolák vezetése is ebbe az irányba kívánta terelni a szülőket: „kifejezzük azon reményünket és bizodal munkat, hogy a magyar szülők kellően megbecsülve az iskoláink fejlesztése és a gyermekeik taníttatása megkönnyítése érdekében hozott legújabb tetemes áldozatokat, gyermekeiket nem fogják más iskolába járatni, vagy iskolázatlanul hagyni...”¹⁰⁴ A sűrűsödő hazatérésekben is visszaigazolódní látszott ennek a pedagógiának az eredménye. Úgy tartották ugyanis, hogy a hazatérés legfőbb rugója (a megélhetési válság és) a regáti iskolákban a lelkekbe oltott hazafias érzés.¹⁰⁵

Az elismerés hangjaiba azonban bírálat is vegyült. 1910 őszén a lap megütközéssel észlelte, hogy a 13 honvédtábornok kivégzésének évfordulóján az iskolákban semmilyen megemlékezés nem volt.¹⁰⁶ A felnőttoktatás és a népművelés területén pedig a bukaresti németek áldozatos erőfeszítéseit állította magyar pedagógusok elé, akik csak felszínesen ismerik a román nyelvet és viszonyokat, s így kevésbé lehetnek eredményesek a magyar közösség gondozásában.¹⁰⁷ Egy olvasói levél iparos szerzője ennél engedékenyebb tónusban az összes magyar egyesület összefogásától várta az ifjúságpolitika és népművelés sürgető teendőinek elvégzését.¹⁰⁸ Jóllehet a lap munkatársai lelkiismeretesen cikkeztek a leánynevelés sajátos kérdéseiről,¹⁰⁹ s a neveléstudomány korszerű elméleti

96 Elsősorban az iskolák falai között megrendezett felolvasó esteket ajánlották olvasóik figyelmébe. Hogyan művelődik a magyarság? RMÚ, 1909. júl. 7.

97 Elmentek az iskolatestvérek. RMÚ, 1910. aug. 7. Az iskolatestvérek helyébe lépő tanítókat Elek Ferenc és Baynovics Anna igazgatók mutatták be Wodiáner főkonzulnak. Revicky konzuli attasé óva intette a pedagógusokat attól, hogy a vallási hovatartozást firtassák, feladatukat a magyar szellem erősítésében jelölte meg, hogy valamennyi társadalmi réteg megmenthető legyen a nemzetnek. Tanítók és tanítónők a konzulátuson. RMÚ, 1910. okt. 5.

98 A bukaresti róm. kath. fiúiskola 1910[1]-1912. évrterítése. RMÚ, 1911. jún. 6.

99 Az írás felhívta a szülők figyelmét, hogy az intézményekbe csak magyar állampolgárok iratkozhatnak, útlevelet, a konzulátus által kiállított anyakönyvi kivonatot (matricolajt), vagy szolgálati könyvecskét (condișuța), a gyermekek keresztlevelet, és oltási igazolását hozzák magukkal. Magyar iskolai vizsgák rendje. RMÚ, 1909. jún. 19.

100 Várady L. Árpád püspök 15 regáti fiúnak kínált ipari szakiskolai továbbtanulást. Magyar iskolások otthon. RMÚ. 1911. jún. 22.

101 Pap Géza: Az iparé a jövő! RMÚ, 1910. júl. 28.

102 Felhívás a magyar iparosokhoz. RMÚ, 1909. nov. 25.

103 Az iskola feladata. RMÚ, 1911. jan. 7.

104 Az áldozatokra tett utalás itt az 1910/11-es tanévtől bevezetni kívánt ingyenes tankönyvellátást jelentette. A bukaresti református iskolák értesítése a szülőkhez. RMÚ, 1910. jún. 19.

105 Amit látogatása során Sztérényi József államtitkár is nagyra értékelt. Visszavándorlás a régi hazába. RMÚ, 1909. máj. 5.

106 Rádásul a katolikus gyászmisén sok egylet egyáltalán nem képviseltette magát. Október 6-a Romániában. RMÚ, 1910. okt. 9.

107 A kivándorlás mocsaraiból. (10.) RMÚ, 1911. aug. 27.

108 Kovács Lajos asztalos főként az inas ifjak ügyében emelte fel szavát, javaslatai azonban a regáti magyar diaszpóra egészére kínáltak megoldást. RMÚ, 1913. jan. 23. Mindez egybecsengett Lischerong Mátyás katolikus hitoktató Iparról meg inasokról címmel közölt korábbi cikksorozatának mondanivalójával. (3.) RMÚ, 1911. nov. 2.

109 Lischerong Mátyás hitoktató tollából: Szülőknek a leánygyermekekről. RMÚ, 1910. febr. 20.

eredményeiről is.¹¹⁰ A földrajztanítás fontosságáról szóló írás pedig azzal a visszás jelenséggel szembesítette olvasóit, hogy míg a román tankönyvek – a tények elferdítésével – a Tiszáig terjedő földrajzi térben jelenítik meg a románságot, addig Hunfalvy Pál érthetetlen gúnnyal beszél a magyar kultúráról.¹¹¹ A figyelmeztető gesztusok indokolt voltára utalnak a mozi műszaki újdonsága révén veszélyesen terjedő erkölcsromboló hatások¹¹² és a sovíniszta román nemzeti(ségi)- és kulturpolitika kihívásai. Szócs Géza a sovínizmus áldatlan következményeit elemző cikksorozatóban idézte a román kultuszminiszternek azon rendeletét, amely szigorú, (bár méltányolható) keretek közé szorította a magyar nemzeti nevelést a regáti iskolákban, miközben a román iskolarendszer a viszonyosságnak a leghalványabb jelét sem mutatta. (A szerző hajmeresztő magyarellenese példát hozott fel az asszimilációt szolgáló román pedagógiai gyakorlatra.)¹¹³ Ezek után nem lehet csodálkozni, hogy a közoktatásban a mértéktelen nacionalizmus kurzusát megteremtő Spuru Haret halálakor a lap visszafogottan csak annyit jegyzett meg, hogy kultuszminiszter új iskolák tömegét állította fel, ám kevesellte a magyar állampolgárságú diákok iskoláiban (!) a román nyelv használatát.¹¹⁴ A szerkesztők az önvédelem természetes ösztönével osztották meg olvasóikkal azokat az értesüléseket, amelyek az állami eszközökkel is siettetett román asszimiláció ellenében hatottak. Így a román főváros egyes kerületeiben román iskolákba kényszerülő szórvány nyelvvesztése ellenében tervezett magyar iskoláról, amely hamarosan meg is nyílt a Tabács negyedben.¹¹⁵ A magyar nyelv és kultúra ápolását a felnőtt korosztály számára is biztosító népkönyvtár megnyitását is jótékony hírverés övezte.¹¹⁶ Mi több, az akcióhoz, a lap főmunkatársa, dr. Rejöd Alpár saját könyvadománnyal és könyvtáralapítással kívánt csatlakozni.¹¹⁷ Ezek a kezdeményezések sokat segítettek a bukaresti magyarság művelődési gondjainak enyhítésében, de semmilyen hatással nem lehettek a vidéki szórványban kallódó magyar tankötelesek helyzetére. Nekik szólt a *Romániai akcióban* megszervezett ingyenes predeáli határinternátusról szóló ismertetés,¹¹⁸ és a Magyar Védőegylet jóvoltából anyaországi ösztöndíjas képzést elnyert ifjakról szóló híradás. Ez utóbbiból nem hiányzott az egész magyar diaszpórának szánt biztatás és távlat – a mielőbbi visszatérés a szeretett hazába.¹¹⁹

110 A Magyar Gyermektanulmányi Társaság újszerű nevelési irányzatának elméleti eredményeiről. Magyar gyermekek nevelése. RMÚ, 1912. dec. 1.

111 A nemzeti eszme ápolása a magyar középiskolai tanítás keretében. (3.) RMÚ, 1912. szept. 12.

112 Itt nem pusztán a Nick Carterek és Pinkertonok dörszölt figuráiról van szó természetesen, [Erkölsrontó a mozgóképház. RMÚ, 1913. okt. 9.], hanem az erotikus műfajok elsöprő térhódításáról is.

113 A Buletin Oficialból idézte az 1898. július 21-ei 39536/1898. VKM rendeletet, amely a túlzó nemzeti interpretációt hivatott kiküszöbölni a magyar tankönyvekből és iskolai oktatásból. Történelmi igazság és nemzeti sovínizmus. (4.) RMÚ, 1911. nov. 26. A sovínizmus-mentesség ekképpen érvényesült egy Anderian nevű ploiești-i tanár 1896-ban megjelent történelemkönyvében [Mic curs de istoria Românilor]: „I. István uralkodása után a magyarok megerősödtek a román tartományokban, arra törekedvén, h. beolvasszák a románokat, de ez balul sikerült, mert a románok igen gyakran több ezernyi magyar vére ontásával fizettek meg e merényletért, és így a románok a magyaroktól ma is épp úgy különböznek nyelv és szokások tekintetében, mint I. István idején.”

114 Meghalt a volt közoktatási miniszter. RMÚ, 1913. jan. 2.

115 A sáros, elmaradott Militar községgel határos Grandban bérelt helyiségben előkészítő osztályt terveztek indítani. A Grand magyarjai. RMÚ, 1911. júl. 13. A Leon-Vodă utcai új épületben négy 60-60 főt befogadó tanterem, óvoda, foglalkoztató terem, étkezdé, orvosi szoba, és tanítói lakások is voltak. Még egy magyar iskola. RMÚ, 1913. aug. 31.

116 Magyar népkönyvtár Bukarestben. RMÚ, 1913. febr. 9. A Julián Egyesület adományát (235 db vászonkötésű könyvet) a katolikus fiúiskolában Kiss Károly Julián-tanító kezelte. RMÚ, 1913. febr. 13.

117 A bukaresti népkönyvtár. RMÚ, 1913. febr. 16.

118 A magyar iskola bentlakásos diákja a település kisebb, magyarországi részén kapott költségmentes elhelyezést Tóthpál János igazgató vezetésével. A diákok sorsát a Székely Társaság is figyelemmel kísérte, segítette. Magyarok a végeken. RMÚ, 1911. dec. 10.

119 „Hiszen minden magyar alattvalónak a végcélja csak az lehet, hogy visszatérjünk mind őseink szülőföldjére: szép és nagy Magyarországra.” Három magyar fiú. RMÚ, 1913. nov. 9.

7.3.3. Egyleti–társadalmi élet

A társadalmi, kulturális és jótékonyági egyletek tagsága képezte a regáti magyarság szervezett s legöntudatosabb, ezért meghatározó részét. Még akkor is, ha a tagsági díjjal ebben a körben magukat hitelesítő magyarok néhány ezres csoportja a kivándoroltak széles hadrendjéhez viszonyítva törpe kisebbséget alkotott. A *Romániai Magyar Újság* vezetése elsősorban bennük látta az előfizetésre esélyes „eltartó” tömeget, s feltételezhető, hogy politikai támogatásuk nélkül nem nyerhették volna el a magyar állam pénzügyi, s a bukaresti követség útján gyakorolt fontos erkölcsi támogatását sem.¹²⁰ Az egyesületekkel tehát tanácsos volt jó viszonyt ápolni, legalább a legnagyobbakkal, noha ezek évek óta tartó, hol kedélyes, hol adáz versengése meg is oszthatta a lap olvasótáborát. Amint történt a lap alapítását követő közel két esztendőben, amikor Scheier Németh *Romániai Hírlapjának* konkurenciáját kellett túlélniük. Pártos-sarkos állásfoglalások helyett tehát az általános magyar érdekek képviselőinek szándékával,¹²¹ békítő hangnemben¹²² szerkesztették az *Egyleteink köréből* című rovatot, igyekezve egyenlő távolságot tartani¹²³ minden rendű, felekezetű és világnézetű csoportosulástól. A részrehajlás nélküli közlemények sorába tartoznak az egyesületi közgyűlésekről,¹²⁴ új szervezet alakulásáról,¹²⁵ s akár a regáti magyar egyesületek hazalátogatásáról,¹²⁶ vagy éppen a vigalmi összejöveteleiről¹²⁷ szóló híradások. A szerkesztők részéről érezhető a szándék, hogy a közkedvelt mulatságok mellett igényesebb közművelődési rendezvények látogatására is kedvet csináljanak olvasóiknak.¹²⁸ Elsősorban az 1848-as forradalom és szabadságharc méltó

120 Jóslat. RH, 1908. dec. 6. Az első közlemények egyikében a szerkesztő meg is köszönte az egyletek támogatását. A mi köszönetünk. RMÚ, 1908. dec. 19.

121 A Magyar Társulat halálozási statisztikájának ismertetéséből egyenesen következett a riasztó tanulság minden magyar számára: „Pusztulunk, veszünk”. RMÚ, 1908. dec. 19. A szerkesztő a felhőtlen vigalmak és torzsalakodás helyett „fajunk érdekeinek szolgálatára” hívta fel olvasóit. A mi közművelődésünk. RMÚ, 1909. jan. 13.

122 Az első lapszámban az erőfecsérlő egyenetlenkedés ellen, [uo.], az újévi számban a kocsmázás helyett az együtt ünneplés gyakorlata mellett foglalt állást, a németek példájára hivatkozva. Estek, melyekből okulást meríthetünk. RMÚ, 1909. jan. 2.

123 Erre következtethetünk abból a tényből is, hogy a lap előfizetését a szerkesztőségen kívül a Magyar Társulat, a Szent István Király Egyesület és a Magyar Betegsegélyző Temetkezési és Közművelődési Egyesület helyiségeiben is intézni lehetett. Olvasóinkhoz! RMÚ, 1909. jan. 6.

124 Közgyűlés a bukaresti ifúsági körben. SZMÚ, 1909. febr. 6. és egy számon belül: A bukaresti legényegylet gyűlése. A bukaresti Közművelődési és Betegsegélyző Egylet választmányi gyűlése. RMÚ, 1909. febr. 17. Bukaresti magyar egyesületek közgyűlései. RMÚ, 1909. márc. 3. A negyedszázados Katolikus Magyar Gyermekegélyző Egylet ünnepéről: Huszonöt év. RMÚ, 1912. máj. 5. A Bukaresti Osztrák és Magyar Segélyegylet közgyűlése. RMÚ, 1916. máj. 31.

125 Új magyar egylet Bukaresten. RMÚ, 1910. júl. 17. A Blum Ede-féle tornaegylet alapítását némi kételkedéssel fogadta a szerkesztő, noha Újváry István esperes elfogadta a felajánlott elnökséget. A bukaresti magyar Tornaegylet ügye. RMÚ, 1910. aug. 25.

126 A bukaresti magyarság a Székely Társaságok Szövetsége meghívására küldöttséget menesztett a debreceni székely kongresszusra. Bukaresti magyarok Debrecenben. RMÚ, 1909. ápr. 10.

127 A Magyar Társulat dísztermében a román karácsonyra szerveztek teltházas rendezvényt. Csángóból Bukaresten. RMÚ, 1909. jan. 16. Hagyományos alkalom volt a nagyobb összejövetelekre Ferenc József születésnapja. 1909-ben az ünnepi diszvacsorát az Osztrák és Magyar Honfiak Egyesület a La Carpati-ban tartotta. Meghívás. RMÚ, 1909. aug. 7.

128 Ehhez a megfelelő alapot a közművelődési osztály visszaállítása biztosította a regáti magyarok legrégebbi egyesületében. A 6 fős bizottság élén a református lelkész Márton Árpád és a katolikus hitoktató Rottár Emil állt, de a tagok egy része vallási buzgalomból, vagy közönyösségből nem csatlakozott a kezdeményezéshez, amit a közlemény szerzője a nemzeti célok sürgető követelményei ellen valónak nevezett. M. Társulat éves jelentése RMÚ, 1909. febr. 6. A vetítőgéppel is bíró egyesületben Lischerong Mátyás elnök magyar nyelvi előadásokra invitálta a közönséget. A bukaresti róm. Katolikus Magyar Legényegylet munkájáról. RMÚ, 1912. okt. 6.

megünneplését szorgalmazták,¹²⁹ de beszámoltak az Ocskay László életét feldolgozó színmű bemutatójáról,¹³⁰ a Magyar Ifjak Körének Eminescu költészetét népszerűsítő kezdeményezéséről,¹³¹ s katolikus és református ismeretterjesztő előadásokról is.¹³²

A regáti diaszpóra nagy tömegeit érintette az egyesületeknek a nagy egyházi ünnepekre időzített jótékonykodása, ami egyáltalán nem korlátozódott a szegény sorsú magyar gyermekek felruházására, hiszen rendeztek gyűjtést református imaházra,¹³³ de a kenyéradó haza világtalanjainak javára¹³⁴ épp úgy, mint az anyaországi honvéd menhelyek lakóinak.¹³⁵ A világháború idején pedig mondhatni mindennapos gyakorlattá vált az adakozás és a karitatív munka.¹³⁶

A regáti magyarok mintegy kétharmada a román fővárosban élt ugyan, a lap szerkesztői mégsem feledkeztek meg vidéki honfitársaikról, akik időről időre olvashattak tudósításokat pl. a craiovai magyarok táncmulatságáról,¹³⁷ a fővárosi kegyeleti küldöttséget fogadó Giurgiuiakról,¹³⁸ az aknavásári magyar egyesület,¹³⁹ vagy a galaci református dalkör megalakulásáról,¹⁴⁰ s a Brailai Magyar Betegsegélyző Egylet egyedi gazdálkodásáról.¹⁴¹ A köz szolgálatának igyekezete nem csak ebben mutatkozott meg. Ezt a konzuli ügyintézésről szóló tájékoztatások is mutatták,¹⁴² de a regáti magyarok munkavállalói érdekeit szem előtt tartó,¹⁴³ s a jog útvesztőiben eligazítást adó íráskorok egész sora.¹⁴⁴ A katonakorúak jogainak és kötelességeinek

129 Március 15-e és a romániai magyarság. RMÚ, 1909. jan. 30. A Magyar Társulat által megalakított bizottság mindhárom(!) dalárdát felkérte a közös ünnep méltó megtartására.

130 Az előadáson jelen volt Schönbürg-Hartenstein bukaresti követ, Wodianer Rudolf főkonzul neje és Szapáry Lőrinc követségi tanácsos is. RMÚ, 1909. febr. 6.

131 Bukaresti magyarok Eminescuért. RMÚ, 1909. máj. 22.

132 Megemlékeztek a Katolikus Legényegylet programjai mellett [RMÚ, 1910. jan. 23.] Márton Árpádnak a Cuza-Vodă utcai iskolában tartott előadásáról is. Ref. felolvasó délután. RMÚ, 1915. febr. 21.

133 RMÚ, 1909. jan. 6.

134 A Szent István Király Egyesület 500 lejes alapítványt tett a bukaresti vakok intézete javára. Uo.

135 1909. március 15-ére a Budapesti Hírlap útján 137 frankot küldtek a hadastyánoknak. RMÚ, 1909. febr. 6.

136 A magyar iskolák tanítónői pl. több száz koronát gyűjtöttek a hadbavonultak családtagjainak a háború második évében. RMÚ, 1915. febr. 21.

137 Amelyet gr. Firimán Ferenc konzul védnökségével szerveztek meg. A craiovai magyarok vigalma. RMÚ, 1908. dec. 26.

138 Bálinth János sírjához zárandókló bukaresti katolikusokat Elek Ferenc tanító és Auner Károly kanonok fogadta. A bukaresti Szent István Egyesület Giurgiun. RMÚ, 1909. nov. 11.

139 A gorzafalvi Kurdó Imre magyar kaszinó alapítását is célul tűzte ki. Új magyar egyeslet Tirgu-Oknán. RMÚ, 1909. dec. 2.

140 Galatzi levél. RMÚ, 1910. márc. 13. és A galaci osztrák és magyar egyesületből. RMÚ, 1911. ápr. 2.

141 Míg Bukarestben csak a jegyző és a pénztáros kaptak honoráriumot a brailai egyesület valahány tisztviselője, akik visszautasították a szemükre vetett haszonlesés vádját. Ahol minden tisztviselőt fizetnek. RMÚ, 1912. márc. 28. A brailai magyarok. RMÚ, 1912. ápr. 21.

142 Kicsodák a konzulok? RMÚ, 1909. jún. 30. A magyar nagycímmel „hitelesített” házassági hirdetések nem csak tájékoztartak, de bizonyára érzelmi kötődések erősítésére is alkalmasak voltak. RMÚ, 1909. márc. 17.

143 A szerződés nélkül dolgozó magyarok személyes holmiját visszatartó munkaadókkal szembeni eljárásról és az anyaország gondoskodásáról, ld.: Magyar munkások Romániában. RMÚ, 1909. márc. 3. A reklám hasznáról, ld.: A romániai magyar iparosok érdeke. RMÚ, 1909. márc. 6.

144 Már az első lapszámok egyikében ajánlották olvasóiknak a budapesti irodával is rendelkező ügyvédet, Stefan Mihaiescut, akiben a szerkesztőség „lelkiismertes védőre talál”-t a „legméltányosabb honorárium ellenében”.

Magyar honfitársaink jogtanácsosa. RMÚ, 1909. jan. 6. A magyar bérkocsisok saját állatbiztosításának előnyeiről. Új magyar egyeslet Bukaresten. RMÚ, 1909. jan. 23. Miként keressük jogainkat? RMÚ, 1909. szept. 30. Az anyagi felelősségről, a jogi személy fogalmáról, intézményi hatáskörökről, ld.: Tanácsok magyar egyesületek számára. RMÚ, 1909. dec. 19.

gyakori felidézése Bosznia Monarchia általi bekebelezésével állt összefüggésben, hiszen az európai háborúval fenyegető válság viharfelhői csak 1909-ben kezdtek oszladozni.¹⁴⁵

A gazdasági visszaélések és a munkaadók önkényes eljárásának sűrűsödő eseteiről a szerkesztőségbe küldött panaszos levelek tanúskodtak,¹⁴⁶ ezért nem tekinthetjük hatásvadász újságírói fordulatnak, hogy itt nem eseti túlkapásokról van immár szó, hanem a magyar munkavállalók gazdasági diszkriminálásáról.¹⁴⁷ Egyes tudósítások azonban arra utalnak, hogy a helyzet még ennél is rosszabbra fordult. Ezek már nem bulvár jellegű hírek, amikor valamely bűnténynek – véletlenszerűen – magyar kárvallottja volt,¹⁴⁸ hanem például a vendéglőben hivatalos közeg által inzultált, majd a rendőrsőn megvert magyar bérkocsi-tulajdonos esetéről, aki jogkövető, ám következetes magatartásával, s a konzulátus – s nem utolsósorban a *Romániai Magyar Újság* – bevonásával a román kormányfő intézkedését is kiharcolta.¹⁴⁹ Hiába fejezte ki a szerkesztő abbéli reményét, hogy amennyiben a sértett gyors elégtételt kapna, az ügy nem tépázná meg komolyabban a rendőrség a tekintélyét, „mert Romániában nem marad büntetlenül az, aki büntetést érdemel”.¹⁵⁰ A hasonló esetek az elkövetkező évek megszokott gyakorlatává lettek.

A közügyek vállalása, a magyarok érdekeinek képviselése által Székely Béla komoly tekintélyre tett szert a regáti diaszpórában. Hamarosan több egyesület vezetésében is helyet kapott. Elsőként a bukaresti Ifjúsági Körben, amely, mint a szervezet „hivatalos” lapjára, fizetett elő a *Romániai Magyar Újságra*.¹⁵¹ 1912-ben a főszerkesztőt már a jubiláló Buka-

145 Az újság tájékoztatta a sorköteleseket, miként takaríthatják meg a sorozóbizottság előtti megjelenés költségeit, de arról is, hogy akik nem tudják igazolni (magyar) katonai szolgálatukat, azokat a román hadsereg besorozza. Romániában tartózkodó magyar hadkötelesek figyelmébe. RMÚ, 1909. márc. 6. A Szerbiával küszöbön álló háború jele volt a részleges mozgósítás. A rendkívüli helyzetet a lap is komolyan vette: „Aki behívót kapott induljon haza nyomban. Elmaradása rendkívül súlyos következményeket von maga után.” Behívták a Romániában tartózkodó hadköteleseket is. RMÚ, 1909. márc. 27.

146 A sok panaszos levél között a fizetések részleges visszatartásával zaklatott határ menti magyar munkavállalók esete kapott nagyobb nyilvánosságot. A visszaélések ellen tiltakozókat a munkaadó elbocsájtotta. A megfélemlített magyarok a szerkesztőség tanácsát kérték, az a ploiești osztrák–magyar konzulátushoz tanácsolta őket, hogy diplomáciai támogatást nyerjenek egy esetleges munkajogi per megvívásához. Panaszkodnak az azugai magyarok. RMÚ, 1910. nov. 24.

147 A lap nyomdájának valamelyest drágább szolgáltatásait indokolva vetette papírra a szerkesztő: „tapasztalhatta mindenki azt is, hogy az idegen iparosokra nagyobb terhet rónak, mint a bennszülött románokra. Ugyanazon terhekből többet kell elviselniük, mint a román iparostársainknak.” Levél egy levélről. RMÚ, 1910. aug. 7. Az állítást az alábbi példa is igazolja: 1911-ben a kikötői bérharcok során az okozott károk miatt már a román kormány közvetített, eredményesen. Ennek példájára 1.200 magyar is küldöttséget menesztett a munkaadóhoz, de az hallani sem akart egyezkedésről. A galaci magyar sztrájk. RMÚ, 1911. júl. 9.

148 Török Bálint nagyszalontai munkavállaló család áldozata lett, lett. Ld.: Kifosztották egy honfitársunkat. RMÚ, 1909. febr. 27.

149 Bartha János feleségével vacsorázott a Roata Lumii-ben. A szomszéd asztalnál egy rendőr két nő társágában kinyitotta az ablakot, de huzat keletkezett, amire hivatkozva Bartha behajtotta az egyik ablakszárnyat. A rendőr sértegetéseire higgadtan felelt, hogy a neje nem bírja a huzatot, de a békesség kedvéért felkerekedtek. Az ajtóban két rendőr állta útjukat, akik az őrre kísérték, ahol úgy megverték, hogy 8 napon túl gyógyuló sérüléseket szenvedett. Bántalmazott bukaresti magyar ember. RMÚ, 1910. okt. 13. A sértettet Ionescu rendőrbiztos emberei bántalmazták, aki látelleter vetetett fel egy dr. Golián nevű orvosnál, s beperelte a tetteseket (de körültekintő módon az osztrák–magyar konzulátuson, Reviczky István attasénál jegyzőkönyvbe vettette a történeteket). Felpofozott magyar bérkocsitulajdonos. RMÚ, 1910. okt. 16. Beszédes, hogy a lap híradása nyomán Ion Brătianu miniszterelnök vizsgálatot rendelt el. Bartha János ügye. Uo.

150 Felpofozott magyar bérkocsitulajdonos. RMÚ, 1910. okt. 16.

151 Székely – Márton Árpád lelkesül együtt – tiszteleti elnök lett. Közgyűlés a bukaresti ifjúsági körben. RMÚ, 1909. febr. 6.

resti Első Magyar Betegsegélyző-, Temetkezési és Közművelődési Egylet elnöki székében találjuk, míg a két főmunkatárs, Szócs és Rejőd ugyanott tiszteletbeli elnök lett.¹⁵² Ez az elismerés ugyanakkor egyfajta elköteleződést is jelentett, ami nem csak abban nyilvánult meg, hogy a különben vérszegény egyleti hírek között jóval gyakoribb az említett szervezetekről szóló híradás, hanem azt is, hogy a vetélkedő egyesületi vezetőkkel, s a versenytárs *Romániai Hírlap* szerkesztőjével óhatatlanul (ismét) szembekerültek. Pedig a békétlenkedés gyászos szokása ellen a lap kezdettől felvette a harcot: egy hazai újság feddéseire hivatkozva próbálta óvni honfitársait az önlejárata luxusától.¹⁵³ A fél évszázadot megélt Magyar Társulat elhalasztott jubileuma azonban kedvező alkalmat kínált a számvetésre és az elszámol(tat)ásra, megkerülhetetlen volt tehát hírt adni az egyesületből kizártak áskálódásairól.¹⁵⁴ Még ha a lapnak bizonyosan kapóra jött is a Társulat elnökének tiltakozása Németh Ignác sikkasztás-vádjai ellen az újság vitaforumában.¹⁵⁵ A román kormány félhivatalos orgánumát is kaján általánosításokra „feljogosító” támadást¹⁵⁶ Székelyék egy vaskos szellemi csapda felállításával büntették,¹⁵⁷ minthogy a *Romániai Hírlap* lapjukat (némiképp jogosan) „hirdetési újságnak” nevezte. Több egyesület is kiállt Székelyék mellett, noha a *Nyílt tér* rovat vitairataiért a szerkesztőség nem vállalt felelősséget.¹⁵⁸ A Katolikus Legényegylet tisztikara például egész oldalas közleményben szólította fel honfitársait elhatárolódásra S. Németh, alacsony szellemi és erkölcsi színvonalú s rágalmakkal telinek mondott lapjával szemben. A „közveszélyes” szerkesztőt rendőrségi feljelentéssel és aláírásgyűjtéssel kívánták megfékezni.¹⁵⁹ A kétkedők megújuló vádaskodásai hatására két pellengérezett egyesület is konzulátusi felülvizsgálatot kért önmaga ellen,¹⁶⁰ ami a Magyar Társulat esetében felmentő eredményt hozott.¹⁶¹ Az újságban a kedélyek megnyugtatósára ekkoriban számos békítő hangvétellő közlemény látott napvilágot,¹⁶² ám

152 Előbbi 50 lejt adott a könyvtár fejlesztésére, utóbbi 3.000 kötetes könyvtárát ajándékozta az egyletnek. A Betegsegélyző és Közművelődési Egylet választmányi ülése. RMÚ, 1912. máj. 12. A másfél évtizedes szervezetnek [Tizenöt éves jubileum. RMÚ, 1912. aug. 25.] egy főrangú budapesti patrónus is 20 lejt adományozott. Molnár Viktor államtitkár. RMÚ, 1912. jún. 16. 1914 szeptemberében az Osztrák és Magyar Honfiak Egyesületének választmányi gyűlésén Székely pedig, mint jegyzőkönyvvezető tűnik fel. RMÚ, 1914. szept. 4.

153 Aradi lap a bukaresti magyarságról. RMÚ, 1909. jan. 23.

154 A Bukaresti Magyar Társulat 51-ik évi jelentése. RMÚ, 1909. febr. 6.

155 Veress János az „úgynevezett újság”, „ún. szerkesztőjé”-nek vádaskodását tételesen cáfolta. Nyílt tér. RMÚ, 1909. febr. 27.

156 A Viitorul miközben S. Némethről viccelődött, a szembenálló magyarokat egyként elmarasztalta. Kiplakátirozott magyar újságírók. RMÚ, 1910. márc. 24.

157 Németh Ignác gyanútlanul megjelentette a Vallomás című verset egy nem létező „perzsa költőtől”. A vers kezdő betűi egybeolvasva ezt a vaskos állítást adták ki: „Én Sájer buta vagyok”. A műkedvelő újságíró és virágkertész rászedését Székelyék ezzel a kommentárral nyugtázták: „Így jár az, aki másnak a mesterségébe kontárkodik.” Poruljárt „felelős-szerkesztő”. RMÚ, 1910. márc. 24.

158 RMÚ, 1909. júl. 24.

159 A kilátásba helyezett lépések egyik oka Bocskor Irma katolikus tanítónő megrágalmazása volt. Az aláíró íveket Várady L. Árpád püspökhöz, a Romániai akció egyik kulcsemberehez kívánták eljuttatni. Felhívás a Romániai Magyarsághoz! RMÚ, 1910. márc. 31.

160 Hivatalos felülvizsgálatok. RMÚ, 1909. márc. 24.

161 Befejezték a vizsgálatot! RMÚ, 1909. márc. 31.

162 Testvérek megszólítással közös ünneplésre hívták a bukaresti magyarokat a Magyar Társulat dísztermébe. Március 15-e. RMÚ, 1909. márc. 13. Egyesüljenek a magyar társulatok. RMÚ, 1909. márc. 17. Értsük meg végre egymást. RMÚ, 1909. ápr. 28. A Mint kell élnie a magyarságnak? kérdésre a craiovai magyar társulat példáját állították a szerkesztők honfitársaik elé, akik nem mulatni járnak drágán bérelt egyesületi termükbe, hanem zenét hallgatni, baráti beszélgetéseket folytatni, együtt ünnepelni, belépti díj nélkül, hazafias összetartással. Uo.

egy bräilai olvasói levélből kivilágltott, hogy az ellentéteknek mélyebben fekvő szociális és társadalomlélektani okai vannak.¹⁶³

Egy évvel korábban a jelentős építkezésbe kezdő,¹⁶⁴ s anyagi gondokkal küszködő Magyar Társulat ezért keveredett heves vitába a kebeléből évekkel korábban kiszakadt Szent István Király Egyesület vezetőségével, holott utóbbiak egy kedvezőtlen banki hitelfelvételtől akarták megkímélni a társegyesületet. Csakhogy meglehetősen szigorú elvi (érdek-)megkötések mellett...¹⁶⁵ Tapintatlan ajánlatukról a Társulat válaszmánya azt a döntést hozta, hogy a Szent István Király Egyesülettel, míg a „sértéséért a Magyar Társulatnak elégtételt szolgáltat, vele mindennemű érintkezést megszakít”.¹⁶⁶ A tőkeerősebb egyesület jegyzője viszont azt kifogásolta, hogy miért kérkedik a Társulat igazabb magyarságával, s miért a *Romániai Magyar Újság*on keresztül adnak hangot mélységes felháborodásuknak.¹⁶⁷ Miközben az újság szerkesztői továbbra is békíteni próbálták a feleket,¹⁶⁸ a sors iróniája, hogy két hónap sem telt bele, amikor a Magyar Társulat elnökét csúnya elszámolási vétségen érték.¹⁶⁹ Fél év múltán viszont tisztázódott, hogy – talán jóhiszeműen, de – oktanul hurcolták meg.¹⁷⁰ Akár az eset tanulságaképpen is megfogalmazhatta volna a lap szerkesztője az írástudók vezetése melletti összefogás sürgető parancsát a rokontalan, s esetünkben idegen kenyéren élő magyarok számára,¹⁷¹ míg másutt a pártpolitika megosztó szerepét kárhoztatta.¹⁷²

Az első Balkán-háború idegenellenes légkörében az összefogás igénye már nem csupán erkölcsi útmutatás, hanem túlélési stratégia.¹⁷³ Ennek felismerését jelzi, hogy a 12 társadalmi szervezetbe széttagolódott magyarság soraiban mind erőteljesebb hajlandóság mutatkozott a feladatok összehangolására, sőt, a szervezeti összeolvadásra is.¹⁷⁴ A világháborúban a szervezeti tagsággal rendelkező magyarok emelkedő létszáma,¹⁷⁵ s az Osztrák és Magyar Honfiak

163 A „bräilai magyar” azt boncolgatta, hogy az értelmiségiek nem ereszkednek le az egyszerű emberekhez. A széthúzást a jelentős műveltségi és életszínvonalbeli különbségek okozzák, noha közös érdek volna felülemelkedni mindezekben. Új felfogások a magyarság társadalmában. RMÚ, 1909. júl. 3.

164 Renoválás és a nagy terembe egy másik feljáró építése, valamint kerthelyiség kialakítása szerepelt a tervekben. Épít a Magyar Társulat. RMÚ, 1909. júl. 3. Alapkövetétel a bukaresti Magyar Társulatban. RMÚ, 1909. okt. 7. A költségeket jelentősen növelte, hogy a Hét vezér – nem túl sikerült – olajfestményét újra el akarták készíttetni. Monumentális kép a Magyar Társulatban. RMÚ, 1910. jún. 9.

165 A rendkívüli gyűlés elutasította a felkínált hitelt. Indoklásuk szerint, mert úgy beszéltek róluk „mint kegyúr az alamizsnakérővel”. Válaszmányi ülés a Magyar Társulatban. RMÚ, 1909. júl. 24.

166 Uo.

167 Válasz egy nyilatkozatra. RMÚ, 1909. júl. 28. Szabó István egyleti jegyző újabb írásából kiviláglik, hogy a 30.000 lejes hitel fejében a Társulatot valójában a hitel visszafizetéséig a Szent István Király Egyesület vezetésének gyámsága alá akarták helyezni. Nyílt tér. RMÚ, 1909. aug. 7.

168 Menjünk a mi otthonunkba! RMÚ, 1909. szept. 26.

169 Veress Jánost tagtársai botot ragadva körülvették, s menekülése után elnökük ellen rendőrségi feljelentést tettek. Viharos gyűlés a Bukaresti Magyar Társulatban. RMÚ, 1909. dec. 23.

170 A Magyar Társulat közgyűlése. RMÚ, 1910. máj. 22.

171 Hol marad az értelmiség? RMÚ, 1910. jún. 12.

172 Aki munka és összetartás helyett erre adja a fejét, az inkább távozzon a Regátból – szólt az útmutatás. Pártpolitika a romániai magyarok között. RMÚ, 1912. jún. 13.

173 A romániai magyarság kötelességei. RMÚ, 1912. nov. 7.

174 Két bukaresti magyar dalkör egyesüléséről, I.: RMÚ, 1911. márc. 26.

175 Csak a Szent István Király Egyesületbe az 1915-ös naptári évben 106 új tag iratkozott. Egyleteink köréből. RMÚ, 1916. febr. 18.

Egylete körüli tömörülésük¹⁷⁶ jelezte, hogy az egyetlen¹⁷⁷ regáti magyar hírharsona már-már rovatcímnek tekinthető tanítása – *Tartsunk össze*¹⁷⁸ – nem maradt visszhangtalan...

7.4. A román kenyéradó haza megjelenése a lapban

Amennyire a regáti magyarok többségét fokozottan érdekelték az óhazával kapcsolatos események, vélemények, legalább olyan fontos volt számukra a módszeres tájékoztatás az élettéről szolgáló befogadó társadalom viszonyairól. De akár tovább sarkítható e megállapítás oly módon, ha sokakat tán kevésbé érdekelt is, hogy mi újság Romániában, a szerkesztőség nem hagyott kétséget a felől, hogy létfontosságú kérdésnek tekinti: tájékozottak-e honfitársaik a kenyéradó haza dolgaiban? A xenofób balkáni államban e nélkül nem is létezhetett magyar nyelvű újságírás (azaz nemzeti kultúra közvetítés sem a kivándorolt székelyek számára). S ezt az alaptételt a geopolitikai adottságok is alátámasztották.¹⁷⁹ Így aztán nem találunk abban semmi meglepőt, hogy az újság indulásakor közzétett küldetésnyilatkozat „a kenyert adó állammal szemben köteles tiszteletnek és szeretetnek” hirdetését az anyaországhoz való hűség ápolásával azonos fajsúlyú teendőként említi.¹⁸⁰

A siker esélyével ez leginkább a román mindennapok, s a viszonylag politikamentes kultúra és tudomány területén látszott megvalósíthatónak.

7.4.1. Román mindennapok, a román kultúra és tudomány

A *Romániai Magyar Újság* hű tudósítója volt a befogadó hazában történeteknek. Különösen tiszteletteljes hangnemben tárgyalta a hatóságok és a kormányzat működését. Gyakran közölt szemelvényeket a román politikai elit tevékenységéről, közéleti megnyilvánulásairól.¹⁸¹ Egész oldalas köszöntőt,¹⁸² sőt különszámot is szentelt a 70 éves királynak,¹⁸³ s méltatta a román

176 Az elnök, Bornemissza Gyula konzul hívásának elsőként a Magyar Társulat engedett, majd a Betegségélyező- és Közművelődési Egylet, aztán a Szent István Király Egylet is. Magyar egyleteink és az Osztrák és Magyar Honfiak Egylete. RMÚ, 1912. dec. 1. A Székelyt 1914-ben az exkluzív egyesület titkárává választják. RMÚ, 1914. szept. 4.

177 Scheier Németh Ignác Romániai Hírlapja ugyanis 1910-ben hosszabb vajúdas után megszűnt.

178 Tartsunk össze. RMÚ, 1916. jún. 9. Kovács Lajos a magyar kolóniának fogyasztási szövetkezet és Nemzeti Népszövetség megeremtését javasolta, s fordulat esetére – hazavándorlási alapot képzését. Tartsunk össze. RMÚ, 1916. jún. 11.

179 „Románia nemcsak közvetlen szomszédunk, de mint egy igazilag rohamosan fejlődő állam is, a balkáni piacra föltétlenül első helyen tarthat, s ezen a félszigeten mi sem történhetik, ami többé, vagy kevésbé ne érintené az ő jövőre előkészített törekvéseit.” Románia és a keleti kérdés. RMÚ, 1908. dec. 12.

180 Honfitársainkhoz. RMÚ. 1908. dec. 12.

181 Sturdza betegsége. RMÚ, 1908. dec. 26. Az utódként beharangozott Ion C. Brătianu belügyminiszterről azt állítva, hogy a kormányfőhöz hasonlóan az idegenekkel szembeni türeleméről ismert. RMÚ, 1909. jan. 13. Másfél hasábos írással emlékezett meg a csaknem egyszerre elhunyt ortodox metropolitáról és a román szenátus elnökéről. Két nagy halotról. RMÚ, 1909. febr. 10. A Brătianu miniszterelnök elleni merényletről: Zselea (sic!) épelméjű. RMÚ, 1910. jan. 27. Lemondott a kormány. RMÚ, 1911. jan. 14. Petre Carp kormányának erős emberéről: Marghiloman belügyminiszter. RMÚ, 1911. aug. 10.

182 Éljen a király! RMÚ, 1909. ápr. 17. Öfelsége születésnapja. RMÚ, 1909. ápr. 21.

183 A kabinetiroda május 3-án tolmácsolta a király köszönetét a különszáért. Öfelsége a király és a Rom. Magy. Újság. RMÚ, 1909. máj. 8.

fejedelemségek egyesülésének, valamint a függetlenség kikiáltásának jelentőségét.¹⁸⁴ Bámulatosnak találta s hosszan taglalta a „világváros” Bukarest és a vidéki városok fejlődését, közműhálózatuk kiépülését,¹⁸⁵ vagy a constanțai tengeri kikötő átadását.¹⁸⁶ Részletesen ismertette a protekcionista új román ipartörvényt.¹⁸⁷ Figyelmet szentelt a román közoktatás¹⁸⁸ és egészségügy¹⁸⁹ kérdésének; foglalkozott a kortárs képzőművészettel¹⁹⁰ és színházi élettel is.¹⁹¹

Igyekezett ugyanakkor cáfolni az Európa utolsó parasztfelkelésének kezdetét jelentő „rém-híreket”.¹⁹² (Noha az aggasztó eseményekről beszámoló *Dimineață* aktuális számának betiltása sejtetni engedte, hogy a bevallottnál nagyobb a baj). Az esetenként véres munkás-megmozdulásokról azonban kendőzetlen képet festett,¹⁹³ igaz, a főváros lakói szemtanúi lehettek az eseményeknek, ezért nem nagyon volt ok a tapintatoskodásra.

A magyar–román közeledést a szerkesztők sokféleképpen munkálták. Nevezetesen azzal, hogy Petőfi életművét Eminescu munkásságával rokonították. Annál inkább, mivel ebben az írói ambíciókat melengető Erzsébet királyné „műértő” támogatására is számítani lehetett. Egy közismert publicista vállalta a költőóriás életművének románra ültetését,¹⁹⁴ s az igényesebb kultúrafogyasztó rétegek számára egy kormány közeli újság egy arcképes életrajzot is közzétett, amivel azonban – a kölcsönös előítéletek miatt – nem aratott osztatlan elismerést.¹⁹⁵ A magyar újság azonban türelmet kért a felektől, ami – legalább is ebben a kérdésben – fényes eredményt hozott, hiszen alig két évvel később már arról számolt be, hogy a királyné koszorús költőnknek annyira a hatása alá került, hogy még üdüléseire is magával vitte.¹⁹⁶ De akkor már az olvasók egy egész tárcafolyamban ismerkedhettek meg a jó tollú királyné közéleti és írói érdemeivel.¹⁹⁷ A baráti gesztusokból (a különben megrögzötten magyar-ellenes) Eminescunak is kijutott. A költő halálának 20. évfordulóján rendezett ünnepségeknek¹⁹⁸ nem csak híradója lett a *Romániai Magyar Újság*, de Székely Béla a szoborállítási kezdeményezés támogatására maga is gyűjtést szervezett. Hogy ily módon is kifejezésre juttassa a

184 1859. január 24-én Havasalföld és Moldva is egyazon személyt választva fejedelméül Ion Cuza személyében – egyesült. Január 24. RMÚ, 1909. febr. 10. A román szabadságünnep. RMÚ, 1909. máj. 15. 1877. május 10-én deklarálták Románia függetlenségét, de azt csak a nagyhatalmak 1878-as nyári konferenciája hagyta jóvá.

185 A fejlődő Bukarest. RMÚ, 1909. jan. 6. Romániai városok fejlődése. RMÚ, 1909. máj. 1.

186 A vasárnapi konsztancai ünnepségek. RMÚ, 1909. okt. 14.

187 Az új romániai ipartörvény. RMÚ, 1910. ápr. 7.

188 Nem hallgatta el ugyan, hogy Dimbovica megyében 67%-os az írástudatlanság [Románia népoktatásügye. RMÚ, 1910. máj. 19.], ám a kb. 30%-os országos átlag már a számottevő javulást mutatta, amit a tanári fizetések tervezett emelésével kívántak fokozni. Románia közoktatásügye. RMÚ, 1912. jan. 7. A tennivalók nagyságát mutatta, hogy még így is: Romániának 6.000 iskolára van szüksége. RMÚ, 1913. ápr. 27.

189 A tüdővész pusztítása Bukaresten. RMÚ, 1910. febr. 10.

190 Romániai fiatal festők és szobrászok együttes kiállítása. RMÚ, 1910. máj. 1.

191 Magyar írók darabja a bukaresti Nemzeti Színházban. RMÚ, 1911. ápr. 9.

192 Valótlan hír egy parasztlázadásról. RMÚ, 1909. márc. 24. Egyelőre annyit lehetett tudni, hogy a nagybérllő Froim Fischer igazságtalanul bánik a néppel, ám a kivezényelt katonaságot visszarendelték...

193 Véres szocialista zavargások a román fővárosban. RMÚ, 1909. nov. 4. A romániai szocialisták. RMÚ, 1910. febr. 10.

194 Soricu kifogástalan magyar tudása és hivatása mindenesetre ígéretessé tették irodalmi vállalkozását. Petőfi költeményei román nyelven. RMÚ, 1909. jan. 13.

195 Petőfi arcképe a Viitorul-ban. RMÚ, 1909. jan. 27.

196 Erzsébet királyné Petőfi Sándorról. RMÚ, 1911. ápr. 16.

197 Carmen Sylva (6.) RMÚ, 1910. júl. 14.

198 RMÚ, 1909. máj. 12. Szócs Géza: Petőfi és Eminescu. RMÚ, 1912. márc. 31.

magyar közösség megbecsülését a kenyéradó haza iránt.¹⁹⁹ Az csak természetes, hogy „építő” hozzáállását a román sajtó is elismeréssel nyugtázta, azon ritka tollforgatók közé sorolva, akik kedvező felfogású írásokat jegyeznek a románságról a regáti (és magyarországi) sajtóban.²⁰⁰

Kétségtelenül ebbe a szűk körbe tartozott az újság főmunkatársa dr. Rejőd Alpár is, aki az avatottak hozzáértésével készített egy friss hangvételű összeállítást a látványosan fejlődő Romániáról, s ezt a programot az Urániában játszották a magyar főváros közönségének tettségétől övezve.²⁰¹ Székely ezt a kulturális hídverést teljes elszántsággal támogatta. Mint írta: „nem mulasztunk el egyetlen alkalmat se testvéries érzéseink és a román nemzet iránti őszinte barátságunk igazolására. Hálás készséggel vesszük tudomásul azt, hogy Románia hivatalos körei hasonlóan járnak el velünk és magyar testvéreink iránt is.”²⁰²

A Bécsben élő Szilassy Béla hasonló szellemben, de tudományos apparátussal elemezte a román társadalmat. Feltárta ugyan idegenellenes karakterét, ám sokféle érénnyel taglalásával mégis méltányos képet festett délkeleti szomszédunkról. Románia-kötetének megjelenéséről természetesen a regáti magyar újság is hírt adott.²⁰³ A román sajtó egy része erőfeszítéseiket méltányolta is,²⁰⁴ míg mások az előítéletek hínárjában kicsinyes gúnyolódással fizettek jószándékukért.²⁰⁵

Ez az ellentmondás a kulturális kapcsolatokban is kiütközött: Míg Molnár Ferenc darabját – a nyugat-európai sikerek után – tomboló lelkesedéssel ünnepelte a bukaresti közönség,²⁰⁶ a *Seara* viszont arról cikkezett, hogy a magyar kormány nem engedélyezi az anyaországi román színtársulatok erdélyi vendégjátékát, így nincs csodálkozni való azon, hogy a hazai román sajtó ellenségesen reagált magyar vendégművészek esetleges bukaresti fellépésének hírére.²⁰⁷ Szöcs Géza viszont kifejezetten az ellentétek oldása szándékával kezdeményezte egy pozsonyi társulat meghívását, amiről az *Adevărul* is beszámolt. Korábbi magyarellenessé megnyilatkozásai miatt azonban ez a bukaresti lap (is) indexen volt Magyarországon, így a hazai románság nem ismerhette a szervezők konstruktív szándékait. Az információhiány miatt még csalódottabb erdélyi román sajtó ellenségeskedése viszont hivatkozással szolgált a magyar kultúrpolitika alakítóinak, hogy ne engedélyezzék Caragiale, Alexandri, vagy Rosetti műveinek bemutatását.²⁰⁸ Végül is a kolozsvári színház képviselői érkeztek a román fővárosba előkészíteni fellépésüket a Bukaresti Magyar Társulat színháztermében. Salgó Béla igazgató fontoskodó, visszatetsző forgolódása miatt azonban éppen Szöcs volt kénytelen tisztázni a helyzetet. Mint írta, olyan színtársulat fellépését várják a regáti magyarok, amelyik nem csak megnevetteti a vidékieket, „nemcsak Bukarest egyszerű magyarjainak, hanem

199 Bukaresti magyarok Eminescuért. RMÚ, 1909. máj. 15.

200 A Minerva című lap bírálta a magyarországi újságok hangütését, Székelyt viszont – rokonszenves és románokkal rokonszenvező írásai miatt – elismerően fehér hollónak nevezte. RMÚ, 1909. jún. 12.

201 Magyar ismertetés a román királyságról. RMÚ, 1912. márc. 28.

202 Előadás az Urániában Romániáról. RMÚ, 1912. máj. 19.

203 A mai Románia. RMÚ, 1913. júl. 3.

204 Mint a bukaresti La Politique és az Adevărul is. Rejőd Alpár darabja és a román sajtó. RMÚ, 1912. jún. 20.

205 A román–magyar barátkozás. RMÚ, 1912. szept. 15.

206 Az ördög mellett Lengyel Menyhért egyik színművét is telt házas előadásokon mutatták be. Magyar írók darabja a bukaresti Nemzeti Színházban. RMÚ, 1911. ápr. 9.

207 A lap 1911. november 8-ai számában a következőket írta: „Ilyen előzmények után joggal kérdik a túli román lapok, hogyan játszanak Bukaresten magyar színészek, amikor a magyar hatóságok úgy bánnak a román színészekkel, mint az ’agitátorokkal’ akik csak arra jók, hogy csendőrökkel kísértessék el őket?” A cikk írója kisebb csodának nevezte a magyar hatóságok nyári gesztusát, hogy engedélyezték a román Nemzeti Színház két-három művészeinek, hogy erdélyi román műkedvelők közreműködésével felléphessenek. RMÚ, 1911. nov. 11.

208 A Magyar Hírlap a romániai színjátszásokról. RMÚ, 1911. nov. 9.

egész Romániának, az egész román sajtónak és annak a sok gyűlölködő rosszindulatnak is játszik, amely – sajnos – némely körökben a magyar kérdések iránt még ma is megnyilvánul.”²⁰⁹

Hogy miről is beszél a szerkesztő, az másfél év múlva vált világossá, amikor a nacionalista diákság közbotrányokozással fenyegetve akadályozta meg egy magyar darab előadását, mondván, az nem méltó a román Nemzeti Színházhoz.²¹⁰

A politikai szélsőségség nem csak a művészeti életben, de a tudomány területén is kiütközött, noha itt is voltak a kivándorolt magyaroknak olyan köztisztelőben álló képviselői, akik a békés együttműködésről saját életútjukkal mutattak példát. Ilyen ember volt dr. Fialla Lajos, aki kiemelkedő gyógyító munkája elismeréseként lett a Román Vöröskereszt alelnöke. 1909 tavaszán ebben a minőségében járt Budapesten. Tanulmányútjáról az újság is beszámolt,²¹¹ nem is sejtve, hogy néhány héttel később a magyar fővárosba összehívott 16. orvos-világkongresszus körül a hazai és okirálási román szélsőségesek mekkora politikai botrányt kavarnak. A román orvosok azért bojkottálták az eseményt, mert Aurél Vlad, erdélyi román politikus feleségét a Himnusz és a magyar nyelv elleni fellépéséért fogházbüntetésre ítélték.²¹² A lap a hirtelen támadt zűrzavarban csak a *Budapesti Hírlapot* és a *Pester Lloydot* volt hajlandó idézni, mondván: „Ez a két lap ír a legmérsékeltebben. A többi újságok mind szenvedelmes kirohanással tárgyalják e kérdést s épp ezért nem közlünk azokból szemelvényeket se.”²¹³ Utóbbi egyébként úgy vélekedett, hogy a 6.400 meghívottból nem fog hiányozni pár román gyógyító. – Csakhogy a román orvosok a sajtó támogatásával nemzetközi kampányba kezdtek,²¹⁴ amihez a romániai diákság,²¹⁵ és cseh, szlovák, horvát, szerb, és osztrák–német orvosok

209 Diószegi titkár – elment... RMÚ, 1911. nov. 16. Salgó Béla igazgató a Magyar Társulat színpadját alkalmatlannak nevezte az előadásra. A követségtől 24 órán belül kívánta meg a játszási engedély megszerzését a román hatóságoktól, s jelezte, hogy szívélyesebb fogadtatásra számított. A kivándorolt magyarok számára visszatetsző volt, hogy nem a közönség fontos számára, hanem az azonnali bevétel. (A 40 lejes bérletek árának negyedét ugyanis elengedte annak, aki helyben, készpénzzel tudott fizetni.)

210 Drégely Gábor: A szerencse fia című darabját Davila színi-igazgató kénytelen volt levenni a műsorról, de azonnali hatállyal megvonta a diákok eddig élvezett 100 ingyen jegyét Egy magyar színdarab és a bukaresti diákok. RMÚ, 1913. ápr. 24.

211 A szemorvos Fialla Cantacuzino herceg, elnök oldalán a magyar fővárosban a Vörös Kereszt munkáját tanulmányozta. Bukaresti küldöttség Budapesten. RMÚ, 1909. márc. 10.

212 Toma Ionescu, az orvosi egyetem dékánja már úgy tolmácsolta az esetet, hogy Vlad Aurél feleségét azért küldik börtönbe, mert anyanyelvük szeretetére tanította a román gyerekeket. A romániai orvosok és a budapesti orvoskongresszus. RMÚ, 1909. jún. 12. Az Universul idézte a Budapesti Hírlapot, amely szerint a román orvostársadalom a politikát helyezi előtérbe a tudománnyal szemben, s vigaszul felhozta, hogy a fogház valóságos kastély lesz ahhoz képest, ahová a britek szokták zárni a feministákat. A Pester Lloyd azzal érvelt, hogy a több ezer meghívottból nem fog hiányozni a román delegáció. Magyar lapok és a romániai orvosok. RMÚ, 1909. jún. 15. Az eléltnek végül mégsem kellett büntetését letöltenie, 213 Uo.

214 Az orvosok német és francia nyelvű körlevele a sajtó-, a vallási-, a gyülekezési- és a nemzetiségi jogok lábbal tiprásával vádolta a magyar kormányzatot. Megállapítva, hogy minden [?!] nemzetiségileg vegyes államban számarányos képviselő van, s csak Magyarországon lehetséges, hogy a 400 fős képviselőházban mindössze 15 románnak van mandátuma. A romániai orvosok körirata. RMÚ, 1909. jún. 30. A magyar orvosszövetség nyilatkozata cáfolta a vádakát, hangsúlyozva, hogy a hazai románságnak két nagy autonóm egyháza van, s a görög-katolikusban a magyar ajkú hívek románosodnak; míg a romániai csángók még csak nem is gyónhatnak anyanyelvükön. A szerkesztő hozzátette: „A nyilatkozatot igen éles hangban szerkesztették, s francia, német, angol és magyar nyelvű röpiratokban nyomtatták ki.” Utóhangok a budapesti orvoskongresszushoz. RMÚ, 1909. aug. 29. és Idegen orvosok a román fővárosban. RMÚ, 1909. szept. 9.

215 Romániai diákok Apponyi miniszterhez. RMÚ, 1909. júl. 14. Diákgyűlés Jassin. Uo. A jászvásári gyűlés résztvevői úgy határoztak, hogy tiltakozásukat világnyelveken eljuttatják minden szóba jöhető hírforráshoz. A jászvásári diákkongresszus záródokumentumban kérte Wekerle kormányfőt, hogy vessen véget a románokat sújtó intézkedéseknek. Diákokról a diákoknak. RMÚ, 1909. szept. 23.

is csatlakoztak.²¹⁶ Az aknamunkával elért hitelrontást józanabb hangok valamelyest mérsékelni tudták.²¹⁷ Emil Babeş, bukaresti orvos is megértésre intette a feleket a budapesti *Lupta* című lapban a régi keletű szomszédságra hivatkozva,²¹⁸ ám mivel hetekkel korábban még távolmaradásra bízta magyarországi román kollégáit, a szerkesztők saját békítő szónaknak is szükségét érezték:

„Mi, akik Romániában élünk, akik lépésről-lépésre figyelhetjük a tömegeket mozgató indulatokat, csalahatatlan bizonyosságot nyújthatunk hazánk közvéleménye előtt a tekintetben, hogy Románia jeles kitűnőségei, de épp így a közszellem is őszinte tisztelettel viseltetik a magyar nemzet és a magyar faj iránt.”²¹⁹

A tömegeket mozgató indulatok turbulenciája azonban még a mérnöki tudományok racionális világában is érzékelhető volt. Az újság beszámolt a romániai illetőségű sofőr, Szabó János energiatakarékos repülőgép-motorjáról, amelyet – francia befektetőket elutasítva – a feltaláló hazafias meggyőződésből a magyar kormánynak kínált fel.²²⁰ Éppen ellentétes pályát írt le az az erdélyi román mérnök, aki viszont az okirályságban kamatoztatta tehetségét és a budapesti Műegyetemen tanultakat. Aurel Vlaicu gépe a próbarepüléseken minden vetélytársán túltett.²²¹ Eredményei ismeretében a román sajtó (éppen a Tisza István elleni tüntetéshullám idején) egy Kecskeméten balesetet szenvedett repülőgép esetéből arra a bölcsességre jutott, hogy a földhöz ragadt magyar csirke csak kapirgáljon a nyüvek között, míg a román sas az égben szárnyal...²²² A sors fintora, hogy az ízetlen kommentárért a magyar sajtó törleszthetett volna, amikor – éppen egy évvel később – Ploieşti közelében Vlaicu repülőgép-katasztrófa áldozata lett.²²³ A *Romániai Magyar Újság* természetesen nem élt vissza a helyzettel, csak méltósággal viselte a mind gyakoribb bántásokat, s igyekezett tartani magát saját programjához, amellyel – még a botrányos orvosi világkonferencia időszakában – arra bízta a magyar diaszpóra tagjait, hogy forduljanak szembe az alantas hangulatkeltéssel:

„Nekünk kell e tekintetben megtennünk az első lépést. Mi ismerjük az itteni viszonyokat. Világosítsuk fel testvéreinket tévedéseik felől, s hassunk oda, hogy a román nemzet fiai is felvilágosítást kapjanak. Így elnémul majd a mai bűnös hangulatszínezés, mely egyszer csak keresztültöri a gátakat és akkor a jóindulatnak, aggódó nemzeti érzésnek igazán jelentéktelen szerep jut.”²²⁴

216 Dr. Emil Babeş a Pester Lloydban felhívást tett közzé, hogy a magyarországi román orvosok se vegyenek részt a rendezvényen. Nyilatkozat-háború az orvosok között. RMÚ, 1909. aug. 11. Végül a tanácskozássra mintegy 5.000 külföldi orvos jelentkezett, köztük Victor Babeş, Constantin Angelescu, Paul Marcovici, akiket a Vontă Națională a távolmaradók között tartott számon. A romániai orvosok és a budapesti orvostudományi kongresszus. RMÚ, 1909. szept. 2.

217 Egy Bossi nevű genovai orvos az *Il Lavoro* című lapnak azt nyilatkozta, hogy francia és olasz nyelvű kampányleveleket kaptak Romániából, hogy ne vegyenek részt a fórumon, mert az olasz nem lesz hivatalos nyelv a kongresszuson. Az olasz szakma azonban – ellentétben a féltékenynek nevezett osztrák–németekkel, népes delegációval érkezett Budapestre. Annak ellenére, hogy Tommaso Tittoni külügyminiszter orgánuma is a távolmaradást hirdette. Az orvos erről az aknamunkáról táviratozott a budapesti szervezőknek, s helytelenítő levelet küldött Toma Ionescu dékánnak Bukarestbe, amiért politikai kérdést csináltak egy kiválóan megszervezett szakmai találkozóból. Olaszok és magyarok. RMÚ, 1909. szept. 19.

218 A román–magyar barátkozás. RMÚ, 1909. szept. 5.

219 Uo.

220 36.000 frank egy motorért. RMÚ, 1909. jún. 30.

221 Érdekes repülések a kotroczeni gyakorlótéren. RMÚ, 1910. szept. 8.

222 A román–magyar barátkozás. RMÚ, 1912. szept. 15.

223 Vlajku Aurél lezuhant. RMÚ, 1913. szept. 18.

224 Mit tegyünk? RMÚ, 1909. okt. 17.

7.4.2. Románia nemzet- és nemzetiségi politikájáról

Az idegenellenes, nacionalista felhangok éberségre intették a lap szerkesztőit. Emiatt gyakran közöltek olyan írásokat, amelyekből az olvasók (s kevés odafigyeléssel akár a magyar kormány illetékesei is) felmérhették, mi is a román nemzet- és nemzetiségi politika tényleges irányvonala. S a módszernek megvolt az a haszna is, hogy az „áthallásokra” hagyatkoztak, s így nem voltak azzal vádolhatók, hogy a román kormány ellen ágálnak.

Világos üzenete volt például a craiovai bolgárok tömeges hazaköltözésének, s annak, hogy „A hatóság nem ad többé lakhatási engedélyt azoknak, akik az egyszer hazatávozott bolgárok közül esetleg visszatérnek.”²²⁵ Az még inkább elgondolkoztathatta az olvasókat, hogy miért követik a bolgárok példáját mind többen a Duna-deltában élő lipovánok közül.²²⁶ Az ókeresztény lipovánok esetét is ide számítva, a román sajtóban ekkoriban láttak napvilágot a különböző vallási közösségeket – köztük a katolikus csángó-magyarokat és a tulceai mohamedánokat – bíráló írások.²²⁷ A negyedmilliónyi jogfosztott askenázi zsidó sorsa, ha lehet, még kényesebb kérdéssé vált a Fischer-uradalomban kirobbant parasztfelkelés után. Az orosz gyakorlat példájára azonban legalább is a katonaviseltek remélték az állampolgári jogok elnyerését.²²⁸ A második Balkán-háborúban éppen e végett önkéntesnek állók emancipációs igényeit azonban a hatalom cinikusan lesöpörte azzal, hogy sajnálatos félreértés történt.²²⁹

A mintegy nyolcvanezres romániai görögség életében viszont egy Píreuszban horgonyzó román hajó kirablása hozott baljós fordulatot.²³⁰ Bukarest azt az ultimátumot adta a görög kormánynak, hogy amennyiben nem kapnak méltányos kártérítést, kiutasítják az országban tartózkodó állampolgárság nélküli görögöket.²³¹ A Kultúrliga szervezésében megrendezett egyik nagygyűlésen a szervezet elnöke, Gradişteanu szenátor azt nyilatkozta: „egyetlen görög templomot, egyetlen görög iskolát, egyetlen egy görög lábat se kellene megtúrnunk Romániában.”²³² A konfliktus hamarosan annyira eldurvult, hogy egy bécsi lap az itt élő görögök helyzetét már a zsidókéhoz hasonlította, akiknek egyetlen joguk az adófizetés.²³³

Az csak természetes, hogy itt nem pusztán egy kártérítési ügyről volt szó. A román nemzetpolitika ugyanis nagy hangsúlyt helyezett a határon túli (*peste hotare*) nemzetrészek pártfogolására. Ezt a regáti magyarok is tapasztalhatták a király tiszteletére megrendezett 1906-os jubileumi kiállításon,²³⁴ amely az Isztriától Odesszáig, Bukovinától Ohridig szétszórtan élő román ajkú népcsoportok összetartozását hivatott demonstrálni. A török, görög és bolgár fennhatóság alatt, illetve közegben élő kuco-vlachok (macedo-románok) lélekszámát erősen

225 A craiovai bolgárok. RMÚ, 1909. jan. 13.

226 Ez az ősi vallásához makacsul ragaszkodó, jórészt oroszul beszélő népcsoport Dél-Dobruzsába, a frissen függetlenedett Bulgária fennhatósága alá húzódott. Lipovánok kivándorlása. RMÚ, 1909. ápr. 24.

227 Vallásos propagandák Romániában. RMÚ, 1909. jún. 5.

228 A Mózes-vallásúak jogokat kérnek. RMÚ, 1911. ápr. 6.

229 Akiket tévedésből soroztak be. RMÚ, 1913. aug. 28.

230 Kiutasítják a görögöket. RMÚ, 1910. jún. 26. Az Imperátul Trajan nevű hajóról van szó. Románia és Görögország. RMÚ, 1910. jún. 30.

231 Uo.

232 Uo.

233 A cikkíró a Neue Freie Presse írására hivatkozott, de megállapította, hogy az eltelt három év alatt javult a helyzet. RMÚ, 1912. jún. 27.

234 MAKKAJ Béla: Egy kiállítás kép(telenség)ei. *Magyar Hírlap* [Történelem], 2010. dec. 11.

eltúlozva,²³⁵ a román külpolitika arra törekedett, hogy nemzetrészei törvényi garanciákat kapjanak nemzeti identitásuk megtartásához.

Az ifjú török hatalomátvétel után ezt Konstantinápoly meg is ígérte nekik.²³⁶ Bulgária azonban 1908-as függetlenedése után joggal tartott a török revánstól, s katonákat is toborzott a kucu-vlachok által is lakott területeken,²³⁷ már csak azért is, hogy nyugat-bolgár tájszólást beszélő macedónokat annyi évszázad után egy országban egyesítse. Mindez aggodalommal töltötte el a román közvéleményt. Az első Balkán-háború kitörésekor Bukarest átértékelte korábbi balkáni politikáját, s Nagy-Bulgária létrejöttétől tartva a görögökhöz közeledett,²³⁸ részben azért is, hogy a kucu-vlachokra hivatkozva területi kompenzációhoz jusson Dobrudzsa bolgár fennhatóság alatti déli részén. Ezt az igényt látványos tömegtüntetéseken is igyekeztek tudatosítani, s nem csak saját polgáraikkal, de minden a konfliktusban érintett országgal. Az ilyen, olykor húszezres demonstrációkon²³⁹ erdélyi románok is nagy számban vettek részt.²⁴⁰

A kulturális egységnél is többre tartott területegyesítési elképzelések nem ragadtak meg a balkáni vlachok sanyarú sorsa feletti aggodalmaskodásban. Besszarábia 1812. évi orosz elcsatolásának centenáriumáról össznemzeti tiltakozással emlékeztek meg. A Tudományos Akadémia ünnepi ülését a szocialisták (!) Dacia szállóban megtartott, s az egyetemisták utcai nagygyűlése tette teljessé.²⁴¹ A bukaresti magyar újság publicistája azonban nem mulasztotta el beleszőni a közleménybe, hogy az elcsatolással egy időben minden román tannyelvű iskolát bezártak a tartományban. Hogy Erdélyben egészen más volt az alaphelyzet, ez a legkevésbé sem zavarta a román hazafiakat,²⁴² akik az olasz sajtóban ez idő tájt megjelent elemzésekkel²⁴³ egyetértésben úgy gondolhatták, hogy Macedónia messze van, a rettegett orosz haderő pedig túlságosan közel. Ezért ésszerűbb a Dél-Dobrudzsára figyelni, s aztán következhet a gazdag Erdély. A Kultúrliga főtitkára, a történész Nicolae Iorga már 1910-ben kijelentette, hogy szellemi közösség van a románok között a Kárpátok két oldalán, ám Ausztria–Magyarországgal elképzelhetetlennek tartotta a szövetséget.²⁴⁴ A bolgárok kijátszásának viszont a várakozások szerint gyorsan eljött az ideje. Ez a taktika ugyan az etnikai érveket hangoztató Iorga lemon-

235 A Romániai Magyar Újság félmillió nemzetrészként említette őket. Nagy népgyűlés a macedo-románokért. RMÚ, 1912. dec. 5. A Corriera della Seara egy írása viszont kétségbe vonta, hogy 1 millió vlach élne a Balkán délnyugati területein. RMÚ, 1912. szept. 19.

236 Románia Ausztria és Magyarország. RMÚ, 1909. okt. 24.

237 A Balkán országaiból. RMÚ, 1909. jan. 6.

238 Míg az ilinden felkelés idején, 1903-ban a bolgár egyházi nyelv használatát támogatta a göröggel szemben. A macedo-román kérdés. RMÚ, 1912. máj. 23.

239 Nagy népgyűlés a macedo-románokért. RMÚ, 1912. dec. 5.

240 Mint a Román Kulturális Egység Ligájának húsz éves jubileumán, amelyre a hazafias román vasúttársaság 75%-os utazási kedvezményt biztosított a résztvevőknek. RMÚ, 1911. szept. 14.

241 Emlékünnep Besszarábiáért. RMÚ, 1912. jún. 2.

242 Az egy Constantin Stere professzort leszámítva, aki Besszarábiából származott, s volt alkalma megismerni az orosz kancsukát.

243 Az Ora című olasz lap a területegyesítés komoly szándékai okán úgy vélte, a Monarchia esélyes egy háromfrontos háborúra Romániával, Olaszországgal és Oroszországgal. Románia Ausztria és Magyarország. RMÚ, 1909. okt. 24. (Az orosz–román szövetkezésre a Romániai Magyar Újság cikkírója is jó esélyt látott, ld.: Oroszország kacérkodása. RMÚ, 1913. ápr. 3.) A Corriera della Seara Macedónia helyett ugyancsak Erdély megszerzésében látta Nagy-Románia megteremtésének kulcsát. Megint Románia és megint Erdély. RMÚ, 1912. szept. 19.

244 Jorga tanár a magyarországi románokról. RMÚ, 1910. febr. 6.

dásába került,²⁴⁵ ám a kezeesebb sajtó hamarosan már a román csapatok előrenyomulásáról,²⁴⁶ és a harapófogóba zárt bolgárok kegyetlenkedéseiről cikkezett.²⁴⁷ Azok a sajtómunkások pedig, akik ezt nem, vagy kellően hazafias átélés nélkül tették, azokat a román katonai hatóságok egyszerűen beperelték.²⁴⁸

A *Romániai Magyar Újság* azonban – amíg tehette – más utakon járt.

7.4.3. A magyar–román kapcsolatok tükröződése és formálása

Miként azt a lap címadása is jelezte, a *Romániai Magyar Újság* legfontosabb „minőségi” kérdése az volt, hogy miként jelenik meg benne a két haza mindenkori viszonya. S a szerkesztők nem érhették be egyszerű tükörképek lenyomataival, hiszen ha a lap a túltengő nacionalizmusok fórumává szegődött volna, akkor bizonyosan utoléri a gyors betiltás végzete. Az előítéletek sűrűjében tehát hiteles, de kellőképpen árnyalt és barátságosra „hangszerelt” tartalmakat kellett felmutatnia. S ez másként nem volt lehetséges – a két szomszéd nép megbékélésének fogadatlan prókátorává kellett válnia. Ez a törekvés – jó előre jelezzük – egy idő után a hitelesség, legalábbis a nyers valóságleképezés rovására ment. A tét azonban hatalmas volt, s ezért a „torzító elhajlásért” kárpótolhatta a feleket e két – a kelet-európai szláv népek gyűrűjébe szorult – „kivételes” nép kapcsolatainak rendeződése.

E csaknem lehetetlen vállalkozás ellentmondásai kezdettől megmutatkoztak. Akkor is, amikor 1909 telén magyar képviselőházi küldöttséget vártak a román fővárosba, s a lap eképpen lelkendezett:

„Magyar közéleti tényezőink itt, a helyszínen szereznek meggyőződést arról, hogy a mindennapok életfeltételeivel mennyire megelégedettek a bukaresti magyarok. Közvetlen kapcsolatok révén vihetik el majd Magyarországra a hírt, hogy a román hatóságoknak a magyarokkal szemben híresztelt atrocitásai egyáltalán nem igazak, s hogy itt egyetért, békében él egymással a román és magyar népnek minden politikai egyede.”²⁴⁹

Ugyanebben az évben, Románia egyesülésének ünnepén a történelem kíméletlen csapásait elszenvető, s a magyarság sorsában – jóban-rosszban – osztozó társutasként jellemezte a romániséget, ami a cikkíró szerint megfelelő alap ahhoz, hogy a magyarok ne a dölyfös sovínisz-tát lássák a szomszéd népben. Ám ez nem is volt olyan egyszerű, néhány hónappal Alexandru Vaida-Voevodnak a magyar Országházban elhangzott „poloskás” felszólalása után.²⁵⁰ A szerkesztők tehát kapva kaptak az alkalmon, amikor a Román Nemzeti Párt egyik vezetője, Iuliu

245 A professzort felkérték, hogy a Kultúrliga nevében juttassa el nemzeti követeléseiket a nagyhatalmakhoz, Iorga azonban úgy gondolta, hogy Romániának etnikai alapon semmi keresni valója a bolgár Dél-Dobrudzában, annál több Besszarábiában, Bukovinában és Erdélyben. Ezzel egyszerre két nagyhatalmat is maga ellen fordított volna, amit megbízói azért sem tartottak elfogadhatónak, mert a macedóniai román igények képviselésében a legnagyobb pártfogójuk éppen a Monarchia volt. Iorga azonban kitartott álláspontja mellett és lemondott titkári [ügyvezető] tisztségéről. Iorga tanár titkári állása. RMÚ, 1912. dec. 1.

246 Háborús mozgalom Romániában. RMÚ, 1913. jan. 30. A román csapatok Bulgáriában. RMÚ, 1913. júl. 20.

247 A bolgárok kegyetlenkedései. RMÚ, 1913. júl. 20.

248 Elítélt román újságírók. RMÚ, 1913. dec. 14.

249 Magyar képviselők közöttünk. RMÚ 1909. jan. 23.

250 A román képviselő a Lex Apponyi vitájában olvasta fel öccse szenvedélyes versét, ilyen részekkel: „Tíz átkos évszázad óta élőködtek / Mint vérszomjas poloskák e hazán [...] / Hiába minden, minden, elveszesz te, / Jogtíró ázsiai söpredék...”. Idézem: MAKKAI Béla: *Híja-haza. Cikk, esszé, tanulmányok*. Magyar Nyugat Könyvkiadó, Vasszilvágy, 2012. 84.

Maniu népességarányos politikai képviselőre vonatkozó korrekt bírálatát idézték a bukaresti *Minerva* tolmácsolásában. A konzervatív román lap ugyan óvta a magyarokat a nyelvi homogenizációtól, mondván az csak felszítja az ellentéteket, ugyanakkor biztosította a kettős Monarchiát, hogy Románia nem szövetkezik ellene. – S a lefegyverezett magyar szerkesztő lelkesen helyeselt: „ezeket mondja laptársunk cikke, amely dicséretesen mentes minden szenvedélytől és kifakadástól.”²⁵¹ Meglehetősen önáltató ügybuzgalommal idézték a *Neue Freie Presse* írását is, amely Ferenc Ferdinánd trónörökös sinaiai látogatása kapcsán úgy értékelte a két szomszédos ország kapcsolatát, hogy Romániának nincsenek területi követelései a Monarchiával szemben.²⁵² Ennek némiképp ellentmondani látszott a Kultúrliga ténykedése, s titkárának botrányba fulladt aktuális bukovinai „tanulmányútja”.²⁵³ A kétségeket csak fokozta a magyarellenes érzelmeiről ismert újságíró, Seton Watson moldvai látogatása, ahol magas rangú diplomatának kijáró fogadtatásban részesült.²⁵⁴ „Harmadik félről” lévén szó a szerkesztők az erről szóló híradást ugyanebben a lapszámban egy tárgyyszerű összefoglalóval is megtoldották. A kiegyensúlyozott tájékoztatás jegyében érintve a „skót vándornak” a „jogfosztó”, „barbár” magyarokkal szembeni elfogult vádjait; s azt is, hogy eme szolgálataiért a román sajtó mennyire hálás a távoli idegennek.²⁵⁵ Vitába szállt a szerkesztőség a *Minerva* című lap azon állításával is, hogy az osztrák–magyar határon csak azért követelnek letéti díjat a Romániából gépkocsival érkezőktől, hogy elégtételt vegyenek a románok orvos-kongresszus elleni fellépéséért. A higgadt hangvételű válaszcikk három helyen pontosította a bukaresti orgánium „téves” állításait.²⁵⁶

A lap szerkesztői a jászvásári diákkongresszus idején is „középutas” magatartást tanúsítottak. Buta hírverésnek minősítve, hogy Budapest kémeket küldene a fórumra; a mérleg másik serpenyőjébe viszont ezt a bíráló észrevételt helyezték: „De nincs szükség arra sem, hogy a magyar miniszter tiltó rendeletet bocssáson ki.”²⁵⁷

Ugyanez a higgadság jellemezte a lapot az osztrák–magyar trónörökös romániai látogatásán esett zászlóaffér ügyében. Az újság így tájékoztatta olvasóit: „a hír nem felelt meg a valóságnak. Kivizsgálták az ügyet: egy Gunea nevű hallgató csakugyan rácsapott a botjával

251 A szerző a *Minerva* 1909. február 22-ei számából idézett. Egy higgadt hangú cikk. RMÚ, 1909. febr. 24.

252 Ausztria–Magyarország és Románia. RMÚ, 1909. máj. 22.

253 A Liga nagy visszhangot keltő jászvásári konferenciája után, Iorgát a Monarchia határrendészete nem léptette be az országba. A diákság utcai rokonszenvtüntetésekkel, az orvosok a budapesti világkonferencia bojkottjával [A romániai orvosok és a budapesti orvoskongresszus. RMÚ, 1909. jún. 12.] biztosították együttérzésükről. A történéssznek Mosi Fischer nagybírló ajánlott segítséget a határátlépéshez, de az őt kizsákmányolással vádló Iorga ezt nem fogadta el. Inkább az antiszemita bécsi polgármester közvetítését kérte. Karl Lueger válaszlevelében elégtételt ígért neki. Népgyűlések Jorga-tanáráért. RMÚ, 1909. jún. 9.

254 A megyei rendőrfőnök és a katonai attasé mentek ki jászvásári fogadására, s a megyefőnök gépkocsiján körutat tettek vele a városban. Seton Watson romániai útja. RMÚ, 1909. jún. 12.

255 Az „igazságkereső” újságíró a „félrevezetett” brit közvéleményt arról kívánta tájékoztatni, hogy a magyar állameszme Európa általános érdekeibe ütközik. Az elszigetelt magyarok az egész világgal veszekednek, s ezzel egységre kovácsolják a szlávokat, ami viszont gyengíti a Monarchiát, s veszélyezteti az európai hatalmi egyensúlyt. Megnyugtatóul azonban megjegyezte, hogy erdélyi kutatásai idején a románság cáfolta a hírt, hogy egyesülni kívánnának Romániával... Scotus Viator a magyarokról. Uo.

256 Hangsúlyozták, nem kicsinyes bosszúról van szó, mert minden autós határátlépő köteles 2.000 korona letétet fizetni, az esetleges károkozásra tekintettel. Még Johann Schönbürg-Hartenstein herceg bukaresti osztrák–magyar követén is behajtották az összeget. S való igaz, aranyban, tekintettel a papír lej kétes értékére. Követünk kalandja a határszélen. RMÚ, 1909. okt. 3.

257 A Jassii diákkongresszus. RMÚ, 1909. szept. 16.

egy magyar zászlóra, de nem gyalázkodott.”²⁵⁸ Megkönnyebbüléssel számolt be ugyanakkor a román kormányfő nyilatkozatáról, mi szerint a sajtónak nem helyes a magyar közvéleményt ingerelnie a trónörökös útjával. – A lap szerkesztője némiképp túlértékelte e politikusi kinyilatkoztatást, amikor leírta: „A Brătianu nyilatkozata (...) újabb bizonyítéka annak, hogy a romániai komoly román körök az irredentista törekvésektől távol állnak...”²⁵⁹

A sajtót illető román bírálat kapcsán ugyanakkor maga is helytelenítette a budapesti kormány gyakorlatát, hogy államellenes propagandától tartva a romániai újságokat kitiltotta a magyar sajtópiacról. Ebben a kérdésben nem is képviselhetett más álláspontot, mint hogy: „a szólás és gondolatszabadság korlátozása” bizalmatlanságot kelt.²⁶⁰ Ha másképpen cselekszik, akkor kettős mércét alkalmaz, s a román szakmabeliek jogosan kérdezhették volna, hogy milyen alapon formál igényt a *Romániai Magyar Újság* a megjelenésre. Ezért nem is tett egyebet a szerkesztőség, amikor a román kormányfő Aehrenthal külügyminiszternél jártában tiltakozott az ellen, hogy a magyar kormány szinte valamennyi romániai újságot és könyvet tiltó listára tett – kommentár nélkül közölte.²⁶¹

Nem ment el viszont a csendőrsortútzben életüket vesztett fogarasi románok miatti vádak mellett. Miközben kötelességszerűen tudósított az áldozatokért mondott bukaresti gyász-miséről,²⁶² Székely Béla kegyelettel szólt az áldozatokról és az utánuk maradt árvákról, de hangsúlyozta, hogy téves volna az esetnek olyan értelmezést adni, hogy magyar ölt román, sokkal inkább a csendőrség próbálta visszaállítani a törvényes rendet, ahogy tette ezt magyarokkal szemben is a hódmezővásárhelyi zavargások idején.²⁶³

A történelmi sovinizmus megnyilvánulásait elemző cikksorozatában Szöcs Géza is felvette a küzdelmet az ilyen típusú nemzeti szűkkeblűség és elfogultságok ellen. A „lőhúsevőnek” tartott magyarok történetéből a magyar és a román jobbágy egyképpen sanyarú sorsát hozta fel példának, s Dózsának az őket elnyomó magyar nemesség elleni mozgalmát (amely nélkülözte a Horea-Cloșca-féle felkelés vérgőzös prenatalista túlkapásait). S utalt a marxista Gherea-Dobrogeanu azon tisztességes megállapítására, hogy „a balkáni állapotok e tekintetben mindig rosszabbak voltak a magyarországiaknál”. Végül használható receptet is adott olvasóinak, hogy tárgyilagos, de hazafias szellemmel kizárólag az iskolai nevelés ellensúlyozhatja a lélekrontó és kicsinyes sovinizmus kártevéseit.²⁶⁴

Az elfogultságok nagyon is jelenkori láttelejét mutatta viszont, hogy a román sajtó teljességgel elhallgatta az eseteket, mint amikor egy magyar gőzhajó legénysége 16 hajótörött

258 A széttépett magyar zászló és a román rendőrség által érkező jelzett „magyar anarchista” kérdésében viszont a hivatalos követségi tájékoztatásra hagyatkozott. Ferenc Ferdinánd trónörökös Szinaján. RMÚ, 1909. júl. 14.

259 Brătianu itt arra is célzott, hogy a trónörökös nem csak fogadta az erdélyi román ifúság küldöttségét, de sajtóértesülések szerint valamilyen ígéret is kötelezi immár... Ugyanakkor azt is mondta, hogy nem tehetnek a románok arról, hogy egymással határosak, egy kíváncsú cseh, vagy lengyel szomszédság kedvéért nem cserélhetnének a szlovákokkal sem. Brătianu nyilatkozata. RMÚ, 1909. júl. 31.

260 A kitiltott újságok. RMÚ, 1910. márc. 3. Érvelése talán mégis lojálisabb volt az indokoltnál, mondván: „Vagy tartsa mindenki oly tisztetben a szólásszabadság jogait, mint Románia, Amerika, vagy Franciaország, vagy pedig kobjozza el azokat orosz példák szerint.”

261 A konzervatív Minerva a szellemi kapcsolatok elvágását célzó intézkedést a magyarosítási szándék ázsiai megnyilvánulásának minősítette. Magyarországról kitiltott román könyvek. RMÚ, 1910. máj. 29.

262 Gyászistentisztelet a magyarországi román választókért. RMÚ, 1910. jún. 23.

263 A magyar csendőrpuska Romániában. RMÚ, 1911. jan. 7.

264 Történelmi igazság és nemzeti sovinizmus (4.) RMÚ, 1911. nov. 30.

román katonát mentett ki Galacnál a Dunából.²⁶⁵ Az eset fényében (miközben a lap főmunkatársa, Rejőd Alpár Budapesten győzködte a magyar közönséget Románia nagy ívű fejlődéséről és európai karakteréről) az egyik román lap úgymond „megengedte magának azt az ízléstelenséget, hogy a földrengés sújtott Kecskemét sorsát gúnyolódó formában kihasználja, és nevetségessé tegye a magyarság időszerű törekvéseit”.²⁶⁶

A keresztényi együttérzés teljes hiánya már azt mutatta, hogy a Balkán-háborúk sodrában külpolitikai céljait sikerrel menedzselő Románia megrögzött ellenszenvet táplál erdélyi testvérei „elnyomójával”, a magyarsággal szemben. Erre utalt egy bukaresti mozielőadáson felharsanó füttykoncert is, amikor a képernyőn a magyar lobogó néhány pillanatra felvillant.²⁶⁷ A baljós hangulat azonban nemhogy nem csillapodott, de a Iorga körül tömörülő egyetemi diákság tovább feszítette a húrt. Az egyetlen – s mindig lojális – romániai magyar nyelvű orgánusot országos gyűlésükön gátlástalanul „tűrhetetlen államellenességgel” vádolták, s törvényi eljárást sürgettek ellene.²⁶⁸ Fenyegető fellépésükről azonban a lap hetekig szándékosan nem adott hírt, amikor azonban a magyar bérkocsisokat háborús szolgáltatás címén sorozatos retorziók érték, az uszítás és a diszkrimináció ténye már nem volt eltagadható.²⁶⁹ A második Balkán-háborúba bekapcsolódott Románia rekvirált lovakkal javított harckészültségén. A kisajátítások megkülönböztető mértéke és módja azonban a magyar bérkocsisok jelentős részét a tönk szélére juttatta.²⁷⁰ A lap főszerkesztője azonban csendesen cáfolta a *Pesti Napló* sarkos megállapítását, miszerint a román hatóságok hadiadót vetettek volna ki a regáti magyarokra.²⁷¹

265 A katonai csónak egy román gőzessel ütközött. A Magyar Folyam- és Tengerhajózási Rt. Garam nevű vontatóhajója azonnal a mentésükre sietett. Csak a kormányos, Eklesz Ferenc három fuldoklót ragadott ki az árból az élete kockáztatásával. A 17. katonát egy osztrák gőzös legénysége emelte ki a hullámokból. Románokat mentő magyar fiúk. RMÚ, 1912. okt. 31. A magyarok elismerésével akkor is adós maradt a román újságírás, amikor a 33 Futball-klub Szentpéterváron 1:0-ra legyőzte a német csapatot. A győzteseket az oroszok vállra emelték, a brit, a francia, de még a német sajtó is áradozott, ám a román média tüntető hallgatásba burkolózott. Tizenegy magyar legény. RMÚ, 1913. szept. 21.

266 Néhány őszinte szó a román–magyar békéről. RMÚ, 1911. júl. 20.

267 A Tenger titkai című mozielőadáson történt az eset. Incidens a Klasszik csinematográfban. RMÚ, 1913. febr. 20.

268 Justus Marius: A romániai magyar sajtó. RMÚ, 1913. jún. 22.

Az azonnali intézkedést a Kulúrúliga Piatra Neamț-on [Karácsonkő] megtartott országos gyűlésén a magyarországi sajtóperek megtorlásaként sürgették a résztvevők. A szerkesztő azonban higgadt nyugalommal utasította vissza a vádat, mondván, a kivándorolt magyarok nem élnek vissza a románok vendégszeretetével [miként a hazai románság az állampolgároknak kijáró sajtószabadsággal]. A hírverés pedig még előnyükre is válhat – ország-világ előtt nyilvánvalóvá teszi példás magatartásukat.

269 Magyarellenes gyűlés a Dácsiában. Jorgáék uszítanak. RMÚ, 1913. jún. 26. Egy magyar bérkocsisnak elrekvirált lova után napi 6 lej járt volna, de csupán 5-öt kapott. Panaszával a rendőrségre ment, ám ott baksist kértek tőle. Mivel nem adott, a rendőrségi tisztviselő megpofozta. Ekkor fordult a szerkesztőséghez, ám a cikkíró rehetetlenül kifakadt, hogy a magyarok tiltakozásul mégsem tarthatnak románellenes gyűléseket.

270 Magyar bérkocsisaink és a háború. RMÚ, 1913. júl. 13. Rekvirált igásaikat, alutápláltnak, lehasználva kapták vissza. A legtöbb magyar bérkocsisnak minden lovát elvették, nevetséges áron becsülve fel a haszonállatok és járművek értékét: 2.500 lejt érő párakért 500-at fizettek, s volt, aki még többet vesztett, 3.600 lej helyett 800-at kapott. Az eljárás ellen közös panaszt nyújtottak be a rendőrségben. Panaszkodnak a magyar bérkocsisok. RMÚ, 1913. aug. 10. Mi van a rekvirált lovakkal? RMÚ, 1913. okt. 5. Az újság szerkesztője arra buzdította érintett honfitársait, hogy ezzel együtt se fogadják el „kárpótlásul” a törvényes ár töredékét. Azaz a felkínált (most már csak) 60 banit a törvényes 6 lej/ló/nap helyett. Uo. 1913 novemberében az infláció miatt már csak napi 40 banit kaptak a bérkocsisok, a hivatalosan nekik járó napi 1 lej helyett, mondván: „Nincs pénze az államnak”. Panaszkodnak a magyar bérkocsisok. RMÚ, 1913. nov. 23

271 Romániai magyarjainkról. RMÚ, 1913. júl. 31.

Az egyedi károkon túl ugyanakkor a lap szerkesztői vezércikkben voltak kénytelenek megállapítani, hogy a katonai mozgósítás megrendítette a regáti magyar diaszpóra biztonságérzetét.²⁷² Ezt a Bukarest külvárosaiban élők inzultusokról és tettelegességről szóló sorozatos panaszai nyilvánvalóvá tették.²⁷³ S mivel a hatóságok az Ausztria–Magyarország elleni demonstrálókkal szemben semmit sem tettek,²⁷⁴ az újság kényszeredetten azt tanácsolta, hogy ne provokálják a tüntetőket, szidalmaikra ne válaszoljanak, végső esetben a konzulátushoz forduljanak védelemért.²⁷⁵ A vidéken élők kiszolgáltatottabb helyzetben lévén sorsdöntő elhatározásra jutottak: menekülő rajaik ellepték a munténiai pályaudvarokat...²⁷⁶ Hogy nem pusztá vaklármáról van szó, jelezte, hogy 1913 júliusában egy magyar gőzhajóra román katonák lövéseket adtak le, s az incidensnek halálos áldozata is volt.²⁷⁷ Az ellenséges hangulat-keltés néhány nap alatt olyan méreteket öltött, hogy a lap szerkesztői feltették az indulatos kérdést, hogy vagyont szerzett honfitársaik „beteg lélekkel” vajon miért kockáztatnak mindezt, mikor az óhajában biztonságban, gondtalanul élhetnének.²⁷⁸ Ez már része volt egy – a magyar kormány által is támogatott – hazavándorlási kampánynak.²⁷⁹ A megdrágult élet, s a megrendült közbiztonság, s nem utolsósorban a lap útmutatása sokakat hazatérített.

Ezt tükrözte az is, hogy az újság előfizetői közül mind számosabban kérték, hogy ezentúl magyarországi címükre postázzák a *Romániai Magyar Újságot*.²⁸⁰

7.5. A világháború sodrában

A háború előszele gyorsan elérte a Balkánt. Eszményi munkafeltételekről ezért már az 1912-es és 1913-as háború idején sem beszélhetünk. A világháború kirobbanását követően azonban a most már rendszeres és rendkívüli kormánysszubszenciót élvező²⁸¹ újság erősen megfakult köntösben lépett nyolcadik évfolyamába. Heti háromszori megjelenéssel ugyan, de 4 oldalra olvadó terjedelemben, sárga háborús papíron, apró betűsen, romló tipográfiai arculattal.

Időközben új rovat is indult *A háború hírei* címmel, de ekkor már háborús témákkal találkozhatunk szinte valamennyi rovatban. Ezek között kiemelkedik a hadifoglyok szenvedéseiről tudósító sorozat.²⁸²

272 Magyar testvéreinkhez! RMÚ, 1913. júl. 10.

273 Incidensek a külvárosokban. Uo.

274 Bukaresti tüntetések. Uo.

275 Incidensek a külvárosokban. Uo.

276 Magyarok menekülése. Uo.

277 Az áldozat bolgár nemzetiségű volt. Román katonák rálöttek egy magyar gőzösre. RMÚ, 1913. júl. 17.

278 Hazavándorlóink. RMÚ, 1913. júl. 24.

279 Erre utalnak az ilyen kampány-mondatok: „Hazánkba fognak visszatérni. Jól teszik, okosan teszik.”; s az ilyen címmel megjelent írások: A magyarok eladják házaikat! Megkezdődik a hazavándorlás. RMÚ, 1913. júl. 27. A hazavándorolt magyarok. RMÚ, 1913. szept. 4. Miért vándorol ki a magyarság? RMÚ, 1913. szept. 11. A romániai magyarság megmentése. RMÚ, 1913. okt. 19. A visszavándorlást ösztönző civil mozgalom sikere miatt a cikkíró gróf Károlyi Mihály „ragyogó magyar lelkét” magasztalta...

280 Mennek a magyarok! RMÚ, 1913. okt. 5. Az előállt helyzetet a cikkíró itt is örömdetes fejleménynek nevezte.

281 1916-ban a május-júliusi negyedévre 500 korona támogatást kapott, vagyis az évi rendes segély 2.000 korona volt. Pro domo. MOL K 26 ME 1082. cs. 2824. 1916 XX. t. 340. asz. Ezen túlmenően a háborús viszonyok miatt külön segélyben is részesült, ami 1915 utolsó negyedévére 1000 koronát tett ki. Miniszterelnökségi belső feljegyzés. MOL K 26 ME 1082. cs. 340. 1916 XX. t.

282 Gáli Zsolt élményei szerb fogságban. RMÚ, 1916. jan. 28.

A háborús nehézségek között a lapra még inkább támaszkodni kívánt a magyar diaszpóra minden tagja. Ennek az igénynek „elébe menve” lehetett olvasni ezt a hirdetést: „Magyar testvéreink mindenféle ügyes-bajos dolgukban forduljanak a Romániai Magyar Újság szerkesztőségéhez.”²⁸³ Tette mindezt egy olyan helyzetben a szerkesztőség, amikor maga is gyámolításra szorult,²⁸⁴ mint az az alábbi sorokból is kitűnik: „Bár a legkényesebb helyzetben vagyunk, mégis nem szüntünk meg e háború tartalma alatt a legmélyebb hazaszeretetre buzdítani honfitársainkat, mert a legtöbb alkalom nyílik arra, hogy hazánktól eltántorítsanak.”²⁸⁵

A lap szerkesztői általában helyesen mérték fel regáti honfitársaik lehetőségeit. *A kívándorlás mocsaraiból* című cikksorozatban már évekkel korábban leírták, hogy a felfutó román gyáripár hamarosan megfojtja a magyar kisvállalkozásokat, s a protekcionista törvények majd a bér munkásokat is válaszáig elállítják. Következésképpen „tíz év leforgásán belül meg fog kezdődni a romániai magyarok tömeges beolvadása a román fajba, vagy a tovább- és visszavándorlás.”²⁸⁶ A nagyobbik rossz elkerülése érdekében a szerkesztők a hazavándorlás útját kívánták egyengetni.

Olykor engedékenyebben, elismerve, hogy az iparban fontos posztokon még mindig nehezen nélkülözhetőek a magyar élmunkások, hiába a harcias eszmék tobzódása, vagy az ellenükre elhangzott román parlamenti interpelláció, a gyakorlatias érdek jólfizetett állásokkal igyekszik megtartani őket a román gazdaság szolgálatában.²⁸⁷

A megalkuvók, vagy a hadiszolgálat elkerülése végett magyar állampolgárságukból önként kivetkezők esetében azonban elkötelezetten ostromozták a „hontagadó gyászkurucokat”.²⁸⁸ A 24 és 36 év közötti férfikorosztály berukoltatásáról szóló 1914. novemberi felhíváshoz figyelmeztetőn hozzáfűzték: senki ne gondolja, hogy a gigászi küzdelmet vívó óhazát cserbenhagyók megúszhatják büntetés, vagy valamilyen áldozathozatal nélkül, hiszen a román hatóságok a friss hazátlanokat is szolgálati összeírásra utasították.²⁸⁹ A még ingadozókat viszont próbálták jobb belátásra bírni.²⁹⁰

Az újság a háború éveiben is feladatának tartotta, hogy hitelesen tájékoztasson a Romániai fejleményekről. Az ország ugyan 1883-tól a központi hatalmak szövetségébe tartozott, a dinasztia által kötött bizalmas szerződésről mit sem tudó, túlfűtötteen nacionalista közvélemény viszont teljességgel antantbarátnak számított, s ez az ország kétesztendei „semlegessége” idején is élesen kiütöközött.

Az időközben elcsitul Monarchia-ellenes tömegtüntetések szándékos felszításának minősítette a lap az *Universul* kétes vádaskodását, miszerint Ausztria mostohán bánnék bukovinai

283 Értve ez alatt a fordítás, hatósági ügyintézés minden formáját. RMÚ, 1915. dec. 29.

284 A bevonultatások miatt például 2 új (tapasztalatlan) munkatársat kellett keresniük a nyomdába. RMÚ, 1916. febr. 23.

285 A katonaszökevény magyarok sorsa. RMÚ, 1916. ápr. 2.

286 A kívándorlás mocsaraiból. RMÚ, 1911. aug. 13.

287 A szerző szerint az iparban alig van hely, hol „ne magyarok vezetnék társaikat”. „Iparosságunknak ez a fensőbbsege megkülönböztetett helyet biztosít a mi számunkra ma is.” Egyúttal utalt a jászvásári egyetem tanára, Cuza képviselőnek a magyar és német ipari munkások alkalmazása elleni állásfoglalására. Az idegen munkások ellen. RMÚ, 1915. febr. 21.

288 RMÚ, 1914. okt. 7.

289 RMÚ, 1914. nov. 29

290 Például azzal az ellentéppárral, hogy míg a fiatalabb korosztályok arcán az ijedtség látszott a sorozáskor, a 42 és 50 közötti korosztály tagjai viszont akkor komorultak el, ha nem váltak be hadiszolgálatra. Az öreg népfelkelők sorozása. RMÚ, 1916. febr. 9.

román ajkú polgáraival.²⁹¹ Ebbe a sorba tartozott a román lapnak az a felhívása, hogy a hadsereg tagjai vásároljanak Erdély-térképeket, hiszen szükségük lehet rá a közeljövőben...²⁹² A *Romániai Magyar Újság* visszautasította azt az érvelést is, hogy Romániát a „magyar intrika” kényszeríti a háborúba, miközben irredenta politikusok és százezres tömeg ünnepelték a Bukarestbe látogató Pau, francia tábornokot. (S Pilat tábornok fogadóbeszéde gazdagon sorjázta az „idegen járom alatt” sínylődő nemzettársakról szóló fordulatokat.)²⁹³ A lap 1915. szilveszteri száma kénytelen volt rögzíteni, hogy „a háború megkezdése után a magyarok elleni gyűlölet a legmagasabb fokra emelkedett”, s a román sajtó hemzseg a központi hatalmak vereségének félrevezető híreitől; de szólt azokról a kivételekről is, amikor a nyilvánvaló hazugságokat cáfolni merő lapokat elszedték a rikkancsoktól, megtaposták, összetépték, vagy el is égették, olvasóit bántalmazták.²⁹⁴ Vélhetően ez utóbbi orgánumok közé tartozott a *Romániai Magyar Újság* is, legalább is erre utal az 1916-os újévi szám visszatekintő számvetése, amely nagy áldozatnak nevezte a lap fenntartását a rendkívüli (ellenséges) viszonyok között: „Kétszeresen nehéz a helyzetünk Romániában – mondja a szerző –, ahol a régi történelmi tradícióknál fogva gyűlölet az osztályrészünk.” S hazafias küldetésnyilatkozatuk újrafogalmazása után a magyar diaszpórát ért méltatlan megpróbáltatásokra emlékeztetett.²⁹⁵ Vigaszképpen egyedül Constanin Stere álláspontjára tudott hivatkozni, aki az orosz hódításban látta a románokra leselkedő igazi veszedelmet.²⁹⁶ Az oroszbarát *Dimineața* viszont hajthatatlanul a magyarokat pellengérezte „megtérő hazaárulók”-ként, amiért nem tesznek eleget a román haza iránti kötelességüknek, hanem ha hosszas tépelődés után is, de hazatérve vállalják csak a katonasorsot.²⁹⁷ Azt azonban a bukaresti román újság elfelejtette megvilágítani, hogy a magyarok döntésében nagy szerepe volt a büntetlen visszafogadásnak, másfelől a román sajtó által tovább szított idegenellenességnek;²⁹⁸ s nem utolsósorban a román Hadügyminisztérium eljárásának. 1916 tavaszán ugyanis sorozni kezdték a magyar állampolgársággal már nem rendelkező, 18 és 46 év közötti „bozgorokat”. S aki a román hatóságoktól nyert kék bizonylattal nem tudta külföldi voltát igazolni, s mégsem tett eleget a behívóparancsnak, azt kitoloncolták az országból.²⁹⁹ A lap kénytelen volt védelmébe venni a Monarchia bukaresti konzulátusát, miután a Kultúrliga azzal vádolta, hogy sok hazai román azért tett eleget a magyar behívóparancsnak, mert konzuli kötelékben titkosrendőrök ígérettel, és fenyegetéssel rávették honfi-

291 A laptárs egy szucsavai román pópa láncra verésének bizonytalan hírével borzolta a nacionalista kedélyeket. RMŰ, 1914. okt. 7.

292 Erdély térképe. RMŰ, 1915. febr. 21.

293 A fogadóbizottságban számos tagjával a Kultúrliga és az Erdélyi Légio is képviseltette magát. Százezer torok hurrája. RMŰ, 1915. febr. 26.

294 A rémhírek között a németek nyugati összeroppanása, a Budapest felé hömpölygő kárpáti orosz offenzíva, és a Dardanellák eleste volt a sláger. RMŰ, 1915. dec. 31. A lap idézte az *Universul* 1915. december 28-ai számát, amelyben Nicolae Iorga Tisza István személyére kívánta tolni a háború kirobantásának felelősségét, ezen szavakkal: „Provokálja a világot. Győzni, uralkodni, parancsolni és gyarmatosítani akar.” A pesti átléta. Uo.

295 Romániai Magyar Újság olvasóihoz. RMŰ, 1916. jan. 2. „Tizenhét hónapon át sokat kellett túrnunk nekünk Romániába szakadt magyaroknak. Sok gyalázatot, lenézést kellett túrnunk, mert ... magyarok vagyunk. Még néhány hónappal ezelőtt az utcai tüntetések egymást érték és az összeverődött utca nép a magyarokat és szövetségeseit szidalmazva vonult végig az utcákon.”

296 Uo.

297 A megtérő hazaárulók. RMŰ, 1916. márc. 24.

298 „A gyűlöletnek kifejezése és terjesztése az újságok útján sikerült leginkább. Bojkottálni kell az idegeneket, mondja az egyik román hetilap.” – szól az egyik vezércikk megállapítása. Magyargyűlölet. RMŰ, 1916. jan. 12.

299 Az állampolgárságukról lemondott idegenek sorozása és a magyarok. RMŰ, 1916. márc. 31.

társaikat, hogy visszatérjenek Erdélybe – meghalni a magyarokért.³⁰⁰ (A híresztelésnek annyi valóságalapja csakugyan volt, hogy Székely Béla szerkesztőt 1915 tavaszán „polgári biztossá” nevezték ki a budapesti rendőrséghez.³⁰¹ A konzulátus javaslatára a szerkesztőt mégis a román fővárosban hagyták – az újság miatt, és „megfigyelői szolgálat”-ra. Ám a belügyminiszter ez utóbbi megbízatást Székelyre nézve kifejezetten veszélyesnek tartotta, ezért ideiglenesen követségi státuszba helyezését javasolta.³⁰²)

De nem csak az említett irredenta szervezet hívta szent háborúra a semleges Románia lakóit – szövetségük ellen,³⁰³ a bukaresti képviselőházban is efféle javaslatok hangzottak el: „Felszólítom a kamarát, hogy örök gyűlöletet fogadjon Ausztriának.”³⁰⁴ A lélektani előkészítéshez az *Adevărul* című lap pedig (sok lap társához hasonlóan) a központi hatalmak olyan veszteségadataival szolgált, amelyekről buzgó olvasóik legfeljebb is ábrándozhattak...³⁰⁵ Az így felheccelt tömegek aztán Bruszilov tábornok offenzívájára várva ismét megjelentek az utcákon. Éltetve az oroszokat, s abcúgolva a magyar barbárságot. Amit a magyar lap így kommentált: „A pillanat elérkezett, s az utcai csőcselék megindítja szent harcát... az ablakok ellen és övék lesz a dicsőség.”³⁰⁶

A Bruszilov offenzíva első sikerei után már pattanásig feszülő légkörben apellált az újság Románia semlegességére. 1916 augusztusában a háborús erőviszonyokban beállni látszó fordulat azonban az újság sorsára is végzetes hatással lehetett, ezért a koronatanács soron következő ülésének tétjét részben vastagon szedett vezércikk állapította meg: „Holnap, vasárnap reggel 10 órakor dől el Románia sorsa.”³⁰⁷

Akkor még csak szorongó sejtés lehetett, hogy a központi hatalmak [szövetségeseik] elleni hadüzenetről határozó fórum egyúttal a *Romániai Magyar Újság* sorsát is végleg eldönti. – A román hivatalos ünnep miatt csütörtöki megjelenésre szánt új lapszám³⁰⁸ már nem gördült le a bukaresti szász kiadó nyomdagépéről...

300 Alaptalan rágalmak konzulátusunk ellen. RMÚ, 1916. febr. 25. A szervezet élén ekkor már a sajtóvétségért Magyarországon többször elítélt Vasile Lucaciú állt, aki Bukarestbe költözve revánsvágytól telve kapcsolódott be a közvetlenül is a román sajtóéletbe.

301 Miniszterelnökségi tiszttáza a belügyminiszterhez, 1915. máj. 28. MOL K 26 ME 1082. cs. 1724. 1915 XX. t. 42. asz.

302 A miniszterelnökségi válaszban viszont az állt, hogy lehetetlenség, hogy a követség újságot szerkesszen... A belügyminiszter 1915. június 5-ei levele Tisza István miniszterelnökhöz. MOL K 26 ME 1082. cs. 1577. 1915 XX. t. 42. asz.

303 Alaptalan rágalmak konzulátusunk ellen. RMÚ, 1916. febr. 25.

304 Örök gyűlölet. RMÚ, 1916. júl. 7. Cappa képviselő javaslatát a parlament helyesléssel és tapssal fogadta.

305 „Bukaresti lap társaink finom falatja Cs., amelyet ma megint elfoglaltatnak az oroszokkal. Ez a hír is épp oly valótnak, mint az előbbi híresztelések.” Megint Csernovic. RMÚ, 1914. szept. 4. Az Epoca szenzációi. RMÚ, 1916. febr. 11. Az Adevărul már egész Bukovinát és Erdélyt is orosz kézen lévőnek híresztelte. Bolyongás az ábrándok világában. RMÚ, 1916. márc. 1.

306 „Elérkezett a pillanat!” RMÚ, 1916. jún. 18.

307 Román koronatanács. RMÚ, 1916. aug. 27.

308 Uo.

8. Új kezdet – határon túl, a hazában

A Szlavóniai Magyar Újság (1908–1918)

8.1. A nacionalizmusok kereszttüzében

1848-ban a Bécs eszközévé vált horvát nemzeti mozgalom szembefordult a jogegyenlőséget hirdető magyar forradalommal, s az intézményes kapcsolatokat pusztán perszónálunióra korlátozva felmondta a 750 éves államközösséget. S nem hozott teljes megbékélést az 1868. évi kiegyezés (nagodba) sem. Budapest önelégült, tapintatlan horvátpolitikája,¹ s a horvát politikai elit túlzott igényei és vádaskodásai tovább mérgezték a két nemzet viszonyát.²

E felfokozott politikai légkörben tömeges bevándorlás zajlott az autonóm jogállású Horvátország területére, amit a hazai demográfiai robbanás és az azt tetéző megélhetési válság idézett elő. A szomszédos dunántúli és dél-alföldi megyék nincstelen agrárnépességét a szlavóniai nagybirtokok munkaerőigénye és az alacsony földárak is vonzották.³ Így az óceán másik partja helyett magyarok (és svábok) tízezrei a Dráva túloldalán próbáltak szerencsét. A „honfoglalók” – különösen a határőrvidéki volt házközösségi birtokokon – tulajdonjog, közföld- és erdőhasználati jog nélkül, nyelvismeret híján, a horvát és szerb tisztviselők jóindulatának kiszolgáltatva próbálták megvetni lábukat egy nemzeti ideáltól erősen áthatott közegben. Ahol hazátlan, lenézett idegenekként, egyszersmind a magyarosítás előre tolt hadrendjeként tekintettek rájuk.

A spontán népmozgalom – horvát sajtónyelven a „*második tatárjárás*”⁴ – így a társnemzet megcsonkulási félelmeiből gyorsan kicsíráztatta a tervszerű „gyarmatosítás” és „magyarosítás” vádtanát.⁵ E voltaképpen természetes önvédelmi (s paradox módon beolvasztó

1 Budapest önző beruházás- és vasúti tarifapolitikája, a '80-as évek erőszakos adóhátralék-behajrása és az ún. címerügy presztízsvitái, valamint az 1907. évi új vasúti szolgálati szabályzat elfogadása (mely a horvát autonómia semmibe vételével kötelezően előírta a MÁV-alkalmazottaknak a magyar nyelv ismeretét a vasút horvátországi vonalain) a legtöbbet idézett sérelmek.

2 MAKKAJ Béla: Mađarsko-Hrvatski odnosi početkom 20. stoljeća na slavonskom području. *Časopis za suvremenu povijest* [Zágráb] God. 36. br. 2. (2004). 569–579. és MAKKAJ Béla: Kontredikcije aktivne zaštite manjina u krugu Slavonskih Mađara početkom 20. st., 319–327. In KRUEK, Milan (gl. urednik): *Hrvatsko-mađarski odnosi, 1102-1918. (Zbornik radova)* Zagreb, Hrvatski institut za povijest, 2004.

3 HEGEDŰS Lóránt: *A kivándorlási congressusok eredménye*. Budapest, 1904. 49.

4 Ld.: a „Második tatárjárás Horvátországban” című vezércikket. *Hrvatska*, 1909. ápr. 9.

5 A Dráva túloldalán 1910-ben a népesség 62,5%-a volt horvát, ezzel szemben 24,6%-nyi szerb, 5,1% német és 4,1% magyar állt. RUH György: *Magyarok Horvátországban*. Budapest, Magyar Szociográfiai Intézet, (Szociológiai értekezések tára, 4.), 1941. 6.

A vezető horvát napilap egyik vezércikkében azt írta, hogy a bevándorolt magyarok lépcsőről-lépésre szorítják ki a horvátokat saját földjükről Amerikába, vagy juttatják zsidó uzsorások kezére. *Obzor*, 1904. szept. 14. Indokoltabb volt a gyarmatosításvád Bosznia esetében. Magjarska kolonizatorska politika u Bosni. *Hrvatsko Pravo*, 1909. máj. 7. Az észéki laptárs a magyar iskolákat működtető Guttman bárókat is azzal vádolta, hogy nagy szerepet játszanak Szlavónia „elmagyarosításában”. *Narodna Obrana*, 1907. aug. 15. Horvátország elmagyarosítása. *Hrvatska Sloboda*, 1908. okt. 27. Valójában a magyarok aránya Szlavóniában csak 8,6 % volt 1910-ben. KSH kimutatás, szám nélkül. MOL K 26 ME. 1189. cs. sz. n. 1918 XXXIV. t.

szándékú!)⁶ reakció miatt vált a századforduló százezernyi magyar bevándorlója⁷ – amiként az Eszék környéki és Vuka folyó menti, törökkort túlélő őshonos magyar *kisebbség* is⁸ – a horvát nacionalizmus céltáblájává. A nagypolitikában gerjedt feszültség lecsapódásai⁹ megkeserítették életüket, mintha nem is Szent István országában éltek volna. – Megkockázatható, hogy a magyarellenesség hőfoka a társországokban időnként felülmúlta, legalább is megütötte a román ókirályságban tapasztalható szintet.¹⁰ Így nagyon is érthető, hogy a magyar kormány 1904-től a Dráván túli magyar szórványra is kiterjesztette titkos nemzetvédelmi programját.

Az ún. *Slavoniai actio*¹¹ keretében merült fel a társországokban élő magyarok sajátos gondjaival foglalkozó, a magyar–horvát államközösség politikai irányvonalát (unionizmus) követő újság megteremtésének terve. A lapalapítás lehetőségeinek felmérésével megbízott Margitai József, a Julián-iskolák majdani tanfelügyelője azonban az 1903. évi magyarellenos tömegdemonstrációk után óvatosságra intett: „Eszéken a jelen viszonyok közt kihívásnak tekintenének egy magyar lap megjelenését” – írta jelentésében.¹² A magyar kormány az amúgy is feszült helyzetet nem kívánta tovább élezni, ezért átmenetileg elállt szándékától.

Kész tervezettel csak három év múltán jelentkezett a Miniszterelnökség sajtóosztálya. Az új javaslatot Ágoston Sándor kórógyi református lelkész terjesztette elő. A szlavóniai református iskolák tanfelügyelője az államtól remélt támogatást az unionisták helyzetének erősítésére, s a hírharsonát a választások ilyen irányú befolyásolására is használni kívánta. Lapjának egyenesen a „mérleg nyelve” szerepet szánta.¹³ Költséges tervezetét azonban a Sajtóosztály nem tette magáévá (többek között a szerkesztő személyének tisztázatlansága miatt).¹⁴

Az átmenetileg megtorpant szervezést az a Poliány Zoltán mozdította ki a holtpontról, aki a *Romániai akcióban* éppen budapesti kormány megbízásából vette át és újította meg a *Bukaresti Magyar Újságot*.¹⁵ Hogy feladatát miként látta el, mutatja, hogy a kivándorolt magyar közösség érdekében kifejtett munkásságáért nem csak magyar elismerésben részesült, de

6 Éppen az újságíró Poliány jegyezte meg egyik Miniszterelnökséghez intézett levelében: „példátlan eset, hogy a horvátok ugyanakkor akarják otthonukban a magyarokat a legkíméletlenebb eszközökkel elnyomni, mikor viszont a maguk számára tőlünk mindig újabb és újabb jogokat akarnak kicsikarni.” MOL K 26 ME 854. cs. 3109. 1908 XVI. t. 1364. asz.

7 A Statisztikai Hivatal 1910-ben 103.407 magyart mutatott ki a horvát polgári népességben. MOL K 26 ME. 1189. cs. sz. n. 1918 XXXIV. t.

8 Fényes Elek 1840-ben 5.050 őshonos magyart mutatott ki Szlavóniában. Idézem: LAKATOŠ, Josip: *Narodna statistika*. Zagreb, 1914. 40.

9 A Hrvatska című lap pl. megátkozott minden horvátot, aki bármilyen formában kapcsolatot tart magyar intézményekkel. Le a magyar iskolákkal! Hrvatska, 1908. márc. 11. A vasúti pragmatika elfogadása után a sajtóban, de a száborban is a magyarok Dráván *túlra* zavarását követelték. MOL K 26 ME 855. cs. 3583. 1907 XVI. t. 2880. asz. 1917-ben új – a magyarokat és németeket durván diszkrimináló – illetőségi és választójogi törvényt fogadott el a horvát szábor. SZMÚ, 1917. dec. 23.

10 A neves statisztikus, Thirring Gusztáv a magyarok Szlavóniába költözését ugyan „belső vándorlásnak” tekintette, ám leszögezte, hogy a fokozottan ellenséges légkör miatt nem lát esélyt nemzeti azonosságtudatuk megtartására. A horvát területen élők ezért nemzeti szempontból épp’ úgy elveszetteknek tekintendők, mint az Amerikás magyarok. THIRRING (1904): 47.

11 Ld.: MAKKAJ (2003).

12 MOL K 26 ME 854. cs. 1163. 1904 XVII. t. 82. asz.

13 MOL K 26 ME 854. cs. 4783. 1907 XV. t.

14 Ágoston a lap céljaira 10.000 korona támogatást kért a miniszterelnökségtől. Uo.

15 MOL K 26 ME 854. cs. 583. 1908 XVI. t. 1364. asz.

román állami kitüntetést is kapott.¹⁶ Újváry István református tanfelügyelővel elmérgesedő viszállya miatt¹⁷ azonban mégis hazarendelték.¹⁸

A taktikai megfontolásokból eltávolított, de „agilis, és tapintatos” Poliány személye ugyanakkor biztosítékul szolgált a romániaiánál bizonyos értelemben kényesebb sajtótervek sikeres megvalósításához. A nehéz terepen edződött újságíró a Miniszterelnökségen hamarosan meggyőzték a szlavóniai lap hazafias fontosságáról és üzleti távlatairól. S Poliány be is nyújtotta pályázatát, amelyben javaslatot tett javadalmazására és az állami támogatás összegére, összefoglalta kiadói-, reklám- és lapterjesztési elképzeléseit. Nyomatékosan kérte továbbá a kormány, a *Julián Egyesület* és a horvát bán erkölcsi támogatását; valamint az újság politikai ellehetetlenülése esetére a korábban igényelt sajtóirodai állást.¹⁹

A szervezés ezúttal is rendkívüli körülményekkel zajlott. Tervezete hátoldalára Klebelsberg Kuno miniszterelnökségi titkár (a Julián Egyesület ügyvezető igazgatója) a következőket vezette: „nem látszik kívánatosnak, hogy a lap dolgával a Julián Egyesület összefüggésbe hozassék, a program elfogadásáról neki írás nem adható.”²⁰ A néhány ponton módosított terv elfogadásáról tehát bizalmas úton, szóban tájékoztatták a szerkesztőt.

Az újság kiadásához szükséges anyagi, jogi és politikai feltételek tisztázását követően Poliány vázolta a lap szerkesztésével kapcsolatos elképzeléseit. Wekerle Sándor kormányfőhöz intézett levelében²¹ kifejtette, hogy nem tartja feladatának a bonyodalmas magyar–horvát viszony taglalását, ám ha ez elkerülhetetlen, a horvát miniszter és a bán útmutatását kéri; s különösen politikai szempontból a lehető legtapintatosabb módon kíván működni. A szokásos történeti érveléssel tett hitet arról, hogy cáfolni fogja azt a téves közvélekedést, hogy a kivándorolt magyarok Horvátországban *megtürt idegenek*. S ígérte, hogy a bevándoroltak kisebbségi jogainak megismertetése és képviselése érdekében minden tőle telhetőt elkövet majd.²²

Poliány helyesen ítélte meg, hogy a horvát kérdésben tájékozatlan hazai közvélemény felrázása és egy hiteles szomszédságkép formálása is szakmai feladatai közé tartozik. Ugyanakkor arra figyelmeztetett, hogy az őshonos és főként a betelepült magyarokat „ázsiai hordának”²³ tartó, a Julián Egyesület iskolaszervező munkáját magyarosítás-váddal illető, s ellene széleskörű hírverést folytató horvát ellenzék arra játszik, hogy az anyaországi politikai közvélemény „pár magyarért” nem kívánja majd kockára tenni az amúgy is alaposan kikezdett magyar–horvát jó viszonyt. Majd így folytatta: „a nemzet, mely fiainak egy részét martalékkul dobja

16 Uo. A „magyarságra jó hatást gyakorol...” – szölt a munkáját értékelő jelentés. MOL K 26 ME 604. cs. 901. 1904 XVII. t.

17 MOL K 26 ME 854. cs. 1364. 1908 XVI. t.

18 Visszahívását – diplomáciai elővigyázatosságból – a bukaresti osztrák–magyar követ indítványozta. MOL K 26 ME 854. cs. 583. 1908 XVI. 1364. asz.

19 4.800 korona évi fizetést, és a lap előállítására évi 5.000 K támogatást kért, továbbá horvát betűk beszerzésére 1.000 K kamatmentes hitelt és ingyenjegyet a társországek minden vasútvonalára. MOL K 26 ME 854. cs. 583. 1908 XVI. t. 1364. asz.

20 MOL K 26 ME 854. cs. 3109. 1908 XVI. t. 1364. asz. A továbbiakban a szerkesztő fizetését mégis a Julián Egyesület számlájára utalták. MOL K 26 ME 854. cs. 5980. 1908 XVI. t. 1364. asz.

21 MOL K 26 ME 854. cs. 3109. 1908 XVI. t. 1364. asz.

22 Itt elsősorban az *illetőségi jog* elnyerésére gondolt, amely előfeltétele volt a *közlegelők használatának*, s a helyi önkormányzatokba kerülésnek is; hasonlóképpen *szavazati jogot* is csak ennek birtokában nyerhettek a bevándoroltak.

23 Szlavóniai Magyar Újság [a továbbiakban: SZMÚ], 1909. márc. 7.

oda egy idegen faj beolvasztó törekvéseinek: érett a nemzeti halálra.”²⁴ Ellenszerű rendszeres szembesítést ígért a magyarellenes, uszító megnyilvánulásokkal szemben a hazai sajtóban (s lapja 3. oldalán, a horvát lapszemlében²⁵). Az újságíró feltehetően korábbi bukaresti és friss eszéki tapasztalatai eredőjeként juthatott arra a felismerésre, hogy honfitársai az állampolgári jogokból csak a felmutatott erő és befolyás arányában részesülhetnek Horvátországban.

Poliány tehát kemény küzdelmekre számított. Politikai óvatosságból, s természetesen üzleti megfontolásokból is lapja megindításához igyekezett elnyerni a legbefolyásosabb politikai tényezők támogatását. Ebben a kormány is érdekelt lévén, Wekerle Sándor miniszterelnök bizalmas magánlevélben kérte Pavao Rauch bánt a lap jóindulatú támogatására.²⁶ A kereskedelmi tárca a MÁV-alkalmazottakat utasította előfizetők gyűjtésére, és a magyarságot érintő hírek, vélemények közlésére.²⁷ Az újság saját bevételeit gyarapították az Igazságügy Minisztérium jóváhagyásával közzétett házassági hirdetések; a miniszter azonban ekkor még joggal tette fel a kérdést, hogy az újság elég elterjedt-e ahhoz, hogy a hír *közhírré* váljon.²⁸ Nos, ehhez még az agrártárca népszerű²⁹ gazdasági lapjának konkurenciáját kellett semlegesíteni. A vállalkozás sikerét szem előtt tartva végül a Miniszterelnökség kárpótolta a Franklin Társulatot a földművelési tárca által megrendelt Népújság visszamondásáért.³⁰

Mindezek után elmondhatjuk, hogy nem szokványos lapalapítási procedúra után, szigorú titokként kezelt állami közreműködéssel láthatott napvilágot az első, négyoldalas magyar hetilap az eszéki Vašarište 19. szám alatti bérhelyiségben, Horvátországban.³¹ Azt a rendelkezésünkre álló iratok alapján nehéz volna eldönteni, hogy a címben szereplő szűkítő földrajzi helymegjelölés csupán a kivándorolt magyarok túlnyomó többségét tömörítő tájegység nevéként került a címdoldalra, avagy – pl. Pesty Frigyes közjogi érvelése szerint – céltudatosan a magyarság jogigényét kívánta kifejezni a négy szlavóniai, hajdan magyar vármegyére (Szerém, Verőce, Pozsega, s a megszűnt Valkó/Valpó)?

Az 1908. október 4-én megjelent próbaszám mindenesetre a „*A Horvát-Szlavónországokban élő magyarok lapja*” alcímet viselte. A felelős szerkesztő és „laptulajdonos” vezércikkében³² a következő világos szavakkal lépett olvasói elé: „A Szlavóniai Magyar Újság az összekötő kapocs kíván lenni a szétszórta élő magyarság közt, melynek erejét és kitartását mindenki érezni fogja.” A „csak a mindennapi kenyér gondjai”-nak élő horvát-honos, egyszersmind a róluk „vajmi keveset tudó” hazai közvélemény tájékoztatását ígérte; egyúttal a magyar szórvány gazdasági, kulturális és társadalmi törekvéseinek elősegítését. A „kenyéradó új hazával szemben” ugyanakkor lojális magatartásra intette a bevándorolt magyarokat: „tisztelje ennek

24 MOL K 26 ME 854. cs. 3109. 1908 XVI. t. 1364. asz.

25 Ld.: Miért asszimilálódik a magyar? SZMÚ, 1908. okt. 25. Mindenek előtt magyarok legyünk! SZMÚ, 1909. jan. 31. Hogyan izgatnak a magyarok ellen? SZMÚ, 1909. márc. 7. stb.

26 MOL K 26 ME 854. cs. 1364. 1908 XVI. t.

27 MOL K 26 ME 854. cs. 4052. 1908 XVI. t. 1364. asz.

28 MOL K 26 ME 854. cs. 5739. 1908 XVI. t. 1364. asz.

29 Például Lipiken 1907-ben nézeteltérések támadtak a helybéli magyarok között a kevés példány szétosztásakor. MOL K 26 ME 742. cs. 5381. 1907 XVI. t. 1114. asz.

30 MOL K 26 ME 854. cs. 4335. és 5672. 1908 XVI. t. 1364. asz. Mák Ferencnél Magyar Néplap. Mák Ferenc: A horvátországi magyar sajtó 1914–1989. In APRÓ István – PAÁL Vince (szerk.): *A határon túli magyar sajtó Trianontól a XX. század végéig. Fejezetek a magyar sajtószabadság történetéből*. Budapest, Média tudományi Intézet, 2014. 242.

31 MOL K 26 ME 854. cs. 4335. és 5672. 1908 XVI. t. 1364. asz.

32 SZMÚ, 1908. okt. 4.

az országnak törvényeit, szokásait, de mint nemzetiség éljen mindama jogával, a melyek a törvényben gyökereznek.”³³

A lojalitás egyik legfontosabb ismérveként Poliány a horvát államnyelv elsajátítását szorgalmazta, mondván, az fontos eszköze az egyéni érvényesülésnek, s előfeltétele a két nép kiegyensúlyozott kapcsolattartásának is. A cikk elszánt és emelkedett zárszava („Fogjunk hát mi is kezdet, magyar véreim, nyelvünk ápolására, fajunk fönntartására és jogaink védelmére.”) kétségtelenül alkalmas volt arra, hogy enyhítse a bevándoroltak kiszolgáltatottság-érzését, s hogy bizalmat ébresszen az anyanemzet gondoskodását felcsillantó anyanyelvű lap iránt.

A beköszöntő cikk ugyanakkor híven tükrözi a magyar kormányzatnak azon rendíthetetlen meggyőződését, hogy a megélhetés napi gondjaival küszködő kétkezi emberek – nemzeti alapon – közös zászló alá tömöríthetők a vasúti tisztviselővel, vendéglőssel, s akár a bevándorlók munkaerejét és szakértelmét hasznosító nagybirtokos arisztokráciával is.³⁴ S csakugyan, a korszak magyar és horvát társadalmát egyaránt mélyen átjáró nacionalizmus éppen a modern média révén meglepően közel hozhatta a szociálisan, s rang szerint igen sokszínű társadalmi csoportokat. Ebben persze megvolt a maga nem lebecsülendő szerepe a sokszor hivatkozott horvát sajtónak is.

A magyarság tájékoztatására és érdekképviselésére „szerződött” magyar lap tisztességes hangütése ellenére éles visszhangot váltott ki a horvát közvéleményben.³⁵ Az eszéki laptárs, a *Narodna Obrana* egyenesen arra szólította fel a város horvátjait, hogy ne adjanak bérbe helyiséget a magyar szerkesztőségnek.³⁶ A „magyar propaganda lapja”-nak és „veszedelmes”-nek titulált újság szerkesztője mértéktartóan válaszolt a vádakra. (Már csak amiatt is, mivel sem a lap, sem pedig az általa képviselt szlavóniai magyarság nem volt abban a helyzetben, hogy az anyaországi sajtóban túltengő nemzeti szólamokkal ingerelje a kiegyezéssel végérvényesen szembefordulni látszó horvátokat.) Poliány a horvát sajtóban gyakorta pocskondiázott³⁷ és elmarasztalt magyarság tisztességes szándékaival a Szerémségben büntetlenül zajló *nagyszerb propagandát* és a *svábság* körében tapasztalt *pángermán* törekvéseket állította szembe.³⁸ Az összességében csakugyan lojális lapnak, és szerkesztőjének éppen ez a határozott nemzeti karakterrel párosuló tapintata és ügyessége hozta meg a magas politikai körök elismerését.

A mértéktartás és tiszteletteljes hangnem úgy tűnik, annál kevésbé jellemezte a *hazai* sajtót. A *Szlavóniai Magyar Újság* által is gyakorta idézett elhamarkodott és hangsúlytévészto állásfoglalásoknak³⁹ persze nem mindig sikerült élet venni a nacionalista felhangokra

33 Uo.

34 Számos magyar (gr. Majláth László, Tüköry Alajosné, gr. Khuen Henrik), sőt horvát eredetű arisztokrata (mint a Jankovich- és a bolgár gyökerű Pejacsevich grófok) tartott fenn saját költségén magyar iskolákat magyar cselédsége kedvéért. Ld.: МАККАИ Béla: Egyes szlavóniai uradalmak szerepe a bevándorolt magyarság kulturális (nemzeti) gondozásában a XIX–XX. század fordulóján. *Agrártörténeti Szemle*, 50. évf. 1–4. sz. (2009) 71–83.

35 Ld.: az SZMÚ, 1909. szeptember 26-ai és 1908. október 18-ai számait.

36 Idézem az SZMÚ 1910. február 6-ai számából.

37 Idézem az SZMÚ 1908. október 18-ai és november 29-ei és 1909. május 16-ai sajtószemléiből. A Hrvatsko Pravo „arcátlan”-nak, a Hrvatska 1909. május 16-i számában „felkapaszkodott ázsiai csordá”-nak nevezte a magyarokat.

38 SZMÚ, 1908. nov. 29. és 1910. aug. 28. A Deutsches Volksblatt für Syrmien Németországból érkezett szerkesztőjét – pángermán izgatásért – kiutasították az országból. MOL K 26 ME 967. cs. 7584. 1908 XVI. t.

39 A Vasárnapi Újság 1906. szeptember 9-ei számában egy zágrábi vasúti tisztviselő pl. azt írta: „jóleső tudat, hogy idelent Horvát-Szlovénország államvasúti iskoláiban jó kezekre bízta a magyarosítást...”. és MOL K 26 ME 741. cs. 1002. 1907 XVI. t. A kellemetlen ügyet – sajtó helyreigazítással – csak a kormányfő közreműködésével sikerült elsimítani.

roppant érzékeny horvát közvéleményben. 1911-ben a magyar képviselőházban Nagyatádi Szabó István hozta fel a Velika Pisanica-i magyarok egyházi sérelmeit.⁴⁰ Poliány a hírre a Dráván túl élő magyarság ügyének felkarolását üdvözölte ugyan, de bánkódva volt kénytelen hozzáfűzni: „a képviselőnek interpellációjával azonban nem érthetünk egyet, mert az a velikapisanicai magyarokon nem segít, s ismét egy jó alkalom a horvátoknak arra, hogy üssenek egyet rajtunk.”⁴¹ A kisebbségvédelem adekvát módozatairól szólva a cikk ekképpen folytatódott: „Ha mi azt akarjuk, hogy a mi érveinket komolyan vegyék, s ha jogos alapokra helyezkedve akarjuk érdekeinket megvédeni, akkor szükséges, hogy mi se menjünk túl a törvényes határokon”. (Utalva ezzel a beavatkozás horvát autonómiát sértő voltára.)

Látható, hogy az újság vállalt feladatát a horvát törvények tiszteletben tartásával igyekezett teljesíteni, ám ennek a szükséges körütekintés mellett is komoly kockázatai voltak. Ezt példázza az ürögi magyarok sérelmi keresete a diakovári püspökkel, amelynek a magyar újság is szereplőjévé vált.

Az ürögi és maradéki magyar katolikusok anyanyelvi istentiszteletért és nyelvüket értő pap alkalmazásáért két ízben is Ivan Krapac diakovári püspökhöz folyamodtak – eredménytelenül. Nikola Tomašić bán bizalmas tájékoztatása szerint a püspök a kérelemről csak a *Szlavóniai Magyar Újság*ból értesült (megígérve persze a felelősök megbüntetését).⁴² Az ügy továbbgyűrűzésétől tartva a bán szükségesnek ítélte az újság állításainak cáfolatát, sőt jelezte, hogy „mértékadó körök” nyomására akár sajtópert zúdíthat a szerkesztő nyakába. Khuen-Héderváry Károly kormányfő azonban védelmébe vette Poliányt, s a bán értesére adta, hogy az alkalmazásában álló [!] újságíró perbe fogását feltétlenül el kell kerülni.⁴³ Miután bebizonyosodott, hogy a püspök titkára mulasztott – az ügy kedvező fordulatot vett. Mégis elgondolkodtató, hogy a vétlen szerkesztő szorult helyzetéből csak az ország legmagasabb méltóságainak beavatkozásával szabadulhatott.

Mindebből két következtetés adódik: egyrészt az idézett esetből is kitetszik, hogy az újság kiszámíthatatlan politikai légkörben vállalt szerepet „az idegenben élő magyar honosok nemzeti gondozása”-ban; másrészt bizonyosnak látszik, hogy ezt a feladatot magánvállalkozásként, a legfelsőbb kormánykörök támogatása nélkül nem lett volna képes ellátni.

Mindezekre bizonyosággal egy további példa. Az első Balkán-háború kirobbanásának évében, a Jogpárt választási győzelme után előállt kényes helyzetben Slavko Cuvaj, királyi biztos cenzúrát vezetett be az ellenzéki sajtó megzabolozására. A rendelkezés értelmében a magyar újságot is súlyos (3.000 koronás) letét megfizetésére kötelezték, ellenkező esetben kilátásba helyezték a lap megszüntetését.⁴⁴ Poliány fellebbezett a döntés ellen, de jónak látta a befolyásos Unkelhäuser Károly (későbbi horvát miniszter) közvetítését kérni. Végül a lap érdekében Lukács László miniszterelnök járt közben különleges elbánásért. Cuvaj ezek után 100 koronára mérsékelve a letét összegét – engedett.⁴⁵ Poliány meglelégedéssel olvashatta a döntésről szóló értesítésben: „lapjának eddigi irányzatát, melynek eredményeül tekinthető a királyi biztos úr ezen méltányos eljárása, a jövőben is szigorúan tartsa fenn.”⁴⁶

40 MOL K 26 ME 967. cs. 6610. 1911 XVI. t.

41 SZMÚ, 1911. jún. 25.

42 MOL K 26 ME 918. cs. 7444. 1910 XVI. t. 6884. asz.

43 Uo. és SZMÚ, 1910. dec. 18.

44 MOL K 26 ME 945. cs. 2802. 1912 XVI. t. 90. asz.

45 MOL K 26 ME 945. cs. 2963. 1912 XVI. t. 90. asz.

46 Uo.

8.2. A lap mint gazdasági vállalkozás, és mint hazafias küldetés

A sajtóvállalkozással nem csak a politikusok és az olvasók lehettek elégedettek, hiszen a lap, mint üzlet is szépen fejlődött. Már alapítása évében 2.500-as példányszámával az *Obzor* mögött a második legnagyobb lapnak számított Horvátországban.⁴⁷ Szlavónia központjában, Eszéken 335, Zágrábban 20, a szórványban 1438, míg az anyaországban 180 előfizetője volt. Utcai árusításra 60 példányt postáztak a Dráva túloldalára, s 312 példányt – hazafias, illetve nyilvánvalóan reklám céllal – olyan horvátországi községekben osztottak szét, ahol még nem rendeltek az újságból. (Végül 155 darab, mint tiszteletpéldány került az olvasók asztalára.) Így tehát Poliány lapja a társországok területén mondhatni, mindenütt megtalálta a magyar olvasókat. Nehéz volna megbecsülni, hogy a diaszpórában kézről-kézre járó újságot valójában mennyien forgatták, noha feltételezhető, hogy a népes MÁV-alkalmazotti körhöz szép számmal eljutott. A világtól távoli majorokban, pusztákon élő mezőgazdasági munkásság és kisbirtokos réteghez azonban már a magas írástudatlanság miatt is kevésbé, noha a horvátországi magyar keresők több mint fele közülük került ki.⁴⁸ Az előfizetők számából ugyanakkor megállapítható, hogy a társországok egyetlen magyar nyelvű hírharsonáját a horvát fővárosban meglehetősen kevesen rendelték meg. Az itt tömörülő több ezernyi iskolázott (jórészt tisztviselő és alkalmazott) magyar bizonyosan provinciálisnak találta az eszéki újságot, s a világ dolgairól inkább a színvonalasabb budapesti és zágrábi lapokból tájékozódott. Az újság hangvétele, közérthető stílusa és hirdetéstípusai csakugyan arra utalnak, hogy a főszerkesztő elsősorban a bevándorolt magyarság többségét kitevő agrárnépesség szükségleteinek, iskolázottsági- és igény szintjének kívánt megfelelni. Hogy e „népies” orgánus még „fogyasztható” legyen a kisebbségi helyzetben élő honfitársak sorsa iránt elkötelezett csekély számú „intelligens elem” számára is, a lap kínálatában tudományos igényű írások is megjelentek.⁴⁹

Poliány töle telhetően kerülte a mellőndöntő hazafiság minden megnyilatkozását, határozott hangú cikkei ugyanakkor öntudatot és biztatást sugároztak. Az olvasók lappal szembeni várakozásait és bizalmát jelzi a mind több panaszos ügy, amelyek rendszerint olvasói levél formájában váltak közhírré. Ezekre józan szavakkal a főszerkesztő válaszolt, avagy bevont szakemberek jóvoltából nyerhettek jogi tanácsokat az olvasók.

A *Szlavóniai Magyar Újságból* bárki értesülhetett a horvátországi magyar társas összejevelekről, istentiszteletekről, templom- és iskolaavatókról, vagy az anyaországi továbbtanulás lehetőségeiről. De arról is, hogy miképpen lehet jogosultságot nyerni a közfölked használatához; mely vidéken parcelláznak; mi az előnye a belterjes gazdálkodásnak; hol és milyen feltételekkel lehet olcsó hitelhez jutni; mi a tétje a küszöbön álló népszámlálásnak – vagyis mindarról, ami az ott élő magyarokat közelebből érdekelhette.

A közhasznú és praktikus információk közlésén túl Poliány egyéb közéleti feladatokat is magára vállalt. 1911-ben a *gazdasági és pénzügyi viszonyok* fejlesztésére emlékiratot terjesztett a

47 MOL K 26 ME 854. cs. 666. 1909 XVI. t.

48 MOL K 26 ME 1189. cs. sz. n. XXXIV. t. és SZMÚ, 1916. febr. 27.

49 Ebbe a sorba tartoznak Ágoston Sándor szórvány-magyarokról készített elemzései, vagy Benisch Árpád választójogi értekezései, ahogy Késmárky István, pécsi jogakadémiai tanár folytatásokban megjelent eszéki előadása Magyarország és Horvát-Szlavon-Dalmátországok kapcsolatának történeti fejlődése címmel. SZMÚ, 1911. febr. 19. és febr. 25. 1–2., valamint SZMÚ, 1911. márc. 5.

kormány elé.⁵⁰ A későbbiekben a *Szlavóniai Agrár Takarékpénztár* hirdetései is megjelentek az újság hasábjain, csakúgy, mint a hitellehetőségekről, az adókedvezményekről, stb. írt szakszerű és világos ismertetések, amelyek a *Közgazdaság* és a *Pénzügyi tanácsadó* című rovatokban kaptak helyet.⁵¹

A gazdaság mellett nagy hangsúlyt kapott az újságban a magyarság *társadalmi és kulturális önszerveződésének* ösztönzése. A Julián-naptár mellett Poliány lapja is közölte az olvasóköri megalapításának és bejegyeztetésének feltételeit, ezzel is segítve a hálózat kiépülését.⁵²

A lap színes riportokat közölt a Julián Egyesület pásztorjátékairól, felolvasóestjeiről, a különböző analfabéta-tanfolyamokról; népszerűsítette a horvátországi magyar felsőbb iskolák létrehozásának gondolatát,⁵³ s hirdette az anyaországi továbbtanulás fontosságát. („Haza kell menni s vissza kell jönni tanítani a többit.”⁵⁴)

Poliány ott bábáskodott az *Eszéki Magyar Társaskör* létrehozásában;⁵⁵ rendszeresen tájékoztattott a *Zágrábi Magyar Társaskör* programjairól, sőt – a *Boszniai hírek* rovatban – a szarajevói és mosztári magyar egyesületek életéről is.⁵⁶ A Száván túli területek magyarságával való kapcsolattartásnak ez a formája nem az akció eredeti tervei szerint alakult ki. A magán kezdeményezésre megszülető *Bosnyák Hírlapból* azonban nem lett a hatékony tájékoztatás és propaganda remélt eszköze, hiszen még létrejöttének évében (1911) csődbe jutott.⁵⁷

Valójában nagyon is természetes, hogy kormányzati támogatás a nagyobb „tömegű” és „fajsúlyú” horvátországi magyarságság lapjának jutott, amely több más funkciója mellett

50 Miután a szépen szaporodó magyar hitelszövetkezetek földparcellázásokban nem vehettek részt, ezért a délszláv földműves bankok példájára javasolta, alapítsanak Eszéken altruista bankot a magyar állam garanciáival, az uzsorakölcsönök kivédésére és a földhöz jutás elősegítésére, mondván: „a kié a föld, azé az ország”. Feltehető, hogy ezt a magyar kormány is hasonlóképpen látta, minthogy a kezdeményezés egy éven belül megvalósult. Eszék központtal és daruvári fiókinézettel létrejött a Szlavóniai Agrár Takarékpénztár. MOL K 26 ME 967. cs. 2117. 1911 XVI. t., SZMÚ, 1912. máj. 17.

51 SZMÚ, 1911. dec. 10., SZMÚ, 1909. júl. 4. és SZMÚ, 1912. jan. 1.

52 SZMÚ, 1909. jún. 6.

53 Zágrábban, Eszéken és a szerémségi Indiján meg is valósult. MOL K 26 ME 1189. cs. sz. n. XXXIV. t. Rumán magyar inasiskola indult. SZMÚ, 1913. okt. 26.

54 SZMÚ, 1910. jan. 1. Poliány leánya is Budapesten tanult.

55 Hosszú írásában e szavakkal körvonalazta a szervezet politikai és művelődési hivatását: „A mi ideálunk a magyarság szellemi és kulturális fejlesztése terén nem egy bizonyos tekintetben exclusiv jellegű club, hanem egy hatalmas magyar egyesület, amely mindenkit szeretettel fogad keblére, aki magyarnak vallja magát.” A társadalmi ellentétekre utalva ugyanakkor sietett leszögezni: „Olyan idöket élünk, amikor a dikciózó és bankettező hazafiság már lejáratta magát.” SZMÚ, 1913. okt. 5.

56 SZMÚ, 1915. máj. 23. és SZMÚ, 1911. jan. 1. Balassa György szarajevói gimnáziumi tanár, az ottani magyar egyesület titkára Bassa Gyuri néven küldött kiváló közjogi értekezéseket (pl. a kiegyezésről, s a horvát állam fejlődéséről) az észéki szerkesztőségbe. Benisch Arthur, a szarajevói magyar gimnáziumi tanfolyam vezetője (később Klebelsberg oldalán államtitkár a VKM-ban) pedig Horvátország nemzetiségi viszonyairól és választókerületi beosztásáról. SZMÚ, 1913. jún. 13. és 1913. jún. 20. valamint SZMÚ, 1913. dec. 25. Ld. még MAKKAJ Béla: A magyar kormányzat „Boszniai actio”-ja (1909–1919). *Századok*, 130. évf. 2. sz. (1996), 341–381.

57 MOL K 26 ME 945. cs. 3117. 1911 XVI. t. 359. asz. Bosznia sajátos viszonyai között a magyar politikai befolyás érvényesítésének eszközeül Thallóczy Lajos német nyelvű újság alapítását látta célravezetőbbnek. Thallóczy Lajos 1911. november 20-án kelt levele Khuen-Héderváry Károly kormányfőhöz. MOL K 26 ME 968. cs. 6322. 1911 XVI. t. 560. asz. A magyar kormány végül is beérte a nagyhorvát körökkel rivalizáló ferencesek orgánumának, a Naša Misao-nak a pénzügyi támogatásával. A folyóirat támogatására Várady L. Árpád kérésére [MOL K 26 ME 1120 cs. 374. 1917 XVI./a. t.] a Miniszterelnökség 1.000 K támogatást utalt ki (a háború miatt befűlladt Amerikai akció keretéből). A lapban egyébként Vaszy Kolos bíboros érsekről és Ferenc József 67 éves uralkodásáról kívánt írásokat elhelyezni. MOL K 26 ME 1120.cs. 1249. 1917 XVI./a. t. 374. asz.

a kisebbségi érdekvédelmi szócső szerepét is képes volt betölteni. A *Szlavóniai Magyar Újság* kezdettől szinte elárasztották a bevándorolt magyarságot ért inzultusokról, *jogsérelmekről* szóló híradások. A *Horvátországi hírek* rovatban számoltak be például az összetűzések nélkül csak ritkán lezajló március 15-ei megemlékezésekről. (Ezek a tudósítások természetesen a nemzeti érzés ápolására is alkalmasak voltak.)⁵⁸

Hosszú cikksorozatot szentelt az újság az osekovói magyarok merényletekkel, egyházi kegytárgyaik nyilvános meggyalázásával, s a horvát hatóságok cinkos szemhuntyásával lezajló esetének, amely a helység magyarjainak teljes megfélemlítéséig fajult.⁵⁹

Jó két évvel korábban ugyancsak a felkorbácsolt kedélyek légkörében került sor az 1910. évi népszámlálásra. Nemcsak a társországokban, de Magyarországon is fokozott várakozással tekintettek az összeírásokra, amely körül így heves *sajtóháború* bontakozott ki. Ebből az eszéki magyar újság is kivette a részét.

A lap egész oldalas vezércikkben hívta fel olvasói figyelmét az esemény tétjére, egy gyűjtőív mintán aprólékosan bemutatva, hogy adott kérdésre miként ildomos válaszolnia egy öntudatos magyarnak. A további eligazítást, esetleges védelmet igénylőket a Julián Egyesülethez irányították, ugyanakkor mindenkit biztosítottak: „Mi a panaszokat összegyűjtjük, s megteesszük a megtorló lépéseket.”⁶⁰ A kalendáriummal válltvetve végigvitt felvilágosító kampány nem is volt eredménytelen. Az összeírás végső soron a magyarság térnyerését mutatta a társországokban. Az újság szerkesztője honfitársait a Dráván túli magyarság számbeli erejére hivatkozva próbálta feltüzelní, hogy nemzeti hovatartozásuk igenis vállalható. Tény viszont, hogy az össznépe sségen belüli aránynál kedvezőbben alakuló szaporulati arány [3,9% és 5,43%⁶¹] az asszimiláció valós fenyegetésére figyelmeztetett. Ami ez utóbbit illeti, a korszak és térség népszámlálásaira jellemzően a lap hosszú jegyzékét hozta azoknak a szabálytalanságoknak és visszaéléseknek, amelyeket a horvát és szerb számlálóbiztosok követtek el.⁶²

A lap tehát irányelveihez híven⁶³ egyre többször foglalt állást politikai kérdésekben, olyan yira, hogy az 1913-as választásokon a magyarság a *Szlavóniai Magyar Újság* listái szerint, s a korábbiaktól eltérően a kormánypártra szavazott.⁶⁴ (Az más kérdés, hogy talán ezúttal tanácsosabb lett volna a horvát–szerb koalíció *ellen* voksolni.)

A lap politikai aktivitásának és növekvő társadalmi súlyának egyenes következménye volt, hogy az állandóan napirenden lévő magyarellen es megmozdulásoknak maga is cél-

58 SZMÚ, 1910. ápr. 10. és SZMÚ, 1909. márc. 21.

59 Az esetet az váltotta ki, hogy a magyarok 5 év halogatás után Julián-iskolához jutottak. Tanítójukat azonban – nyilvánvalóan az elrettentés szándékával – lakásán nyakba szúrták, majd még felgyógyulását megelőzően többször rálöttek. SZMÚ, 1913. ápr. 27. és SZMÚ, 1913. máj. 11. Kriza Márton több száz szőlőőkéjének május 10-ei kivágása előtt és utána is a falu (és a szomszédos Potok) magyarjait termésük felégetésével, illetve kivágásával fenyegették. SZMÚ, 1913. máj. 18. Ezenközben az osekovói pap által a templomban feltüzelt horvátok zaklatni kezdték a megfélemlített helybéli magyarokat. Ablakaikat beverték, egyházi zászlajukat, örökmécsesüket és Mária-képüket kidobálták a templomból, s a tettet a Julián-tanítórá fogták. A hatóságok mindezt tétlenül szemlélték, s a tetteseket rendre felmentették, (akik így felbátorodva kijelentették, akcióikat a magyar iskola bezárásáig folytatják). SZMÚ, 1913. ápr. 27. és MARGITAI (1918): 87. A Hrvatska című lap minden felelősséget a magyarokra hárított, s nyíltan „rendcsinálás”-sal fenyegette meg az iskolájukhoz és tanítójukhoz ragaszkodó osekovóiakat. Idézem az SZMÚ 1913. ápr. 27-ei számából.

60 SZMÚ, 1910. dec. 11. és 1910. dec. 18.

61 SZMÚ, 1911. jan. 15. és SZMÚ, 1913. júl. 20.

62 SZMÚ, 1911. jan. 15. és 1911. jan. 29.

63 Poliány irányelvei között szerepelt, hogy politikai kérdésekben fokozatosan erélyesebb megfogalmazásokkal él majd szerkesztői munkájában. MOL K 26 ME 854. cs. 3109. 1908 XVI. t. 1364. asz.

64 Azaz a horvát–szerb koalícióra. SZMÚ, 1913. dec. 17.

táblájává vált. Így 1911-ben a csaknem színmagyar Dráván *innen*i Zsdálán a horvát pap megdorgálta híveit, mivel azok magyar írás-oktatáson vettek részt, s mert a *Szlavóniai Magyar Újságot* olvasták.⁶⁵ Két évvel később pedig a pakraci pópa jelentett fel magyarokat a sorozáson viselt nemzetiszín szalagok és magyar éneklés miatt, s megint csak azért, mert az eszéki lapot olvasták.⁶⁶

1914-ben a német [!] színház előadását követő zavargásokban a tüntető tömeg beverte a magyar iskola ablakait, majd a *szerkesztőség* épülete elé vonult.⁶⁷ Poliány sürgetésére a városi hatóság rendőröket és kutyákat volt kénytelen kirendelni az újság védelmére (a tüntetők így csupán a szerkesztőség falait mázolták be).⁶⁸ A rendőrkordon azonban csak a feltüzelt tüntetőktől óvhatta meg az újságot, a küszöbön álló sorsfordító események következményeitől a legkevesbé sem...

8.3. A világháború időszaka és a lap megszűnése

Szimbolikus jelentésű az újság fejlécén bekövetkezett változás, amely mintegy előre vetítette a közelgő hatalomváltást. A horvátországi *helységnévreform* nyomán ugyanis 1914 első napjától a kiadóhely megjelölés „Eszék”-ről „Osijek”-re változott, a magyar elnevezés zárójelbe került.⁶⁹ A történelem fintora, hogy a lap éppen ekkor élte fénykorát. Ezt nem csak az ötezres példányszám jelezte,⁷⁰ hanem a számos szórakoztató és közhasznú sajtótermék forgalmazása is, amelyek (részben lapkiadói vállalkozásának eredményeként, részben pedig „hazai importból”), az újság mellékleteiként kerültek a horvátországi olvasók kezébe.

A már említett *Népújságon*, és az ifjúság hazafias nevelését (is) szolgáló *A Család*⁷¹ című sajtát, ingyenes havi mellékleten kívül a Kultuszminisztérium bizalmas közvetítésével vált az újság melléklapjává a *Vasárnapi könyv* című anyaországi kiadvány;⁷² a kínálatot aztán a karácsonyi és húsvéti melléklettel gazdagították.

A lap nyomdájában készültek továbbá az adó- és földközösségi törvényt taglaló *ismeretterjesztő brosrák*,⁷³ valamint a horvát vallásügyi és iskolai törvények és rendeletek gyűjteménye,⁷⁴ amelyet szolgálatuk során nagy haszonnal forgathattak a magyar lelkészek és tanítók. A *Közéleti és házi jogtanácsadó*⁷⁵ is a szerkesztőség gondozásában válhatott a magyar családok kedvelt „kézikönyv”-évé.

65 MOL K 26 ME 967. cs. 1287. 1911 XVI. t. 163. asz.

66 SZMÚ, 1913. jún. 15.

67 SZMÚ, 1914. ápr. 19.

68 Uo.

69 SZMÚ, 1914. jan. 1.

70 SZMÚ, 1912. dec. 22.

71 Mit akar A Család? SZMÚ, 1908. okt. 4. Amelyet – a Bukaresti Magyar Újság ugyanilyen címmel forgalmazott mellékletéhez hasonlóan művelt felesége szerkesztett, mégpedig kifejezetten irodalmias hangvételben, helyet adva Rákosi Viktor, Gárdonyi Géza, vagy Szabolcska Mihály, stb. műveinek.

72 Az Országos Központi Hitelszövetkezeti Értesítő mellékletéről van szó, amelyet a Miniszterelnökség „igen bizalmas” átiratban kért a kultusztárcától megrendelni. A 2.500 példányt ingyen bocsájtották Poliány rendelkezésére. MOL K 26 ME 1184. cs. 854. 1918 XVI. t. és 1184. cs. 4618. 1917 XVI. t.

73 SZMÚ, 1910. máj. 15. és SZMÚ, 1912. szept. 29.

74 A kiadványt Vásárhelyi Pál magyar-rétfalusi református lelkész állította össze. SZMÚ, 1913. ápr. 20.

75 SZMÚ, 1913. dec. 15.

Reklám céllal ugyan, de a nemzeti tudat formálását is szem előtt tartva ingyen postázták a törzs-előfizetőknek az *Ezeréves Magyarország* című történeti összefoglalást.⁷⁶ (Nem tudni, milyen anyagi forrásból.)

Mindezek után az elismerésnek és bizalomnak a megnyilatkozása, hogy a korábban Poliány gondozásában megjelenő Julián-naptárt számos olvasó a háború idején is a lap szerkesztőségétől kívánta megrendelni, holott azt akkor már nem is Szlavóniában adták ki.⁷⁷ Úgy tűnik azonban, hogy sok szlavóniai magyar tudatában – magyar nyomtatványról lévén szó – magától értetődően az eszéki szerkesztőség merült fel, mint lehetséges kiadó.

Mindez nem utolsó sorban a kiváló munkatársi gárda érdeme, akik már foglalkozásukból eredően (tanítók, lelkészek és jogászok) olyan szoros kapcsolatban álltak a horvátországi magyarokkal, hogy első kézből írhattak róluk és nekik.⁷⁸ Némi túlzással közējük kell számítanunk Klebelsberg Kunót is, aki közvetlenül részt vett a lap létrehozásában. Kultusz-államtitkári kinevezésekor a szlavóniai magyarok nevében Poliány búcsúztatta a jeles államférfit, s erőfeszítéseit méltatva 100 koronás felajánlásával létrehozta a *Gróf Klebelsberg Kuno Alapítványt*.⁷⁹ A kezdeményezéshez lelkesen csatlakozott a szlavóniai magyarság minden rétege. Az újság ezután rendszeresen közölte a támogatók névsorát és hozzájárulásuk összegét,⁸⁰ ezzel ösztönzést és teret adva nem csak az adakozásnak, de bizonyos értelemben a nemzeti hovatartozás megvallásának is.

Az 1912/13. évi Balkán-háborúk löporfüstös légkörében megsűrűsödtek a hadi tudósítások, hogy a viláégés idején már eluralják a lapszámokat, s – rendkívüli alkalmakkor – a különszámokat.⁸¹ A Szlavóniai akció besorozott munkatársai a front- és hadifogolyhelyzetről, míg a lap tudósítói a hárország nélkülözéseiről és karitatív erőfeszítéseiről küldtek beszámolókat. A küzdelmek és megpróbáltatások krónikáját napló- és levélrészletek, versek és katonadalok változatos formái tették teljesebbé.⁸²

Az ellátási gondok és elharapódzó infláció miatt fokozatosan csökkent a terjedelem, miközben a lap egyre drágult.⁸³ A beszerzési, nyomdai és terjesztési gondokon⁸⁴ a főszerkesztő új előfizetők toborzásával⁸⁵ és takarékoskodással próbált úrrá lenni.⁸⁶ Érvelése azonban meglehetősen ellentmondásosnak tűnik, ugyanis a méregdrága papírt az ekkor már vegyes nyelvű⁸⁷ üzleti hirdetések elhagyásával kívánta kiváltani. Nyilvánvaló ugyanakkor, hogy a hirdetési díjak

76 SZMÚ, 1912. febr. 18.

77 SZMÚ, 1918. jan. 6.

78 Winter Vilmos, eszéki jogász, a Bárd Aurél néven publikáló Benisch Arthúr, a szarajevói magyar gimnáziumi tanfolyam igazgatója, Hild László Julián-tanító, Ágoston Sándor, a későbbi bácsfeketehegyi református püspök, Haller Jenő, Julián-tanító, Légrád monográfusa, vagy Balassa György, akinek neve lehetséges szerkesztőként merült fel a megszűnt szarajevói magyar újság újraindításának tervében. Thallóczy Lajos azonban a kockázatos politikai szereplésnél fontosabbnak tartotta tanári kultúráközvetítő munkáját. MOL K 26 ME 968. cs. 6322. 1911 XVI. t. 560. asz.

79 Az alapítványt beteg Julián-tanítók segélyezésére hozták létre. SZMÚ, 1914. jan. 11.

80 SZMÚ, 1915. jún. 27.

81 Többek között a szarajevói merényletről is megjelent egy kétoldalas különszám. SZMÚ, 1914. jún. 28.

82 SZMÚ, 1914.

83 Az újság évi előfizetése 5 koronáról 6-ra nőtt, miközben a 8 oldalas újság először 6, majd 1918-ra ismét 4 oldalasra zsugorodott.

84 SZMÚ, 1916. jan. 16. SZMÚ, 1918. febr. 3. és SZMÚ, 1918. júl. 7.

85 SZMÚ, 1918. febr. 3.

86 SZMÚ, 1918. ápr. 14.

87 SZMÚ, 1911. aug. 6.

kiesése tetemes veszteséget jelentett a vállalkozásban. Ebből arra következtethetünk, hogy a kormánygaranciát élvező lap szolgáltató, érdekképviselői funkciójának megtartása érdekében a szerkesztő nem riadt vissza a veszteséges üzletmenettől sem. A vállalkozási feltételek romlásával támadt réseket azonban Poliány mégsem tömködhette be kizárólag kormánytámogatással. Az áttekintett források szerint a háború időszakában mindvégig azonos összegű támogatást kapott, a pénzromlás miatt csupán az 1918/19-es költségvetési évre növekedett jelentősen az előirányzat.⁸⁸ Ezt az összeget azonban már a szerkesztő nem vehette igénybe...

Ahogy a lap megszűnésének közvetlen veszélyét jelentette Poliány behívóparancsa (amit később bizonytalan időre felfüggesztettek);⁸⁹ hasonlóképpen, az újságot olvasó magyarság veszélyeztetettségét tükrözték a hadijelentések, felhívások és a népies irodalmi szemelvények⁹⁰ között helyet kapó politikai elemzések [a délszláv kérdésről,⁹¹ Fiume sorsáról,⁹² vagy a kettős Monarchia háromközpontúvá (trializmus) alakításáról].⁹³ A világháború kimenetelének latolgatása közben a valóságos kisebbségi sorsra jutás félelme is hangot kapott egyik vezércikkben.⁹⁴ Poliány a politikai (közlebből a választói) jogokból való részesülés alapján mutatott rá a horvátországi magyarság hátrányos helyzetére. A Magyarország lakosságának 2,5%-át kitevő szerbség és a horvátországi népesség 4%-ára rúgó magyarság politikai súlyát, jelentőségét összevetve lehangoló eredményt kapott. Keserű válasza tehát saját – valójában költői – kérdésre ez volt: „Nem látni a nemzetiségi kérdést Horvátországban: struccpolitika; nem ismerni el a magyarság jogait: sovinizmus.”⁹⁵

Az ítélet helytálló, hiszen 1906-ban, amikor a Julián Egyesület a kormányfő közbenjárását kérte egy a magyarok kisebbségi jogait biztosító horvátországi nemzetiségi törvény megalkotásáért, Wekerle Sándor a javaslatot – mint a magyar állam presztízsével összeegyeztethetlent – kategorikusan elutasította.⁹⁶ Holott a nagyhorvát és jugoszlavista törekvések fokozódásával a bevándorolt magyarság helyzete egyre bizonytalanabbá vált. Különösen, amikor már a megroggyotten ismételt történeti érveket, s a nacionalista zsurnalisztika fegyverét a valóságos fegyverek váltották fel.⁹⁷

Viszontagságos időben ünnepelte tízéves fennállását a *Szlavóniai Magyar Újság*. Működésének mérlegét a szerkesztő az 1918. évi első számban vontta meg, amelyben „új eszmék” és „új világok” megjelenését érzékelve írta: „ebben a nagy faji küzdelemben a horvátországi magyarság nem maradhat újság nélkül, mely, ha a szükség úgy kívánja, hangosan kiabáljon, vagy serényen dolgozzék a mi nagy érdekeinkért, jövőnk biztosításáért.”⁹⁸

88 1917/18-ra 9.800 K, 1918/19-re viszont 12.200 K volt előirányozva. MOL K 26 ME 1233. cs. 2390. X. t. 1919 555. asz.

89 MOL K 26 ME 1037. cs. 1308. és 1687. 1915 XVI. t.

90 A műkedvelő szépirok próbálkozásai mellett a fajsúlyos irodalmat Jókai, Mikszáth, Móra, Tömörkény, Móricz, Rákosi Viktor, vagy Ábrányi Emil munkái képviselték a lapban.

91 Klebelsberg cikke. SZMÚ, 1918. jún. 23.

92 SZMÚ, 1917. dec. 2.

93 SZMÚ, 1918. júl. 11.

94 Van-e nemzetiségi kérdés Horvátországban? címmel. SZMÚ, 1917. okt. 18.

95 Uo.

96 MOL K 26 ME 741. cs. 3115. 1906 XVI. t. 270. asz.

97 Tarkovich József 1920. február 27-ei, Haller István kultuszminiszterhez intézett leveléből tudunk a horvátok háború alatti magyarellenes zavargásairól és 9 magyar iskola szétveréséről. MOL K 26 ME 1233. cs. 1895. 1920 XIII. t. 2564. asz.

98 SZMÚ, 1918. jan. 6.

A szerkesztő szorongó várakozással dokumentálta a nagypolitikában lezajló sorsdöntő eseményeket, de számolt az antant felülkerekedésének súlyos politikai következményeivel. Azért a remények végleges elillanásával is igyekezett kellő elszántságot mutatni a háború végjátékában a katonaszökevény „zöld káderek” zaklatásairól és a fosztogatásokról, s azok hatósági megtorlásáról szóló híradásaiban.⁹⁹ A Monarchia délszlávjainak 1918 novemberében kikiáltott elszakadását azonban a lap már csak napokkal élte túl.

A Dráván túli magyarság nemzeti létének fontos biztosítékaként működő szócsövet a háborúból kisarjadó új hatalom drámai gyorsasággal elnémította. Hogy milyen körülmények között esett a felszámolás – nem tudjuk. Annyi bizonyos csupán, hogy a hatalomváltás Poliányt már súlyos betegen érte,¹⁰⁰ így vállalkozása megmentéséért nem sokat tehetett. S noha történtek ilyen irányú próbálkozások,¹⁰¹ az újság feltámasztásáról a háborús vesztes, a győztesek által legázolt anyaország sem tudott gondoskodni.

99 Ld.: SZMÚ, 1917. febr. 4. és SZMÚ, 1918. nov. 3. és 1918. nov. 10.

100 MOL K 26 ME 1248. cs. 3596. 1921 XIII. t. 2564. asz.

101 1921-ben Loparits József, krestelovaci Julián-tanító javasolta, hogy a kisebbségi jogok szavatolására hozzanak létre egy magyar–német újságot. A feladatra Ágoston Sándor református lelkészt szemelték ki, aki a Julián-naptár szerkesztője volt, de az ellenséges légkörben sem a Budapesten készített és postai úton terjesztett, sem a helyben szerkesztett lapnak nem volt létjogosultsága. Uo. Az 1922-ben szerb forrásokból dotált Eszéki Magyar Újság pedig nem kifejezetten a magyar kisebbség érdekvédelmét tekintette legfőbb hivatásának... MOL K 26 ME 1267. cs. 104. 1922 III. t.

9. Fegyverek árnyékában

A Bukaresti Magyar Hírlap (1918)

9.1. Az utolsó megszólalás

Fél esztendeig állt a romániai magyar diaszpóra szolgálatában a *Bukaresti Magyar Hírlap*, amely Ugron Gábor, erdélyi kormánybiztos szerint Oroszország kiugrásának és a központi hatalmak keleti fronton elért átmeneti sikereinek köszönhetten létezését.¹ Megjelenésének politikai előfeltételeit a hűtlen szövetséges sarokba szorítása, Bukarest katonai megszállása és a beálló tűzszünet teremtettk meg.

A magyar kormány szerepe a lap elindításában és fenntartásában ezért minden korábbinál nagyobb lehetett, hiszen a zűrzavaros politikai és înséges gazdasági helyzetben² Felek József felelős szerkesztő lehetőségei igen korlátozottak voltak, noha képviselőházi körökből kapott ígéreteket „küldetése” vállalkozása támogatására.³

Tulajdonosi voltát azonban az impresszum nem rögzíti, a saját nyomdai kapacitás meglétét (amint az adott volt pl. Poliány esetében) még kevésbé. A lap a *Bukarester Tagblatt* gépein készült, durva háborús papíron, takarékosági okokból igen apró betűs kivitelben. Kezdetben nyolc, később csupán négy oldalon. A szorosabb kormányzati felügyeletre utal, hogy Bukarest mellett egy második szerkesztősége is volt a lapnak, mégpedig a magyar fővárosban.⁴ Ennek megfelelően a szerkesztő hitvallása is szilárdabb elkötelezettséget mutat. Az óhaza iránti hűséges ragaszkodást, mint „összetartó kapocs” kívánta szolgálni, erősíteni. A honfitársak közötti felekezeti, szociális és társadalmi különbségeket a hazafiság közös nevezőjén remélte összehangolni, de legalábbis áthidalni. Mint beköszöntő cikkében írta: „csak azt az egyet akarjuk, hogy magyarok maradjanak.”⁵

A világháború viharában azonban ennél közönségesebb törekvések végkimenetele is kétségessé vált. Még az 1916-os Erdély elleni román támadás sebei sem gyógyultak be. A román hatóságok által fogságba vetett regáti tanítók és lelkészek java ugyan visszatért állomáshelyére, de a Romániai akció egyenruhába bújtatott alkalmazottjai közül számosan megsebesültek, vagy hadifogolyként hányódtak a világban. A szerencsésebbek az anyaországba menekülve próbálták túlélni a vészterhes időket, pl. Szilavóniában, a Julián Egyesület alkalmazásában.⁶

Az egyesületek működése is szinte csak a karitatív tevékenységre korlátozódott. A rekvi-rálásokkal vagyonukból kiforgatott, biztonságérzetükben megingatott magyarok zárkózottá

1 Románia–Magyarország. Bukaresti Magyar Hírlap, [a továbbiakban: BMH] 1918. ápr. 27.

2 Az ínségre nem csak a háborús papír, de a magas előfizetői díj (12 lej/év) is utal.

3 BMH, 1918. máj. 5.

4 A Str. Sarindar 8. szám alatt és Budapesten a VII. kerületben, a Wesselényi utca 58-as számon.

5 Magyarágunkért. BMH, 1918. máj. 5.

6 A Szent László Társulat elnöke a menekültek hazai alkalmazását leginkább Szilavóniában látta „meg-térülni”. Várady L. Árpád 1916. szeptember 10-ei jelentése a katolikus tanítói kar helyzetéről. MOL K 26 ME 1121. cs. 3040. 1916 XX. t.

váltak, s lázasan keresték az igazodási pontokat jövőjük biztosításához. „Az egyetlen bukaresti magyar újság”⁷ éppen e téren kínált érvényes szempontokat, használható értesüléseket, vagy legalább együtt érző, megnyugtató szavakat. Mindenekelőtt a sorsdöntő háború viszonyairól.

9.2. A háború

Az első lapszám a „néptemető” vérözön frontjairól, a székelyek Isonzó-csatákban mutatott vitézségéről, áldozatairól, és a kitüntetettekről hozott tudósításokat.⁸ Az öles betűkkel, Béke címszóval megjelenő *különkiadás* már a háborús felelősség kérdését feszegette, annak minden ódiomát a különbéke megkötésére kényszerített román vezetőkre hárítva. Ugyanakkor a két szomszéd nép viszonyában egy új korszak eljövetelét hirdette.⁹ A végéhez közeledő drámai események mérlegének – némiképp egyoldalú – érveit sorolja a szarajevói gyilkos merénylet, az erdélyi román jegyzők hazaárulásának, a regáti magyarok internálásának, vagy az antant-országok hadifoglyokkal szembeni mostoha bánásmódjának megidézésével.¹⁰ A részrehajlás nélküli tájékoztatás elvi követelményének a *Bukaresti Magyar Hírlap* azért sem tudott maradéktalanul megfelelni, mivel a központi hatalmak szigorú különbéke feltételeit¹¹ – diplomáciai okokból – valamiféle „Istenítélet”-nek, a hitszegés, a féktelen uszítás és rágalom-hadjárat jogos megtorlásaként kellett beállítania.¹² Ebbe a sorba tartozik az ugyancsak egykori szövetségeseivel szembe fordult Olaszország részéről a hadifoglyokkal szemben elkövetett kegyetlenkedések részletes leírása,¹³ avagy a hadicselekményekbe avatkozó művészlélek, Gabriele D’Annunzio gunyoros jellemzése.¹⁴ Az elfogultságok ártatlanabb példája az ellenfél döbbenetes embervesztéseinek közreadása a saját oldalon elesettek számának mellőzésével,¹⁵ amiből óhatatlanul olyan végletes címadások következtek, mint a *Franciaország haláltusa*,¹⁶ s a hön vágyott, és tényszerűen indokolt, mégis elhibázott megállapítás: „Az antant végleg elvesztette ezt a háborút, amelyet tisztán hódítás-szándékból, zsákmányvágyból és más népek leigázásáért indított.”¹⁷ [Kiemelés a szerzőtől – M. B.] A remélt kedvező végkifejlet helyett azonban még sokáig a háborús megpróbáltatások hírei és képei¹⁸ töltik meg a lapszámokat: gyógy-

7 A lap első számának egész oldala hirdetésében ekként ajánlkozott olvasói figyelmébe. BMH, 1918. máj. 5.

8 Ld.: Háborús tudósítások., Székely hősök az Isonzónál. BMH, 1918. máj. 5.

9 Külön szám két oldalon. BMH, 1918. máj. 7. A kommentárokon kívül itt olvasható a cotroceni kasztyé étertermében aláírt egyezményről kiadott hivatalos közlemény.

10 Ld.: pl. A hadifoglyok hiénái című cikket. BMH, 1918. máj. 12. A román jegyzőket hivatalvesztésre ítélték, miután együttműködtek a betolakodókkal, majd önszántukból velük hagyták el az országot.

11 Magyarország és Románia között húzott új határ. BMÚ, 1918. jún. 16.

12 BMH, 1918. jún. 9.

13 A fájdalomcsillapítás nélküli operációk, a maláriás narancsmezők hadifoglyok általi öntöztetése, s az ilyen munkavégzést megtagadókkal szemben kiszabott 20 évnyi börtönbüntetések, a testi fenyegetés. Olasz kegyetlenkedések. BMH, 1918. jún. 30.

14 Az öntömjénezés nagymestere – a cikk szerint – szinte kárhoztatta Buccari (Szádrév) kikötővárosát, amiért nem jött helybe, hogy bombáit ledobhassa rá. BMH, 1918. máj. 26.

15 Az antant három hónap alatti vesztesége egymillió ember volt. BMH, 1918. júl. 17.

16 BMH, 1918. jún. 16.

17 Bécs – Budapest – Szófia – Konstantinápoly. BMH, 1918. máj. 26.

18 Pl. háborús metszetek, ritkábban fényképek az ütközetekről, tábornokokról és államférfiakról, tenger-alattjárókról és léghajókról. BMH, 1918. máj. 5.

szerhiány, bolsevik terror,¹⁹ fém- és hadianyag-helyzet,²⁰ fogolycserék,²¹ korlátlan bűvárhajó-harc,²² hadikölcsön-felhívások, Lukachich altábornagy Doberdó-könyve,²³ s a háború lélektanát legárnyaltabban megragadni képes Gyóni Géza halotti levele.²⁴

Az újság hangvétele akkor válik komorabbá, amikor az Osztrák–Magyar Monarchia által megfogalmazott békejegyzéket,²⁵ a „békejobbót” az antanthatalmak elutasítják. A csalódottságot nem csak a keserű cím (*Tovább.*) érzékelteti, hanem e feszült kifakadás: „a rablógyilkos sem szokott tárgyalgatni kiszemelt áldozatával.”²⁶ A saját béketervét elvetve „a késhegyig menő megsemmisítés” doktrínáját meghirdető Wilson elnöknek szegezett kérdésre is hiába tudta az olvasó a választ. – Nem a briteket és japánokat parancsolták ki Egyiptomból, illetve Koreából, s az önrendelkezés jegyében nem Írország nyerte el az áhított függetlenséget, s Kolumbia sem kapta vissza az Egyesült Államok gyámsága alá vont Panamát...²⁷ Valójában már az sem számított, hogy napvilágra kerültek Brătianu, volt miniszterelnök kompromittáló titkos iratai Románia semlegességének időszakából. – Az antantbarát Venizelosz kormánnyal szembekeverülő görögországi szefárd zsidók üldözése baljós árnyat vetett a regáti magyarok jövőjére is.²⁸

9.3. A regáti magyarság a megváltozott helyzetben

A kivándorolt magyarok a háború sodrában egyre reménytelenebb helyzetbe kerültek a szövetségesből fenekedő ellenséggé vált Romániában. A katonakorú férfiak szolgálatára mindkét haza igényt formált. Ám akik abban bíztak, hogy magyar állampolgárságuk elévülése révén megúszhatják a „nagyverekedést”, azok tapasztalhatták, hogy a nemzetiségükből kivetkőzött kozmopolitákat („hazátlan” bozgorokat) épp úgy internálják a román hatóságok,²⁹ mint a nemzeti hovatartozásukhoz ragaszkodó „idegeneket”. S azok sem voltak szerencsésebbek, akik hirtelen azon vették észre magukat, hogy simulékonyságuknak vagy felelőtlenségüknek köszönhetően román vezényszóra menetelnek – talán éppen saját honfitársaik ellen...³⁰

A *hol a haza?* kérdése tehát sokkal élesebben vetődött fel, mint korábban bármikor. S a talpon maradáshoz már kevésnek bizonyult az egyéni óvatosság és folytonos igazodás. Ezért szólította meg a szerkesztő mindjárt az első lapszámban habozó honfitársait, aláhúзва, hogy munkájukkal kiérdemelték a román társadalom megbecsülését, ám szaktudásukkal otthon is érvényesülhet-

19 Ld.: Magyar fiúk gyógynövény gyűjtése. Kornuilov és Alexejev kivégzése. BMH, 1918. máj. 26.

20 BMH, 1918. júl. 17.

21 BMH, 1918. júl. 28.

22 BMH, 1918. aug. 4.

23 BMH, 1918. júl. 17. Ld.: LUKACHICH Géza: *A Doberdó védelme az első isonzói csatában*. Budapest, Atheneum, 1918.

24 BMH, 1918. máj. 26. és BMH. jún. 16.

25 BMH, 1918. szept. 22.

26 BMH, 1918. szept. 29.

27 Uo.

28 Az oroszok által védett Moldvába menekült ex-kormányfő levelezését egy bank páncélszekrénybe rejtve találták meg. Uo. Pogromokról, kényszerbesorozásukról, s a laktanyákban fiataljaik agyba-főbe veréséről tudósított az Echo de Bulgarie. Idézem: BMH, 1918. szept. 29.

29 A lap szerkesztője ezért is biztatta azzal olvasóit: „Ha magyarnak születettél, légy magyar!” BMH, 1918. aug. 4.

30 A bukaresti magyar egyesületek. BMH, 1918. júl. 17.

nének, mint a háború ütötte rések betöltői. Csakhogy az egyházakhoz, iskolákhoz hasonlóan az egyesületeknek is többet kellene tenniük a gyanakvással szemlélt, hányatott magyarokért, erőik összefogásáért.³¹ S a tét nagyságához mérten a szerkesztőség kezdeményezően lépett fel: először is örömmel adta hírül, hogy a katonai hatóságok ismételten engedélyezték a Szent István Király Egyesület tevékenységét,³² s három héttel később, a Bukaresti Magyar Társulat „jogerős” működését.³³ Ezzel egyidejűleg elindított egy cikksorozatot is, amelyben a korábbi nézeteltérésekre tekintettel igen óvatosan vetette fel az egyesületek szemléleti megújulásának szükségességét. Hivatkozva a régi vitákba beleunt tagság fásultságára, arra figyelmeztetett, hogy az üldöztetések hatására sokakban erősödik a hazatérés vágya. S a maradni kívánók is gazdagabbak lettek egy újszerű, fájdalmas felismeréssel: nem ott a haza, ahol a megélhetés. Ezért a nehézségeken csak összefogással tudnak úrrá lenni, beleértve a vidéki diaszpórák fiókszervezetekbe tömörítését is.³⁴ A következő írás az összetartó németek példáján ekképpen korholta a sokféle egyesületbe szakadozott honfitársakat: „Az összetartás, egymás támogatása, istápolása, a személyes érdekek alárendelése a közérdeknek, sajnos, soha nem volt erénye a magyarnak...”. A szerkesztő meggyőződése az volt, hogy a kölcsönös tisztelet zabolázhatja meg az erőket forgácsoló egyéni, hiú érvényesülési vágyat, amely legfőbb akadálya egy olyan gyűjtő szervezet megalakításának, „amely képes leendő arra, hogy erejével és tekintélyével a jövőben az egész magyarságot összetartsa, érdekeit megvédje”. Remélve, hogy az üldöztetés és megtorlások nem csak megrikították soraikat, de elszántabbá is tették övéit, még egyszer aláhúzta, a történetek után már a közömböség is bűn, s „bizonyos, hogy úgy amint volt, nem maradhat!”³⁵

A folytatásban Felek a félreértések elkerülése végett finomított álláspontján annyiban, hogy nem szükségszerű minden egyesület felszámolása, de az érdekek összehangolásához komoly eszmecserék, szívós kapcsolatépítés és vállvetve elvégzett munka kell.³⁶ Amikor a szerkesztő a sokadik próbálkozásra sem kapott visszajelzést a 8 bukaresti magyar szervezettől, a „magyar átok: a széthúzás” ellenében határozottabb hangon ajánlotta figyelmükbe az egyesülést, felkínálva lapját az egyeztető tárgyalások fórumául.³⁷ Az „egy öreg magyar” írói álnéven jelentkező szerző (feltehetően egy nyugdíjas tanító) pedig emlékeztetett a bukaresti magyar sajtó viszálykodásainak időszakára, ami tovább mérgezte a különböző csoportosulások amúgy sem kifogástalan kapcsolatát, s rámutatott, hogy a *Bukaresti Magyar Hírlap* mentes a kedélyek felkorbácsolásától, még ha a vallási különbségek továbbra is nehezen átjárható akadályt képeznek a kivándorolt magyarság kapcsolat-tartásában.³⁸

Az újság más összefüggésben is kidomborította a vallás ellentmondásos szerepét. Az *Egyházi hírek* rovatban hűségesen beszámolt a két nagy felekezet működéséről,³⁹ egyúttal kiáb-

31 BMH, 1918. máj. 5.

32 És felhívását a tagdíj befizetésére a Calea Călărașilor 11. szám alatt. BMH, 1918. máj. 19.

33 BMH, 1918. jún. 9.

34 Magyar egyesületeink figyelmébe. Uo.

35 A bukaresti magyar egyesületek. BMH, 1918. júl. 7.

36 A bukaresti magyar egyesületek. (2.) BMH, 1918. júl. 14.

37 BMH, 1918. júl. 21. Áttételesen ebbe az irányba terelte a regáti magyarok gondolkodását a Bukaresti Osztrák–Magyar Honfiak Egyesületétől szóló híradás is. A király születése napjára tervezett közös ünneplés fő szervezője Papp Béla konzul volt. Ez esetben viszont már nyelvi, mentális és társadalmi osztálykülönbségek is rontották a szoros együttműködés esélyét. BMH, 1918. aug. 11. és BMH. aug. 25.

38 BMH, 1918. júl. 21.

39 Mint a gyülekezeti istentiszteletek rendjéről a Cuza-Vodă utcai Szent Ilona templomban és a ferencesek templomában, a Barácián. BMH, 1918. máj. 12. Másutt a Szent József templom (magyarok által kevésbé látogatott) istentiszteleteiről olvashatunk beszámolót. BMH. 1918. aug. 18.

rázolta a szélsőséges hitbuzgalom arcát is a hajdúdorogi görög-katolikus püspök elleni 1914. évi politikai merénylet felidézésével.⁴⁰ A másik elrettentő példát a kártérítési igények benyújtásakor a személyazonosításhoz megkövetelt keresztlevelekkel való visszaélések szolgáltatták. A magyarok második nemzedékének okiratait rendszerint ortodox papok állították ki, akik nyelvi okokból is gyakran hibás névformát vezettek a dokumentumra, de nem volt ritka a nevek románra fordítása, vagy a személyes adatok tudatos eltorzítása sem. A nemtörődöm családok, így nagy árat fizethettek egykori engedékenységükért. A cikkíró „öreg magyar” helyettük is levonta a megfelelő következtetéseket, s lelkükre kötötte, hogy tekintsék különleges értéknek szüleiktől kapott neveiket, és gyermekeiket is tartsák meg saját vallásukban, s a haza iránti ragaszkodásban.⁴¹

Ebben a szellemben a Romániában született nemzedéket egyedül a budapesti kormányzat által fenntartott anyanyelvű tanodák nevelhették. Bizonyára ezért is szentelt a lap külön rovatot a kérdéskörnek, *Magyar iskolák* címmel.⁴² A szerkesztő programja igen világos volt: „Gyermekeinknek hazánknak, fajunknak való megtartása (...) ezerszeres kötelesség.”⁴³ A veszély nagyságát a református iskolákról szóló jelentés is tükrözte. E szerint a református tanintézetek tanulói mintegy 80 százalékban már idegen földön születtek, s több mint harmaduk csak törve beszélte anyanyelvét. Ezzel szemben mindnyájan kifogástalanul tudtak románul. A szerző szóvá is tette, ha a hazai románság olyan szinten ismerné a hivatalos államnyelvet, mint a regáti magyar diákok, akkor bizonyosan nagyobb esély volna a két nép békés együttélésére.⁴⁴ Az „öreg magyar” megfogalmazásában a magyar diaszpóra számára azért is létkérdés az iskola, mert a nemzeti nyelv, és a nemzeti azonosságtudat alapját képező kultúrjavak elsajátításának és megtartásának elsődleges eszköze.⁴⁵ A magyar inasiskola tanítója ezt azzal egészítette ki, hogy a kielezett gazdasági versenyben csak jól képzett fiatalok állhatnak helyt, különben nincs jövőjük Romániában.⁴⁶ A vasárnapi iskola elsorvadása ellen azért emelte fel a szavát, mert közösségerősítő hatásúnak tartotta a fiatalok pusztá összejövetelét is. Nem szólva a háborús viszonyok közötti elzúllás veszélyéről, aminek a magyar tanító pusztán azzal hadat üzent, hogy Istenről, hazáról és a székelyekről beszélt növendékeinek, mégpedig anyanyelvükön.⁴⁷

A lap természetesen nem csak gyakorlatias vagy erkölcsi intelmekkel élt, de *szolgáltatásai*val is igyekezett kedvében járni javarészt kétkezi emberekből álló olvasóközönségének. Szó szerint is a *Nevető szöglet* rovattal, noha a háború nem sok alkalmat kínált a vígságra.

40 A Hajdúdorogi Egyházmegyét azért hozták létre a háború előestéjén, hogy mintegy 200.000 magyart megóvja az elrománosodástól. Első főpásztora, Miklósy István csodával határos módon túlélte a Csernowitz-ból küldött bomba felrobbanását 1914. február 23-án. A debreceni gyilkosság. BMH, 1918. aug. 11. A 3 halottat követelő merénylet vélhetően azért került szóba, mert annak idején a nyomozásban részt vett Panaiteșcu, a Siguranța Generală vezetője is, akit éppen ekkor tartóztattak le Bukarestben, miután minden politikusról rendelkezett megfigyelési jelentésekkel, s igen aktív maradt a központi hatalmak bukaresti jelenléte ellenére is. Ügynökei folyamatosan jegyzeteltek a parlamenti üléseken is. Uo.

41 Az elkeresztelések. BMH, 1918. okt. 6.

42 BMH, 1918. jún. 9.

43 A nyelvét és nemzeti azonosságtudatát negyedíziglen megtartó német bevándoroltak példája vezette a cikkíró tollát. A bukaresti magyar egyesületek. BMH, 1918. júl. 7.

44 A „bukaresti ref. iskolák”. Uo.

45 A szerző óva intette a szülőket gyermekeik elkényeztetésétől, utalva a háborús világban bűnözővé vált gyermekek utcán vonuló, megkötözött kezű csoportjainak szomorú látványára. Az iskolaév kezdetén. BMH, 1918. szept. 15.

46 BMH, 1918. jún. 9.

47 A magyar inasokért. BMH, 1918. szept. 22.

A frontszolgálatos vagy éppen hadifogoly férfiak helyébe lépő nők sajátos igényeit tartotta szem előtt az *Asszonyok rovata* (amelyben még háborús divatról is szó esett).⁴⁸ A népegészségügyi tanácsok, a közgazdasági rovatban kínált munkaalkalmak,⁴⁹ s a kereskedelmi hirdetések az élet napi gondjainak megoldását segítették. A reklámok ugyanakkor júniustól jelentősen megritkultak – a felére olvadó terjedelem miatt.⁵⁰ Hogy valójában melyik volt az ok, vagy az okozat, azt – források hiányában – nehéz volna megállapítani. A hónap végén mindenestre a szerkesztőség és kiadóhivatal is új címre költözött,⁵¹ ám a színház- és moziműsor s a szépirodalmi betétek továbbra sem hiányoztak a kínálatból.⁵² Miközben a nyár végétől már hasábnyi üres helyek éktelenkedtek a lap oldalain,⁵³ ami a német parancsnokság cenzorainak éberségéről tanúskodott. A letiltott írások – amelyek között vezércikk is akadt – jelzik, hogy a politikai viszonyok ismét bonyodalmas fordulatot vettek.

A központi hatalmak hadseregének – átmeneti – védelmét élvező Bukaresti magyarok kedélyét különösen az kavarta fel, hogy a Moldvába szorult román kormány nem követte a magyar belügyminiszter példáját, s nem szüntette meg a különleges intézkedéseket idegen ajkú alattvalóival szemben. Ellenkezőleg. Az internált, és keletre hurcolt magyarok közül többeket haditörvényszék elé állítottak, s olykor tanúk és meggyőző bizonyítékok nélkül öt-tíz éves börtönbüntetésre ítéletek. (A cikkíró szerint a kémkedés tényét a bíróság olyanokkal szemben is megállapította, akik sem helyzetüknél, sem iskolázottságuknál fogva nem lettek volna képesek elkövetni a vádban foglaltakat.)⁵⁴ Az eset is azt példázza, hogy a regáti magyarok sorsát ekkor már nem elsősorban saját szorgalmuk és jogkövető magatartásuk határozta meg, hanem sokkal inkább a két haza kormányzatának szándékai, vagy még hatalmasabb erőtenyezők...

9.4. A két haza viszonya

Felek József szerkesztő lényeglátását dicséri, hogy ezt a komor összefüggést, nem csak tényként kezelte, de már az első lapszámban küldetésének nevezte, hogy lapja „egyrészt reprezentálója lesz a magyar érdekeknek, másrészt harcosa a szövetségi eszmének.”⁵⁵ Bukarest és Budapest jóindulata természetesen egyidejűleg csak úgy volt biztosítható, amennyiben a két szomszédnép viszonya látványosan elmozdul a holtpontról, ahová Románia 1916-os hitszege juttatta.

Létezett ugyan egy „eszményi” terv arra vonatkozólag, hogy (nemzetiségeivel szembeni helyzetének javítása érdekében is) a magyar kormány „vonja ki” a diaszpóra-magyarságot a szomszédos állam területéről, s abban az esetben, a regáti magyarok nem (legfeljebb a csán-
gók) szorulnak a befogadó állam jóindulatára.

48 BMH, 1918. máj. 5.

49 Munka 14–60 éveseknek. BMH, 1918. aug. 11.

50 Érdekes, hogy a hirdetéseket az a reklámügynökség vette fel, amely a Bukarester Tagblatt és a Gazeta Bucurestilor megrendeléseit is intézte. Gherman F. Lazar a Strada Sărindar 6-os szám alatt működött. BMH, 1918. aug. 11.

51 A Splaiul Regele Carol 4. szám alá. BMH, 1918. jún. 30.

52 A magyar- és a világirodalom jeles alkotói közül Kosztolányi, Móricz, Tömörkény, Molnár Ferenc (Prohászka Ottokár), valamint Mark Twain és Maxim Gorkij írásaival találkozhatunk a lap hasábjain.

53 BMH, 1918. aug. 11. és BMH. okt. 27.

54 Pl. egyes házicseledek. A Jassy haditörvényszék. BMH. 1918. aug. 18.

55 BMH, 1918. máj. 5.

A *Bukaresti Magyar Hírlap* igyekezett megfelelni mindkét elvárásnak: miközben baráti tónusban hirdette a két nép együttműködésének sorsszerűségét, ugyanakkor teljes mellszélességgel képviselte a hazatérés programját.

A *tömeges hazatérés programja* a feszítő megélhetési nehézségek és politikai üldöztetés miatt került napirendre, de az újság vázolta a nemzetpolitikai távlatokat is. A magyarság jövőjét latolgatva rámutatott, hogy a békekorszak lehetőségeit is nagyban befolyásolja a háborús vérvesztesség. S a „pótlás” egyik eszközének a kivándorlás társadalmi reformokkal történő megfékezése, s a külföldön szétszóródott magyarság hazahívása kínálkozik. A Nyugat-Európában s főként Amerikában jobb élethez szokott, és a beolvadás veszélyének is inkább kitett diaszpórákhoz képest legkézenfekvőbbnek a *határok mentén* élő magyarság hazatelepítése tűnt. Számot vetve a visszagyökereztetés nehézségeivel a szerkesztő a habozókat a fokozott munkaerőkereslet tényével igyekezett meggyőzni,⁵⁶ míg egy későbbi lapszámban az internálásokra hivatkozott.⁵⁷ A legalaposabb kampánycikk ebben a kérdésben a nyár derekán jelent meg, *Települjünk haza!* címmel. Szász István tanító vezércikke elején a vagyonszerzés szép emlékü évtizedeinek elmúlásával, s a hazainál is mostohábbra fordult léthelyzettel foglalkozott, majd megfogalmazta sokak aggodalmát, vajon „milyen bánásmódra számíthatnak a magyarok itt a háború után?” A kérdés valójában költői volt, hiszen honfitársai jól emlékezhetek a negyed áron lefoglalt magyar javakra, s a „banghen”-nek [jöttment] nevezett „munkás barmok” megalázó megkülönböztetéséből fakadó fokozott kizsákmányolására.⁵⁸ A szerző ugyanakkor utalt a gyászos hazai viszonyokra, hogy a magyarság embervesztése jócskán felülmúlta a nemzetiségeket. Majd így folytatta: „Hazánk egyes vidékein a magyarság nagy veszedelemben forog, mivel minden felől idegen nyelvű nép környezi. Ezt védeni, erősíteni kell. A külföldre szakadt magyarokat haza kell édesgetni s számukra a boldogulást kedvezővé kell tenni, hogy többé ne vágyjanak külföldre.”⁵⁹

Szász ez után arra figyelmeztetett, hogy miközben a nemzetiségek hatásos hírverése a világsajtóban az anyaország területi épségét fenyegeti, „a [magyar] társadalom közönyös”, holt minden polgárnak kötelessége volna támogatni a kormányzat elkeseredett erőfeszítéseit. A civil társadalom hangadói azonban gyakran nem a köz, hanem saját hasznukat nézik, s a rájuk bízott embereket cserbenhagyják... A szerző ez után a honvédelmi kötelezettségének jórészt önként eleget tevő, helytállásból jelesre vizsgázott regáti magyarság nevében megfogalmazta az anyaországgal szembeni elvárásait.⁶⁰ Nevezetesen, hogy a hazatelepítés ne tűzoltásszerűen (egyszerre, nagy tömegben és egy helyre) történjék, hanem az igények és lehetőségek gondos összehangolásával. S ne a takarékoság legyen az elsődleges szempontja, hiszen tartós megoldás csak akkor lesz, ha a felkínált munkabérek felülmúlják a romániaiakat, s ha a mezőgazdálkodásban jártas, ám nincstelen tömegeknek földet osztanak. A szerző – jól ismerve övéi gondolkodásmódját és kötődéseit – a hazatérítés sikerét még e feltételek teljesülése

56 BMH, 1918. máj. 5.

57 BMH, 1918. jún. 9.

58 A szerző keserűen kifakadt: „hogya valamennyiünket igába nem fogtak, csak azon múlt, hogy a kis Moldvába szorultak...” BMH, 1918. jún. 30.

59 Uo.

60 Mint írta: „... a romániai magyarság a nagy mérkőzésben úgy teljesítette hazafias kötelességét, hogy joggal remélheti az államtól a legmelegebb pártfogást.” Fontosnak tartotta, hogy az iparosok letelepedési támogatást kapjanak, s szerszámaikkal, felszerelésükkel együtt segítsék őket a vállalkozásuk beindítására alkalmas helyre. Uo.

esetén is kétségesnek látta. Írása végén arra inti az érintetteket, hogy a buzgalom lanyhul, „a sok méltatlanság feledésbe megy” s így a kedvező alkalom is elillanhat.⁶¹ A cikk felvetéseit a budapesti Bizony László a *Közgazdaság* rovatban boncolgatta tovább, ismertetve az Országos Iparegyesületben elhangzott tervet, miszerint a *Bukaresti békében* a vízvázlasztókon frissen megszerzett területeket porosz mintára, határőrvidék szerűen kellene megszervezni. A kívándorolt székelyek és hétfalusi csángók kincstári birtokokra telepítése még a Deliblát környéki ármentesített területen merült fel, akár örökbérletek formájában.⁶² A kórushoz Felek József szerkesztő is csatlakozott, amikor az óhaza által kínált lehetőségek megragadására bízta a regáti civil egyletek vezetőit, valamiféle önerős *szövetkezet* megalakítását ajánlva, amely adatbank és valóságos hitelnyújtó is lehetne a hazai vállalkozások beindításához.⁶³

Az elsődlegesen iparosoknak szóló felhívások azonban nyilvánvalóan nem jelentettek „versenyképes”, meggyőző megoldást minden Regátban élő magyarnak. A *román fennhatóság alatt maradtok* számára pedig reményteljes jövőt hosszabb távon csak a két haza kielégítően jó viszonya biztosíthatott. A *Bukaresti Magyar Hírlap* ezért foglalkozott kiemelt helyen ezzel a kérdéssel mindvégig. Az első lapszámban Ugron Gábor erdélyi kormánybiztos szembesítő felvetései olvashatók: hogy az óhazában – viszonzatlanul – a háborús időkben is megjelenhettek román újságok, ezért a Nyugat által követelt együttélési viszonyok csak akkor jöhetnek létre, ha olyan lesz a regáti magyarok sorsa, mint nálunk a románoké.⁶⁴ Majd utalva arra, hogy a románok 1916 nyarán hátba támadták a szövetséges Monarchiát, kiadta a békülékeny jelszót: el kell feledni „minden hitszegést”. De önérzetesen hozzáfűzte: „Feledni valója csak a magyar nemzetnek van”, ám ennek ellenére „Tudunk feledni, ha nem lesz minden nemzetiségi mozgalmunk kútforrása a kívülről szított izgatás...”. A békülésnek természetesen az új határok zokszó nélküli elfogadását is előfeltételnek tekintette,⁶⁵ abban a konok meggyőződésben, hogy „a román van reá utalva a magyar barátságra”. Ez utóbbi téveteg megállapítást a második oldalon idézett Mangra Vazul nyilatkozata méltányos módon ellensúlyozhatta. A görög-keleti metropolita a békekötés alapjának az egyenrangúságot és kölcsönös megértést nevezte.⁶⁶

A kölcsönösség dialektikáját azonban a lap a *csángó-kérdés* felvetésével és melegen tartásával is igyekezett érzékeltetni. A magyar alapítású Milkói kun püspökség középkori intézményére, s a túlzásokba esve százötven-kétszáz ezerre becsült magyarul beszélő csángóra azért hivatkozott a szerző, mert meggyőződése szerint a magyar papok és tanítók hiányát szenvedő közösséget a magyar állam felelősségvállalása nélkül az a sors fenyegeti, hogy kétnemzedéknyi idő leforgása után csak a fejfák őrzik majd a magyarok jelenlétének valamikori emlékét.⁶⁷ Ez az érvelés a budapesti titkos nemzetvédelmi programban tilalomfának számító

61 Uo.

62 A cikkíró ugyancsak hangsúlyozta az állami felelősségvállalás és a hosszú távú megoldások fontosságát. BMH, 1918. júl. 7.

63 A bukaresti magyar egyesületek. (2.) BMH, 1918. júl. 14.

64 Ugron Gábor: Románia – Magyarország. BMH, 1918. máj. 5.

65 BMH, 1918. máj. 5. A béke megkötését hirdető különszámban az „új korszak” eljövételét csak úgy látta biztosítva, ha az „egymás jogainak tiszteletén, a határok sértetlenségén és a jó szomszédi viszony ápolásán nyugszik.” BMH, 1918. máj. 7.

66 BMH, 1918. máj. 5.

67 A csángó magyarok. Uo.

*reciprocitás-elv*⁶⁸ egyoldalú felmondását jelentette. A békepontok pót-rendelkezései⁶⁹ ugyanis míg Bukarestnek szigorúan tiltották az irredenta kampányt (a magyarországi román „kulturális” szervezetek, közvetve az erdélyi románság támogatását), addig a magyar kormányzat megragadta a kínálózó alkalmat, s a romániai katolikusság 80 százalékának magyar voltára hivatkozva a szabad vallásgyakorlás és anyanyelvű iskoláztatás jogát a moldvai csángókra is kiterjesztette. Ehhez természetesen a megfelelő indoklás is megvolt: „Mi magyarok büszkén hivatkozhatunk arra, hogy mi vagyunk a legtoleránsabb nemzetek egyike Európában.” Állítását a szerző a szerb és román egyházi és autonóm kulturális intézményrendszer zavartalan működésével igazolta, mondván, amennyiben ezen senki nem ütközik meg, akkor ugyanezzel a természetességgel fogadják el, hogy a csángók végre elnyerik az oly sokáig megvont kulturális jogokat.⁷⁰

A „méltányos” békekötés politikai indoklása a következő lapszámokban azzal folytatódik, hogy a román drámát a féktelen irredenta propaganda idézte elő, amelyben nem csak a bukaresti liberális kormánykörök, de az erdélyi románság Octavian Goga és Vasile Lucaciu vezette szárnya egyaránt felelős. Az Erdély elszakításáért zajló, s a nyugati közvéleményt is elárasztó hírverés a konzervatív Marghiloman-kormány tényfeltáró közleménye szerint közel 2,5 millió svájci frankot emésztett fel.⁷¹ Ám Feleky nem csak a kútmérgezőket nevezte nevén, de megidézte az 1914-ben elhunyt miniszterelnök Dimitrie Sturdzát is, aki viszont liberális volta ellenére a két nép egymásrautaltságát és megbékülését hirdette.⁷² De hivatkozott a szerkesztő Cuza fejedelem és Klapka György tábornok 1859. évi együttműködésére, s arra a tényre, hogy tíz évvel később Bánffy István báró és Mihail Kogălniceanu, volt miniszterelnök a két ország egyesülésének lehetőségeiről egyeztetett.⁷³

Ezzel szemben még olyan értesülésnek sem lehetett felhőtlenül örülni, hogy a háborús uszításban magának kétes hírnevet szerzett *Epoca* új tulajdonos irányításával Jászvásáron jelenik meg, mivel tartani lehetett attól, hogy a lap bukaresti korszakára jellemző magyarellenességet épp úgy megtartja a központi hatalmak hadereje által nem ellenőrzött Moldvában is.⁷⁴ Annyiban mégis kedvezően alakult a helyzet, hogy a Marghiloman-kormány vád alá helyezte a háborús Brătianu-kormány tagjait, többek között azért, mert kormányzásuk idején „az internáltak ellátására kiutalt pénzek, élelmiszerek, ruhák, orvosságok és kórházi felszerelések kézen-közön eltűntek”.⁷⁵

68 A mintegy ötven-százezer magyarul beszélő csángó támogatásáról azért mondott le Budapest, hogy ne teremtsen hivatkozási alapot Bukarestnek a hárommilliónyi hazai román viszonos támogatására. Ld.: MAKKAJ (2002): 3-4.

69 A román békeszerződés pótszerződései. BMH, 1918. máj. 19.

70 Mit tartalmaz a békeszerződés? BMH, 1918. máj. 12.

71 A Gazeta Bucureștilor szerint 2.350.000 leit (azaz ezzel megegyező összegű svájci frankot) költött Brătianu- és Jonescu-kormány az Erdély-kampányra. Ennek a politikának a része volt, hogy Mangra Vazul szebeni metropolitát, aki a megbékélést szorgalmazta, Bukarestben megfosztották akadémikusi címétől. Románia és az erdélyi agitáció. BMH, 1918. júl. 21.

72 Az írás egy Nagyszebenben kiadott programfüzetét idézte, amely ugyanezen a címen jelent meg: Magyarok és románok. BMH, 1918. aug. 4.

73 Uo.

74 BMH, 1918. szept. 29.

75 Az internáltak kártalanítása. BMH, 1918. szept. 1. Ugyanez a lapszám számolt be Ferenc Ferdinánd trónörökös Belvedere köréhez tartozó Aurél Popovici elleni bűnvádi eljárásról is, aki az 1893-as Replica-per fővádloztjaként és elítéltejként Romániába szökött, ahol újságíróként tevékenykedett. A lugosi tanár bűnpöre. Uo.

A mulasztások feltárása nagyon is indokolt volt egy olyan közegben, ahol a szövetségesek és ellenfelek alapvető ismerete is hiányzott. Amely tudás nélkül a kapcsolatok helyreállításának is csekély esélye lehetett. A „félreértések” kétségtelenül részben ebből fakadtak. Ezért ismertette a *Bukaresti Magyar Újság* is az egyik bukaresti laptárs közleményét, amelyben egy volt hadügyminiszter azon sajnálkozott, hogy a vezérkar sem nagyhatalmi szomszédjait, sem balkáni versenytársait nem megfelelően kezelte, hiszen róluk a háború előtt csak töredékes értesülésekkel rendelkeztek.⁷⁶ A sajtószemlélet jegyző „öreg magyar” azonban nevetségesnek találta, hogy a tábornok, aki a kritikus 1916-os évben a legnagyobb példányszámú román lapban még heves magyarellenes kirohanásokat tett, most ekképpen próbált szabadulni a háborús uszítás ódiájától. Majd emlékeztetett, hogy a regáti magyarok még a háború előtt figyelmeztették a románságot, hogy bajt hoz fejükre a túlhajtott Erdély-kampány, ám – mint írta – „a nagyzási Románia győzedelmeskedett a józan ész fölött és így a katasztrófának be kellett következnie”. A cikkíró ugyanakkor kifejezte reményét, hogy a jövőben e tanulságok alapján a közös érdekek válhatnak mérvadóvá a két nép kapcsolatában.⁷⁷ Ilyen közös érdek volt, hogy az áruforgalom 1918 szeptemberében ismét megindulhatott a két ország között.⁷⁸

Csakhogy a háború menetében időközben 180 fokos fordulat következett be: már túl vagyunk Ausztria–Magyarország – rövid úton elutasított – békeajánlatán, s a küszöbön álló fegyverszünet új, engedékenyebb hangnemet csalt elő a *Bukaresti Magyar Hírlap* szerkesztőiből. Egy Néra nevű szerző – némi önelégültséggel – e szavakkal próbálta csitítani az ismét felgerjedő indulatokat: „Nekünk magyaroknak megvan az a nemes, világ elismerte tulajdonságunk, hogy bennünket semmi munkánkban, semmi vállalkozásunkban sem vezet a bosszú, avagy a revanche eszméje.” Kimondatlanul is arra ösztönözve ezzel a román felet, hogy a szláv tengerben megfellebbezhetetlenül egymásra utalt két szomszédnép közös érdekeire tekintettel, [kölcsonös] sérelmein felülemelkedve ezúttal ő tartóztassa meg magát az egyoldalú erőszakától. Majd a számukra „kielégítő” zsákmányul átengedett Besszarábiára utalva, a fennálló határok között felvillantotta egy történelmi megbékélést szolgáló *Román–Magyar Szövetség* megteremtésének távlatát. Egyúttal késznek ígérkezett a lapot a szorosabb kapcsolatépítés szócsövévé avatni.⁷⁹

Azonban a Monarchia szövetségi állammá formálásának, s Erdély autonómiájának tételeinél ekkor már veszélyesebb jelszavak is közszájon forogtak.⁸⁰ Feleky mégis a hazai románság mérsékeltebb irányzatának ígéretével, s a máramarosi ruszinok hűségnyilatkozatával próbál-

76 Revista Politică și Culturală első számában Nem ismertük szomszédjainkat... címmel jelent meg az írás, amelyben Crăiniceanu tábornok a hadügyminiszter szó szerint ezeket mondotta: „Mi nem tanulmányoztuk és nem ismertük a Balkán-félsziget népeit, valamint nem tanulmányoztuk és nem ismertük a magyarokat, németeket és oroszokat sem, kikkel szomszédok vagyunk.” BMH, 1918. szept. 8.

77 Uo.

78 Az ún. Mercur-vonatok még 1916. július 1-jén indultak Németországból Romániába osztrák és magyar logisztikával. Az újraindítás után azonban a román fennhatóság alatti Moldva nem szerepelt az úti célok között. BMH, 1918. szept. 22.

79 A cikk indoklása nagyon is méltányolni való: „Egymáshoz simuló országunk, a kelet és délkelet felé irányuló örködés, a kereskedelmi élet azt követelik, hogy félretéve sehol meg nem alapozott tanokat, és eszméket, adjunk egymásnak alkalmat és módot arra, hogy a békés viszony, tartós, maradandó barátság fejlődjön ki közöttünk.” Magyar-román barátkozás. BMH, 1918. okt. 6. Érdemes megjegyezni, hogy a román-magyar egymásrautaltság, valamint a magyar-román föderáció gondolata a két háború közötti közgondolkodásában is jelen volt. Egyik fő képviselője az 1920-as években az erdélyi származású SZABÓ Dezső. Ld.: KOVÁCS Dávid: SZABÓ Dezső nemzetszemlélete. Attraktor, Máriabesnyő, 2014. 116.

80 Ld.: A béke és Apponyi és a békeajánlatok című írásokat. BMH, 1918. okt. 13.

ta elhessegetni a háború utáni rendezéssel kapcsolatos súlyos aggodalmakat.⁸¹ Tisza István, volt miniszterelnök meggyilkolása, és a Monarchia délszlávjainak elszakadása azonban már a lavina megindulását jelezte, amely félő volt, hogy maga alá temeti nem csak a regáti magyarságot, de a tegnap még birodalomnak tartott anyaországot is.

Utolsó megnyilatkozásai egyikében a szerkesztő keserű szavakkal ostromozta a történelmi végzet szerepében tetszelgő győzteseket, akik egyedül a magyarok szempontjait nem hajlandók figyelembe venni. A „magyar nemzetnek széles e nagy világon nincsen senkije.” – mondotta, majd kényszeredett bizakodással hozzáfűzte: „Nem vár reánk kapituláció szolgásg sem, a magyar nép van olyan erős, hogy felemelje szavát és ökölbe szorítsa kezét, ha hazájáról van szó...”⁸² S méltányos békét áhító naiv várakozásában „rémhírterjesztőnek” bélyegezte azokat, akik egy újabb román támadást valószínűsítettek.⁸³ Take Ionescu, későbbi román miniszterelnök azonban gyorsan kijózanította a lap olvasóit, amikor 50.000 bevethető katonát s a központi hatalmak kenyerén élő 30.000 román hadifoglyot ajánlott fel az antantnak a végső leszámoláshoz.⁸⁴ A háború utolsó napjaiban e kontingensnek ugyan hadászati jelentősége már nem volt, annál inkább egy országnyi zsákmányterület kihasításában és szavatolásában.

Az utolsó lapszámban jelképes értelmű a majdani „autonomista” kormányfő, az erdélyi Alexandru Vaida-Voevod közleménye (*A népek szabadsága*), amely nem garanciákat, csupán illékony ígéretekkel kínált a formálódó Nagy-Románia leendő idegen ajkú polgárainak; s a következő oldalon a *Berliner Tagblatt* „Monarchia”-térképe, amely sosem látott nemzetállamok körvonalait égette a magyar olvasók tudatába *A földarabolt Magyarország* címszó alatt.⁸⁵ A keserű aggodalom, hogy minden az idegeneké lesz, holott az utolsó percig nem taposta antanthaderő a Szent István-i haza területét, kétségbeesett vezércikk megírására sarkallta a szerkesztőt.⁸⁶ Segélykiáltásnak ható szavai azonban az események örvényében visszhangtalanok maradtak.

S 1918 novemberében elnémult a *Bukaresti Magyar Hírlap*, és vele a győztesek kegyelmére utalt regáti magyarság, amelynek hajdan virágzó közösségei a sovíniszta nemzetállam szorításában egyetlen emberöltő alatt szinte nyomtalanul elporladtak.

81 Teodor Mihali, Ștefan Pop Ciceo és Vasile Goldiș Aradon kijelentették, hogy nem kívánják elszakítani Erdélyt. A ruszinok delegációja viszont azt nyilatkozta a máramarosi főispánnak, hogy ők magyarok és nem akarnak kiszakadni az országból. BMH, 1918. okt. 20.

82 BMH, 1918. okt. 27.

83 BMH, 1918. okt. 13.

84 BMH, 1918. okt. 27.

85 BMH, 1918. nov. 3.

86 Magyarország! Uo.

10. A „határon túli” magyar sajtó a dualista korszakban

A kivándorolt magyarságnak a szomszédos román és horvát (szerb) nyelvterületen megjelent lapjai barátságtalan, sőt ellenséges politikai közegben fejtették ki működésüket. Az alulról építkező, állami támogatást nélkülöző lapok helyzete éppen e miatt lényegileg nem különbözött az állami dotációt élvező laptársakétól: a fennmaradásuk múlott azon, hogy lehetőségeikhez mérten csillapítsák a nagypolitikából eredő indulatokat. Hitvallásuk szerint tehát valamiféle közvetítést, ha úgy tetszik „híd-szerepet” vállaltak az óhaza és a kenyéradó haza között feszülő ellentétek oldása, s egy kölcsönösen előnyös távlatú, baráti viszony megalapozása érdekében. Ezt az elszántságot, olykor naiv csökönyösségnek ható meggyőződést csak a világháború idején elszenvedett csalódások ingatták meg.

A regáti székely iparosság gyarapodásának időszakában Vándory Lajos még a téveszmék körébe utalta Havasalföld „vissza” követelését a középkori hűbérjog alapján; miként azt a tételt is, hogy a románság csak az alkalomra vár, hogy politikai szuverenitását a természetes határnak tekintett Tiszáig terjessze ki.¹ Mint ismeretes, a bekövetkező történések csattanós cáfolatát adták a *szerkesztő* téveszméjének, amikor a háborús célokat kitűző vezérkarok éppen effélék érdekében kívánták feláldozni százak és ezrek életét...

A kétlakiság helyzetében azonban a magyar olvasók is az idegen közegbe történő zökkenőmentes beilleszkedéshez vártak megerősítő impulzusokat, ezért évtizedekig készségesen befogadták a magyar lapok által kínált, kissé önáltató víziókat, ugyancsak a szebb jövő reményében. Csakhogy a kenyéradó többségi (román, horvát) társadalom, különösen a századforduló gazdasági válsága idején már nem érte be a bevándorlók munkateljesítményével és adójával – igényt formált a lelkek feletti uralomra is. A homogén nemzetállam megteremtésének nyers törekvései választás elé állították a migránsokat: kitaszított, senkiházi bozgorként tengődni, avagy nyelvet, hazát, személyiséget cserélve a többségbe olvadni... (Az elhódítás szándéka a megcsonkulási félelmeit sikeresen [túl]kompenzáló horvátság törekvéseire is igaz a „félelem–harag–agresszió” lélektani törvénye szerint.)

Az asszimilációs hatások nyomása alatt a kivándoroltak a többségi nemzet sajtóját olvasva nem csak esendőnek, de kifejezetten ellenszenvesnek láthatták a kötelességmulasztó óhazát,² amely nem tudott/akart gondoskodni honpolgárainak pusztá megélhetéséről sem.

Éppen ebben gyökerezett az a fajta érzelmi elhatárolódás az anyaországtól, ami magában hordozta a kötődések további lazulását, s majdan a nemzeti öntudat látványos hanyatlását. A kitaszítottság érzésével, egyszersmind erős honvágygyal is küszködő kivándoroltak jelentős része tehát dacosan elfordult az anyaországtól, s megszépítő prizmán keresztül szemlélte önnön,

1 BH, 1876. okt. 1.

2 Ez részben csak ellenzéki politikai elvek követését jelentette, hiszen a Kereskedelmi Minisztérium bukaresti tudósítója azt írta fel a Bukaresti Magyar Újságnak, hogy túlságosan elkötelezett Kossuth eszméi iránt. A lapot szemlélő Márffy-Mantuano Rezső ugyancsak felírta, hogy a lap a székelység nyomoráért a kormányzatot teszi felelőssé. Márffy-Mantuano Rezső miniszteri segédtitkár 1902. május 27-ei jelentése a kereskedelmi miniszterhez. MOL K 26 ME 858. cs. 1496. 1902 XXII. t. Vándory Lajos egy magyar katolikus iskola alapításának tervét latolgatva pedig így fogalmazott: „Magyarországnak érettünk áldozni erkölcsi kötelesség”. BH, 1877. márc. 27./ ápr. 8.

kényszerűségektől megszabott életét. Ezt a folyamatot a létrehívott egyházi és kulturális szervezetek és az anyanyelvű iskolarendszer Szlavóniában jobban, a romániai akcióban viszont csak részben tudta ellensúlyozni, hiszen a Regátban a töredékes magyar intézményhálózat csak a nagyobb városok magyar közösségei számára biztosított némi „ölmelet”, s kézzel fogható támaszt.

A magyar nyelvű újságok azonban a földrajzi és társadalmi perifériákra sodródott magyarokhoz is eljutottak, még ha – pl. a „csángók tudatának megzavarása” vádjával – a román posta,³ vagy a horvát hivatalos szervek, papok, tanítók igyekeztek is blokkolni a szabad híráramlást.⁴

A moldvai csángókat ismereteink szerint csupán a *Bukaresti Magyar Közlöny* és a *Bukaresti Magyar Újság* igyekezett következetesen elérni⁵ a magyar kultúra halvány sugárnyalábjával. Ez a szándék azonban a többi lapnál a tilalomfák, s a békéltetés megalkuvásba torkolló igyekezete miatt alkalmi próbálkozásokká szelődött. Ám hogy a *Szeret* folyó menti archaikus magyar közösség tagjain kívül valójában kik voltak a szóban forgó lapok megrendelői, olvasói – még közelítőleg sem tudjuk felmérni. A magyar hetilapok négy-ötszázttól a háromezerig,⁶ a *Szlavóniai Magyar Újság* esetében ötezerig⁷ terjedő példányszáma sem fejezi ki a felhasználók tényleges létszámát, hiszen a Bukaresti Magyar Társulat vagy az Eszéki Magyar Társaskör olvasótermében elméletileg több százan, egyéb szakági vagy egyházi szervezetekben pedig több tucatnyian is forgathattak egyazon lapszámot.⁸ S az adott viszonyok között az sem volt szokatlan, hogy az olvasnivalót továbbadják barátoknak, ismerősöknek.

Ugyanakkor nem tekinthetünk el attól a körülménytől, hogy a magas írástudatlanság⁹ miatt mindkét nyelvterületen sokan elestek a hírforrások ezen fajtájától, (noha az információk társasági körülmények közötti megbeszélése valamelyest apasztotta azok számát, akiket az anyanyelvű újságok „üzenete” semmilyen formában nem tudott elérni).

A kivándorolt magyarság általános megélhetési gondjai mellett éppen az analfabetizmus volt a legfőbb kerékkötője annak is, hogy a 4–12 oldalas újságok napilappá fejlődjenek. A fizetőképes kereslet és az olvasói igények nyilvánvaló korlátaihoz a híryanag és a szellemi

3 BARNÁ [BARABÁS] (1908): 17-18.

4 Margitai József, a Julián-iskolák majdani tanfelügyelője, 1903-ban még így nyilatkozott a Miniszterelnökségnek: „Eszéken a jelen viszonyok közt kihívásnak tekintenek egy magyar lap megjelenését.” MOL K 26 ME 854. cs. 1163. 1904 XVII. t. 82. sz. A szlavóniai Zsdálán a katolikus horvát pap megdorgálta híveit, amiért a Szlavóniai Magyar Újságot olvasták. MOL K 26 ME 967. cs. 1287. 1911 XVI. t. 163. sz. A pakraci szerb pópa ugyanezért (és magyar éneklésért) jelentett fel bevonuló magyar fiatalokat. SZMÚ, 1913. jún. 15.

5 Utóbbi is csak Bálinth és Kertész szerkesztősége idején.

6 S. Németh Ignác szerint a Bukaresti Híradó 3.000, míg a Poliány-szerkesztette rivális Bukaresti Magyar Újság alkalmanként csupán 500 példányban jelent meg. RH, 1908. jan. 19.

7 SZMÚ, 1912. dec. 22.

8 A Sajtóiroda által előfizetett lapok megküldésének is az volt a feltétele, hogy a szerkesztők a friss hírek „bedolgozása” után kötelesek az újságokat a magyar kaszinó olvasóközönségének használatába adni. Széll Kálmán miniszterelnök levele Láng Lajos kereskedelmi miniszterhez. Fogalmazvány, 1902. júl. 9. MOL K 26 ME 858. cs. 2424. 1902 XXII. t. 1496. sz.

9 A KSH adatai szerint a regátai magyar kivándorolt magyarok foglalkozási szerkezetére és kulturális jellemzőire erősen emlékeztető szlavóniai magyar népesség körében a századfordulón 48%, 1910-ben 55,9% ismerte a betűvetés tudományát. *Magyar Statisztikai Közlemények, Új sorozat. Az 1910. évi népszámlálás.* 64. k. Budapest, M. kir. Központi Statisztikai Hivatal, 1920. 178. A regátaiak esetében az iparosok masszív csoportja javíthatott valamelyest ezen az értéken, amely jelentősen felülmúlta a románság korabeli mutatószámait. Barabás Endre szerint a románság írástudatlansága a századfordulón 80%-os volt az ó-királyságban. BARNÁ [BARABÁS] (1908): 17-18.

hozzáadott érték elégtelensége társult.¹⁰ Már-már magától értetődőnek tetszik, hogy a heti kétszeri megjelenés is csak a hétvégi lapszámok terjedelmének csökkentésével, és a hirdetési felület növelésével volt elérhető. Még a pénzügyi alapjait és tartalmi színvonalát tekintve legkiegyensúlyozottabb orgánus, a *Romániai Magyar Újság* is csak a heti három megjelenésig jutott, noha egy idő után a kellemetlen versenytársától (*Romániai Hírlap*) megszabadulva a teljes magyar ajkú népesség várományos „ügyfelévé” vált. Pontosabban, minden fogadkozás ellenére, inkább csak a harmincezernyi bukaresti magyarévé. Míg az eszéki magyar lapnak magasabb képzettségű külső munkatársai is voltak (vasúti tisztviselő, jogász, gimnáziumi tanár, majdani államtitkár), addig a regáti vidéki „tudósítói hálózat” leginkább egy-egy buzgó lelkeszt, vagy tanítót jelentett, akik a társas multságok, műkedvelő színi előadások eseményein túl legfeljebb az iskolai élet történéseiről, vagy a magyar gyülekezeteket, egyleteket mételező belső viszályokról tudtak hírt adni.

A „nagypolitikáról” szóló értesülések általában hasonlóan vérszegények és bizonytalanok voltak. Koós Ferenc lapja kezdetben még nélkülözte a politikai híryananyagot, ezek közlésére a fedelmi kormányzattól nem kapott felhatalmazást; s a későbbi laptársak is körülményes–óvatos formában, olykor csak szalagcímszerűen áramoltattak politikai híreket, mellőzve minden kétes kommentárt. Jellemző mozzanat, hogy a *Romániai Magyar Újság* indulásakor a bukaresti rendőrfőkapitány személyes kihallgatáson adta tudtára a főszerkesztőnek, hogy milyen követelmények teljesülése esetén lehet hosszú életű egy magyar lap a román sajtópiacon...¹¹

A politikai cenzúra az autonóm jogállású Horvátországban is érvényesült. Elegendő felidézni a *Szlavóniai Magyar Újság* szerkesztősége ostromának,¹² vagy a Krapac püspökkel kipattant vértlen vitának¹³ az epizódjait, amely utóbbit csak miniszterelnöki, illetve báni közvetítéssel sikerült „elsimítani”.

Hosszú ideig kudarcot vallott az „országos” hírforrások begyűjtésének az a módja is, hogy a hazai szerkesztőségekhez eljuttatott tiszteletpéldányok fejében nemzetközi hírügynökségek anyagaihoz jussanak. A budapesti szerkesztőségek ugyanis válaszra sem méltatták idegenbeli laptársaikat. A szolgáltatások javulása mégis a fővárosi lapok révén – pártállás szerint alaposan megrostálva – a Miniszterelnökség előfizetésével volt biztosítható.¹⁴

Legalábbis a magyar kormányzat által segélyezett lapok esetében. Az önerős orgánusoknak viszont be kellett érnie a román hírszolgálat hivatalos, s ugyancsak ellenőrzött kínálatával. A szabad véleménynyilvánításnak az sem kedvezett, hogy a magyar kormányzat azt a nemzetvédelmi stratégiát követte, hogy idegen fennhatóság alá került honpolgárait tapintatos mértéktartással, szívós aprómunkával „építi fel” egy szilárd nemzettü-

10 Emlékeztet, hogy a Külügyminisztérium 1903-ban úgy véleményezte a teljes évig szemlézett Bukaresti Magyar Újságot, hogy még a helyi magyar ügyek ismertetése terén is alapvető hiányosságokat mutat. Miniszterelnöki írat Agenor Gołuchowski közös külügyminiszterhez. Fogalmazvány, 1903. febr. MOL K 26 ME 858. cs. 405. 1903 XVIII. t. A kereskedelmi tárca bukaresti tudósítója pedig a gazdasági ismeretek és értesülések elégtelenségéért ostorozta az akkor már Polány szerkesztésében megjelenő lapot. MOL K 26 ME 858. cs. 410. 1903 XVIII. t. 335. asz.

11 Lapunk a romániai hatóságok előtt. RMÚ, 1908. dec. 26

12 SZMÚ, 1914. ápr. 19.

13 MOL K 26 ME 918. cs. 7444. 1910 XVI. t. 6884. asz. és SZMÚ, 1910. dec. 18.

14 Ily módon juthatott el a Budapesti Hírlap, a Magyar Nemzet, a Budapesti Napló, az Egyetértés, a Magyarország és a Vasárnapi Újság stb. a bukaresti magyar olvasókhoz. Ld.: Széll Kálmán miniszterelnök levele Láng Lajos kereskedelmi miniszterhez. Fogalmazvány, 1902. júl. 9. MOL K 26 ME 858. cs. 2424. 1902 XXII. t. 1496. asz.

datú, hazafias kötődésű politikai közösséggé. Ezzel az elképzeléssel összeegyeztethetetlen volt a szerkesztői gögből, vagy pusztán meggondolatlanságból fakadó sarkos szókimondás, szenzációhajhász vagdalkozás. Ezért minden segélyezett lapszerkesztő számára a Miniszterelnökség azt az útravaló utasítást adta, hogy a román és horvát törvények és szokások tisztelete mellett¹⁵ még a jó hírek közlésében is önkorlátozó óvatossággal járjanak el.¹⁶ A magyar kormány mindennél jobban tartott egy sajtóbotrány kipattanásától,¹⁷ amely nem csak nemzetközi diplomáciai kellemetlenségekkel jár, s megrontja a közös Külügyminisztériummal kialakított szoros munkakapcsolatot, de létében veszélyeztetheti a titkos nemzetvédelmi akciókat.

Már emiatt sem tartjuk jogosultnak a román és horvát sajtó zsigeri ellenszenvből fakadó vádaskodását, miszerint a magyar szerkesztők az együtt élő [szomszéd] népek alávetésére programozott¹⁸ „vad ázsiai hordák”¹⁹ ügynökei, „bárányszőrbe öltözött farkasok”,²⁰ akik legkevesebb, a kenyéradó haza ellen hangolják kivándorolt honfitársaikat. Nos, ha ez csakugyan így lett volna, akkor akár azonnali hatállyal megvonhatták működési engedélyüket. S erre nem csak Bukarestnek, de a horvát autonóm közigazgatásnak is megvolt minden eszköze. Másfelől minden alapot nélkülözött volna a nemzeti(ségi) és szomszédügyi viszonyok javításában érdekelt Miniszterelnökségnek számos dicsőítő hangvételű levele, amelyekben a szerkesztőket az addig is követett lojális hangnem megtartására biztatták.²¹

Még kevésbé fordulhatott volna elő, hogy több magyar újságíró is magas román állami kitüntetéssel nyerjen kiemelkedő szolgálataiért. Mint a több lapban is publikáló Veress Sándor

15 A román és később a horvát sajtópiacon egyaránt tevékenykedő Poliány 1903-ban ilyen útmutatást kapott a Miniszterelnökségtől: „Minden ízetlen hyperlojalitás elkerülésével tartozik Ön Románia és intézményei iránt lojalitással viselkedni...”. Pro domo. MOL K 26 ME 858. cs. 2801. 1903 XVIII. t. 405. sz. és Feljegyzés a Poliánynak szóban adandó instrukciókról, 1903. júl. 13. MOL K 26 ME 858. cs. 3002. 1903 XVIII. t. 405. sz.

16 Agenor Gołuchowski közös külügyminiszter maga is arra kérte a magyar kormányfőt, hogy tartsa kordában a hazai sajtót. Széll Kálmán megnyugtatóan ezt válaszolta: „[...] a magam részéről a legnagyobb nyomatékkal figyelmeztetek minden itteni beavatott tényezőt a discretio szigorú szem előtt tartására, s a legjelentékenyebb magyar lapokat is felhívtam, hogy a romániai magyarság dolgaival egyáltalán ne foglalkozzanak.” Miniszterelnökségi fogalmazvány a közös külügyminiszterhez, 1902. júl. 28. MOL K 26 ME 548. cs. 2418. 1902 XXII. t. 672. sz.

17 A korábbi sajtóbotrányok miatt a háború kirobbanásának évében okkal tartottak attól, hogy a román férje miatt kockázati tényezővé vált Cipuné Hajdú Ilona óvónő alkalmazása (megtartása) vagy elbocsátása is kárára lehet az akciónak, mert feltételezhetően akad majd valaki, aki kényes értesüléseket kiszivárogtat a román sajtónak. : „a talaj a lehető legjobban van előkészítve egy esetleges országra szóló botrányra.” Bornemissza Gyula konzul 1913. dec. 30-ai levele Jeszenszky Sándor miniszterelnökségi államtitkárnak. MOL K 26 ME 1121. cs. 105. 1914 XX. t. 28. sz.

18 A Bukaresti Magyar Közlöny szerkesztője is így idézte a bukaresti román lapjait: „ezek a magyarok mindig hódítani akarnak minket...”. Oroszhegyi tréfával ütötte el a barátságatlan megjegyzést, mondván legfeljebb is a román szívek „meghódítását” tekintik céljuknak. BMK, 1860. aug. 25.

19 SZMÚ, 1908. okt. 18. és 1908. nov. 29. Veress Sándor a Bukaresti Híradóban ugyanezt így fogalmazta meg: „...a toll emberei a hírlapi hézagokat ellenünk való epekedésekkel töltik be, mi vagyunk szeréntök Európának műveletlen, türelmetlen barbárjai.” BH, 1877. febr. 13./25.

20 Az Apărarea Națională főszerkesztője nyilatkozott így a Bukaresti Magyar Újság szerkesztőiről. BARNA [BARABÁS] (1908): 18.

21 Slavko Cuvaj báni biztos a lojalitás elismeréseképpen adott jelentős kedvezményt a Szlavóniai Magyar Újságnak a regulációs szándékkal bevezetett letéti biztosítékból. (Legalább is a Miniszterelnökség ezzel indokolta az engedményt.) Miniszterelnökségi fogalmazvány Poliány Zoltánnak. MOL K 26 ME 945. cs. 2963. 1912 XVI. t. 90. sz.

mérnök, a *Bukuresti Híradó* román nyelvű változatát is közreadó Vándory Lajos,²² vagy az I. Károly negyven éves uralkodói jubileumán királyi aranytollal jutalmazott Poliány Zoltán.²³ Mindhárman a bukaresti magyarság kiemelkedő szellemi vezetői, s jó tollú közírók voltak. A kikezdetetlen jellemű, higgadt Veressel ellentétben a másik két kitüntetett azonban – mint a bukaresti magyar közélet egyenetlenkedésekbe bonyolódott hangadója – kénytelen volt távozni a román fővárosból. S ezzel eljutottunk a szerkesztői személyiségek kérdéséhez, ami önmagában döntően meghatározta egy-egy orgánum hangvételét, tartalmi színvonalát.

A felkészült komoly szakmai tapasztalattal bíró szerkesztő ritka vendégnek számított a magyar nyelvterület peremvidékein. A provinciálisnak tartott terepen felbukkanó első „zsurnaliszták” politikai menekültek (Koós, dr. Oroszhegyi, Veress). Egy részük mondhatni, kalandor (Czelder, Rákosy Gerő, Sebestyén Ede) a zöme egyszerű lelkész, vagy tanító (Koós, Czelder, Németh Gábor, Bartalus és Bálinth, valamint Kertész József, Nemes Tóth, Lischerong Mátyás, Kún László és Márton Árpád), akik gyakran hiú becsvágytól fűtve ugyan, de általában megfeleltek egy *néplappal* szemben támasztható követelményszintnek. Szerkesztői erényeik fő mércéje azonban nem is az intellektuális teljesítmény volt, hiszen önhitt véleményvezérként gyakran több kárt okoztak, mint amennyit használtak. Sokkal inkább a nemzeti önszemlélet és önbecsülés formálásában voltak sikeresek. Noha hitelességük vitatható, amikor a szerkesztők egy része személyes példaadásból igen csak rosszul vizsgázott (Czelder, Bartalus). De csúnya viszályok főszereplőiként a megosztó személyiségek közé kell sorolnunk a különben színvonalas Vándoryt, Bálinthot, sőt Poliányt és Székelyt is. (Az üstöként felbukkanó Felek Józsefről nem tudunk közelebbit.)

A presztízsharcoktól terhes regádi diaszpóra-lét gyakran hozott felszínre nehezen tisztázható (és feldolgozható) vádak: Vándory Lajosról ellenlábasai azt terjesztették, hogy a magyar belügyi hatóságok „csalás és ámítás” büntetőben vád alá helyezték.²⁴ A református Bartalus Jánost viszont katolikus lelkésztestvére vádolta összeférhetetlenséggel és a Magyar Társulat javainak hűtlen kezelésével.²⁵ Az a Bálinth, akit a Miniszterelnökség a vallási ellentétek kiélezése és ugyancsak pénzügyi visszaélések miatt helyeztetett át Bukarestből vidékre,²⁶ akinek távozása is éles sajtóvisszhangot keltett, minthogy szerkesztőtársa, Holló János segédlelkész több felettesére – reá is – terhelő nyilatkozatokat tett közzé.²⁷ (A vádak igazolódása ellenére őt hazarendelték.²⁸)

Ugyancsak 1903-ban, Bálinth szerkesztői állásának sikertelen megpályázása után Sebestyén Ede lett kellemetlen közjáték okozója: kicsinyes bosszúvágytól vezérelve előbb a ha-

22 HENCZ (2009): 25.

23 Tarkovich József levele Wekerle Sándor kormányfőnek, 1906. dec. 29. MOL K 26 ME 859. cs. 81. 1907 XX. t. 81. sz. S az általa szerkesztett Bukaresti Magyar Újságot a román király arany érdeméremmel tüntette ki. Wekerle Sándor levele a közös külügyminiszterhez. Fogalmazvány, 1907. jan. 4. MOL K 26 ME 858. cs. 6276. 1906 XVII. 310. sz.

24 Ábrahám István kocsi-gyáros, valamint id. és ifj. Bobkó János nyilatkozata. Olvasóinkhoz! BKNy, 1885. júl. 14./26.

25 Válasz a Romániai Értesítő szerkesztőjének. RMN, 1900. máj. 20.

26 MOL K 26 ME 575. cs. 1958. 1903 XVIII. t. 407. sz. és MOL K 26 ME 575. cs. 2798. 1903 XVIII. t. 407. sz.

27 Pro domo. MOL K 26 ME 575. cs. 2798. 1903 XVIII. t. 407. sz.

28 1903. májusi dátummal áthúzott fogalmazvány Szemcsányi Pál püspöknek címezve. MOL K 26 ME 575. cs. 1757. 1903 XVIII. t. 407. sz.

zai,²⁹ majd a romániai sajtóban szellőztette meg a romániai akcióval kapcsolatos bizalmas értesüléseit.³⁰ (A sajtócézár, Rákosi Jenő bizonyára ezért ellenezte oly határozottan bukaresti megbízatását.³¹)

Az átmenetileg a Bukaresti Magyar Újság felelős szerkesztőjeként is működő Kertész Józsefet viszont – sajtóvétség vádjával – a román hatóságok akarták kiutasítani az országból. A hűvös megfontoltság igényének megfelelni nem tudó református levita csak úgy kerülhette el taktikai hazarendelését, hogy – Budapest nyomatékos figyelmeztetésére – jó időre lemondott a közírói babérokrol, átmenetileg felhagyva a sajtószerepléssel.³² Rákosi Jenő javaslatára így kapott megbízatást Poliány.³³

A szerkesztő különleges helyzetét nemcsak a magas pártfogó sejteti, ugyanis kiugróan magas ellátmánnyal, majd hamarosan saját nyomda alapítását is biztosító kormányhitelek kedvezményezettjeként³⁴ működött Bukarestben, s később Eszéken is. „*Bizalmi férfíui*” minősítését bizonyára jó íráskészségének és ambiciózus vállalkozói programjának is köszönheti, de még inkább annak a sokrétű munkának, amivel csakhamar nélkülözhetetlenné tette magát a külföldi nemzetgondozásban. (Vezetésével alakult meg az önálló magyar katolikus eklézsia a román fővárosban, a Bukaresti Magyar Társulat tiszteleti elnökeként sokat tett a széttagolt egyleti élet összehangolásáért, szervezeti egyesítéséért, szerkesztette a Julián Egyesület romániai kalendáriumát, a magyar családok hazatelepítésében és a regáti magyar ösztöndíjasok pályáztatásában is közvetített.) Kezdeményezésére és saját költségén épült meg öt regáti magyar szervezet kiállítási pavilonja az 1906-os országos vásáron, ami kivívta nemcsak udvari körök, de átmenetileg még a román sajtó tetszését is. Erdemeire tekintettel a református tanfelügyelővel elmérgesedő vitája ellenére sem rendelték haza, hanem szakértelmét a szlavóniai magyarság szolgálatában kamatoztatták, ahol „laptulajdonosként” még sikeresebb pályát futott be.

Távozása után a magyar kormánynak választania kellett a regáti magyar közélet mindenáron való³⁵ megtisztítását hirdető (s Bartalus esperes bírálataiban Vándoryn is túltevő) Scheier Németh Ignác virágkereskedő, s egy ismeretlen erdélyi szász laptulajdonos (Brozer Sándor) között.³⁶ Mindkét megoldásnak megvolt a maga kockázata, nem beszélve a várható költségekről. Ez utóbbi mérséklése érdekében 1909-ben ugyan felmerült a két orgánium összeolvasztásának

29 Szmrecsányi Pál püspök 1903. máj. 8-ai levele Széll Kálmán kormányfőhöz. A miniszterelnök a közös külügyminisztert arra intette, hogy a családott Sebestyéntől óvakodjanak, s tegyenek lépéseket haza térítésére. Fogalmazvány, Gólurowski Agenornak, 1903. máj. 17. MOL K 26 ME 575. cs. 2005. 1903 XVIII. t. 407. asz.
30 Fogalmazvány a közös külügyminiszternek, válaszul Agenor Gólurowski 1903. ápr. 28-ai levelére. MOL K 26 ME 858. cs. 1871. 1903 XVIII. t. 405. asz.

31 Mondván „egy hasonló vendégszereplése alkalmával már sok bajt csinált.” Klebelsberg Kuno 1903. márc. 22-ei jelentése. MOL K 26 ME 858. cs. 1006. 1903 XVIII. t. 405. asz.

32 Levelében a kormányfő Pallavicini követ útján figyelmeztetni kívánta az érintettet, mint írta: „a további irkálástól elriasztandó.” Tisztázta a közös külügyminiszternek, 1903 febr. MOL K 26 ME 631. cs. 408. 1903 XVIII. t. 408. asz. Egy évvel később már látványos megjavulásáról érkezett jelentés, teljesen elhagyta a „tendenciózus” cikkek írását. Poliány Zoltán 1904. ápr. 14-ei jelentése, 29. MOL K 26 ME 604. cs. 636. 1904 XVIII. t. 636. asz.

33 Pro domo. A Romániai akció 1902. dec. 15-ei ülésének határozatai. MOL K 26 ME 858. cs. 4887. 1902 XXII. t. 1496. asz.

34 Támogatását 7.000 lejre emelték és 6.000 lej kamatmentes hitelt is kapott önálló nyomdája elindítására. Miniszterelnökségi belső emlékeztető, 1905. máj. 29. MOL K 26 ME 858. cs. 2243. 1905 XVII. t. 239. asz.

35 A Magyar Társulat új elnökét, Veress Jánost pl. „erkölcsi nullának” nevezi, és őt teszi felelőssé az eltűnt egyesületi javakért. RH, 1908. dec. 20. és 1909. márc. 18.

36 Pro domo (1908. ápr. 30.). MOL K 26 ME 858. cs. 825. 1908 XX. t. 245. asz.

gondolata, ám időközben Scheier Németh kellemetlen „tényfeltáró” buzgalmával talajt vesztett, s kénytelen volt felhagyni veszteséggé váló kiadói tevékenységével. Ebben kétségtelenül szerepe volt annak is, hogy működését beárnyékolta a román hatóságokkal való együttműködés gyanúja. Érdekes, hogy ezt a vádat az önmaga ellen kért sajtóirodai vizsgálat nem tudta megerősíteni, sőt megnyerte a Klebelsberg Kuno ellen indított becsületsértési pert is.

A tőle a Brozer-féle laphoz átpártoló, s ott „alapító-főszerkesztővé” váló Székely Béla esetében fordított a helyzet. Kezdetben szinte senki sem adott hitelt Scheier Németh híresztelésének, hogy Székelyt az óhazában sajtóvétségért már többször elítélték, s jelleme sem kifogástalan. Székelynek befolyásos függetlenségi párti mentorai voltak, akik személyét az „érinthetetlen-ség” burkába vonták, s ez a védőburk csak jóval később hámlott le róla. A világháborúban egy ideig a Belügyminisztérium alkalmazottjaként hírszerzői feladatokat is ellátott Bukarestben, ám a főváros 1918. évi elfoglalása után az Anwehrstelle hozzáfért a román nemzetbiztonsági hivatal irattárához. Nos, az ott fellelt adatok szerint egy Székely Béla nevű kolozsvári férfi évi 300 lej támogatást kapott a román kormánytól...³⁷ A Belügyminisztérium ekkor hozta nyilvánosságra a szerkesztő 1908. évi rágalmazási ügyének végzéseit, és békéscsabai korszakának peranyagát is.³⁸ Ám ahogy a főispáni jelentés nem tulajdonított különösebb jelentőséget ezeknek az ügyeknek, a történész is hajlik arra, hogy Székely bukaresti lapszerkesztői korszakáról a nyilvánvaló (kettős) ügynöki szerepkör ellenére valamelyest kedvezőbb véleményt alkosson. S nem pusztán azért, mert keze nyomán a tematikai gazdagság, a lojális, mégis következetesen érdekvédő attitűd³⁹ jellemezte a *Romániai Magyar Újságot*. Még inkább azért, mert a saját szellemi terméknek számító vezércikkek, tárcák, történelmi esszék, kommentárok műfajában új minőséget teremtett. Először is azzal, hogy a kifinomultabb ízlést és szellemi képességeket feltételező műfajok egyáltalán meghonosodtak lapjában. S ha gyakran nem is saját kútforrásból merített, az igényesen megválogatott (vagy talán szerencsésen mellé szegődött) munkatársakkal karöltve jelentősen javítani tudott a romániai magyar újságírás mérsékelt színvonalán. Itt leginkább dr. Szócs Géza munkásságát kell méltatnunk, amely a magyar–román megbékélést épp úgy szolgálta, mint a leromlott egzisztenciális és morális állapotok közt élő regáti magyarság szellemi igény szintjének és nemzeti öntudatának pallérozását. Hasonlóképpen gyümölcsöző volt dr. Rejőd Alpár rövid ideig tartó munkatársi tevékenysége a lapnál, amit a szerkesztőség méltó elhelyezésével, az egyesületi önművelés terén kifejtett jótékonykodásával és a két szomszéd nép megbékélését munkáló „propagandafilm” készítésével teljesített ki. Székely (s persze, a laptulajdonos Brozer) „személyzeti politikájának” értékéből az sem von le sokat, hogy e két kiemelkedően felkészült értelmiségi átmeneti „vendég” volt a bukaresti újságnál. Szócs hónapokon át az anyaországból küldözgette üdítő tartalmú és mondanivalójú írásait, így a szakmai versengés és súrlódás „felületei” nem voltak túlzottan jelentékenyek. Székely szakmai „hitele” így szerencsésen kitartott egészen 1916-ig, ekkor lapja is áldozatává lett a szövetségesi hűséget nem sokra tartó román nacionalizmusnak...

37 A kultuszminisztérium nevében Arányi Olivér három oldalas jelentésben cáfolta a Székely Béla által felhozott vádakat a katolikus akcióág vezetője, Kuczka Ágost prelátus ellen. Itt említette egy Székely Béla nevű magyar állampolgár román ügynök voltáról szóló értesítéseket, Varga Lajos brailai református lelkes közlése nyomán. Székely egyébként házkutatást javasolt Kuczknál. MOL K 26 ME 1186. cs. 893. 1918 XX. t.

38 Miniszterelnökségi tisztázata a belügyminiszternek, 1918. márc. 13. Uo.

39 RMŰ, 1914. nov. 29. és 1915. febr. 21. Mint írta: „már a háború előtt is voltak, akik történelmi okokból nem szimpatizáltak a magyarokkal, de a háború megkezdése után a magyarok elleni gyűlölet a legmagasabb fokra emelkedett”. RMŰ, 1914. nov. 29.

A *Romániai Magyar Újság* elnémitása nem lepte meg a helyismerettel bíró kortársakat. A kereskedelmi tárca bukaresti tudósítója már jóval korábban jelezte, hogy a neki nem tetsző lapokkal vagy a román kormány, vagy a felheccelt diákság minden aggály nélkül leszámol.⁴⁰ Hogy a többségi nemzet xenofób hangadói sajátosan értelmezik a sajtószabadságot, azt az is mutatta, hogy már önmagában azt kifogásolták, hogy egy idegen nyelven megjelenő lap akár kritikus hangon szólhat arról az országról, amely megélhetést kínált a bevándoroltaknak.⁴¹ Szlavóniában pedig „hazafisági” kérdést csinált abból is a horvát laptárs, hogy honfitársai bérbe adnak-e épületet a „veszedelmes” magyar újságnak.⁴² S míg a horvátok a Dráva, a románok a Kárpátok túloldalára kívánták a bevándorló magyarokat már 1907-ben is (a Lex Apponyi s a MÁV szolgálati szabályzatának vitája idején).⁴³

A felfokozott nacionalizmusok féktelen áradása így egyre bajosabbá tette a szerkesztők számára a mértéktartó, lojális hangütést. Ösztönösen mind többet foglalkoztak a magyar közösséget összetartó kulturális örökség, a magyar intézmények működése és a megélhetés hazai lehetőségeinek kérdéseivel. – Ami természetesen jótékony hatást gyakorolt a kivándoroltak megtépzott tudatállapotára. A nemzeti önazonosság ápolásának szerkesztői programja a szóban forgó újságok szolgáltató, néplap karakterét erősítette, de mindinkább előtérbe került az érdekvédelmi szócső szerepköre, ennek minden baljós következményével. Ebben a vonatkozásban azonban kétségtelenül jelentős előnyben volt a szélesebben vett *országghatáron belüli Szlavóniai Magyar Újság*. „Hazai pályán” az eszéki lap már az 1910-es népszámlálások előtt is azzal biztatta olvasóit: ha a horvát számlálóbiztosok a magyarok jogsérelmére látnák el feladatukat, akkor „Mi a panaszokat összegyűjtjük, s megtesszük a megtorló lépéseket”.⁴⁴ Noha a ’48-as földönfutó, Oroszhegyi doktor is azon a nézeten volt, hogy nem szabad szó nélkül hagyni az igaztalan román vádakat, mert különben a meg nem szolgált bélyeg a magyarságon marad.⁴⁵ Ezzel együtt is a „határon túli” magyar újságok leginkább az ellentétek tompításán fáradoztak, jelesen a sorsközösséget példázó török–ellenes harcokat idézve.⁴⁶

Az egzisztenciális boldogulás, de a személyes biztonság és háborítatlanság felértékelődő szempontjai által is ösztönzött lélektani fordulat 1908 és 1913 között következett be, amikor az annexió válság, majd a Balkán hatalmi átrendeződése okán a kivándorlási célterületeken a közhangulat is vészjóslóan magyarellenessé vált. S az oly sokáig módszeresen került

40 Márffy-Mantuano Rezsőnek a kereskedelmi miniszterhez, Láng Lajoshoz írt 1902. dec. 19-ei jelentése. Másolat. MOL K 26 ME 858. cs. 638. 1903 XVIII. t. 405. asz.

41 A Seara című lap pl. a Romániai Hírlapot felforgató szándékkal vádolta, amiért idézte Majláth József püspöknek a csángók sorsáért aggódó szavait. Egyúttal titkos célokkal elindított orgánumnak nevezte Németh Ignác lapját, amely a románságot büntetlenül gyalázhatja, sőt veszélyeztetheti. Seara, 1908. nov. 19. Hasonló vádakat fogalmazott meg a Neamul Românesc is 1908. nov. 15-ei [28-ai] számában. Idézem a Sajtóiroda fordításából: MOL K 26 ME 858. cs. 245. 1908 XX. t.

42 SZMÚ, 1910. febr. 6.

43 HENCZ (2009): 40.

44 SZMÚ, 1910. dec. 11 és uo. 1910. dec. 18. Mégis, a kettős Monarchia 2. számú „vezérnemzete” az uralkodó helyzettel együtt járó magabiztosság és erőszakosság helyett inkább viselte az anyaország támogatására szoruló nemzeti kisebbség jegyeit. Olyan kisebbségé, amelynek égető szüksége van egy olyan szócsőre, amely eligazítja az ismeretlen kultúra, szokások és törvények útvesztőjében, amely – már anyanyelvű voltánál fogva is – ápolja nemzeti azonosságtudatát, s vállalni tudja vallási–kulturális, gazdasági és politikai érdekeinek képviselését.

45 Mint írta: „nagyon távol vagyunk attól, hogy egy éretlen elme rémeit a román nemzet nyilatkozványainak tekintsünk, s csak azért tesszük meg rájuk észrevételeinket, mert van bennük valami ragályszerű, mi ha meg nem hiúsíttatik, gyűlékony anyagra találhatna.” BMK, 1860. szept. 29.

46 Pl. BMK, 1860. aug. 11. és BMK. 1860. aug. 25.

kérdést, hogy *hol a haza* (vagy melyik az igazi), a szerkesztők immár céltudatosan szegezik olvasóiknak. Vagyis a kettős kötődés determinizmusából kiszakadva az igazodás kényszeres manőverei helyett képessé válnak az éber szembesítésre: mit veszítettek és mit nyertek az óhazát odahagyó honfitársak? Mindeközben kirajzolódtak a romániai és szlavóniai magyarok identitásválságának, belső vitáinak és megmaradási küzdelmének kontúrjai; de képet kaphattunk a bevándoroltakban mindvégig a szomszédos nagyhatalom ügynökeit látó román/horvát politikai törekvésekről is. Arra a következtetésre jutva, hogy végső soron tévesnek bizonyult Poliány Zoltán reményteljes megállapítása, amelyet Bukarestből Eszékre érkezve fogalmazott meg kisebbség és sajtó kapcsolatáról: „*a mely fajnak sajtója van (...) azt elnyomni, azt beolvasztani nem lehet*”.⁴⁷ – Nos, a jelenkor kiábrándító tapasztalata viszont az, hogy tényleges szólásszabadság híján, a többség hatalmi érdekeinek szolgálatában álló modern média mindent elsöprő manipulációs eszközeivel – nagyon is lehetséges!

Összefoglalásul: a dualista korszak „határon túli” magyar sajtója az anyaországgal való kapcsolattartás, a kivándoroltak szellemi összefogása, valamint a befogadó nép és az anyanemzet történelmi ellentéteinek enyhítése programját követte. Ugyanakkor (eltérő határozottsággal) szembesíteni kívánta a kenyéradó új hazához önáltatóan lojális olvasóit a magyarelles megnyilvánulásokkal és asszimilációs szándékokkal is. A diaszpóra-magyarság egyházi- és kulturális szervezeteinek befolyásán mindenesetre túlmutat az anyanyelvű sajtó hatása, (gondoljunk csak a titkos kormányzati program részeként zajló visszavándorlást ösztönző kampány sikerére).

Hogy mindezt informális politikai csatornák igénybevételével tette – ez nem a „magyar imperializmus” visszatetsző manővere, hanem a korszak bevett gyakorlata volt. Elég csupán a horvát Frano Supilo *Novi List*-jének szerbiai, vagy a szerémségi Ruma német újságjának (*Deutsches Volksblatt für Syrmien*) nagy-német kapcsolataira utalni, s kitűnik, hogy a nemzeti érdekeket munkáló, idegenből támogatott sajtó nem magyar különlegesség.

Érdemes ugyanakkor felidézni, hogy a dualizmus kori magyar politikai közvélemény előszeretettel emlegette a Balkánt, mint a magyarság történelmi küldetésének terrénját. Szűk szakértői köröktől eltekintve azonban nem volt tisztában a szomszédos balkáni régiót formáló történelmi erők természetével, és nyomatékával. Ebből a szempontból – színvonalbeli hiányosságaival együtt is – a (nyelv)határ menti „külhoni” magyar sajtó sajtóéletünk egyedi adottságú szereplője volt. Közvetlen tapasztalatokra és megalapozott felismerésekre tett szert a szomszédsági viszonyokról és mentalitás készítésekről; s a befogadó ország viszonyainak tükrözésével, politikai törekvéseinek bemutatásával kivételes közvetítő szerepre volt hivatott a magyar nemzetpolitika szolgálatában.

– Csakhogy a nagyhatalmiság illúziójától megtévesztett anyaországi politika nem tulajdonított különösebb fontosságot a bukaresti és eszéki magyar orgánumoknak. Így azok kijózanító, sőt, olykor útmutatást jelentő látletei nem csatolódtak vissza, s nem hasznosulhattak kellőképpen a szétszakítással fenyegetett Szent István-i állam nemzetvédelmi törekvéseinek jótét korrekciója érdekében.

Az itt közben tartott sajtótörténeti munka pedig csupán a tudományos megismerés szintjén hivatott pótolni a dualizmus kori magyar politikai elit e sajnálatos mulasztását.

47 SZMÚ, 1908. okt. 4.

Forrás- és irodalomjegyzék

Levéltári források:

Magyar Országos Levéltár, K 26. Miniszterelnökségi iratok, A romániai és a szlavóniai akció iratanyaga

A Magyarországi Református Egyház Zsinati Levéltára: 2. fond, Külügyi iratok, III. A külföldön élő magyar reformátusok lelki gondozása A. Oláh–moldvai misszió, 42–46. és 48–80. iratsomó

Sajtóforrások:

BH = Bukaresti Híradó [Gazetta de Bucuresci] 1876–1885

BK = Bukaresti Közlöny 1884/5, 1899

BMH = Bukaresti Magyar Hírlap 1918

BMK = Bukaresti Magyar Közlöny 1860

BMK1884 = Bukaresti Magyar Közlöny 1884

BMÚ = Bukaresti Magyar Újság 1902–1908

RÉ = Romániai Értesítő 1900

RH = Romániai Hírlap 1907–1910

RMN = Romániai Magyar Néplap, 1900

RMÚ = Romániai Magyar Újság 1909–1916

SzMÚ = Szlavóniai Magyar Újság 1908–1918

Valamint a Budapesti Hírlap, Hrvatska Sloboda, Hrvatsko Pravo, Hrvatska, Narodna Obrana, Pesti Hírlap, Obzor, Secolul, Universul, stb. egyes lapszámai.

Felhasznált irodalom:

BATÁRI Gyula: Az első bukaresti magyar nyelvű hírlap. *Magyar Könyvszemle*, A Magyar Tudományos Akadémia I. Osztályának könyvtörténeti folyóirata, 94. évf., 1–4. sz. 1978. 335–339.

BÁLINTH (1901) = *A Bukaresti Szent István Király Egyesület alakulási Emlékkönyve*. A bukaresti magyar egyházak és társulatok rövid ismertetésével. / Szerk. és kiad.: BÁLINTH János bukaresti főegyházmegyei áldozó pap. Bukarest, 1901.

AUNER (1908) = AUNER Károly: *A romániai magyar telepek történeti vázlata*. Temesvár, 1908.

BALATON (2003) = BALATON Petra: A székelyföldi (erdélyrészi) kirendeltség tevékenységéről. *Magyar Kisebbség*, Új sorozat, 8. (2003) 2–3. (28–29.) 82–90.

BALATON (2004) = BALATON Petra: *A székely akció története. Források I/1. Munkaprogram és kirendeltségi jelentések*. Budapest, Cartofil, 2004.

BALATON (2015) = BALATON Petra: Régiófejlesztés: egy elfeledett állami hivatal nyomában – az agrártárca nagyváradai minisztériumi kirendeltsége (1913-1919). In MAKKAJ Béla (szerk.): *A Felvidék krónikása. Tanulmányok a 70 éves Popély Gyula tiszteletére*. Károli Gáspár Református Egyetem – L' Harmattan, 2015.

BARABÁS (1901): A székely kivándorlás és a Romániában élő magyarok helyzete. *Közgazdasági Szemle*, XXV. évf. 1901. 25. k. 424–452.

BARNA [BARABÁS] (1908) = BARNA [BARABÁS] Endre: *Románia nemzetiségi politikája és az oláh-ajkú magyar polgárok*. Kolozsvár, EMKE, 1908.

BÍRÓ (1989) = BÍRÓ Sándor: *Kisebbségben és többségben. Románok és magyarok (1867–1940)*. Bern, Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem, 1989.

ENYEDI Sándor Két levél a Bukuresti Magyar Közlönyről. [Oroszhegyi Józsa szerkesztő élet-rajza.] *Magyar Nemzet*, 1985. dec. 12.

HEGEDÜS (1902) = HEGEDÜS Lóránt: *A székelyek kivándorlása Romániába*. Budapest, [Klny. a Budapesti Szemléből] 1902.

HEGEDÜS (1904) = HEGEDÜS Lóránt: *A kivándorlási congressusok eredménye*. Budapest, 1904.

HENCZ (2009) = HENCZ Hilda: *Magyarok román világban. A Kárpátokon kívüli román térségben élő magyarok és a Bukaresti magyar sajtó. (1860-1941)* = Maghiarii în universul românesc. Maghiarii din spațiul extracarpatic românesc și presa maghiară bucureșteană (1860-1941). Carocom '94 Kft. Bukarest/București, 2009.

HENCZ (2011) = HENCZ Hilda: *Publicațiile Periodice Maghiare din București = Bukaresti Magyar Időszaki Kiadványok* Ziare, gazete, reviste, anuare, calendare, almanahuri, buletine, dări de seamă, îndrumătoare 1860-2010. Editura Biblioteca Bucureștilor, București, 2011.

KAPRONCZAY (2013) = KAPRONCZAY Károly: *Közép-Kelet-Európa orvosi múltja*. Johan Béla Alapítvány, Budapest, 2013.

KERTÉSZ (1913) = KERTÉSZ József: *Tíz év a romániai magyar misszióban*. Kolozsvár, 1913.

KOÓS (1973) = KOÓS Ferenc: *Életem és emlékeim*. Bukarest, Kriterion, 1973.

KOVÁCS (2014): Szabó Dezső nemzetszemlélete. Máriabesnyő, Attraktor, 2014.

KÖÖ (2014) = KÖÖ Artúr: *Erdélyi adalékok a Lex Apponyihoz*. Budapest, Underground Kiadó, 2014. 34–39.

KÖPECZI (1995) = KÖPECZI Béla: *Nemzetképzés és a XIX. századi román irodalom magyar-ságképe*. Budapest, Akadémiai Kiadó. 1995.

LAKATOŠ (1914) = LAKATOŠ, Josip: *Narodna statistika*. Zagreb, 1914.

A magyar sajtó története 1705–1982. I-II/2. Főszerk.: SZABOLCSI Miklós. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1979–1985.

BUZINKAY Géza – KÓKAY György: *A magyar sajtó története I. A kezdetektől a fordulat évéig* Szerk.: Bajnai Zsolt, Budapest Ráció Kiadó, 2005.

MSK (1920) = *Magyar Statisztikai Közlemények, Új sorozat. Az 1910. évi népszámlálás.* 64. k. Budapest, M. kir. Központi Statisztikai Hivatal, 1920.

MAKKAI–MAKKAI VÁRKONYI (1994) = MAKKAI Béla – MAKKAI VÁRKONYI Ildikó: A Szlavóniai Magyar Újság és a horvátországi magyarság (1908-1918). In ARDAY Lajos (szerk.): *Féjezetek a horvátországi magyarok történetéből : tanulmányok*. Budapest, Közép-Európa Intézet – Teleki László alapítvány. 1994. 85–108.

MAKKAI (1996) = MAKKAI Béla: A magyar kormányzat «Bosniai actio»-ja (1909-1919). *Századok*, 130. évf. 2. sz. (1996), 341–381.

MAKKAI (2000) = MAKKAI Béla: Magyarság-gondozás Bukovinában. Kisebbségkutatás, 9. évf. 3. sz. 2000.

MAKKAI (2002) = MAKKAI Béla: A kivándorolt magyarság anyaországi támogatása a 20. század elején – Ploiești példáján = *Századok*, 136. évf. 1. sz. 2002.

MAKKAI (2002b) = MAKKAI Béla: Magyarság-gondozás Galațin. In ABLONCZY Balázs – ifj. BERTÉNYI Iván – HATOS Pál – KISS Réka (szerk.): *Hagyomány, közösség, művelődés. Tanulmányok a hatvanéves Kósa László tiszteletére*. Budapest, BIP, 2002.

MAKKAI (2003) = MAKKAI Béla: *Végvár vagy hídfő? „Az idegenben élő magyarság nemzeti gondozása” Horvátországban és Bosznia-Hercegovinában (1904-1920)* Budapest, Lucidus [Kisebbségkutatás Könyvek] 2003.

MAKKAI (2004) = MAKKAI Béla: Kormányakció a horvátországi magyar kisebbségért / In: uő: *Idegenben. Tanulmányok a magyar-magyar kapcsolatok korai történetéből*. Budapest. Károli Gáspár Református Egyetem. 2004.

MAKKAI (2004b) = MAKKAI Béla: Mađarsko-Hrvatski odnosi početkom 20. stoljeća na slavonskom području. *Časopis za suvremenu povijest* [Zágráb] God. 36. br. 2. (2004). 569–579.

MAKKAI (2004c) = MAKKAI Béla: Kontredikcije aktivne zaštite manjina u krugu Slavonskih Mađara početkom 20. st., 319–327. In KRUIHEK, Milan (gl. urednik): *Hrvatsko-mađarski odnosi, 1102–1918. (Zbornik radova)* Zagreb, Hrvatski institut za povijest, 2004.

MAKKAI (2009) = MAKKAI Béla: Egyes szlavóniai uradalmak szerepe a bevándorolt magyarság kulturális (nemzeti) gondozásában a XIX–XX. század fordulóján. *Agrártörténeti Szemle*, 50. évf. 1–4. sz. (2009) 71–83.

MAKKAI (2010) = MAKKAI Béla: Egy kiállítás kép(telenség)ei. Az állampolgári-nemzeti kötődések példái a magyar-román viszonyban. *Magyar Hírlap*, [Történelem rovat], 2010. dec. 10.

MAKKAI (2012) = MAKKAI Béla: *Híja-haza. Cikkek, esszék, tanulmányok*. Magyar Nyugat Könyvkiadó, Vasszilvágy, 2012.

MAKKAI (2015) = MAKKAI Béla: *Székely-magyar „temető” – Ó-Románia. A regáti magyarság a dualizmus kori nemzetpolitika látóterében*. Budapest, 2015. [Kézirat]

MARGITAI (1918) = MARGITAI József: *A horvát–szlavónországi magyarok sorsa, nemzeti védelme és a magyar–horvát testvériség*, Budapest, 1918.

MÁK (2014) = MÁK Ferenc: A horvátországi magyar sajtó 1914–1989. In APRÓ István – PAÁL Vince (szerk.): *A határon túli magyar sajtó Trianontól a XX. század végéig. Fejezetek a magyar sajtószabadság történetéből*. Budapest, Média tudományi Intézet, 2014.

NAGY (2000) = NAGY Sándor: *A regáti magyarság. Tanulmány a havasföldi és moldvai szóróványmagyarságról. / Sajtó alá rend. bev. jegyz.: Sz. Nagy Csaba. – Kolozsvár – Sopron, 2000. Kalota – Zé (Diaszpóra Könyvek – Bethlen Könyvek)*

OBERDING (1940) = OBERDING József György: *Az ó-romániai magyarság*. Pécs, A Pécsi M. Kir. Erzsébet Tudományegyetem Kisebbségi Intézetének Kiadványa, (11.) 1940.

RUH (1941) = RUH György: *Magyarok Horvátországban*. Budapest, Magyar Szociográfiai Intézet, (Szociológiai értekezések tára, 4.), 1941.

SZÜCSI (1910) = SZÜCSI [BAJZA] József: *Horvátország népessége*. Budapest, 1910.

THIRRING (1904) = THIRRING Gusztáv: *A magyarországi kivándorlás és a külföldi magyarság*. Budapest, 1904.

VERESS (1878) = VERESS Sándor: *A magyar emigratio a keleten*. Budapest. 1878.

UTÓSZÓ

Mai felfogásunkhoz és értelmezésünkhöz képest alapvetően különbözött a médiával kapcsolatos gondolkodás a nemzetállamok hőskorában (néhol ez még viharos kialakulásuk időszaka), merőben más funkciót tulajdonítottak neki. Részben joggal, hiszen érezték, hogy hatásos, félelmetes fegyver, amely jelentős (ma már tudjuk: pótolhatatlan) szerepet játszott az uralkodó nemzeti eszme és a nemzetállamok genezisében. Valódi természetével azonban nyilvánvalóan nem voltak tisztában, hiszen olyan fegyvert még korábban senki sem látott, amely esetenként szembefordul megalkotójával és gazdájával, majd saját kénye-kedve szerint méri csapásait. (Nem csoda, hiszen a régi vágású hatalom és politika még ma sem érti igazán, hogy az a média, amely egykoron lehetővé tette, sőt egyenesen elősegítette a klasszikus nemzetállam létrejöttét mára annak a lebontásában játszik kulcsszerepet.) Ezt nem is igazán lehetett előre látni akkor, amikor egy kormányzat, egy központi államhatalom a kor létező legkorszerűbb eszközhöz nyúl: a tömegmédiát veti be egy általa fontosnak tekintett társadalmi-politikai ügyben. Vagyis lapokat alapít, finanszíroz és támogat annak érdekében, hogy céljt érjen. A hatékonyság persze változatos és esetleges, sikeres példák és csúfos bukások hosszan sorolható esetei illusztrálják. A média természete és működési elvei nehezen kiismerhetők – már akkoriban is.

Makkai Béla könyve nem egyszerű sajtótörténet, bár módszeresen felsorolja, leírja és elemzi a vizsgált kor és terület orgánumait – éppen a specifikus etnikai, politikai és területi körülmények miatt jóval több annál. Semmit sem értenénk a leírt folyamatokból, ha figyelmen kívül hagynánk a korszak mozgó erőt és áráz harcait, amelyek a térség népei, éppen kialakuló nemzetállamai között dúltak, hol rejtett, hol nagyon is nyilvánvaló eszközökkel. Ennek, mármint a nemzeti identitásnak és az általa kialakított világrendnek ma is igen ambivalens a megítélése, nincs könnyű helyzetben a történész sem, aki a végletekig, mediatizált világban hivatása szabályai szerint kutatja és interpretálja ezt a korszakot. Választhatja ugyan a tények „magától értetődő” felvezetését és a szorgos munkával összegyűjtött kutatási dokumentáció, a források logikus elrendezését, de a percepció sem a szélesebb társadalmi, sem a szűkebb szakmai vonalon egyáltalán nem „magától értetődő”. Röviden azt mondhatjuk, a történelem és a történész pozíciója is alaposan megváltozott, és ha kutatásainak tárgya közvetve vagy közvetlenül a nemzeti identitást is érinti, akkor ennek a tárgynak a fogadtatása is igencsak sokféle lehet. Talán érdemes néhány gondolat erejéig körbejárni ezt a két tényezőt és úgy visszatérni a szerző által tárgyalt kérdéskörre.

Kezdjük azzal, hogy a történelem interpretációja ma már egyáltalán nem csupán egy csendesen, elmélyülten dolgozó, szűk elitet érintő tevékenység. Nem az, tucatnyi okból és már rég nem az, de az éppen aktuális társadalmi jelenségek vetületében mostanság különösen nem az. A világunkat működtető láthatatlan hurok közül többel is igen szoros érintkezésben, összeköttetésben áll – ilyen a piacgazdaságra épülő neoliberális kapitalizmus, a globalizáció, a nemzeti identitás, a multikulturalizmus és társainak kérdésköre, a jelen és a közeljövő társadalmi berendezkedéseinek lehetséges modelljei és így tovább.

A történészek keresik a helyüket ebben a felbolydult világban, hiszen egyrészt biztosnak hitt sarokköveket nyelt el az ár, másrészt saját hangjukat is alig hallják a hagyományos és az új média minden csatornáján áradó kakofóniában. Nem könnyű mértékadónak lenni egy olyan világban, ahol ez a média többé már nem csak tükrözi, hanem aktívan teremti is a valóságot és ő maga lemondott mindenféle mértékről.

Francois Hartog és Jacques Rewel *A múlt politikai felhasználásai* – című könyvük előszavában panaszozzák, hogy a múlt módosításának különféle formái immár nem pusztán a szakértők szűk körére tartoznak és azok a kérdések, amelyek korábban csak a szakmán belüli viták tárgyát képezték, immár a közvélemény elé kerülnek és ezzel egy csapásra megváltoztatják a történész státusát.⁴⁸

Jól tudjuk, a történelem felhasználása egyáltalán nem új keletű dolog, legfeljebb a mértéke nőtt meg drasztikusan ám valóban, a közvélemény, az „utca emberének” beleszólása az igazi novum. Olyasvalamiképpen hatolnak be a tömegek a szakmai berkekbe, a korábbi kiváltságos szellemi területekre, ahogyan Ortega írja a megelőző nagy, sokkoló mozgalomról: a tömegek ellepik a jó helyeket.

Nem minden alap nélkül bírálják a nemzeti identitásképzés sokszor apologetikus történelem szemléletét és felhasználását a nacionalizmus túlhaladottságát hirdető, a nemzetek feletti, ultraliberális állam hívei. A nemzetépítés valóban gyakran él a hős- és mítoszteremtés eszközével, a múltban keres és talál érvet, alapot a nemzeti azonosságtudat megteremtése érdekében. Eközben nem torpan meg, ha a történelmet némileg sajátos módon kell értelmezni céljai érdekében, sőt sokszor akkor sem, ha a múltban nem talál egykönnyen adekvát hivatkozási alapot. Ha nem talál, teremt, beindul tehát a mítoszteremtés mechanizmusa, amelynek végén az új nemzedékek már úgy használják az „új múltat”, mintha az öröktől fogva létezett volna. „A mostantól minden másként volt” technikáját az úgynevezett létező szocializmusban vitték tökélyre, de természetesen bőven találhatunk példát korábbi korokban is és persze ma sem kell nélkülöznünk.

A folyamat megértésben sokat segíthet Giovanni Levi gondolatmenete a történelem és a történészek társadalmi státuszának változásairól. Mert maga a szakma aligha lépett volna önként ebbe a zavaros és örvényes folyóba. Ehhez olyan helyzetnek kellett előállnia, amikor a történészek már nem egészen választhatják meg, hová is szeretnének lépni. Menniük kell, ahová a fősodor viszi őket, mert nem saját köreikben dőlnek már el az efféle dolgok. Valahogy úgy, ahogyan Jézus mondá Péternek Tibériás tavánál: *„Amikor fiatal voltál, felövezted magad, s oda mentél, ahova akartál. De ha majd megöregszel, kiterjeszted karod, s más fog felövezni, aztán oda visz, ahova nem akarod.”*⁴⁹

Hartog írja:

*„...mindenki tudatában van annak a ténynek, hogy a történeti vita és – nagyobb általánosságban – a módosításának különféle formái immár nem pusztán a szakértők szűk körére tartoznak. Pontosabban fogalmazva: azok a kérdések, amelyek korábban csak a szakmán belüli viták tárgyát képezték, immár a közvélemény elé kerülnek és ezzel egy csapásra megváltoztatják a történész státusát;”*⁵⁰

Giovanni Levi is hasonló állásponton van, először csak azt állapítja meg, hogy megváltozott a történelem és az olvasók közötti kapcsolat, mivel a könyvek általi kommunikáció elvesztette azt a kvázimonopol helyzetet, amelyet a nyomtatás elterjedésével apránként szerzett meg magának.⁵¹

48 HARTOG, Francois – REWEL, Jacques : *A múlt politikai felhasználásai*. Budapest, L' Harmattan, 2006. 7.

49 János evangéliuma, 21.

50 HARTOG, Francois – REWEL, Jacques: i. m. 7.

51 LEVI, Giovanni: A távoli múlt. A történelem politikai használatáról. In: HARTOG, Francois – REWEL, Jacques: i. m. 25.

Ráadásul az iskolai tanterveket is oly módon alakították át, hogy a történelem, mint a szocializáció eszköze immár nem azt a célt szolgálja, hogy a múlt eseményeinek mélyebb összefüggéseit tárja fel és rámutasson a világ összetettségére. Ehelyett a jelen tényeiből kiindulva, azok fontosságát a végtelékig eltúlozva, torz történelemszemléletet közvetítenek. A jelenkor fogalma tehát kitágul, a távolabbi múlt pedig sematizált, leegyszerűsített tényanyaggá silányul: a történelem eseményeiből hírek lettek.

Az információ szerzésének módozatai tehát megváltoztak, de talán még jelentősebb, hogy az emlékezet is átalakult. A kollektív emlékezet, amelynek kontrolljában, legalább részben részt vehettek a történészek, oly mértékben fragmentálódott, hogy immáron semmiféle gát nem tud határt szabni a leegyszerűsítő, sztereotip áramlatoknak. Az individualizált történelmi tudat és ismeret pedig minden korábbinál tágabb teret hagy a szándékos és szervezett manipulációnak, a múlt bármilyen szándékú és előjelű felhasználásának.

A hőskorban persze még nem látható, hogy a kollektív emlékezet a tömegmédia által át-szórt és irányított társadalmakban egyszer majd olyan mértékben megerősödik, hogy alapjaiban veszélyezteti a klasszikus történetírás pozícióit, sőt néha úgy tűnik, egyenesen annak helyébe lép. A történészek tehát egyszerre választás elé kényszerülnek: magukévá teszik a kollektív emlékezet szemléletét és módszereit, elismerik annak létjogosultságát a múlt értelmezésében (ennek összes következményével együtt) vagy duzzogva visszavonulnak elefántcsont tornyaikba és légüres szellemi térben folytatják munkájukat. Egyénileg persze mindkét esetre akad példa – akár szélsőséges is – a szakmai diskurzusok azonban arra mutatnak, hogy a történészek elméleti szinten is felvették a kesztyűt és megpróbálnak elfogadható válaszokat adni a kihívásokra. A kihívások pedig sokrétűek, egymással szemben is számos ellentmondástól terhesek. A már említett kollektív emlékezet, média által robbantott „szellemi tarolása” mellett ott van a már szintén említett nemzet-történelmi szemléletmód válsága, ami egész egyszerűen a nemzetállamok globális társadalmi státuszának megváltozásából ered. (Ezeknek a változásoknak a mibenléte és főleg várható iránya és különösképpen „végkifejlete” persze nagyon is vitatott. Számos jel utal arra, hogy a nemzetállamok válsága, „halála”, de még jelentőségük csökkenése is, sokkal inkább az elit diskurzusában „van előrehaladott állapotban”, mintsem a valóságban. Mindazonáltal tagadhatatlan, hogy a változások nagy léptékűek, számos vonatkozásban globálisak, ezért mindenképpen indokolt az útkeresés.)

Úgy tűnik azonban, hogy miközben ez az „új” emlékezetközpon-tú szemlélet megszilárdulni, sőt intézményesülni látszik, az inga közben megindult visszafelé: egyes vélekedések szerint (pl. Allan Megill) a *public history* mai térhódítása korántsem abszolút és végleges, a nemzeti identitáson nyugvó vagy más esszencialista történelemkép ismét megerősödőben van. Ehhez nyilván jelentős mértékben hozzájárulnak azok a kritikus hangok, amelyek az egyéni emlékezés és kollektív „történelmi vélekedés” túlzott és közvetlen befolyására hívják fel a figyelmet. A múltra való emlékezés joga kicsúszott mindenféle tudományos kritika hatásköréből. Miközben elvileg liberális demokráciákban élünk, ahol a szólás és véleményszabadság még véráldozatok árán is abszolút védelmet élvez (Lásd Charlie Hebdo!) nagyon is pontosan meg van szabva, hogy mire emlékezhünk a múltból és mire nem. Az már korántsem egyértelmű, hogy ki, vagy kik határozzák meg ezeket a határokat, hogy kinek a társadalmi, politikai és kulturális követelményei érvényesülnek a múlt megjelenítésének adott pillanatában. A történészekkel szembeni elvárás pedig megbízóik akaratainak érvényesítése, ami adott esetben akár abban is kimerülhet, hogy kritika nélkül hitelesítsék a kollektív emlékezet konstrukcióját. Ez a konstrukció márpedig, kritika nélkül könnyen önkényessé válhat.

Elengedhetetlenül szükség lenne tehát a kollektív emlékezet három összetevőjét külön-külön és együttesen is a maguk helyén kezelni: a személyes emlékezést, a hagyományt és a történészek által teremtett tudást, a történelmi tudatot.

Mindeközben egy pillanatra sem csitulnak el azok az immár évszázados múltra visszatekintő viták, amelyek a történészek nagy alapdilemmái körül folynak. A múlt elbeszélésének módja, az alkalmazott időkonstrukciók, az „igazság” megközelíthetősége, illetve éppen elérhetetlensége, ugyanúgy foglalkoztatják a szűkebb szakmai köröket, ahogy a társtudományok képviselőit és az érdeklődő laikusokat is. Többször lefutott körök után mindannyiszor visszajutunk oda, hogy „a múltnak mindig csak a jelen kérdéseit tudjuk feltenni”.⁵²

*

A századelő magyar valósága eleven kísérletező laboratóriuma volt mindezen ideáknak és társadalmi gyakorlatoknak. Nem lenne illő, sem pedig célszerű, ha elhallgatnánk azokat a súlyos tévedéseket és a téves helyzetfelismerésből eredő elhibázott célkitűzéseket, hiú politikai reményeket, amelyeket a magyar kormányzat ezekben az évtizedekben a kivándorlással, a nemzetiségi kérdéssel és a nemzeti jövővel kapcsolatban kitűzött, táplált, illetve elkövetett. Az utókor méltán kárhoztatja a politikai rövidlátást, ami a korszak viszonyai között sok tekintetben végzetesnek bizonyult. Méltán, bár nem egészen igazságosan, hiszen ami a vesztesek esetében kártékony ábrándnak és jóvátehetetlen hibák sorának tűnik, az a győztesek oldalán nagy ívű vízióvá és bátor nemzetépítő programmá nemesült – képviselőivel, megfogalmazóival együtt – megdicsőült.

Szintén szokás és persze könnyű, egyszerűen a túlfűtött nacionalizmust kárhoztatni ezekért a hibákért. A „túlfűtöttség” azonban abban a korban úgymond természetes sajátossága „alapállapota” volt annak a mozgalomnak és eszmének, ami a nemzetállamok rendszerét, a kapitalista gazdaságot, a polgári demokráciát – a mai világendet – létrehozta. Akik ebben a küzdelemben sikerrel jártak, azok megdicsőültek és sem eszközeiket, sem történelmi tetteiket soha többé nem kérdőjelezték meg, míg akik alulmaradtak, azok osztályrésze (jórészt a mai napig) az erkölcsi megbélyegzés (és persze a vereséggel járó egyéb veszteségek, egészen a fizikai megnyomorítottatásig és megsemmisítési kísérletekig).

Magának a nacionalizmusnak azonban ekkor még korántsem volt olyan negatív a szerepe és megítélése, mint ahogyan azt napjainkban magától értetődően és szinte kötelezően a múltra vonatkozóan is visszavetítjük. Egyrészt a két világháború után nagyon is érthető ez az ítélet, legalábbis ha szó szerint egyetértünk Patrick J. Geary, amerikai történésszel, aki a *Nemzetek mítosza* című könyvében leszögezi, hogy az etnikai nacionalizmus már kétszer lerombolta Európát és lehet, hogy újra le fogja rombolni.⁵³ Egy ilyen sommás kijelentéssel első nekifutásra talán könnyebb egyetérteni, mint bármilyen aspektusból megkérdőjelezni, azonban néhány gondolat erejéig mégis szeretnénk árnyalni, a véleményünk szerint ennél jóval komplexebb kérdéskört. Bár látszólag ezzel eltávolodunk a XIX. század végi és XX. század eleji Magyarország nemzetiségi viszonyaitól, valójában a napjainkban folyó szakmai és a médiát is átható laikus diskurzusok a nacionalizmusról és a nemzeti identitásról nagyon is elősegíthetik a vizsgált korszak megértését. Éppen ezeknek a dilemmáknak és eszmetörté-

52 LEDUC, Jean: *A történészek és az idő*. Kalligram, Pozsony, 2006. 367.

53 GEARY, Patrick J.: *Nemzetek mítosza. Európa népeinek születése a középkorban*. Budapest, Atlantisz, 2014. 22.

neti folyamatoknak a reflexszerű leegyszerűsítése vagy mellőzése miatt élnek máig felszínes sztereotípiák és semmitmondóvá koptatott közhelyek még szakmai körökben is az akkori viszonyokról.

Geary, történészként, medievistaként sokakhoz hasonlóan, azt bizonygatja, hogy az európai nemzetek mind genezisükben, mind jelenlegi állapotukban csupán változó, esetleges képződmények, korántsem azok az „ősi”, statikus és örökkévalóságnak szóló entitások, amilyenek a nacionalisták látják őket. Megkérdőjelezi a nemzeti mítoszokat, a valós történelmi tények felhasználását a jelen igazolására, az etnikumok önrendelkezési és azon jogát, hogy bizonyos territóriumot birtokoljanak. Megkérdőjelezi továbbá a nyelvek identitásképző elvét és káros jelenségnek tartja a nemzeti nyelvek (szintén mesterséges) konstrukcióját. Ez utóbbit azért, mert *„az egyes népeket nyelvek szerint azonosító filológiai módszer Európa-szerte felbecsülhetetlen károkat okozott.”*⁵⁴ (például eltűnt a nagy európai népcsoportok közötti sokszínű nyelvi átmenet, a nyelvi határok sokkal merevebbek lettek) és mert így a nacionalista oktatók és ideológusok *„egy olyan »tudományos« nemzeti történetírást teremthettek meg, amely mind a nemzeti nyelvet, mind a hozzá köthető ideológiát a távoli múltba vetíthette vissza. Ez a projekció azért volt lehetséges, mert a filológia »diadalmenete« újabb és hasonlóan káros lendületet adott a nacionalizmus továbbfejlődéséhez»*⁵⁵.

Valamennyi gondolatmenete logikus és ésszerű, annál is inkább, mivel az elemzett, általa mégoly károsnak és veszélyesnek tartott jelenségeket nem próbálja negálni abban az értelemben, hogy egyszerűen illegitimé és történelmen kívülé nyilvánítaná, mint sok szerző teszi. A nemzetet nem tartja „elképzelt közösségnek”, ahogyan azt sem tagadja, hogy bár a modern nemzeteszmé nyilvánvalóan új keletű konstrukció, annak történelmi előzményei hosszú századokra, sőt évezredekre nyúlnak vissza.

*„... bár minden jel arra mutat, hogy napjaink jellegzetes, etnikai alapú nemzetállam-formáit a XIX. századi romantikusok és nacionalisták erőfeszítései hívták életre, ez mégsem jelenti azt, hogy a nemzetek »elképzelésének« ne léteztek volna olyan más formái a múltban, melyek éppoly erőteljesek voltak, mint a modern kor elképzelései, bár azoktól nagyon is eltértek.”*⁵⁶

Ez a lényeges megállapítás viszont – kiegészítve az idézett szerző azon megállapításával, miszerint még ha bizonyos értelemben ezek a közösségek elképzelték is, ugyanakkor nagyon is valóságosak és erőteljesek, hiszen minden lényeges történelmi jelenség lélektani is egyben és *efféle mentális jelenségek több ember halálát okozták már, mint bármi más* – mégis alapot ad, hogy vitába szálljunk egyik legfontosabb következtetésével. Miközben ugyanis szemléletesen bemutatja az európai népek geneziséét az ókortól napjainkig, és lépésről-lépésre bizonyítja, mennyire esetleges, homályos és konstruált ez a történet, egyben azt is taglalja, miként ölték, irtották, sanyargatták egymást ezek a népek a legkülönbözőbb indokkal és alapokon. Vagyis, az a nemzeti identitás, ami „immár kétszer lerombolta Európát és lehet, hogy újra le fogja rombolni” nem volt ugyan sehol, de szemmel láthatóan nem is volt rá szükség ahhoz, hogy Európa évezredek óta folyamatosan vérben gázoljon. Nem volt szükség nemzetállamokra sem ahhoz, hogy a népek, etnikumok, törzsek – nevezzük őket akárhogy – megtámadják egymás

54 I. m.: 43.

55 I. m.: 45.

56 I. m.: 26.

territóriumát, azt maguknak követeljük, a korábbi birtokosokat kiirtsák, rabságba döntték, vagy identitásuk feladására kényszerítették. Az átkos nacionalizmus nélkül semmivel sem voltak kevésbé sikeresek, a *másik* gyűlöletében vagy éppen a genocídiumban. Geary, könyvében kétszázötven oldalon át sorolja erre a példákat – hiszen ez a valódi, a mítoszoktól és mindenmű ideológiától és pátosztól megfosztott történelem.⁵⁷

Természetesen nem áll szándékunkban tagadni, hogy Európa (legutóbbi) két lerombolásában kulcsszerepet játszott az újkori nacionalizmus. Azonban az elmúlt évezredek során Európa már sokszor lerombolta magát, vagy mások rombolták le. Ne tévesszen meg minket a mérték és a hatékonyság: a nagyságrendekkel nagyobb emberi populáció és a technikai lehetőségek minden eddiginél „eredményesebbé” tették ezt a rombolást, de egyéb vonatkozásban, mint például a kegyetlenség, a célok elvetemültsége semmivel sem maradt el a korábbi konfliktusokban. (Olyannyira nem, hogy hajlamosak vagyunk megfedkezni például arról, hogy bár a nacionalizmus korszakának tulajdonítjuk a legszörnyűbb bűn, a genocídium „fel-találását”, a történelemkönyvek tele vannak letűnt népek neveivel, amelyek közül számosat a legkegyetlenebb népirtással tüntettek el a föld színéről.) Szóval nagyon úgy tűnik, hogy mindaz a negatívum, ami igaz a nacionalizmus korára, jórészt igaz a megelőző korokra is, nem magából a modern nacionalizmusból ered, vagyis a nacionalizmus valaminek a kerete vagy megjelenési formája, ami mindig is létezett. Valami, ami lényegét tekintve független a kortól és a körülményektől. Hiába kerülgetjük a forró kását: az emberben van. A „mi” érdeke legitimálja a „mások” iránti agressziót, amióta világ a világ és nem tudunk egyetlen olyan társadalmi formációról, történelmi korról ahol, amikor máshogy lett volna. Legfeljebb ismételten csak a hatékonyságról beszélhetünk, mint lényeges különbségről a megelőző korokhoz képest. A modern nacionalizmus kétségkívül minden korábbinál szélesebb társadalmi bázissal rendelkező ideológia, ez azonban közismerten szorosan összefügg a modern társadalmak egyre hatékonyabb információtovábbítási képességével (népoktatás, tömegmédia), ami nélkül működésképtelen, sőt ki sem alakulhatott volna. Veszélyessége ezzel nyilván megsokszorozódik: egy egész népet lehet háborúba vinni egy másik, szintén háborúra hangolt nép ellen, azonban ez is hasonló módon növeli meg a rombolás hatékonyságát, mint a technológiai fejlődés. Milliós fanatizált hadsereg, elszánt hátország, géppuskák, bombák, repülők... Európa középkori királyai nem azért nem alkalmazták ezeket, mert ők és országaik mentesek voltak a nacionalizmus mételjétől, hanem pusztán csak azért, mert nem álltak rendelkezésükre ilyen eszközök. Ezért voltak kevésbé hatékonyak, Európa romba döntésében, noha elszánt igyekezetben nem volt hiány. A kárvallottakat aligha vigasztalta, hogy nem holmi átkos nacionalizmus hozta rájuk a vészt, hanem „csak” egy trónharc, hódítási vágy, vallási ellentét, vagy pusztán két kényúr kicsinyes viszálya. Európa (s a világ) földjeit – ameddig csak visszatekintünk – vérrel öntözték.

57 Nem volt szüksége nemzeti identitásra az Ószövetség évezredek homályába vesző királyainak a hódításhoz és a kegyetlen népirtáshoz, még kevésbé a vasfegyvert birtokló, nekivadult asszíroknak. A római légiónak is vérbe borították, mire uralmuk alá vonták Európát. Nem a nacionalizmus hajtotta a barbárok, a pusztai népek seregeit, a szkítákat, a hunokat, gepidákat, avarokat, majd a besenyőket, magyarokat, még később a mongol tatárokat. Szintén más mozgatta a vandálokat, osztrigótokat, vikingeket akik időről-időre lerombolták Európát. Az oszmán törökök sem vádolhatók nacionalista szűkkeblűséggel, amikor előzöllytették a keresztény Európa keleti felét. Nem volt nacionalista motivációjuk a spanyoloknak és portugáloknak sem, akik egy egész kontinens őshonos civilizációit számolták fel, s nem volt az új gyarmatosítóknak sem a világ felosztásának népirtásos epizódjaiban (ld. a koszák, maorik, vagy belga Kongó sanyarú sorsú néptörzseinek véraldozatait).

Napjaink viszonyait elemezve hamar eljuthatunk a kérdésig, vajon világunk törekeny rendjére csakugyan a nemzeti identitás és túlhajtott politikai konstrukciói jelentik a legnagyobb fenyegetést? E felettébb izgalmas kérdés taglalása helyett azonban térjünk vissza elemzésünk eredeti tárgyához.

*

A nacionalizmus a vélt vagy valós ütközőzónákban Monarchia-szerte változó nagyságrendű és ehhez mérhetően változó publicitásra szert tevő konfliktusokhoz vezetett. Az azonban már akkoriban is úgy volt, hogy amit a lapok „nagydobra vertek”, annak jelentősége automatikusan megnőtt, vagyis a média már akkor is bírt némi „valóságteremtő” erővel. Jó példa erre a könyvben is szereplő szlavóniai magyar vendégmunkások esete, akiknek gondjairól a budapesti kormányzat is csak a sajtóból értesül, azaz a valóságban már hosszabb ideje zajló dráma csak a megszorodó panaszos tudósítások hatására éri el a politika ingerküszöbét. Ekkor viszont beindul a gépezet és nagyszabású programok indulnak – nem utolsó sorban éppen a sajtó erejére támaszkodva. A részletekről, az eredményekről vagy éppen a programok sikeretelenségéről részletesen beszámol a szerző, ezért ezek tényeit felesleges lenne ismételnünk. Ellenben van néhány kevésbé ismert momentum, amiről ritkán esik szó, éppen a Julian iskolák, MÁV iskolák és egyéb, a magyar állam által, a később elcsatolt területeken működtetett intézmények kapcsán. Az talán eléggé közismert és nyilvánvaló, hogy az utódállamok 1920 után felhasználták a megszerzett területeken a korábbi államigazgatási struktúrát, kezdve természetesen az épületekkel, folytatva a hivatali rendszerrel, és bezárólag a törvényekkel. Időbe telt, amíg ezeket saját rendszerrel váltották fel – sokszor egészen hosszú időbe. (Az 1914. évi magyar sajtótörvény pl. 1925-ig érvényben maradt a Jugoszláv Királyság, Magyarországtól elcsatolt területein.) Az akkori viszonylatban fejletlen vidékeken és a Monarchiához korábban sem tartozó területeken azonban alig voltak ilyen intézmények, így a mégis meglévők igen nagy szerepet játszottak az új közigazgatás kialakításában. Így például a MÁV struktúrája csírája és mintája volt az új államszervezésnek, ahol korábban semmiféle hasonló szervezetség nem létezett. Az egységes, hierarchikus szervezeti rend és szabályzat, a hivatali nyelvezet közvetlen mintául szolgált az új államok számára, amerre csak a vasút elhaladt. A magyar állam rendkívüli erőfeszítései, hogy ezt a hatalmas szervezetet kiépítse és magas színvonalon működtesse, furcsa módon „hasznosultak” Trianon után. Ennek megteremtése pedig éppen azokban a küzdelmes évtizedekben folyt, amelyekről könyvünk is szól. Az anyanyelvű iskolák és sajtó fenntartása a kívándoroltak (s a MÁV-alkalmazottak) identitásának megőrzéséért ennek a folyamatnak a részei.

A kötet, mint minden kutatási dokumentáció csak egy részét tudta bemutatni annak az összetett, sok tekintetben már-már kaotikus világnak, amiből semmivel sem egyszerűbb jelenünk származik. Ez a rész viszont jól dokumentált és kellően kidolgozott, tehát a további kutatások számára szilárd alapul szolgálhat.

Apró István

A sorozatban eddig megjelent kötetek

1. Apró István (szerk.): *Határon túli magyar nyelvű médiumok 2010/2011* (2012)
2. Dobos Ferenc: *Nemzeti identitás, asszimiláció és médiahasználat a határon túli magyarság körében 1999–2011* (2012)
3. Csink Lóránt – Mayer Annamária: *Variációk a szabályozásra. Önszabályozás, társszabályozás és szabályozó hatóság a médiajogban* (2012)
4. Sarkady Ildikó – Grad-Gyenge Anikó: *A média-értéklánc szerzői jogi vonatkozásai* (2012)
5. Koltay András (szerk.): *A médiaszabályozás két éve (2011–2012)* (2013)
6. Paál Vince (szerk.): *Magyar sajtószabadság és -szabályozás 1914–1989* (2013)
7. Horváth Attila: *A magyar sajtó története a szovjet típusú diktatúra idején* (2013)
8. Koltay András – Nyakas Levente (szerk.): *Összehasonlító médiajogi tanulmányok. A „közös európai minimum” azonosítása felé* (2014)
9. Dobos Ferenc – Megyeri Klára: *Nemzeti identitás, asszimiláció és médiahasználat a határon túli magyarság körében 2.* (2014)
10. Grad-Gyenge Anikó – Sarkady Ildikó: *Közös jogkezelés az audiovizuális médiában* (2014)
11. Apró István (szerk.): *Média és identitás* (2014)
12. Pruzsinszky Sándor: *Halhatatlan cenzúra* (2014)
13. Kóczyán Sándor: *Gyermekvédelem a médiajogban* (2014)
14. Apró István – Paál Vince (szerk.): *A határon túli magyar sajtó Trianontól a XX. század végéig* (2014)
15. Kiss Zoltán – Szivi Gabriella: *A közszolgálati médiaszolgáltatás és a szellemi tulajdonjogok kapcsolódási pontjai és szabályozási környezete* (2015)
16. Dobos Ferenc: *A médiahasználat változása az erdélyi, felvidéki, kárpátaljai és vajdasági magyarság körében 2001–2014* (2015)
17. Grad-Gyenge Anikó: *Az audiovizuális archívumok szabályozási kerete – különös tekintettel a médiajogi és szerzői jogi rendelkezésekre* (2015)
18. Dobos Ferenc: *A médiahasználat változása az erdélyi, felvidéki, kárpátaljai és vajdasági magyarság körében 2001–2014/2* (2015)
19. Apró István (szerk.): *Média és identitás 2.* (2016)
20. Mezei Péter : *Jogkimerülés a szerzői jogban* (2016)
21. Koltay András, Andrej Školkay (szerk.): *Comparative Research on the Approaches of Administrative Judiciaries to Sanctions Issued by Media Regulators in V–4 I.* (2016)
22. Koltay András, Andrej Školkay (szerk.): *Comparative Research on the Approaches of Administrative Judiciaries to Sanctions Issued by Media Regulators in V–4 II.* (2016)

Médiatudományi Intézet, Budapest
A kiadásért felel: Nyakas Levente
Szerkesztő: Apró István
Tördelő: Varga Ákos
Megjelent 13,25 (B/5) ív terjedelemben, 300 példányban
Médiatudományi Könyvtár: ISSN 2063-5222
Médiatudományi Könyvtár 23.: ISBN 978-615-5302-19-0